



ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ

ΣΧΟΛΗ ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΩΝ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΤΜΗΜΑ ΔΗΜΟΤΙΚΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

«Οργάνωση και Διοίκηση της Εκπαίδευσης»

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

**ΤΙΤΛΟΣ: «ΕΜΠΕΙΡΙΚΗ ΜΕΛΕΤΗ ΠΟΥ ΑΦΟΡΑ ΤΟ ΡΟΛΟ ΤΟΥ
ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΥ ΣΤΗ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΕΥΑΛΩΤΩΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ
ΟΜΑΔΩΝ ΡΟΜΑ »**

ΟΝΟΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧ. ΦΟΙΤΗΤΡΙΑΣ: ΚΑΤΣΩΝΗ ΜΑΡΙΑ-ΣΩΤΗΡΙΑ

ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ: ΓΚΟΒΑΡΗΣ ΧΡΗΣΤΟΣ

ΒΟΛΟΣ 2023

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Η παρούσα εργασία πραγματοποιήθηκε με την αμέριστη υποστήριξη και καθοδήγηση του επιβλέποντος καθηγητή κ. Γκόβαρη Χρήστου, τον οποίο ευχαριστώ θερμά.

Θα ήθελα ακόμα να ευχαριστήσω τους καθηγητές μου για τις γνώσεις που μου μετέδωσαν κατά τη διάρκεια του μεταπτυχιακού προγράμματος σπουδών και μου έδωσαν την ευκαιρία να εμβαθύνω σε πεδία σχετικά με το επιστημονικό και επαγγελματικό μου ενδιαφέρον.

Τέλος, θα ήθελα να εκφράσω την ευγνωμοσύνη μου στην οικογένειά μου και στις φίλες μου για την ηθική συμπαράσταση καθ' όλη τη διάρκεια των ακαδημαϊκών μου σπουδών.

ΥΠΕΥΘΥΝΗ ΔΗΛΩΣΗ ΜΗ ΛΟΓΟΚΛΟΠΗΣ

Η Κατσώνη Μαρία-Σωτηρία γνωρίζοντας τις συνέπειες της λογοκλοπής, δηλώνω υπεύθυνα ότι η παρούσα εργασία με τίτλο «Εμπειρική μελέτη που αφορά το ρόλο του εκπαιδευτικού στη διαχείριση ευάλωτων κοινωνικών ομάδων Ρομά» αποτελεί προϊόν αυστηρά προσωπικής εργασίας και όλες οι πηγές που έχω χρησιμοποιήσει έχουν δηλωθεί κατάλληλα στις βιβλιογραφικές παραπομπές και αναφορές. Τα σημεία όπου έχω χρησιμοποιήσει ιδέες, κείμενο ή/και πηγές άλλων συγγραφέων, αναφέρονται ευδιάκριτα στο κείμενο με την κατάλληλη παραπομπή και η σχετική αναφορά περιλαμβάνεται στο τμήμα των βιβλιογραφικών αναφορών με πλήρη περιγραφή.

Η ΔΗΛΟΥΣΑ

ΚΑΤΣΩΝΗ ΜΑΡΙΑ-ΣΩΤΗΡΙΑ

Περιεχόμενα

ΥΠΕΥΘΥΝΗ ΔΗΛΩΣΗ ΜΗ ΛΟΓΟΚΛΟΠΗΣ.....	3
ΠΕΡΙΛΗΨΗ.....	6
ABSTRACT.....	8
ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	9
Α' ΜΕΡΟΣ ΘΕΩΡΗΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ.....	12
ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ι : ΡΟΜΑ ΜΑΘΗΤΕΣ/ ΜΑΘΗΤΡΙΕΣ ΣΤΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΣΥΣΤΗΜΑ.....	13
1.1 Εκπαιδευτική κατάσταση των Ρομά στην Ελλάδα.....	13
1.2 Σχολική ένταξη & σχολικός αποκλεισμός Ρομά μαθητών/ μαθητριών - Σύγχρονα ευρήματα.....	18
1.3 Εθνική στρατηγική για την σχολική ένταξη των Ρομά.....	25
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙΙ: ΠΟΛΥΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΗ ΚΟΙΝΩΝΙΑ ΚΑΙ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ.....	28
2.1 Πολυπολιτισμικότητα- Διαπολιτισμικότητα.....	28
2.2 Ιστορική αναδρομή.....	30
2.3 Το μοντέλο αφομοίωσης.....	32
2.4 Το μοντέλο ενσωμάτωσης.....	33
2.5 Το πολυπολιτισμικό μοντέλο.....	33
2.6 Το διαπολιτισμικό μοντέλο.....	34
2.6.1 Ο κοινωνικός αποκλεισμός ως αφετηρία της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης.....	35
2.7 Το αντιρατσιστικό μοντέλο.....	41
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙΙΙ : Ο ΡΟΛΟΣ ΤΟΥ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΥ ΣΤΗΝ ΠΟΛΥΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΗ ΤΑΞΗ.....	42
3.1 Ο ρόλος του εκπαιδευτικού και οι απαιτούμενες δεξιότητες (εμπλουτισμός με νέα διεθνή έρευνα βιβλιογραφία).....	42
3.2 Ιστορική ανασκόπηση ερευνών αναφορικά με τις απόψεις των μαθητών για τον/την εκπαιδευτικό	48
3.3 Έρευνες αναφορικά με την εθνικότητα των μαθητών και τις απόψεις τους για τον «ιδανικό» εκπαιδευτικό.....	50
Β' ΜΕΡΟΣ ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ.....	52
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙV: ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ.....	53
4.1 Σκοπός & Στόχοι έρευνας.....	53
4.2 Ερευνητικά Ερωτήματα.....	54
4.3 Επιλογή της ερευνητικής προσέγγισης.....	55
4.4 Η Ατομική συνέντευξη ως μεθοδολογία.....	56
4.5 Η Αναγκαιότητα της έρευνας.....	58
4.6 Οι Συμμετέχοντες στην έρευνα.....	62
4.7 Το Εργαλείο της έρευνας.....	63
4.7.1 Οι ημιδομημένες συνεντεύξεις.....	63

4.8 Οριοθέτηση & Περιορισμοί της έρευνας.....	67
4.9 Η Πορεία της έρευνας.....	69
4.10 Αποτελέσματα & Ανάλυση Περιεχομένου Συνεντεύξεων.....	70
ΚΕΦΑΛΑΙΟ V: ΣΥΖΗΤΗΣΗ-ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	99
ΚΕΦΑΛΑΙΟ VI : ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ.....	103
Βιβλιογραφικές Αναφορές.....	108
Ελληνόγλωσσες.....	108
Ξενόγλωσσες.....	116
Gardner, H., (2010), <i>Frames of Mind- Η Θεωρία των Πολλαπλών Τύπων Νοημοσύνης</i> , Αθήνα, Μαραθιά.....	117
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ.....	119
Συνέντευξη 1.....	120
Συνέντευξη 2.....	126
Συνέντευξη 3.....	134
Συνέντευξη 4.....	141
Συνέντευξη 5.....	150
Συνέντευξη 6.....	157
Συνέντευξη 7.....	167
Συνέντευξη 8.....	176
Συνέντευξη 9.....	184
Συνέντευξη 10.....	195

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Τα τελευταία χρόνια η εισροή μεγάλου αριθμού μεταναστών και προσφύγων στην Ελλάδα έχει οδηγήσει στη δημιουργία μιας διαφορετικής κοινωνίας – αυτή της πολυπολιτισμικής κοινωνίας. Έτσι, όροι όπως «ταυτότητα», «κοινωνικός στιγματισμός», «πολυπολιτισμικότητα» έρχονται στο προσκήνιο κυρίως στον τομέα της εκπαίδευσης. Ως άμεσο επακόλουθο αυτής της κατάστασης κρίνεται αναγκαία η εύρεση μιας εκπαιδευτικής πολιτικής που θα μπορεί να ανταποκριθεί στις ανάγκες της σύγχρονης κοινωνίας και θα δημιουργεί τις κατάλληλες συνθήκες για την ομαλή ένταξη και την αρμονική συνύπαρξη των αλλοεθνών μαθητών και επομένως των ατόμων των ευάλωτων κοινωνικών ομάδων στην ελληνική κοινωνία. Σε αυτό το πλαίσιο κρίνεται βασικής σημασίας ο ρόλος του εκπαιδευτικού και του σχολείου. Με τη συμβολή του εκπαιδευτικού και του σχολείου οι μαθητές θα είναι ικανοί να σέβονται, να κατανοούν και να αποδέχονται τη διαφορετικότητα. Στην έρευνα που έγινε σε δημοτικά σχολεία διαφορετικών νομών με μεγάλο αριθμό μαθητών Ρομά διαπιστώθηκε ότι οι εκπαιδευτικοί αναγνωρίζουν και ανταποκρίνονται στις ανάγκες της διδασκαλίας σε τάξεις μαθητών που έχουν διαφορετικό γλωσσικό και πολιτισμικό υπόβαθρο.

Αντικείμενο πραγμάτευσης της εν λόγω έρευνας συνιστά η διερεύνηση των παραγόντων που προκαλούν τη μη συστηματική φοίτηση των μαθητών/-τριών Ρομά αλλά και των αιτιών του κοινωνικού αποκλεισμού τους από τον χώρο της εκπαίδευσης. Ένας ακόμη σκοπός συνιστά η διερεύνηση των ανασταλτικών παραγόντων που παρεμποδίζουν τη συστηματική σχολική φοίτηση των μαθητών/-τριών Ρομά, με αποτέλεσμα τη μη ολοκλήρωση της υποχρεωτικής τους εκπαίδευσης.

Αναφορικά με το είδος της έρευνας, επιλέχθηκε η ποιοτική προσέγγιση, καθώς μέσω αυτής θα επιτευχθεί η απόκτηση πληροφοριών σχετικά με τον ρόλο των εκπαιδευτικών στο πλαίσιο της ετερογένειας της μαθητικής κοινότητας, με τον τρόπο μέσω του οποίου αντιλαμβάνονται οι ίδιοι οι εκπαιδευτικοί βιωματικά. Με τη χρήση ερωτήσεων ανοιχτού τύπου, ζητήθηκε από τους συμμετέχοντες να μιλήσουν για τις προσωπικές τους εμπειρίες, τα βιώματά τους, για τις πρακτικές, τις τεχνικές και τις μεθόδους που υιοθετούν και εφαρμόζουν, ούτως ώστε να αντιμετωπίσουν, όσο γίνεται επιτυχώς τη νέα πρόκληση με την οποία έρχονται αντιμέτωποι αλλά και για τη διαμόρφωση του νέου τους ρόλου μέσα από τις εν λόγω διαδικασίες. Αναλύοντας α δεδομένα των συνεντεύξεων, συμπεραίνεται πως

πρόκειται για ένα πολυπαραγοντικό φαινόμενο και ο βασικότερος ανασταλτικός παράγοντας διαφαίνεται πως συνιστά το οικογενειακό περιβάλλον, η ρομική κουλτούρα, ο τρόπος δόμησης του εκπαιδευτικού συστήματος και η αδυναμία εφαρμογής της συμπεριληπτικής φιλοσοφία.

Λέξεις κλειδιά: *Ευάλωτες κοινωνικές ομάδες, ταυτότητα, κοινωνικός στιγματισμός, κοινωνικός αποκλεισμός, πολυπολιτισμικότητα, διαπολιτισμικότητα, διαπολιτισμική εκπαίδευση, Ρομά μαθητές, σχολική διαρροή, συμπερίληψη*

ABSTRACT

In recent years, the influx of large numbers of immigrants and refugees into Greece has led to the creation of a different society - that of a multicultural society. Thus, terms such as "identity", "social stigma", "multiculturalism" come to the fore mainly in the field of education. As a direct consequence of this situation, it is considered necessary to find an educational policy that will be able to meet the needs of modern society and will create the appropriate conditions for the smooth integration and harmonious coexistence of foreign students in Greek society. In this context, the role of the teacher and the school is considered essential. With the contribution of the teacher and the school, students will be able to respect, understand and accept diversity. The research conducted in a primary schools in different prefectures with many Roma students found that teachers recognize and respond to the needs of teaching in classes of students who have different linguistic and cultural backgrounds.

The purpose of this research is to investigate the factors that cause the non – systematic attendance of Roma students and the cause of their social exclusion from the field of education. another purpose is to investigate the inhibiting factors that hinder the systematic school attendance of Roma students, resulting in the non – completion of their compulsory education.

With regard to the type of research, the qualitative approach was chosen, as through this it will be achieved the acquisition of information about the role of teachers in the context of the heterogeneity of the student community, in the way through which the teachers themselves perceive experientially. Using open-ended questions, the participants were asked to talk about their personal experiences, the practices, techniques and methods they adopt and apply, in order to face, as successfully as possible, the new challenge with which they face, but also for the formation of their new role through said procedures. Analyzing the data of the interviews, it is concluded that this is a multifactorial phenomenon and the main inhibiting factor appears to be the family environment, the Romani culture, the way the educational system is structured and the inability to apply the inclusive philosophy.

Keywords: *Vulnerable social groups, identity, social stigma, multiculturalism, interculturalism, intercultural education, Roma students, school dropout, inclusive*

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η εκπαίδευση των μαθητών και των μαθητριών Ρομά στον ελλαδικό χώρο είναι ένα φαινόμενο που απασχολεί την ελληνική πολιτεία τις τελευταίες τουλάχιστο δύο δεκαετίες. Μάλιστα, έχει λάβει χώρα ο σχεδιασμός και η υλοποίηση αρκετών προγραμμάτων, όπου το κάθε ένα ξεχωριστά λειτούργησε ως περιβάλλον – πλαίσιο έρευνας, εκπαιδευτικών δράσεων και δημιουργίας και εφαρμογής εκπαιδευτικών υλικών, κ.τ.λ.

Η συγκεκριμένη εκπαίδευση που αφορά την εν λόγω ομάδα συνιστά μια ιδιαίζουσα πρόκληση για την εκπαίδευση και για την ευρύτερη ελληνική κοινωνία. Όποια ονομασία και αν επιλέξουμε για να αναφερθούμε στους Τσιγγάνους, Αθίγγανους, Σίντιδες, Ρομά ή Έλληνες ρομικής καταγωγής, το σίγουρο είναι πως μέσω των λέξεων επέρχεται η τεχνητή ομοιογενοποίηση μιας ομάδας, η οποία είναι ιδιαίτερα διαφοροποιημένη, τόσο συγκριτικά με την κυρίαρχη ομάδα, όσο και εσωτερικά σε επιμέρους ομάδες ή σε σχέση με άλλες ομάδες.

Έτσι, καθίσταται σαφές πως σε κάθε περίπτωση, γίνεται αναφορά σε μια ευάλωτη κοινωνικά ομάδα, η οποία συνεχώς τίθεται στο περιθώριο έμμεσα ή άμεσα. Το αντίκτυπο του αποκλεισμού αυτού, το βιώνουν κυρίως τα παιδιά, στα οποία παρατηρείται αρκετά αυξανόμενο, το φαινόμενο της σχολικής διαρροής. Τα εν λόγω παιδιά είναι δίγλωσσα, τρίγλωσσα και θεωρείται ότι η κουλτούρα τους είναι συγκροτημένη με κανόνες προφορικότητας τουλάχιστον ή αλλιώς από μια κοινότητα γραμματισμού, η οποία διέπεται από τους δικούς της κανόνες. Η ενασχόληση με την εκπαίδευσή τους μας έχει απασχολήσει ιδιαίτερα. Μέσω των παρεμβάσεων που έχουν εφαρμοστεί, προκύπτει η αντανάκλαση, τόσο των προσπαθειών που καταβάλλει το Υπουργείο Παιδείας, προκειμένου να επιτευχθεί η κατανόηση του ζητήματος, όσο και της εναρμόνισης της εκπαιδευτικής πολιτικής του με τις σχετικές ευρωπαϊκές επιταγές αλλά και των επιστημονικών προσεγγίσεων και των προσπαθειών ερμηνειών εκ μέρους της επιστημονικής κοινότητας των ανθρωπιστικών - κοινωνικών - παιδαγωγικών επιστημών.

Οι διαφορές που διέπουν τους Ρομά συγκριτικά με τους υπόλοιπους κατοίκους στην ελληνική κοινωνία που αποτελούν την πλειοψηφία, είναι ποικίλες αναφορικά με τις κοινωνικοπολιτισμικές τους ιδιαιτερότητες. Μάλιστα, τα κίνητρα, κατά βάση εσωτερικά και ο απώτερος σκοπός για την εκάστοτε ηλικιακή ομάδα, μεταξύ των δύο αυτών πληθυσμών, είναι εντελώς διαφορετικά, κάτι το οποίο δημιουργεί προβλήματα, τη χρονική στιγμή που η κοινωνία ενεργεί με σκοπό την επίτευξη της συμπερίληψης και της συνύπαρξης και των δύο

αυτών οντοτήτων. Όσον αφορά την εκπαίδευση, της οποίας η δομή θέτει ως στόχο να καταστεί αποτελεσματική για όλους ανεξαιρέτως τους μαθητές, ανεξαρτήτως κάθε είδους και φύσεως διαφορετικότητας που τους χαρακτηρίζει και συνιστά κομμάτι της ταυτότητάς τους, το ποσοστό της σχολικής διαρροής που σημειώνεται είναι αρκετά αυξημένο, με αποτέλεσμα να έχουν τεθεί στο προσκήνιο αρκετά ερωτήματα αναφορικά, τόσο με τη θέση που πρέπει να διαδραματίζει το σύγχρονο ελληνικό σχολείο και τον ρόλο καλείται να αναλάβει και να περατώσει αποτελεσματικά ο εκάστοτε εκπαιδευτικός, όσο και με τα κίνητρα των πληθυσμών Ρομά και την προσέγγιση που διαθέτουν αυτοί απέναντι στον εκπαιδευτικό θεσμό.

Στο πρώτο μέρος της παρούσας εργασίας λαμβάνει χώρα η θεωρητική προσέγγιση αναφορικά με την εκπαίδευση στο ελληνικό πλαίσιο, την εκπαίδευση των Ρομά, στο πώς η κοινωνία των Ρομά αντιμετωπίζει το θεσμό της εκπαίδευσης, τον αποκλεισμό τους από την εκπαίδευση καθώς και τον ρόλο του σύγχρονου εκπαιδευτικού.

Πιο συγκεκριμένα, στο 1^ο κεφάλαιο περατώνεται η ανάλυση για την ευάλωτη κοινωνική ομάδα των Ρομά και την ένταξη της στο ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα.

Στο 2^ο κεφάλαιο, γίνεται η παρουσίαση των σχετικών εννοιών με την πολυπολιτισμική εκπαίδευση, ενώ στη συνέχεια αναλύονται τα μοντέλα εκπαιδευτικής προσέγγισης της πολυπολιτισμικότητας και το φαινόμενο του κοινωνικού αποκλεισμού.

Στο 3^ο κεφάλαιο, γίνεται λόγος για τον ρόλο που καλείται να διαπεραιώσει ο εκάστοτε εκπαιδευτικός στο πλαίσιο μιας πολυπολιτισμικής τάξης, οι δεξιότητες που οφείλει να καλλιεργήσει, ενώ στη συνέχεια λαμβάνει χώρα και μια μικρή σε έκταση ιστορική ανασκόπηση ερευνών αναφορικά με την εθνικότητα των μαθητών και τις απόψεις του για τον «ιδανικό» εκπαιδευτικό.

Στο δεύτερο μέρος της εργασίας, ακολουθεί η μεθοδολογία της έρευνας, η οποία είναι ποιοτικής φύσεως. Σε αυτό επιχειρείται η ανάδειξη των απόψεων των εκπαιδευτικών αναφορικά με τα ζητήματα που αφορούν την εκπαίδευση μαθητών Ρομά. Το δείγμα της εν λόγω έρευνας αποτελούν εκπαιδευτικοί από όλα τα μέρη της Ελλάδος, προκειμένου να σημειωθεί μεγαλύτερη γενίκευση, ανεξαρτήτως του κριτηρίου της μονιμότητάς τους παρά μόνο τη διδακτική τους εμπειρία σε παιδιά Ρομά. Η έρευνα σχετίζεται με την αποτύπωση και ανάλυση των απόψεων των εκπαιδευτικών αναφορικά με τα στοιχεία που δρουν

καταλυτικά, ώστε ένα σχολείο με μεγάλο ποσοστό μαθητών Ρομά να χαρακτηρίζεται ως αποτελεσματικό. Επιπροσθέτως, σημειώνεται η καταγραφή και η ανάλυση των απόψεων των εκπαιδευτικών του σχολείου, όσον αφορά το φαινόμενο της σχολικής υποεπίδοσης και εγκατάλειψης του σχολείου από τους Ρομά μαθητές.

Τέλος, ακολουθεί το τελευταίο κεφάλαιο, το οποίο περιλαμβάνει τα συμπεράσματα του συνόλου της εργασίας και κάποιες προτάσεις για την αντιμετώπιση και διαχείριση του υπό εξέταση φαινομένου στη σχολική τάξη. Εν κατακλείδι, καταγράφεται η ελληνόγλωσση και ξενόγλωσση βιβλιογραφία που χρησιμοποιήθηκε στο πλαίσιο της παρούσας εργασίας και στο παράρτημα παρατίθενται το ερωτηματολόγιο των συνεντεύξεων και οι απαντήσεις των εκπαιδευτικών.

Α' ΜΕΡΟΣ ΘΕΩΡΗΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ι : ΡΟΜΑ ΜΑΘΗΤΕΣ/ ΜΑΘΗΤΡΙΕΣ ΣΤΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΣΥΣΤΗΜΑ

1.1 Εκπαιδευτική κατάσταση των Ρομά στην Ελλάδα

Ως στόχος του Υπουργείου Παιδείας έχει οριστεί η ενσωμάτωση των παιδιών Ρομά κατά την εκπαιδευτική διαδικασία. Μάλιστα, έχει σημειωθεί η έκδοση εγκυκλίων με οδηγίες και κατευθύνσεις προς το εκπαιδευτικό προσωπικό, προκειμένου να επέλθει η αποτελεσματικότερη αντιμετώπιση του φαινομένου της σχολικής διαρροής, όπου τα τελευταία χρόνια βρίσκεται σε μεγάλη έξαρση. Ωστόσο, αξίζει να σημειωθεί πως το πρόβλημα δεν συνιστά εξ ολοκλήρου εκπαιδευτικής φύσεως, αλλά είναι άμεσα συνδεδεμένο, τόσο με τις συνθήκες διαβίωσης των Ρομά, όσο και με την περιορισμένη, σχεδόν μηδαμινή συνεργασία με τους εμπλεκόμενους φορείς (π.χ. τοπική κοινωνία) (Χαλκιώτης, 2000).

Οι Ρομά συνιστούν μια ιδιάζουσα κοινότητα που διέπεται από ποικίλες «ιδιαιτερότητες», όπως για παράδειγμα το πολιτισμικό τους κεφάλαιο, το χαμηλό κοινωνικοοικονομικό τους επίπεδο και η γλώσσα τους (Σιδέρη, 1993). Μείζονος σημασίας είναι οι προσπάθειες που έχουν σημειωθεί, υπό το πρίσμα των πιέσεων της Ευρωπαϊκής Ένωσης και ποικίλων κινημάτων κοινωνικής φύσεως, με απώτερο στόχο τη βελτίωση της εικόνας των Ρομά από το σύνολο της ελληνικής κοινωνίας σε συνδυασμό με την αποτελεσματικότερη συμπερίληψή τους στο ευρύτερο κοινωνικό σύνολο (Τσιμπιρίδου, 2006).

Αναφορικά με τη σχολική τους φοίτηση, παρατηρείται, είτε η μη εγγραφή τους στο σχολείο, είτε η εγγραφή τους, η οποία άλλοτε παραμένει μόνο στα χαρτιά, και άλλοτε, στην καλύτερη των περιπτώσεων, κατά τη φοίτησή τους, σημειώνουν χαμηλή σχολική επίδοση, όπου σε συνδυασμό με την αδιαφορία τους, οδηγούνται στη σχολική τους διαρροή σε πολύ μεγάλο ποσοστό (Σιδέρη, 1993). Παρά την διετή υποχρεωτική φοίτηση, στο πλαίσιο της προσχολικής αγωγής, ελάχιστα παιδιά Ρομά ολοκληρώνουν τη φοίτηση τους, και αυτό ενδεχομένως να απορρέει από τις αρνητικές σχολικές εμπειρίες που διέπουν τους γονείς Ρομά. Έτσι, εμφανίζονται αρκετά διστακτικοί, λόγω της ενδεχόμενης ανισότιμης μεταχείρισης που θεωρούν ότι θα λάβουν τα παιδιά τους (Γιακουμάκη, 2007).

Παράλληλα, η διακοπή της σχολικής φοίτησης επηρεάζεται ως επί τον πλείστον, από την πρόωγη ενηλικίωση τους, είτε λόγω γάμου, είτε λόγω επιτακτικής ανάγκης διαβίωσης (π.χ. εργασία) (Πολίτου, 1996). Δυστυχώς, όμως, η προσκόλλησή τους στις «παραδόσεις»

συνεχίζεται ακάθεκτη και όλο και πιο ενδυναμωμένη. Και αυτό, γιατί μέσω της απόρριψης που συχνά βιώνουν οι μαθητές Ρομά στο εκπαιδευτικό πλαίσιο και κατά συνέπεια στο ευρύτερο σύνολο, όλο και επιτυγχάνεται η διαιώνιση του περαιτέρω αποκλεισμού της κοινότητάς τους από την ελληνική κοινωνία. Έτσι, σημειώνεται η στροφή προς τις παραδόσεις τους, καθώς αυτό το γνώριμο πλαίσιο τους προσφέρει ασφάλεια (Γιακουμάκη, 2007).

Όπως, προαναφέρθηκε παραπάνω, από τα πιο συχνά προβλήματα που εκδηλώνονται στον εκπαιδευτικό χώρο και αφορούν τα παιδιά Ρομά συνιστά το χαμηλό γλωσσικό και γνωστικό τους επίπεδο. Στην περίπτωση τους, η διαμόρφωσή της ταυτότητάς τους λαμβάνει χώρα ανάμεσα σε δύο πολιτισμούς και δύο γλώσσες (ρομανί και ελληνική), καθώς μεγαλώνουν μέσα στην κοινότητά τους και τους ασκούνται επιρροές. Βέβαια, το επίπεδο της ελληνικής γλώσσας, όπως είναι αναμενόμενο, εμφανίζεται αρκετά χαμηλό (επίπεδο έως A2 – Κάλυψη αναγκών επιβίωσης), ενώ για την επιτυχή σχολική επίδοση κρίνεται απαραίτητη η ορθή ομιλούμενη και ανεπτυγμένη ελληνική γλώσσα. Ακόμη, το οικογενειακό περιβάλλον των Ρομά λειτουργεί ως ανασταλτικός παράγοντας, καθώς για παράδειγμα, δεν παρέχουν στα παιδιά τους τις βασικές γνώσεις του σχολείου, όχι επειδή απαραίτητα, δεν τις διαθέτουν οι ίδιοι. Απλώς η περιορισμένη κατοχή της ελληνικής γλώσσας και η έλλειψη εξοικείωσης με τους θεσμούς που διέπουν το σχολείο, χαρακτηρίζεται από έντονο χαμηλό γλωσσικό και γνωστικό επίπεδο (Λαμπρίδης, 2004).

Επιπροσθέτως, μια άποψη που κυριαρχεί είναι ότι τα παιδιά Ρομά αρκεί απλώς να περιοριστούν στην εκμάθηση ανάγνωσης και γραφής. Έτσι, καθίσταται αντιληπτό πως αυτές οι αυτοεκπληρούμενες προφητείες παγιδεύουν τα παιδιά και καταλήγουν καταστροφικές για την πνευματική τους ανέλιξη (προβιβάζονται στην επόμενη τάξη δίχως να διαθέτουν το επίπεδο γνώσεων που αντιστοιχεί στην αντίστοιχη τάξη). Η λογική του ελληνικού σχολείου είναι πως κατά αυτόν τον τρόπο, επιτυγχάνεται η εξασφάλιση ενός τυπικού προσόντος, του απολυτηρίου. Ο ρόλος των αυτοεκπληρούμενων προφητειών, που στην συγκεκριμένη περίπτωση συναντάμε μόνο των «κεράτων» και όχι του «Πυγμαλίωνα» και του «φωτοστέφανου», διαδραματίζει κυρίαρχο ρόλο στην μετέπειτα σχολική και προσωπική εξέλιξη του κάθε μαθητή αντίστοιχα. Μάλιστα, λόγω των προκαταλήψεων και στερεοτύπων που διέπει τον κάθε εκπαιδευτικό ξεχωριστά, ουκ ολίγες φορές, συναντάται διαχωρισμός και μεροληψία στον τρόπο που δρα, σκέπτεται και αποφασίζει (Λυδάκη, 2000).

Συμπερασματικά, στο πλαίσιο της ελληνικής εκπαίδευσης σημειώνεται η κυριαρχία των εξής αιτιών, στις οποίες οφείλεται η σχολική διαρροή των μαθητών Ρομά (Γιακουμάκη, 2007, Κωστούλη, 2015, Παρθένης & Φραγκούλης, 2016):

- Η «αντισχολική» κουλτούρα που φέρουν τα ίδια τα παιδιά και οι οικογένειές τους
- Η μεροληπτική συμπεριφορά των συμμαθητών τους
- Η αδιαφορία και η μεροληπτική στάση των εκπαιδευτικών
- Η συνεχής μετακίνηση της οικογένειας
- Η επαγγελματική ενασχόληση των παιδιών
- Ο γάμος
- Ο αναλφαβητισμός
- Οι άσχημες συνθήκες διαβίωσης
- Η διγλωσσία
- Το αναλυτικό πρόγραμμα – η δομή της επίσημης εκπαίδευσης
- Η ελλιπής φροντίδα του οικογενειακού περιβάλλοντος
- Στερεοτυπικές πεποιθήσεις (π.χ. το σχολείο δεν παρέχει τις κατάλληλες γνώσεις που είναι αναγκαίες για την ζωή).

Επομένως, για τη δημιουργία προοπτικών επιτυχίας, χρήζει η ύπαρξη συνεργατικού πνεύματος, μέσω του οποίου θα επιτευχθεί η εστίαση σε συγκεκριμένες ανάγκες και προσδοκίες όλων των εμπλεκόμενων μερών. Ιδιάζουσας σημασία, λοιπόν, κρίνεται το θέμα της ορθής και αποτελεσματικής καθοδήγησης των εκπαιδευτικών, προκειμένου να δρουν ανεπηρέαστοι από στερεότυπα και προκαταλήψεις, ενώ παράλληλα να είναι σε θέση να αντιμετωπίσουν αποτελεσματικά τις ενδεχόμενες και συγχρόνως αναμενόμενες μαθησιακές δυσκολίες που θα εκδηλώσουν οι μαθητές Ρομά, εφαρμόζοντας έτσι, ένα εξατομικευμένο και διαφοροποιημένο πρόγραμμα διδασκαλίας (Βεργίδης & Σταμέλος, 2004).

Τόσο η εκπαιδευτική κοινότητα, όσο και το γονεϊκό περιβάλλον, παραδέχεται πως η εκπαίδευση των μαθητών Ρομά διέπεται από ποικίλες ιδιαιτερότητες και χρήζει ειδικό χειρισμό. Καθίσταται επομένως αναγκαία η ενημέρωση για τα προβλήματα των παιδιών και των οικογενειών τους αλλά και η ταυτόχρονη αρμόζουσα στήριξη από τους εκπαιδευτικούς, όπως εξάλλου προαναφέρθηκε, ακόμη και σε ψυχολογικό - συναισθηματικό επίπεδο (Cohen & Manion 1994). Μάλιστα, από τους Υπουργούς της Ευρώπης σημειώνεται χαρακτηριστικά: *«Τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν οι Ρομά στον τομέα της εκπαίδευσης είναι σε μεγάλο βαθμό το αποτέλεσμα της μακροχρόνιας εκπαιδευτικής πολιτικής του*

παρελθόντος, η οποία οδήγησε στην αφομοίωση ή στο διαχωρισμό των παιδιών Ρομά στο σχολείο με το σκεπτικό ότι ήταν «κοινωνικά και πολιτισμικά «άτομα με ειδικές ανάγκες», και υπάρχει επείγουσα ανάγκη να καθοριστούν και να εφαρμοστούν δραστικά μέτρα για να διασφαλιστεί η ισότιμη εκπαίδευση» (Rus, 2004).

Τα προγράμματα που είναι σε εξέλιξη και βρίσκουν εφαρμογή στα σχολεία που φοιτούν μαθητές Ρομά, οφείλουν να λαμβάνουν υπόψη τους της κοινωνικοοικονομική ανομοιογένεια που τους διέπει. Επίσης, οι διδακτικές προσεγγίσεις στα εν λόγω σχολεία οφείλουν να διέπονται από ευελιξία, προσαρμοστικότητα και δημιουργικότητα, έτσι ώστε να αναμένονται όσο το δυνατόν καλύτερα αποτελέσματα. Είναι γεγονός ότι το σχολείο αδυνατεί να επιφέρει τη λύση του προβλήματος που αφορά τη διαβίωση των Ρομά, δεν επιτρέπεται όμως να εμποδίζει την εγγραφή των παιδιών, λόγω έλλειψης των απαιτούμενων δικαιολογητικών (Παπαχρήστος, κ.ά., 2012, Σιδέρη, 1993).

Μάλιστα, σύμφωνα με τις αρχές της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης, η διασπορά των παιδιών στα περισσότερα σχολεία, επιφέρει τη μείωση των αντιδράσεων των γονέων των υπολοίπων μαθητών και επιφέρει θετικές συνέπειες στη φοίτησή τους, καθώς μέσω αυτού του τρόπου διασφαλίζεται ο μικρός αριθμός μαθητών Ρομά μέσα στη σχολική αίθουσα. Ωστόσο, το μέτρο αυτό της διασποράς, θα ήταν καλό να βρίσκει εφαρμογή σε πιο πλησιέστερες προς τον καταυλισμό σχολικές μονάδες, εφόσον οι εγκαταστάσεις του κοντινότερου σχολείου έχουν αποδειχτεί επαρκείς (Λαμπρίδης, 2004).

Μείζονος σημασία κρίνεται οι εκπαιδευτικοί, οι οποίοι διδάσκουν σε παιδιά Ρομά, να διαθέτουν και την αντίστοιχη εξειδίκευση - επιμόρφωση, προκειμένου οι ίδιοι να καταστούν αποτελεσματικοί κατά την εκπόνηση του διδακτικού και εκπαιδευτικού τους έργου. Απαραίτητη είναι επίσης, και η συνεργασία με μέλη της διεπιστημονικής ομάδας (κοινωνικοί λειτουργοί, σχολικοί σύμβουλοι, ψυχολόγοι, ειδικοί παιδαγωγοί), προκειμένου να διασφαλιστεί όσο αυτό είναι εφικτό, η συνεχόμενη φοίτηση των παιδιών στον σχολικό χώρο. Ακόμη, κρίνεται αναγκαία η συνεργασία των ιατρικών κέντρων και των νοσοκομείων για την πραγματοποίηση του υποχρεωτικού εμβολιασμού των παιδιών Ρομά, έτσι ώστε να δύναται η νόμιμη σχολική τους φοίτηση και κατά συνέπεια να επιτευχθεί η αποφυγή των ενδεχόμενων αντιδράσεων γονέων της υπόλοιπης μαθητικής κοινότητας. Στην περίπτωση που οι καταυλισμοί των Ρομά είναι απομακρυσμένοι από τα ιατρικά κέντρα, κρίνεται απαραίτητο να γίνονται επισκέψεις ιατρών στα σχολεία, με στόχο την διευκόλυνση της έκδοσης των ατομικών δελτίων υγείας των μαθητών (Λυδάκη, 2000).

Βέβαια, σημειώνονται περιπτώσεις, όπου οι καταυλισμοί των μαθητών Ρομά βρίσκονται έξω από το αστικό κέντρο. Έτσι, επιβάλλεται η παρέμβαση του κρατικού μηχανισμού. Οφείλει να παρέχει την κατάλληλη μέριμνα και έτσι, να μισθώσει σχολικά λεωφορεία για να επιτευχθεί η έγκαιρη και ασφαλή μετακίνηση των μαθητών αυτών. Ένα ακόμη μέτρο που βρίσκει ισχύ κατά την εγγραφή των μαθητών στο σχολείο είναι η εφάπαξ καταβολή επιδόματος. Ειδικότερα, η κοινωνία πρέπει να μεριμνήσει, διεπόμενη από μεγαλύτερη ευελιξία και έτσι να μην είναι η εφάπαξ καταβολή προαπαιτούμενη για να ολοκληρωθεί η εγγραφή των μαθητών. Με αυτό τον τρόπο, θα διασφαλιστεί η σχολική φοίτηση παιδιών που προέρχονται από χαμηλά κοινωνικοοικονομικά στρώματα και αδυνατούν να πληρώσουν όλο το ποσό στην αρχή της σχολικής χρονιάς (Γιακουμάκη, 2007).

Όμως, η στόχευση των περισσότερων προγραμμάτων που απευθύνονται σε ποικίλες μειοψηφικές ομάδες της ελληνικής κοινωνίας (ανάμεσά τους βρίσκονται και οι Ρομά), δεν αφορά την αλλαγή που θα επιτευχθεί στο δομικό και οργανωσιακό επίπεδο του ελληνικού σχολείου. Επομένως, τα αποτελέσματα που προκύπτουν κατόπιν της εφαρμογής των εν λόγω προγραμμάτων είναι εφήμερης ισχύς, καθώς αδυνατούν να προσφέρουν αποτελεσματικές λύσεις στα προβλήματα που αντιμετωπίζει η κοινότητα των Ρομά σχετικά με την σχολική εκπαίδευσή των παιδιών τους. Έτσι, ως επιτακτική ανάγκη καθίσταται η συνεργασία των εν λόγω εκπαιδευτικών προγραμμάτων με τις δράσεις άλλων Υπουργείων, με απώτερο στόχο την περάτωση ολοκληρωμένων ενεργειών και πρακτικών, μέσω των οποίων θα επέλθουν μόνιμα και επιτυχή αποτελέσματα σε θέματα που αφορά την κοινότητα των Ρομά (Χαλκιάτης, 2000).

Η πλέον εφαρμοσμένη ελληνική εκπαιδευτική πολιτική κινείται θεωρητικά στη λογική της «υπόθεσης του ελλείμματος» και της «αφομοίωσης». Δυστυχώς όμως, στο πλαίσιο αυτό, το γλωσσικό – μορφωτικό κεφάλαιο των πολιτισμικά διαφορετικών μαθητών αγνοείται πλήρως. Έτσι, οδηγούμαστε στη λογική της εξομοίωσης και της ομοιομορφοποίησης, όπου δεν αφήνει περιθώρια να κριθεί και να αξιολογηθεί αυτό καθαυτό, ως διατηρήσιμη και καλλιεργήσιμη αξία. Με τον πέρασμα του χρόνου, επέρχεται ο σταδιακός μαρasmus και η αφομοίωσή τους στο υπάρχον σύστημα, χάνοντας ολοκληρωτικά κάθε πολιτισμικό τους στοιχείο, χάνοντας την ταυτότητά τους. Αυτό έχει ως συνέπεια, την αφαίρεση κάθε είδους εκπαιδευτικών ευκαιριών, του δικαιώματος χρήσης γλωσσικών και πολιτισμικών τους εφοδίων (Δαμανάκης, 1997).

Ως εκ τούτου, διαφαίνεται πως η εκπαιδευτική πολιτική για τους Ρομά μαθητές κρίνεται αναποτελεσματική και ανεπαρκής για να καλύψει το ευρύ φάσμα των προβλημάτων που υπάρχουν στην ελληνική κοινωνία. Αν και λυπηρό, διανύοντας τον 21^ο αιώνα, ουκ ολίγες φορές, καθίσταται αντιληπτό πως το ελληνικό σχολείο επιχειρεί να κρατήσει μακριά τους Ρομά, λόγω του φόβου της «καταστροφής», της φήμης και του κύρους του. Ένα μεγαλύτερο πρόβλημα είναι ότι πολλά παιδιά Ρομά δεν γνωρίζουν τα δικαιώματά τους. Φοβούνται πιθανές βλαβερές συνέπειες, αν υποβάλουν καταγγελία, και συχνά δεν εμπιστεύονται τα επίσημα ιδρύματα για να λύσουν τα προβλήματά τους (Georgiadis, Zisimos, 2012). Σύμφωνα, μάλιστα, με τα στατιστικά στοιχεία, ο αριθμός των παιδιών Ρομά που εγγράφονται στην δευτεροβάθμια εκπαίδευση είναι ελάχιστος, ενώ τα ποσοστά σχολικής διαρροής αυξάνονται με την ηλικία, είτε λόγω της χαμηλής σχολικής επίδοσης που σημειώνουν, είτε λόγω της προσπάθειας εύρεσης εργασίας (EUMC, 2006).

1.2 Σχολική ένταξη & σχολικός αποκλεισμός Ρομά μαθητών/ μαθητριών - Σύγχρονα ευρήματα

Αν και ακόμη βρίσκεται στα σπάργανά της, σημειώνεται ένα αυξανόμενο σώμα έρευνας, μέσω του οποίου αναλύονται οι απαραίτητες προϋποθέσεις προκειμένου να επιτευχθεί η προώθηση της επιτυχίας των αποκλεισμένων μαθητών Ρομά. Η πλειοψηφία των ακαδημαϊκών φαίνεται να συμφωνεί με τη σημασία της συμπερίληψης εκπαιδευτικών πολιτικών σε εθνικό και τοπικό επίπεδο, των σχολικών συστημάτων (που προσφέρουν εκπαιδευτικές οδούς σε μειονεκτούντες μαθητές), της υποστήριξης, της καθοδήγησης επαγγελματικού προσανατολισμού, της συνεργασίας όλων των εμπλεκόμενων φορέων (Alexiadou, 2019).

Στα νομικά έγγραφα, ελάχιστων χωρών, γίνεται αναφορά στην «ένταξη» των μαθητών από εθνοτικές μειονότητες στην εκπαίδευση. Σύμφωνα με το άρθρο L111-1 του Γαλλικού Κώδικα de l'Education, η δημόσια υπηρεσία της εκπαίδευσης *«πρέπει να φροντίζει για την ένταξη όλων των παιδιών στην εκπαίδευση, χωρίς καμία διάκριση»*. Αναφορικά με το άρθρο L123-2, στο πλαίσιο της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, σημειώνεται ότι θα συμβάλει στην «οικοδόμηση μιας κοινωνίας χωρίς αποκλεισμούς (Légifrance, 2021). Διεπόμενη από τον στόχο αυτό, μεριμνά για την προώθηση της ένταξης των ατόμων, χωρίς καμία διάκριση βάσει της καταγωγής, της κοινωνικής κατάστασης ή της κατάστασης της υγείας». Παρά την αναφορά σε συντάγματα και εκπαιδευτικές πράξεις των δικαιωμάτων των μειονοτικών

μαθητών, ως επί το πλείστον, σημειώνεται ο περιορισμός σε αναφορές καταπολέμησης των διακρίσεων και στο δικαίωμα διδασκαλίας στη μητρική τους γλώσσα. Η φιλοσοφία της συμπερίληψης που οφείλει να διέπει τον θεσμό της εκπαίδευσης θεωρείται ότι βασίζεται, όχι μόνο σε πολιτικές κατά των διακρίσεων αλλά και στον προσδιορισμό αντισταθμιστικών μηχανισμών στην εκπαίδευση για τη δημιουργία συστημάτων που είναι προσιτά, αποδεκτά και προσαρμόσιμα στις ανάγκες όλων των μαθητών ξεχωριστά.

Ένας ευρέως αναγνωρισμένος ορισμός της εκπαίδευσης χωρίς αποκλεισμούς, δίνεται από την UNESCO, μέσα από τον οποίο η εκπαίδευση περιγράφεται ως *«μια συνεχιζόμενη διαδικασία προσφοράς ποιοτικής εκπαίδευσης για όλους σεβόμενοι ταυτόχρονα την ποικιλομορφία και τις διαφορετικές ανάγκες και ικανότητες, χαρακτηριστικά και μαθησιακές προσδοκίες των μαθητών και των κοινοτήτων, εξαιρίζοντας μορφές διακρίσεων»* (UNESCO, 2012). Μέσα από αυτόν, παρουσιάζεται στενή σύνδεση με την έννοια της εκπαιδευτικής δικαιοσύνης που συνήθως σημαίνει την υποστήριξη όλων των μαθητών για την επίτευξη του μαθησιακού τους δυναμικού, χωρίς επίσημο ή άτυπο καθορισμό εμποδίων ή μείωση των προσδοκιών βάσει της διαφορετικότητας που ισχύει για έναν συγκεκριμένο μαθητή.

Ωστόσο, η βασική διαφορά που σημειώνεται μεταξύ των δύο προσεγγίσεων είναι ότι, ενώ υπάρχει η απαίτηση προς τα εκπαιδευτικά συστήματα να προσφέρουν την αξιολόγηση και τη νοητική δημιουργία γενικών εκπαιδευτικών στόχων και προτύπων, η ισότητα περιορίζεται στενά στη διασφάλιση της ανυπαρξίας διαφορών μεταξύ ομάδων στις υπάρχουσες εκπαιδευτικές ευκαιρίες σε κοινωνικές και δημογραφικές ομάδες.

Έτσι, στην περίπτωση μαθητών από εθνοτικές μειονότητες, όπως στην περίπτωση των Ρομά, αυτό σηματοδοτεί την αναγκαιότητα των εκπαιδευτικών συστημάτων να είναι σε θέση να αξιοποιούν μηχανισμούς και να εφαρμόζουν τεχνικές και μεθόδους, μέσω των οποίων θα επιτυγχάνεται η προαγωγή ενός κατάλληλου περιβάλλοντος για την ευημερία των εν λόγω μαθητών και συγχρόνως, θα τους επιτραπεί η πλήρης καλλιέργεια και αξιοποίηση των δυνατοτήτων τους. Ένα εκπαιδευτικό σύστημα, απαλλαγμένο από ενδεχόμενους αποκλεισμούς και προκαταλήψεις, είναι αυτό που θα επιτρέψει σε όλους τους μαθητές να νιώσουν το αίσθημα ασφάλειας και να κατορθώσουν την υλοποίηση του πλήρους ακαδημαϊκού τους δυναμικού. Ταυτόχρονα, οφείλουν να νιώθουν πως το εκπαιδευτικό σύστημα αποδέχεται τις πολιτιστικές τους αξίες και τις αναπαραστάσεις τους παρά τη φοίτησή τους σε σχολεία της γειτονιάς. Ο ρόλος των υπευθύνων χάραξης πολιτικής και των εκπαιδευτικών επικεντρώνεται στην αντιμετώπιση αυτών των προκλήσεων, μέσω των

οποίων θα επέλθει η διασφάλιση του εκπαιδευτικού επιτεύγματος, επιτυγχάνοντας ακόμη την ενίσχυση της διαπολιτισμικής κατανόησης και της κοινωνικής δικαιοσύνης (OECD, 2010). Μάλιστα, έχουν ληφθεί αρκετά μέτρα από τις ευρωπαϊκές χώρες προκειμένου να δημιουργηθεί ένα τέτοιο περιβάλλον και να αποφευχθεί ο αποκλεισμός Ρομά παιδιών και εφήβων στην εκπαίδευση (Σταμάτης, 2021).

Δύο βασικές κατηγορίες πολιτικών προσεγγίσεων που δύναται να υιοθετηθούν για την ένταξη των Ρομά μαθητών και των κοινοτήτων τους στο ευρύτερο κοινωνικό σύνολο είναι οι παρακάτω (Alexiadou, 2019; Alexiadou & Norberg, 2017):

- Η *στοχευμένη προσέγγιση*, η οποία στοχεύει στη βελτίωση της μειονότητας των Ρομά. Ωστόσο, οι αντίπαλοι της εν λόγω προσέγγισης ασπάζονται το γεγονός πως οι Ρομά μαθητές υφίστανται περιθωριοποίηση, όχι μόνο εξαιτίας της κοινωνικοοικονομικής τους κατάστασης, αλλά κυρίως λόγω της εθνικότητάς τους. Έτσι, το γεγονός πως υπόκεινται σε μια συγκεκριμένη μορφή διάκρισης προϋποθέτει την εφαρμογή πολιτικών, οι οποίες θα είναι σχεδιασμένες σύμφωνα με το προφίλ των μαθητών Ρομά. Οι διακρίσεις δύναται να λάβουν ποικίλες μορφές, όπως για παράδειγμα, ο εκφοβισμός, η σωματική και η λεκτική βία, και να εκφράζονται σε όλα τα επίπεδα ανεξαιρέτως, συμπεριλαμβανομένων πολιτικών και ακαδημαϊκών λόγων, των τάξεων, των σχολείων και των εκπαιδευτικών πολιτικών (Brüggemann & D'Arcy, 2017). Επομένως, οι στοχοθετημένες πολιτικές έναντι των κοινοτήτων Ρομά ενδέχεται να θεωρηθούν απαραίτητες, ούτως ώστε να επέλθει η μείωση των εμποδίων στην ένταξη και των ανισοροπιών που αντιμετωπίζουν τα εν λόγω άτομα. Εν ολίγοις, καθίσταται φανερό πως στην ουσία, μέσω της συγκεκριμένης προσέγγισης επιτυγχάνεται η αναγνώριση της συγκεκριμένης ομάδας, ο εντοπισμός και η κατανόηση των αναγκών της, ενώ στην πορεία ακολουθεί η εφαρμογή στοχευμένων κινήσεων.
- Η *γενική προσέγγιση* που έχει θέσει ως απώτερο στόχο την προώθηση της ένταξης σε ολόκληρο τον σχολικό πληθυσμό χωρίς να σημειωθεί η κατηγοριοποίηση μιας ξεχωριστής εθνικής μειονότητας που θα σκληρύνει συγκεκριμένα θέματα. Μάλιστα, μέσω των οπαδών της εν λόγω προσέγγισης, εκδηλώνεται η παρουσίαση της υποστήριξης σε μια εθνικά τυφλή προσέγγιση με ιδιαίτερη έμφαση στην ισότητα των πολιτών που ενσωματώνεται σε ένα γενικό πλαίσιο κατά των διακρίσεων και των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Έτσι, στην συγκεκριμένη περίπτωση, μέσω των πολιτικών επιδιώκεται η στόχευση της αύξησης των ευκαιριών για τους Ρομά, όσον αφορά την αντιμετώπιση των εκπαιδευτικών ιδρυμάτων στο σύνολό της (Alexiadou, 2019).

Μάλιστα, η ανησυχία ότι μια πιο επικεντρωμένη προσέγγιση δύναται να «εθνοποιήσει» την ταυτότητα των Ρομά που θα ήταν αντίθετη με τις αρχές ένταξης, οδηγεί στην πρόταση δημιουργίας μιας προσέγγισης, η οποία θα διαθέτει ως βάση τα δικαιώματα όλων των πολιτών ανεξαιρέτως των εθνοτικών τους χαρακτηριστικών. Είναι λογικό και επόμενο, η κατηγοριοποίηση να μετουσιωθεί σε όχημα περιθωριοποίησης. Στον αντίποδα, η γενική προσέγγιση έχει επικριθεί για το ότι καθιστά τους Ρομά αόρατους, αγνοώντας τα εξέχοντα ζητήματα στις ρίζες του αποκλεισμού τους. Οι χώρες που διακρίνονται για την υιοθέτηση μιας τυφλής προσέγγισης, όσον αφορά τη χάραξη πολιτικής, υιοθετούν εθνικές πολιτικές, από τις οποίες ελάχιστες δρουν στοχευμένα. Ως αποτέλεσμα, σε όλους τους τομείς, συμπεριλαμβανομένης της εκπαίδευσης, διέπονται από την τάση στόχευσης σε κοινωνικοοικονομικά μειονεκτήματα και της μη εφαρμογής συμπληρωματικών μέτρων για την αντιμετώπιση προκλήσεων περιθωριοποίησης ή αποκλεισμού που συνδέονται με τον ρατσισμό και τις εθνικές διακρίσεις.

Το εν λόγω δίλημμα με το οποίο έρχονται αντιμέτωπες οι χώρες κατά τη διαδικασία χάραξης πολιτικής έχει άμεση σχέση με τις εθνοτικές μειονότητες και συνδέεται παράλληλα και με μια θεμελιώδη συζήτηση για τη δημόσια πολιτική που αναλύθηκε από ερευνητές που εργάζονται για την κοινωνική δικαιοσύνη, όπως η αμερικανίδα φιλόσοφος Νάνσι Φρέιζερ (Fraser, 2011). Ειδικότερα, εξηγεί πως στη σύγχρονη εποχή, στον τομέα παραγωγής πολιτικών πρόνοιας, οι χώρες έρχονται αντιμέτωπες με μια συνεχή ένταση μεταξύ μιας πολιτικής αναδιανομής και μιας πολιτικής αναγνώρισης. Έτσι, στην περίπτωση των Ρομά, εάν μια χώρα καταλήξει στην υιοθέτηση μιας στοχοθετημένης ή γενικής προσέγγισης, για παράδειγμα στις εκπαιδευτικές πολιτικές, θα οδηγηθεί στον καθορισμό του προσανατολισμού της, όσον αφορά την αναδιανομή (προς τις μειονεκτούσες ομάδες γενικά) και την αναγνώριση (της ορατής μειονότητας) (Fraser, 2011).

Οι ομάδες των ατόμων που έρχονται αντιμέτωποι με τον αποκλεισμό από την εκπαίδευση και οι διαδικασίες που οδηγούν αυτές τις ομάδες στον εν λόγω αποκλεισμό είναι πολλές (Μουχελή, 1996).

Ειδικότερα, σημειώνεται η ύπαρξη ορισμένων ομάδων, οι οποίες λαμβάνουν τον αυτόματο αποκλεισμό από τον νόμο. Για παράδειγμα, από τους λαθρομετανάστες έχει αφαιρεθεί το δικαίωμα στον χώρο της εκπαίδευσης. Βέβαια, υπάρχουν και ομάδες, στις οποίες ο αποκλεισμός γίνεται με έμμεσο τρόπο. Για παράδειγμα, άξιο αναφοράς συνιστά η περίπτωση των μειονοτήτων που υποχρεώνονται να παρακολουθήσουν ένα εκπαιδευτικό

σύστημα που δεν έχει καμία σχέση με τον πολιτισμό τους ή ένα σύστημα πολύ χαμηλότερης ποιότητας που δεν τους παρέχει ισότιμες ευκαιρίες στη μόρφωση. Τέλος, σημειώνεται και η ύπαρξη άλλων ομάδων, οι οποίες δεν διαθέτουν τις απαιτούμενες δεξιότητες, προκειμένου να επιτευχθεί η ικανοποιητική τους συμμετοχή στο εκπαιδευτικό σύστημα. Χαρακτηριστικό παράδειγμα, συνιστά ένα άτομο με ειδικές ανάγκες, το οποίο δύναται να εισέλθει στη σχολική μονάδα και να είναι παρών κατά τη διδακτική πράξη, μόνο και εφόσον έχει εξασφαλιστεί η ύπαρξη κατάλληλων υποδομών, μέσω των οποίων παρέχεται η ασφαλής και ανεμπόδιστη μετακίνησή του (Μπαλής, 2009).

Ο σχολικός αποκλεισμός εκδηλώνεται σε τρεις φάσεις:

- *1^η φάση:* Αφορά τα παιδιά που ανήκουν σε ειδικές ομάδες και τα οποία μένουν εξ αρχής εκτός σχολείου, διότι δεν ολοκληρώνεται, ούτε καν η εγγραφή τους στο εκάστοτε εκπαιδευτικό ίδρυμα.
- *2^η φάση:* Σε αυτήν εντάσσονται τα παιδιά ειδικών ομάδων, όπου έρχονται αντιμέτωπα με την περιθωριοποίηση και αδυνατώντας να περατώσουν τα μαθήματά τους, επιλέγουν να εγκαταλείψουν οριστικά το σχολείο, διακόπτοντας τη φοίτησή τους οριστικά. Ωστόσο, αξίζει να σημειωθεί πως περιθωριοποίησή τους δύναται να εκδηλωθεί, είτε από την αρχή της φοίτησή τους, είτε σε μεταγενέστερο χρόνο.
- *3^η φάση:* Στην περίπτωση αυτή, γίνεται λόγος για τα παιδιά που ανήκουν σε ειδικές ομάδες και επιτυγχάνουν σε πολύ χαμηλό ποσοστό, έως και μηδαμινό, να ανταποκριθούν στις απαιτήσεις που τους ορίζει το εκπαιδευτικό σύστημα και κατά συνέπεια να ολοκληρώσουν επιτυχώς τη σχολική τους φοίτηση (Ντούσας, 1997).

Οι αιτίες του σχολικού αποκλεισμού των Ρομά παιδιών αναφέρθηκαν και στο προηγούμενο υποκεφάλαιο. Ωστόσο, παρακάτω θα γίνει περαιτέρω ανάλυση ορισμένων (Χατζηδήμου, 2005):

- *Το σχολείο αυτό καθαυτό:* Το ελληνικό σχολείο δυστυχώς αδυνατεί να προσφέρει τις γνώσεις που έχει ανάγκη ένα παιδί Ρομά. Κρίνεται επομένως ανεπαρκές. Έτσι, την εκπαίδευσή τους την αναλαμβάνει το οικογενειακό τους περιβάλλον, μέσω του οποίου επιτυγχάνεται και η ένταξή τους στην κοινότητα. Άξιο αναφοράς είναι το γεγονός πως για τη συγκεκριμένη πληθυσμιακή ομάδα, το σχολείο περιορίζεται απλώς στην παροχή σχολικής φοίτησης και όχι εκπαίδευσης.
- *Η διδακτέα ύλη:* Η διδακτέα ύλη που ορίζεται από το Υπουργείο Παιδείας δεν συμβαδίζει με τα ενδιαφέροντα και δεν ανταποκρίνεται στις ανάγκες των μαθητών

Ρομά. Επίσης, οι παρεχόμενες γνώσεις δεν παρουσιάζουν άμεση συσχέτιση με τον πολιτισμό τους. Έτσι, μόνο η αναγνωστική και γραφική δεξιότητα χρήζουν σημαντικότητας από τους ίδιους και αξίζει να καλλιεργηθεί και να αποκτηθεί εις το έπακρο.

- *Η γλώσσα:* Η ομιλούμενη γλώσσα των Ρομά είναι η ρομανί, ενώ σπάνια, μόνο στο πλαίσιο του ευρύτερου κοινωνικού συνόλου κάνουν χρήση της ελληνικής γλώσσας. Όταν, λοιπόν, εισέρχονται στον σχολικό χώρο, κατέχουν σε αρκετά καλό επίπεδο την ρομανί και σε ελάχιστο την ελληνική, η οποία, ωστόσο, τους διδάσκεται ως προαπαιτούμενη και ήδη υποτίθεται κατεχόμενη.
- *Η οικονομική κατάσταση:* Λόγω του χαμηλού κοινωνικοοικονομικού επιπέδου του οικογενειακού περιβάλλοντος των Ρομά, ουκ ολίγες φορές, οι μαθητές αναγκάζονται να διαφύγουν στην ανεύρεση εργασίας, κάτι το οποίο, όπως είναι φυσικό λειτουργεί ως ανασταλτικός παράγοντας για την ολοκλήρωση της σχολικής τους φοίτησης.
- *Οι συνεχόμενες μετακινήσεις:* Το παιδί ολοκληρώνει επιτυχώς την σχολική του εγγραφή, φοιτά για ελάχιστο χρονικό διάστημα και στη συνέχεια μετακινείται σε κάποια άλλη περιοχή ακολουθώντας την οικογένειά του. Εκεί δύναται να εγγραφεί εκ νέου στο σχολείο της νέας περιοχής και να συνεχίσει τη φοίτησή του.
- *Το εκπαιδευτικό προσωπικό:* Οι εκπαιδευτικοί που διδάσκουν στα παιδιά Ρομά δεν διαθέτουν την επαρκή κατάρτιση προκειμένου να κριθούν άκρως αποτελεσματικοί κατά την εκπαιδευτική πράξη.
- *Η σχέση της κοινωνίας των Ρομά με τη σχολική γνώση:* Η μόρφωση για τους Ρομά αποτελεί μια ανούσια πολυτέλεια και θεωρούν χρήσιμη μόνο τη γνώση της γραφής και της ανάγνωσης.

Ενώ, είναι συνηθισμένο φαινόμενο να σημειώνεται η ενοχοποίηση του οικογενειακού περιβάλλοντος αναφορικά με τη σχολική διαρροή των παιδιών τους, απουσιάζει η αναφορά στους μηχανισμούς αποκλεισμού που προωθούνται από την ευρύτερη κοινότητα. Χαρακτηριστικά παραδείγματα τέτοιων μηχανισμών συνιστά η άρνηση εγγραφής ενός παιδιού Ρομά στο εκπαιδευτικό ίδρυμα λόγω του ελλιπούς εμβολιασμού του και της συνειδητής απόφασης της διεύθυνσης του σχολείου να μη το δεχτεί, παρουσιάζοντας ποικίλες δικαιολογίες, όπως η έλλειψη επαρκούς χώρου στο σχολικό συγκρότημα για την στέγαση των επιπλέον μαθητών (Τσιμπιρίδου, 2006).

Η παρουσία των μαθητών Ρομά, πολλές φορές είναι η αιτία δημιουργίας αντιδράσεων στον σχολικό χώρο, καθώς η συγκεκριμένη μαθητική κοινότητα αντιμετωπίζεται εχθρικά.

Συνήθως, οι αντιδράσεις εμφανίζονται κατά την εγγραφή και τη φοίτηση των παιδιών Ρομά στα σχολεία που δεν εντάσσονται στην περιοχή του καταυλισμού. Μάλιστα, σημειώνεται η προβολή του νομικού επιχειρήματος ότι συνίσταται η εγγραφή να περατώνεται στο πλησιέστερο σχολείο του καταυλισμού. Ως επί τον πλείστον, όμως, η πλησιέστερη σχολική μονάδα, δεν διαθέτει τις απαραίτητες σχολικές αίθουσες και τους κατάλληλους καταρτιζόμενους εκπαιδευτικούς, ούτως ώστε να ληφθούν υπόψη οι ανάγκες και οι επιθυμίες των Ρομά μαθητών (Παπακωνσταντίνου, 2000).

Βέβαια, υπάρχουν περιπτώσεις που οι αντιδράσεις προκαλούνται από το οικογενειακό περιβάλλον των Ρομά μαθητών, που οδηγούν έμμεσα στον ενεργητικό αποκλεισμό τους. Έτσι, η παρακολούθηση των σχολικών μαθημάτων δεν λαμβάνει χώρα, παρότι η λειτουργία των σχολείων της γειτονιάς περατώνεται με αριθμό μαθητών πολύ μικρότερο από ότι προβλέπει ο νόμος. Ακόμη, και στις ελάχιστες περιπτώσεις που γίνεται ανεκτή η παρουσία των μαθητών Ρομά, παρατηρούνται συμπεριφορές αποκλεισμού και περιθωριοποίησής τους, που οδηγούν στη σταδιακή διακοπή της φοίτησης των μαθητών αυτών (Καραθανάση, 2000).

Μάλιστα, η κυρίαρχη αντίληψη που συναντάται είναι πως ο αποκλεισμός των Ρομά από την επίσημη εκπαίδευση προκύπτει από την ασυμβατότητα των απαιτήσεων του σχολείου με την κουλτούρα, τις συνήθειες και τον τρόπο ζωής τους. Επιπροσθέτως, ακόμη και τις φορές, όπου κάποιοι επιδιώκουν τη συμμετοχή τους στην εκπαιδευτική πράξη, είναι συχνές οι περιπτώσεις που, είτε επιχειρείται η παρεμπόδιση της φοίτησής τους σε μια συγκεκριμένη σχολική μονάδα μέσω κινητοποιήσεων ορισμένων εμπλεκόμενων φορέων, είτε η αθόρυβη περιθωριοποίησή τους (Διβάνη 2002· Μάρκου 2013).

Άξιο αναφοράς συνιστά το γεγονός πως τις τελευταίες δεκαετίες, οι ίδιοι οι Ρομά διέπονται από την επιθυμία να ενταχθούν κοινωνικά. Φαίνεται πως σιγά σιγά ξεπερνούν ενδεχόμενες φοβίες και δισταγμούς που γεννήθηκαν μέσα από τον μακροχρόνιο αποκλεισμό τους και αρθρώνουν διεκδικητικό λόγο, αποζητώντας χωρική και κοινωνική εδραιοποίηση, αποδοχή από τις τοπικές κοινωνίες και ειρηνική και συνεργατική συνύπαρξη σε αυτές, αφομοίωση όχι στην ισοπεδωτική και κυρίαρχη κουλτούρα, αλλά στο πλαίσιο των δημοκρατικών κατακτήσεων της ελληνικής κοινωνίας για τη διασφάλιση των ανελαστικών κοινωνικών δικαιωμάτων. Έτσι, καθίσταται σαφές πως σε αυτή την πλευση πρέπει να δράσουμε, όντας μια δημοκρατική και ευρωπαϊκή κοινωνία, καθώς λόγω των δυσμενών, κυρίως οικονομικών συνθηκών που βιώνουμε, το προϊόν της κοινωνικής αναδιανομής συρρικνώνεται.

1.3 Εθνική στρατηγική για την σχολική ένταξη των Ρομά

Ως Παγκόσμια Ημέρα Ρομά καθιερώθηκε η 8^η Απριλίου. Μισός αιώνας συμπληρώνεται σήμερα από το πρώτο Παγκόσμιο Συνέδριο Ρομά, που έλαβε χώρα στις 8 Απριλίου 1971 στο Λονδίνο, το οποίο έθεσε τις βάσεις για τη διεκδίκηση των δικαιωμάτων τους.

Αξίζει να σημειωθεί πως στις προτεραιότητες της Ευρωπαϊκής Ένωσης έχουν τεθεί ποικίλα ζητήματα, μέσω των οποίων προωθείται η ισότητα, η ένταξη και συμμετοχή των Ρομά στον κοινωνικοοικονομικό, πολιτικό και πολιτιστικό τομέα. Παρά τις συνεχόμενες προσπάθειες, οι Ρομά δυστυχώς συνεχίζουν και δέχονται πολλαπλές μορφές αποστέρησης και αποκλεισμού στους τομείς της αξιοπρεπούς διαβίωσης, της υγείας, της εκπαίδευσης και της απασχόλησης. Ειδικότερα, το ζήτημα της εκπαίδευσης των Ρομά στην Ευρώπη συνιστά θέμα σοβαρών ανησυχιών και προσπαθειών, τόσο σε εθνικό, όσο και σε διεθνές επίπεδο εδώ και δεκαετίες.

Άμεση προτεραιότητα και ένας από τους κύριους τομείς παρέμβασης των κρατών μελών στο πλαίσιο όλων των υφιστάμενων εθνικών στρατηγικών ένταξης των Ρομά, καθώς και αντικείμενο υψηλών χρηματοοικονομικών και οργανωτικών επενδύσεων συνιστά η εκπαίδευση. Δυστυχώς, όμως, τα αποτελέσματα που προκύπτουν δεν είναι, ούτε επαρκή, ούτε τα επιδιωκόμενα. Μάλιστα, αυτό το οποίο έχει διαπιστωθεί είναι πως τα άτομα, τα οποία δεν επιτυγχάνουν την ολοκλήρωση τουλάχιστον της υποχρεωτικής εκπαίδευσης, παρουσιάζουν μεγαλύτερο κίνδυνο φτώχειας στην ενηλικίωσή τους, καθώς επίσης διαθέτουν ελάχιστες έως και μηδαμινές ευκαιρίες ανάπτυξης των μαθησιακών τους δεξιοτήτων και αξιοποίησή τους (Unesco, 2010).

Στον ελλαδικό χώρο, το ποσοστό παιδιών Ρομά που φοιτούν στο πλαίσιο της υποχρεωτικής εκπαίδευσης κυμαίνεται στο 69%, ενώ το ποσοστό που φορά τους νέους ηλικίας 18-24 ετών, όπου σημειώνουν σχολική διαρροή αποτελεί το υψηλότερο μεταξύ των 9 κρατών μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης, και ανέρχεται στο 92% (FRA MIDIS II, 2016). Οι Ρομά στην πλειοψηφία τους, ηλικία 12 ετών και άνω, επιλέγουν τη διακοπή της σχολικής τους φοίτησης, προκειμένου να στραφούν προς την ανεύρεση εργασίας, παρέχοντας με αυτόν τον τρόπο οικονομική στήριξη στο οικογενειακό τους περιβάλλον. Έτσι, καθίσταται αντιληπτό πως η φοίτησή τους μετατρέπεται ως εξαιρετικά ευάλωτη σε εξωτερικούς παράγοντες, όπως η μετακίνηση, τα οικονομικά προβλήματα που οδηγούν στην παιδική εργασία, η απόσταση από το σχολείο, τα φαινόμενα ρατσισμού στα σχολεία, η έλλειψη κατάλληλης και μόνιμης στέγης κλπ.

Το χαμηλό μορφωτικό επίπεδο που διαθέτει ως επί το πλείστον το οικογενειακό περιβάλλον των παιδιών Ρομά και οι δυσμενείς συνθήκες διαβίωσής τους είναι ορισμένες από τις αιτίες της σχολικής διαρροής. Αυτή, όπως και η περιθωριοποίηση παρουσιάζει άμεση συσχέτιση με το αξιακό σύστημα, τα παραδοσιακά στερεότυπα και την ιδιαίτερη κουλτούρα των Ρομά που προάγει την πρόωγη ενδογαμία. Έτσι, όπως είναι λογικό και επόμενο, το εν λόγω γεγονός συνιστά ανασταλτικό παράγοντα ως προς τη συμμετοχή και τη συμπερίληψή τους σε δραστηριότητες του κοινωνικού βίου αλλά και της αξιοποίησης ευκαιριών που αφορούν την αναβάθμιση της ποιότητας της ζωής τους.

Ένας από τους κυρίαρχους στόχους που αφορούν την εξασφάλιση της πρόσβασης των Ρομά στη γενική εκπαίδευση, στο πλαίσιο μιας συμπεριληπτικής κουλτούρας, προτάσσεται από τη Σύσταση του Συμβουλίου της 12^{ης} Μαρτίου 2021. Μάλιστα, προτεραιότητα έχει η ανάγκη διασφάλισης ίσης πρόσβασής τους σε όλες τις βαθμίδες της εκπαίδευσης (Πρωτοβάθμια, Δευτεροβάθμια, Τριτοβάθμια, Σχολεία Δεύτερης Ευκαιρίας, Σεμινάρια – Ημερίδες δια βίου μάθησης).

Μάλιστα, συνίσταται η υιοθέτηση μέτρων και παρεμβάσεων σε εθνικό επίπεδο, με έμφαση στην εξάλειψη κάθε μορφής εκπαιδευτικού διαχωρισμού, την προώθηση της ισότητας, της συμμετοχικότητας και της πολυμορφίας στο εκπαιδευτικό σύστημα, την ενθάρρυνση της ουσιαστικής ανάμιξης του οικογενειακού περιβάλλοντος των Ρομά παιδιών σε σχολικά θέματα αλλά και την ευαισθητοποίηση και ουσιαστική προσφορά των εκπαιδευτικών. Έτσι, θα ήταν καλό η εξάλειψη της «αντιρομανικής» κουλτούρας, των διακρίσεων και των ανισοτήτων σε θέματα εκπαιδευτικών ευκαιριών και ανάπτυξης δεξιοτήτων ζωτικής σημασίας για τους Ρομά τίθενται ως προτεραιότητα. Για παράδειγμα, η ισότιμη συμμετοχή των Ρομά και ιδίως των νέων, κοριτσιών και γυναικών Ρομά σε ευκαιρίες εκπαίδευσης και δια βίου μάθησης μαζί με μέτρα στήριξης για την ενεργό εμπλοκή τους σε κοινοτικές, κοινωνικές, αθλητικές και πολιτιστικές δραστηριότητες είναι κομβικής σημασίας.

Η συμβολή τέτοιων ειδών ενεργειών και πρωτοβουλιών στην ενδυνάμωση, στην προσωπική ανάπτυξη, στην κοινωνική ενεργοποίηση, στην αυτοδιαχείριση, στην ανθεκτικότητα και στην ευημερία των Ρομά, θα είναι αδιαμφισβήτητη. Έτσι, μέσω αυτών, θα τους δοθεί η δυνατότητα κατανόησης των υποχρεώσεών τους ως Έλληνες πολίτες και η ευκαιρία ισότιμης διεκδίκησης με υπεύθυνο και αποφασιστικό τρόπο των δικαιωμάτων τους στην προσωπική, κοινωνική και επαγγελματική τους ζωή.

Επιτελικό φορέα δημόσιας πολιτικής για την κοινωνική ένταξη των Ρομά σε εθνικό επίπεδο αποτελεί η Γραμματεία Κοινωνικής Αλληλεγγύης και Καταπολέμησης της Φτώχειας.

Λία συντόμως, θα ολοκληρωθεί και θα τεθεί σε δημόσια διαβούλευση η νέα Εθνική Στρατηγική Κοινωνικής Ένταξης των Ρομά για το διάστημα, 2021-2030, καθώς και το Εθνικό Σχέδιο Δράσης για την Κοινωνική Ένταξη των Ρομά για το χρονικό διάστημα, 2021-2030, σύμφωνα με τις νέες κατευθύνσεις και προτεραιότητες, που έχουν τεθεί σε ευρωπαϊκό επίπεδο.

Παράλληλα, στο νέο πλαίσιο της νέας στρατηγικής στόχευσης παρατίθενται παρεμβάσεις, πιο στοχευμένου και ρεαλιστικού χαρακτήρα, έχοντας απώτερο στόχο την προώθηση της ολοκληρωμένης συμπερίληψης των Ρομά στον οικονομικό και κοινωνικό ιστό της χώρας, με επικέντρωση στους τομείς της στέγασης, της υγείας, της εκπαίδευσης και της απασχόλησης, ούτως ώστε να επιτευχθεί η εξασφάλιση της πρόληψης και της καταπολέμησης των διακρίσεων και του κοινωνικού αποκλεισμού τους. Εν κατακλείδι, τα κομβικά πεδία στα οποία χρήζει άμεση παρέμβαση είναι τα εξής:

- Η πρόσβαση σε ποιοτική εκπαίδευση.
- Ο ψηφιακός εγγραμματισμός.
- Η δημιουργία ευκαιριών απασχόλησης και επιχειρηματικότητας (η εν γένει βελτίωση του βιοτικού επιπέδου).
- Η διαμόρφωση ευνοϊκότερων προϋποθέσεων για ενεργή συμμετοχή, κοινωνική χειραφέτηση, ενδυνάμωση και συμπερίληψη των Ρομά.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙΙ: ΠΟΛΥΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΗ ΚΟΙΝΩΝΙΑ ΚΑΙ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ

2.1 Πολυπολιτισμικότητα- Διαπολιτισμικότητα

Στο πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, η έννοια της πολυπολιτισμικότητας συνιστά νεολογισμό και στον επιστημονικό τομέα δεν της έχει αποδοθεί, τουλάχιστον ακόμη, το αρμοστό νόημά της. Μάλιστα, μέσω της χρήσης το όρου «πολυπολιτισμικότητα» γίνεται αναφορά *«στο πλέγμα των πρακτικών προβλημάτων και των δικαιοπολιτικών διλημμάτων, τα οποία θέτει ενώπιον μας το πραγματικό δεδομένο της πολυπολιτισμικότητας, όταν αυτή εκδηλώνεται στο πλαίσιο ενός και του αυτού κράτους ή, πάντως, στο πλαίσιο ενός οργανωτικά ενιαίου πολιτικού μορφώματος, εντός του οποίου το προνόμιο του καταναγκασμού ασκείται από μίαν ομάδα που εκφράζει μία και μόνη πολιτισμική εκδοχή, συνήθως υπό δημοκρατικές συνθήκες, την εκδοχή της πλειοψηφίας»* (Παπαρρηγόπουλος, 1999).

Ωστόσο, αξίζει να σημειωθεί πως στο πεδίο των εννοιών «πολυπολιτισμικότητα- διαπολιτισμικότητα» δεν συναντάται ομοφωνία. Τόσο στην ελληνική, όσο και στην διεθνή βιβλιογραφία, επικρατεί συμφωνία στο ότι η διαπολιτισμικότητα απορρέει από τη συνειδητοποίηση της πολυπολιτισμικότητας των σημερινών κοινωνιών, οι οποίες έχουν διαφορετικά ποιοτικά χαρακτηριστικά και ουσιαστικές διαφορές από τις προηγούμενες, που πρέπει να λαμβάνονται υπόψη στο σχεδιασμό και στη διαμόρφωση της εκπαιδευτικής πολιτικής (Βακαλιός, 1997, Νικολάου, 2011). Παράλληλα, επισημαίνεται πως η νοηματοδότηση του όρου «πολυπολιτισμικός» αναφέρεται στην απλή διαπίστωση της συνύπαρξης πολλών πολιτισμών στον ίδιο χώρο, ενώ η έννοια του «διαπολιτισμικού» προϋποθέτει τη δυναμική αλληλεπίδραση μεταξύ των πολιτισμών (Ευρωπαϊκή Ένωση, 1997). Ένας ορισμός των δύο εννοιών που δίνεται είναι ο εξής: «η πολυπολιτισμικότητα ορίζεται ως μια υπάρχουσα κατάσταση «το τι είναι», ενώ η διαπολιτισμικότητα ως «το τι θα έπρεπε να είναι» (Hohman, 1983).

Στον χώρο της ελληνικής βιβλιογραφίας, η πολυπολιτισμικότητα συνιστά ένα ευρύτερο σύνολο από καταγεγραμμένες αξιακές, πολιτιστικές, επιστημονικές και παραδοσιακές θέσεις που συντίθενται από μία πλειάδα πολιτισμών και αποτελούν «το είναι». Αντίθετα η διαπολιτισμικότητα περιλαμβάνει τη σχέση περιέχοντος και περιεχομένου, δηλαδή «το γίνεσθαι» (Παπάς, 1995, Γκόβαρης, 2004). Ταυτόχρονα, η πολυπολιτισμικότητα περιγράφει ως επί τον πλείστον μια συγκεκριμένη κοινωνική

πραγματικότητα, καθώς και την εξελικτική της διαδικασία, ενώ η διαπολιτισμικότητα δηλώνει μια δυναμική διαδικασία αλληλεπίδρασης, αμοιβαίας αναγνώρισης και συνεργασίας ανάμεσα σε άτομα διαφόρων εθνικών, μεταναστευτικών ομάδων (Μάρκου, 1997). Ένας ακόμη ορισμός που δίνεται είναι πως οι δύο έννοιες οριοθετούνται «το σύνολο των στοιχείων που είναι αναγκαία για να προσαρμοστεί ο άνθρωπος στο φυσικό και κοινωνικό του περιβάλλον, δηλαδή τους κανόνες, τις αξίες και τα ερμηνευτικά σχήματα της καθημερινής ζωής των ατόμων ενός κοινωνικού συνόλου» (Δαμανάκης, 1989α, Γεωργογιάννης, 2008, Πορτελάνος, 2015).

Εν κατακλείδι, κατόπιν της εννοιολογικής αποσαφήνισης των όρων «Πολυπολιτισμικότητα» και «Διαπολιτισμικότητα» καταλήγουμε στο συμπέρασμα πως στην πρώτη περίπτωση, η χρήση του όρου λαμβάνει χώρα συνήθως για την περιγραφή της πολυπολιτισμικότητας που διέπει τις σύγχρονες κοινωνίες (αναλυτική διάσταση του όρου).

Αξίζει να σημειωθεί πως με βάση αυτήν δίνεται η διατύπωση των στόχων της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης (κανονιστική διάσταση) (Δαμανάκης, 1997α). Επομένως, όπως καθίσταται αντιληπτό η πολυπολιτισμικότητα είναι το δεδομένο, και η διαπολιτισμικότητα το ζητούμενο. Απαραίτητο στοιχείο ύπαρξης της διαπολιτισμικότητας είναι η πολυπολιτισμικότητα, ωστόσο δεν προκύπτει αυτόματα από αυτή. Και στις δύο έννοιες σημειώνεται η αποδοχή του πλουραλισμού, της πολυφωνίας και της ποικιλομορφίας των σύγχρονων κοινωνιών, θεωρώντας την πολυπολιτισμικότητα δεδομένη και τη διαπολιτισμικότητα ως προοπτική, ώστε να επέλθει η συνύπαρξη, η αμοιβαία κατανόηση, η αλληλεπίδραση και η αλληλοαποδοχή ανάμεσα στους πολιτισμούς που εμφανίζονται στις χώρες υποδοχής (Γεωργογιάννης, 1997).

Μάλιστα, η διαπολιτισμικότητα ως έννοια ομπρέλα συνιστά ζητούμενο και μεταξύ ανθρώπων που η πολιτισμική τους ταυτότητα διαφοροποιείται χωρίς κατ' ανάγκη οι ίδιοι να έχουν διαφορετική καταγωγή (Τσαλίκη, 2012). Ειδικότερα, στη διαπολιτισμική θεωρία συναντάται η υιοθέτηση της ευρύτερης έννοιας του πολιτισμού, ούτως ώστε να επιτευχθεί η συμπερίληψη του πολιτισμού των διάφορων ομάδων που ζουν σε μια πολυπολιτισμική κοινωνία (Ευαγγέλου, 2007).

Ως αρχές της διαπολιτισμικότητας θεωρούνται οι παρακάτω (Πορτελάνος, 2015):

- Η προώθηση ισότιμων ηθικών αξιών, όπως η ειρήνη, η δικαιοσύνη, η αγάπη.
- Η διάθεση για «άνοιγμα» προς τους άλλους αναφορικά με την ουσιαστική επικοινωνία όλων των ατόμων που ανήκουν σε διαφορετικούς πολιτισμούς.

Όσον αφορά τον ελλαδικό χώρο, τα τελευταία χρόνια εξαιτίας της έλευσης μεγάλου αριθμού μεταναστών, η πολυπολιτισμικότητα είναι μια πραγματικότητα. Παρόλα αυτά φαίνεται ότι δεν υπάρχει σωστή αντιμετώπιση και παιδαγωγική διαχείριση για αυτό το φαινόμενο. Αξίζει να σημειωθεί πως η πολυπολιτισμικότητα χαρακτηρίζει μια δεδομένη κατάσταση. Αντίθετα, η διαπολιτισμικότητα χαρακτηρίζει το πώς θα έπρεπε να είναι μια κατάσταση (Δαμανάκης, 2005).

Στο εκπαιδευτικό πλαίσιο, ο/η εκπαιδευτικός καλείται καθημερινά να αντιμετωπίσει το φαινόμενο της πολυπολιτισμικότητας και της πολυγλωσσίας που υπάρχει σε μια σχολική τάξη με σκοπό του να επωφεληθούν οι μαθητές από αυτό. Μέσω της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης, ο εκάστοτε εκπαιδευτικός μπορεί να δώσει τη δυνατότητα στους μαθητές του να αναγνωρίσουν άλλους πολιτισμούς και νοοτροπίες, καθώς και άλλους τρόπους ζωής. Ωστόσο, η διαπολιτισμικότητα αφορά πέρα από την ανάπτυξη διαπολιτισμικών δεξιοτήτων αλλά και τη διεύρυνση οριζόντων (Μάρκου & Παρθένης, 2011). Αναφέρεται με άλλα λόγια σε ένα πρόγραμμα ισότητας και δικαιοσύνης, το οποίο θα πρέπει να υπάρχει σε κάθε κοινωνία (ό.π.).

2.2 Ιστορική αναδρομή

Στην σύγχρονη κοινωνία, υπάρχει αυξανόμενη τάση παρατήρησης της επικέντρωσης στην ισότιμη αντιμετώπιση των ατόμων με διαφορετική πολιτισμική ταυτότητα, ούτως ώστε να επέλθει η επίτευξη της συνεννόησης και της επικοινωνίας μέσα στο ίδιο σύνολο. Η πολιτισμική ετερότητα που διέπει τη σύγχρονη κοινωνία δημιουργεί την επιτακτική ανάγκη διαμόρφωσης εθνικών πολιτικών, μέσω των οποίων θα προκύψει τόσο η αναγνώριση και η αποδοχή του πολυπολιτισμικού χαρακτήρα της κοινωνίας, όσο και η ανάπτυξη διαπολιτισμικών προσεγγίσεων σε εκπαιδευτικό και κοινωνικό επίπεδο.

Από ιστορική οπτική, οι ρίζες της εκπαίδευσης που αναφέρονται στην πολυπολιτισμικότητα σημειώνουν ταύτιση με τα κινήματα ομάδων για τα ανθρώπινα

δικαιώματα και ειδικότερα αφετηρία αποτέλεσαν οι αγώνες των Αφροαμερικάνων κατά τη δεκαετία του '60, που αντιτέθηκαν στις στρατηγικές αποκλεισμού από τα δημόσια ιδρύματα εκπαίδευσης. Στις αρχές της δεκαετίας του '70, τα κινήματα για τα δικαιώματα των γυναικών συνέβαλαν στη διαμόρφωση μιας νέας εκπαιδευτικής προσέγγισης, που τελικά αναγνωρίστηκε ως αναγκαία στη δεκαετία του '80 (Banks, 1989). Ο James Banks (1981), ήταν από τους πρώτους ερευνητές που καθιέρωσε την έννοια της πολυπολιτισμικής εκπαίδευσης με την μελέτη και συσχέτιση των σχολείων ως κοινωνικά συστήματα. Σύμφωνα με τον ίδιο, η εκπαίδευση αποκτά πέντε διαστάσεις σε μια πολυπολιτισμική τάξη (Banks, 1989, Banks & Tucker, 1998):

- Η *πρώτη διάσταση* είναι η ικανοποιητική ενσωμάτωση των μειονοτήτων στο αναλυτικό σχολικό πρόγραμμα.
- Η *δεύτερη* αφορά τη διαδικασία κατασκευής της γνώσης, όπου οι εκπαιδευτικοί καθοδηγούν τους μαθητές και τις μαθήτριες, έχοντας απώτερο στόχο να φτάσουν στη διερεύνηση, την κατανόηση αξιών και εννοιών και τέλος, στον καθορισμό του πολιτισμικού πλαισίου, ενώ παράλληλα μέσω της προαναφερόμενης διαδικασίας τους βοηθούν την καλλιέργεια της κριτικής τους σκέψης.
- Η *τρίτη διάσταση* αναφέρεται στην ισότιμη παιδαγωγική, κατά την οποία οι εκπαιδευτικοί διαφοροποιούν τις εκπαιδευτικές μεθόδους, προκειμένου οι μαθητές από διαφορετικά φύλα και διαφορετικές πολιτισμικά ομάδες να πετύχουν. Έτσι, οι πολίτες μέσω της εν λόγω διάστασης είναι ικανοί να αλληλεπιδρούν και να συμμετέχουν με ισότιμο τρόπο σε μια κοινωνία δημοκρατίας, καθώς παράλληλα αναπτύσσουν γνώσεις και δεξιότητες προκειμένου να συνεργαστούν με άτομα άλλων ομάδων.
- Η *τέταρτη διάσταση* είναι η άμβλυνση των προκαταλήψεων, στην οποία οι δάσκαλοι διαδραματίζουν εξίσου σημαντικό ρόλο, καθώς οφείλουν να συμβάλουν στην ανάπτυξη θετικών συμπεριφορών των παιδιών απέναντι στις διαφορετικές ομάδες.
- Η *πέμπτη διάσταση* συνιστά την ενδυνάμωση της σχολικής κουλτούρας και της κοινωνικής δομής, η οποία περιλαμβάνει τις πρακτικές ομαδοποίησης και την αλληλεπίδραση των μαθητών με όλα τα άτομα που απαρτίζουν το σχολείο.

Λόγω των προβλημάτων που ανέκυψαν τις τελευταίες δεκαετίες από την εισροή μεταναστών στις Ηνωμένες Πολιτείες και την Ευρώπη, προέκυψε η διαμόρφωση και η πειραματική εφαρμογή εκπαιδευτικών μοντέλων ευρωπαϊκής συνεργασίας που έχουν ως στόχο την ομαλή ένταξη και προσαρμογή των μαθητών με διαφορετικά εθνοπολιτισμικά χαρακτηριστικά στο εκπαιδευτικό σύστημα της εκάστοτε χώρας υποδοχής, τη διαμόρφωση

κοινής ευρωπαϊκής συνείδησης, καθώς και την υπέρβαση της εθνικής πολιτισμικής παράδοσης, που είναι άμεση συνδεδεμένη με τα εθνικά στερεότυπα ώστε ο Ευρωπαίος πολίτης να είναι απαλλαγμένος από κάθε προκατάληψη (Γκόβαρης, 2004). Μια συνοπτική περιγραφή των μοντέλων που έχει αναπτύξει η επιστημονική πρακτική κατά την πάροδο των χρόνων θα παρουσιαστεί παρακάτω.

2.3 Το μοντέλο αφομοίωσης

Το πρώτο μοντέλο όπου είχε τη μεγαλύτερη απήχηση μέχρι τα μέσα της δεκαετίας του 1960 ήταν το αφομοιωτικό μοντέλο και είχε ως στόχο την άμεση απορρόφηση των διαφορετικών εθνοπολιτισμικών ομάδων από τον τοπικό γηγενή πληθυσμό μέσα από την απάλειψη της διαφορετικότητας και την ύπαρξη μιας ομογενοποιημένης κοινωνίας. Η προσπάθεια αυτή αφορούσε μια μονοπολιτισμική και μονογλωσσική προσέγγιση και ως εκ τούτου την προώθηση του κυρίαρχου πολιτισμού (Ζάχος, 2014, Μάρκου, 1996). Μέσω αυτής της πρακτικής περατώνεται σταδιακά η εξάλειψη των χαρακτηριστικών στοιχείων της πολιτισμικής ταυτότητας των μεταναστών, ενώ παράλληλα προκύπτει η πλήρη αλλοίωση των παραδοσιακών στοιχείων τους και δημιουργείται το προφίλ τους ως νέων πολιτών της χώρας υποδοχής. Με αυτόν τον τρόπο συντελείται η δημιουργία ομοιογενών και μονοπολιτισμικών ομάδων, ενώ σημειώνεται και η αποφυγή των κοινωνικών συγκρούσεων, καθώς επέρχεται η δημιουργία ενός συμπαγούς κοινωνικού ιστού. Έτσι, η ιδέα της αφομοίωσης συνιστά μέσο εξασφάλισης της κοινωνικής κυριαρχίας (Μάρκου, 1996).

Το εν λόγω μοντέλο αφορούσε μια εκπαίδευση που θα λειτουργούσε ως μηχανισμός, που στόχο είχε την επιβολή και τη διατήρηση της εθνικής κουλτούρας, απαλείφοντας ταυτόχρονα οτιδήποτε διαφορετικό (Hajisoteriou, 2010). Κυρίαρχη ήταν η αντίληψη ότι ο κοινωνικός ιστός οφείλει να είναι συμπαγής, με αποτέλεσμα η εκπαίδευση να διαθέτει ως προσανατολισμό τη διδασκαλία της γλώσσας της χώρας υποδοχής, χωρίς να σημειώνεται η ύπαρξη ιδιαίτερης μέριμνας για τη διδασκαλία της μητρικής γλώσσας για τους μαθητές – μετανάστες. Ο βασικός στόχος της εκπαίδευσης του εν λόγω μοντέλου ήταν η παροχή ίσων ευκαιριών εκπαίδευσης, προκειμένου όλοι οι μαθητές να κατέχουν παρόμοια προσόντα. Εν ολίγοις, οι μαθητές ανεξαρτήτως της χώρας προέλευσής τους ήταν υποχρεωμένοι να προσαρμοστούν στις απαιτήσεις του σχολείου και όχι το σχολείο στις ανάγκες των μαθητών (Κεσίδου, 2008).

2.4 Το μοντέλο ενσωμάτωσης

Το μοντέλο ενσωμάτωσης αφορά μια προσέγγιση που αναφέρεται στην αναγνώριση της πολιτισμικής ετερότητας αλλά και στον σεβασμό και την ανεκτικότητα των άλλων αναφορικά με ζητήματα όπως η θρησκεία, τα ήθη και έθιμα, οι μουσικές παραδόσεις, οι γιορτές κ.α., που δεν θεωρούνται τόσο ουσιαστικά, ώστε να συμβάλουν στη διαμόρφωση της κοινωνίας. Εν ολίγοις, οι εθνικές μειονότητες και οι μεταναστευτικές ομάδες θεωρούνται σύμφωνα με αυτό το μοντέλο μέρος μιας ευρύτερης κοινωνίας, χωρίς να χάνουν τη δική τους πολιτισμική ταυτότητα. Το εν λόγω μοντέλο βασίζεται στην «πολυεθνική ιδεολογία» και μέσω αυτού γίνεται αποδεκτή η πολυπολιτισμική ποικιλία των μειονοτικών ομάδων, που παρουσιάζουν διαφορετικά και κοινά σημεία, με πνεύμα αμοιβαίας ανεκτικότητας (Μάρκου, 1997, Τσιάκαλος, 2006).

2.5 Το πολυπολιτισμικό μοντέλο

Η εμφάνιση του πολυπολιτισμικού μοντέλου σημειώθηκε τη δεκαετία του 1970, όταν κατέστη αντιληπτό σε πολλές χώρες ότι λαμβάνει χώρα η αναπαραγωγή του εθνικού διαχωρισμού από γενιά σε γενιά και ότι μέσω της αφομοίωσης και της ενσωμάτωσης δεν προσφέρεται ουσιαστική λύση στα προβλήματα με τα οποία έρχονταν αντιμέτωπα τα παιδιά στον σχολικό χώρο. Για τον λόγο αυτό διεξήχθη η μετατόπιση από τα εθνοκεντρικά μοντέλα προς το πολιτισμικό πλουραλισμό, που είναι ευρέως διαδεδομένη στην παιδαγωγική με τον όρο «πολυπολιτισμική εκπαίδευση» (Γεωργογιάννης, 1997).

Οι οπαδοί του εν λόγω μοντέλου πιστεύουν πως η προώθηση της κοινωνικής συνοχής περατώνεται μέσα από την αναγνώριση των πολιτισμικών ιδιαιτεροτήτων των μεταναστευτικών ομάδων και τη διαμόρφωση ενός κοινωνικού πλαισίου, μέσα στο οποίο θα σημειωθεί η συνύπαρξη και η ανάπτυξη όλων των πολιτισμών, χωρίς να τίθεται σε κίνδυνο η ενότητα και η κοινωνική συνοχή (Γεωργογιάννης, 1997· Νικολάου, 2011).

Στο εκπαιδευτικό πλαίσιο, σημειώνεται η αναγνώριση της αναγκαιότητας της γνώσης από τους μαθητές του εθνικού τους πολιτισμού και της εθνικής τους παράδοσης, με στόχο τη βελτίωση της σχολικής τους επίδοσης και την προσφορά ίσων ευκαιριών για όλη τη μαθητική κοινότητα ανεξαιρέτως. Έτσι, λαμβάνει χώρα η δημιουργία εκπαιδευτικών προγραμμάτων που λαμβάνουν υπόψη τις γλωσσικές και πολιτισμικές δραστηριότητες των παιδιών των μεταναστών, τα οποία έχουν ως στόχο την καλλιέργεια του σεβασμού και της

ανοχής των ατόμων με διαφορετική εθνική, πολιτισμική και θρησκευτική προέλευση. Κριτήριο για την αξιολόγηση των πολιτισμών δεν συνιστά μόνο ο κυρίαρχος πολιτισμός, αλλά κάθε πολιτισμός χωριστά και όλοι μαζί σαν σύνολο (Κανακίδου & Παπαγιάννη, 1997).

2.6 Το διαπολιτισμικό μοντέλο

Η δημιουργία του διαπολιτισμικού μοντέλου λαμβάνει χώρα κατά τη δεκαετία του 1980 στον ευρωπαϊκό χώρο και ουσιαστικά αποτελεί εξελιγμένη έκδοση του πολιτισμικού μοντέλου. Αναφέρεται στο σύνολο του μαθητικού πληθυσμού, γηγενείς και μη. Θεωρείται ως ένα μοντέλο διαλεκτικής σχέσης, διαδικασίας αναγνώρισης και συνεργασίας μεταξύ ατόμων εθνικών-μεταναστευτικών ομάδων (Μάρκου, 1997).

Το εν λόγω μοντέλο έχει ως βάση τον απλό και διττό συλλογισμό ότι η κοινωνία αποτελείται από διαφορετικές ομάδες και ότι η εκπαίδευση πρέπει να τιμά την ποικιλία των πολιτισμικών παραδόσεων. Μάλιστα, σημειώνεται άμεση σύνδεση με την κατάργηση των διακρίσεων για τα άτομα με διαφορετικά βιώματα, την ισονομία, την αλληλοκατανόηση, την αλληλεγγύη και αφορά, τόσο στα άτομα διαφορετικών πολιτισμών που υποδέχεται μια χώρα, όσο και τους Έλληνες (Μάρκου, 1997).

Παράλληλα, η συμβολή του εν λόγω εκπαιδευτικού μοντέλου διαφαίνεται στην καλλιέργεια της αλληλοαποδοχής και της έλλειψης διακρίσεων αλλά και συγκρούσεων μεταξύ των αλλοδαπών και του ντόπιου πληθυσμού. Επιπροσθέτως, αναγνωρίζει την ισοτιμία μεταξύ των ατόμων με διαφορετική πολιτισμική ταυτότητα και τη μεταξύ τους αλληλεπίδραση, καθώς υποστηρίζει την ισότητα ευκαιριών για όλους στην εκπαίδευση και τη σταθεροποίηση της πολιτισμικής τους ταυτότητας. Μέσω του διαπολιτισμικού μοντέλου καθίσταται σαφές ότι η γλώσσα και ο πολιτισμός των ατόμων που προέρχονται από άλλες χώρες διαθέτουν ίδια αξία με τη γλώσσα και τον πολιτισμό της χώρας υποδοχής. Για αυτό τον λόγο θεωρείται αναγκαία η ενσωμάτωση αυτών των ατόμων στο εκπαιδευτικό πρόγραμμα της χώρας υποδοχής (Μάρκου, 1997).

Αξιοσημείωτο καθίσταται το γεγονός πως μέσω του διαπολιτισμικού μοντέλου, επέρχεται η δημιουργία κριτικής και διαλεκτικής σκέψη, ενώ ταυτόχρονα σημειώνεται η υποστήριξη των προσδοκιών που διέπουν την κάθε κοινωνία ξεχωριστά περί συνύπαρξης και οικοδόμησης της ευρύτερης οικουμενικής και παγκόσμιας κοινωνίας. Αδιαμφισβήτητα, η

εκπαίδευση συνιστά ένα από τα βασικότερα μέσα αναφορικά με την υλοποίηση των προσδοκιών αυτών (Μάρκου, 1997).

2.6.1 Ο κοινωνικός αποκλεισμός ως αφετηρία της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης

➤ *Εννοιολογικός προσδιορισμός*

Η ετερότητα που διέπει τους ορισμούς και αφορούν τον όρο «κοινωνικό αποκλεισμό» είναι αδιαμφισβήτητη, καθώς ποικίλλουν πάντα κατά τόπο και χρόνο, καθώς ανταποκρίνονται σε διαφορετικά κοινωνικά δεδομένα και αιτήματα.

Αρχικά, σημειώθηκε ταύτιση του εν λόγω όρου με τη μη ικανοποίηση βασικών βιοτικών αναγκών. Το 1994 η Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων επιχειρεί να δώσει έναν ορισμό της έννοιας του κοινωνικού αποκλεισμού. Ειδικότερα, αναφέρει πως ως κοινωνικός αποκλεισμός νοείται η υστέρηση στη στέγαση, στην εκπαίδευση, στην υγεία, την περιορισμένη πρόσβαση στις υπηρεσίες (Παπαδοπούλου, 2002). Οι πολυάριθμες-διαφορετικές ερμηνείες που δόθηκαν κατά την πάροδο των χρόνων για την έννοια του κοινωνικού αποκλεισμού οδήγησαν στο συμπέρασμα ότι ο κοινωνικός αποκλεισμός μπορεί να ορίζεται με διττό τρόπο: από την επιστημονική κοινότητα, καθώς και από τις συνθήκες της καθημερινότητας (Τσιάκαλος, 1998).

Ο όρος κοινωνικός αποκλεισμός, που αποτελεί βασική έννοια της ευρωπαϊκής πραγματικότητας, αναφέρεται στην άρνηση ή τη μη συνειδητοποίηση των κοινωνικών δικαιωμάτων των πολιτών, τα οποία αφορούν στην διανομή δημόσιων και κοινωνικών αγαθών, όπως για παράδειγμα η εργασία, η κατοικία, η υγεία, η εκπαίδευση, η ψυχαγωγία, οι κοινωνικές σχέσεις. Αποτελεί καταλυτικό παράγοντα για την επίτευξη οικονομικής και κοινωνικής συνοχής, καθώς είναι δυνατό πολλές ομάδες του πληθυσμού να βρεθούν στο «περιθώριο» και να στερηθούν κοινωνικά δικαιώματα και αγαθά (Φερόνας, 2004). Η έλλειψη των εν λόγω αγαθών είναι δυνατό να οδηγήσει στην οικονομική ανέχεια, την ανισότητα, την αποξένωση, την περιθωριοποίηση και την αποδυνάμωση των ομάδων αυτών, καθώς και στην αδυναμία συμμετοχής σε διαδικασίες λήψης αποφάσεων και συνεπακόλουθα στην δημόσια, κοινωνική και πολιτισμική ζωή.

Αναλυτικότερα, μέσω του κοινωνικού αποκλεισμού γίνεται αναφορά στον αποκλεισμό τριών βασικών δικαιωμάτων του ατόμου που περιγράφονται παρακάτω (Πετμεζίδου & Παπαθεοδώρου, 2004):

ο *Τα ατομικά δικαιώματα:*

Σημειώνεται άμεση σύνδεση των ατομικών δικαιωμάτων με την ελευθερία έκφρασης, σκέψης και πίστης ενός ατόμου, καθώς και με το δικαίωμα αυτού στην απονομή δικαιοσύνης, στην ελεύθερη σύναψη συμβάσεων και στο δικαίωμα της ιδιοκτησίας.

ο *Τα πολιτικά δικαιώματα:*

Τα πολιτικά δικαιώματα είναι άρρηκτα συνδεδεμένα με την συμμετοχή άσκησης πολιτικής δύναμης.

ο *Τα κοινωνικά δικαιώματα:*

Μέσω της άσκησης αυτών παρέχεται η δυνατότητα στο εκάστοτε άτομο να "βιώσει" ένα μέσο επίπεδο οικονομικής ευημερίας.

Η συνύπαρξη και η συμβίωση διαφορετικών πληθυσμιακών ομάδων ως επί τον πλείστον οδηγεί στη δημιουργία επιφυλακτικών στάσεων απέναντι στα «διαφορετικά» άτομα και στην εκδήλωση στερεοτυπικών συμπεριφορών και προκαταλήψεων, που λειτουργούν ως ασφαλιστικές δικλίδες αναφορικά με την αλλαγή που προκύπτει από την σύνθεση του πληθυσμού της κοινωνίας (Πίτσιου & Λάγιος, 2007).

Χαρακτηριστικά & διαστάσεις του κοινωνικού αποκλεισμού:

Με την έννοια του κοινωνικού αποκλεισμού δίνεται ιδιαίτερη έμφαση στον πολυδιάστατο χαρακτήρα των μηχανισμών και των διαδικασιών που οδηγούν στη δημιουργία ενός φαινομένου. Ο κοινωνικός αποκλεισμός δεν αφορά μόνο ζητήματα εισοδήματος ή σε θέματα απασχόλησης, αλλά σχετίζεται και με ζητήματα που αφορούν τομείς, όπως η στέγαση, η εκπαίδευση και η υγεία. Η αύξηση του κοινωνικού αποκλεισμού είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με τις ανεπάρκειες και τις ελλείψεις πολιτικών και παροχής υπηρεσιών (Κόνσολας, Παναγιωτόπουλος, Παπαπέτρου, 2009).

Κατά την πάροδο των χρόνων, παρατηρήθηκε μεταβολή και διερεύνηση του όρου του «κοινωνικού αποκλεισμού», με αποτέλεσμα μέσω αυτού να γίνεται αναφορά σε πολλές έννοιες. Έχει διαπιστωθεί ευρέως πως ο όρος του κοινωνικού αποκλεισμού αφορά φαινόμενα με ποικίλες οικονομικές, κοινωνικές, πολιτικές και πολιτιστικές διαστάσεις. Ουσιαστικά, ο κοινωνικός αποκλεισμός αναφέρεται σε μια «προοδευτική διαδικασία περιθωριοποίησης που οδηγεί σε οικονομική εξαθλίωση και σε διάφορες μορφές κοινωνικής και πολιτισμικής μειονεκτικότητας». Με την έννοια του αποκλεισμού προκύπτει η σύνδεση των εννοιών των

κοινωνικών δικαιωμάτων και της αδυναμίας απόκτησης κοινωνικών αγαθών (Κόνσολας, Παναγιωτόπουλος, Παπαπέτρου, 2009).

Άλλες φορές ο όρος περιγράφεται ως «μια συστηματική σειρά ενεργειών περιθωριοποίησης ή υπαγωγής σε απομόνωση από τις οποίες μπορεί να θιγούν άτομα και κοινωνικές ομάδες». Με τον εν λόγω όρο νοείται η έλλειψη πόρων, η στέρηση αγαθών και η έλλειψη πρόσβασης σε διαδικασίες και ευκαιρίες, που οδηγούν τα άτομα ή τις κοινωνικές ομάδες σε φτώχεια ή περιθωριοποίηση. Επομένως, στηριζόμενοι στην έννοια αυτή, μέσω του κοινωνικού αποκλεισμού επιτυγχάνεται η παρεμπόδιση απορρόφησης κοινωνικών και δημοσίων αγαθών, όπως για παράδειγμα η εκπαίδευση, η υγειονομική περίθαλψη. Άρα, ο όρος χαρακτηρίζει, τόσο μια κατάσταση, όσο και μια διαδικασία (Κόνσολας, Παναγιωτόπουλος, Παπαπέτρου, 2009).

Εάν ο αποκλεισμός καταστεί αντιληπτός ως διαδικασία, τότε αξίζει να σημειωθεί η παρακάτω κατηγοριοποίησή του σε επιμέρους στάδια (Κόνσολας, Παναγιωτόπουλος, Παπαπέτρου, 2009):

➤ *Ο βαθμός κινδύνου:*

Ο βαθμός κινδύνου αναφέρεται σε κατηγορίες πληθυσμού που έχουν χαρακτηριστικά που αποτελούν κοινωνικές μειονεξίες, όπως για παράδειγμα μια δύσκολη οικογενειακή κατάσταση, σχολική αποτυχία, αναλφαβητισμό, κακές συνθήκες διαβίωσης. Έτσι, τα άτομα αυτής της κατηγορίας γίνονται ευάλωτα.

➤ *Ο βαθμός της απειλής:*

Ο βαθμός της απειλής αφορά μια ποικιλία καταστάσεων, όπως για παράδειγμα ένα εργατικό δυναμικό μεγάλης ηλικιακής ομάδας ή άτομα τα οποία είναι ανειδίκευτα που χάνουν την εργασία τους λόγω εκσυγχρονισμού της επιχείρησης που εργάζονται ή λόγω αλλαγών στην οικονομία. Στην ίδια κατηγορία ανήκουν και άτομα που πήραν διαζύγιο ή άτομα που είναι «αρχηγοί» μονογονεϊκών οικογενειών ή ακόμα και άτομα που ένα μέλος της οικογένειάς τους αρρωσταίνει με ανίατη νόσο ή καθίσταται ανάπηρο. Αυτού του είδους οι καταστάσεις οδηγούν τα άτομα αυτά σε καταστάσεις αποκλεισμού.

➤ *Ο βαθμός της αποσταθεροποίησης:*

Ο βαθμός αποσταθεροποίησης αναφέρεται στο αποτέλεσμα των τρόπων που τα άτομα αντιμετωπίζουν την απειλή. Οι τρόποι αυτοί είναι εξαρτώμενοι από οικογενειακούς,

κοινωνικούς, κοινοτικούς δεσμούς που τα άτομα αυτά έχουν. Οι εν λόγω δεσμοί είναι δυνατό να αποτρέψουν την αποσταθεροποίηση ή να περιορίσουν τη χρονική διάρκειά της. Αν η χρονική διάρκεια είναι μεγάλη, τότε τα άτομα οδηγούνται σε μια κατάσταση αποκλεισμού.

➤ *Ο βαθμός της έκπτωσης:*

Ο βαθμός της έκπτωσης αποτελεί το αποτέλεσμα της ρήξης κοινωνικών δεσμών και της αδυναμίας επαναδημιουργίας τους. Η αδυναμία αυτή προκύπτει λόγω συσσώρευσης πολλών αρνητικών παραγόντων για μεγάλο χρονικό διάστημα, όπως για παράδειγμα μακροχρόνια ανεργία, μακροχρόνια στέρηση αγαθών, μακροχρόνια εξάρτηση από επιδόματα. Στην περίπτωση που αυτή η στέρηση διαιωνίζεται για μεγάλο χρονικό διάστημα μπορεί τα άτομα να οδηγηθούν στον πραγματικό αποκλεισμό.

➤ *Ο βαθμός του πραγματικού αποκλεισμού:*

Ο βαθμός του πραγματικού αποκλεισμού έγκειται στην πλήρη ρήξη των κοινωνικών δεσμών που είναι άμεσα συνδεδεμένοι με την οικογένεια, την εργασία και την κατοικία. Άτομα που βιώνουν αυτή την κατάσταση έχουν παντελή έλλειψη ενδιαφέροντος για την κοινωνία και αδιαφορούν για την επανένταξή τους σε αυτή. Είναι άτομα που χαρακτηρίζονται από απάθεια, δε μετέχουν σε κοινωνικές δράσεις, δε διαθέτουν αντοχές και τους κυριεύει το αίσθημα του φόβου.

Τα κύρια χαρακτηριστικά ενός κοινωνικά αποκλεισμένου ατόμου είναι η αδιαφορία και η παραίτηση. Η φτώχεια, η ανεργία και η ετερότητα είναι κοινωνικά χαρακτηριστικά που συνήθως οδηγούν ένα άτομο στον αποκλεισμό. Ωστόσο, δεν αποτελούν χαρακτηριστικά των αποκλεισμένων. Είναι χαρακτηριστικά εκείνων που κινδυνεύουν να εισέλθουν στη διαδικασία του αποκλεισμού.

Κατηγοριοποίηση μέσω της διάκρισης μεταξύ ενδογενούς και εξωγενούς αποκλεισμού:

Ο κοινωνικός αποκλεισμός δύναται να λάβει, είτε ενδογενή, είτε εξωγενή μορφή. Ειδικότερα, ο ενδογενής αποκλεισμός αφορά τα τυπικά έγκριτα μέλη μιας κοινωνίας, που αποκλείονται από κάποιο αγαθό ή δικαίωμα. Συνιστά ουσιαστικά προϊόν εσωτερικών κοινωνικών μεταβολών.

Ο εξωγενής αποκλεισμός είναι προϊόν διεθνών μετακινήσεων πληθυσμών και αφορά ανθρώπους που έχουν αποκλειστεί από τη κοινωνία «καταγωγής» τους και βρίσκονται σε μια «φιλοξενούσα» κοινωνία σε καθεστώς περιορισμένης ένταξης ή μη ένταξης.

Κατηγοριοποίηση σε σχέση με τη διάκριση μεταξύ των ομάδων και των κοινωνικών αθροισμάτων:

Σύνολα ατόμων με εσωτερικούς δεσμούς, ίδιες παραδόσεις, ιστορική συνέχεια και με σταθερή γεωγραφική αναφορά εντάσσονται στις ομάδες. Αυτού του είδους οι ομάδες μπορεί να αφορούν άτομα διαφόρων εθνικών θρησκευτικών ή γεωγραφικών μειονοτήτων.

Σύνολα ατόμων χωρίς εσωτερικούς δεσμούς, κοινές παραδόσεις, ιστορική συνέχεια και σταθερή γεωγραφική αναφορά εντάσσονται στα κοινωνικά αθροίσματα. Αυτού του είδους σύνολα ατόμων έχουν μια χαρακτηριστική - διακριτική ιδιότητα. Σε αυτή την κατηγορία εντάσσονται άτομα, όπως οι τοξικομανείς, οι ομοφυλόφιλοι, οι αποφυλακισμένοι, οι ψυχασθενείς και τα άτομα με ειδικές ανάγκες (ΑΜΕΑ).

Κατηγοριοποίηση αναφορικά με τον τύπο του κοινωνικού αποκλεισμού:

Ο τύπος του κοινωνικού αποκλεισμού δύναται να λάβει είτε τυπική μορφή, είτε άτυπη, είτε να αποτελέσει προϊόν αναγνώρισης μιας ιδιότητας, είτε προϊόν άρνησης αναγνώρισης μιας ιδιότητας. Ο τυπικός μπορεί να αφορά για παράδειγμα, ένα παράνομο εργατικό δυναμικό και ο άτυπος μπορεί να αναφέρεται σε ομοφυλόφιλα άτομα.

Οι αποφυλακισμένοι αποτελούν θύματα κοινωνικού αποκλεισμού και λόγω της αναγνώρισης της ιδιότητας - του στίγματος του αποφυλακισμένου εντάσσονται στον τύπο του αποκλεισμού «προϊόν αναγνώρισης μιας ιδιότητας». Στον τύπο του αποκλεισμού «προϊόν άρνησης αναγνώρισης της ιδιότητας» εντάσσονται άτομα με ειδικές ανάγκες (ΑΜΕΑ) ή οι ηλικιωμένοι που βιώνουν τον κοινωνικό αποκλεισμό λόγω της μη αναγνώρισης της συγκεκριμένης ιδιότητας.

Προσδιορισμός των πληττόμενων ομάδων:

Σύμφωνα με ερευνητικές αναφορές, οι κάτοικοι περιοχών που τείνουν να έχουν χαμηλό επίπεδο ανάπτυξης ή υψηλά επίπεδα ανεργίας παρουσιάζουν μεγαλύτερες πιθανότητες να βιώσουν τον κοινωνικό αποκλεισμό και να έχουν χαμηλό βιοτικό επίπεδο αλλά και να αντιμετωπίσουν μεγάλο βαθμό δυσκολίας στην ανεύρεση εργασίας. Ο γεωγραφικός αποκλεισμός είναι δυνατό να οδηγήσει στην «προσφυγιά». Ωστόσο, αξίζει να σημειωθεί πως ο διαχωρισμός μεταξύ των πολιτικών προσφύγων και των οικονομικών μεταναστών είναι δυσδιάκριτος. Οι καταστάσεις, τις οποίες βιώνουν καθημερινά οι πρόσφυγες λόγω του τρόπου με τον οποίο αντιμετωπίζονται, φανερώνουν έντονες τάσεις κοινωνικού αποκλεισμού.

Η παραβατικότητα αποτελεί μια άλλη μορφή του κοινωνικού αποκλεισμού. Σε αυτή την κατηγορία εντάσσονται άτομα απεξαρτημένα, οι νυν και πρώην φυλακισμένοι και νεαρά άτομα που έχουν αποκλειστεί λόγω των παραβατικών πράξεων τους.

Καθίσταται αντιληπτό πως είναι ποικίλες οι ομάδες ατόμων που υφίστανται κοινωνικό αποκλεισμό και στον εκπαιδευτικό χώρο. Η ύπαρξη ανισοτήτων στην εκπαίδευση έχει ως αποτέλεσμα τη δημιουργία μιας μορφής εκδήλωσης κοινωνικού αποκλεισμού και τη στέρηση του κατοχυρωμένου συνταγματικά δικαιώματος στην εκπαίδευση. Παράλληλα, η κοινωνικοοικονομική κατάσταση των ατόμων που ανήκουν στις κοινωνικά μειονεκτούσες ομάδες επιβαρύνεται περαιτέρω λόγω του εκπαιδευτικού τους αποκλεισμού. Ανάλογους περιορισμούς πρόσβασης στην εκπαίδευση αντιμετωπίζουν και άτομα με ειδικές ανάγκες (ΑΜΕΑ). Αυτό το γεγονός οδηγεί τα εν λόγω άτομα στην αποθάρρυνση των ενδιαφερόντων τους και των επιθυμιών τους. Τα προβλήματα αυτά επεκτείνονται και στην αγορά εργασίας με πρώτο στάδιο την επιλογή επαγγέλματος και τελευταίο την απόσυρση των ατόμων με ειδικές ανάγκες από την επαγγελματική τους δράση.

Το φαινόμενο της απομάκρυνσης ορισμένων ομάδων του πληθυσμού από την αγορά εργασίας υποδηλώνει μεγάλο κίνδυνο για την εμφάνιση της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού. Είναι σαφές ότι ένα από τα σημαντικότερα προβλήματα της αγοράς εργασίας και της σημερινής κοινωνίας είναι η ανεργία. Οι επιπτώσεις της ανεργίας στην οικονομία και την κοινωνία είναι αδιαμφισβήτητες. Ωστόσο, αξίζει να αναφερθούν και άλλα συστατικά στοιχεία που είναι δυνατό να συμβάλουν στην αύξηση κινδύνου εμφάνισης του κοινωνικού αποκλεισμού. Η υποαπασχόληση, η ετεροαπασχόληση, η αποχώρηση από το εργατικό δυναμικό λόγω μακρόχρονης ανεργίας, η χαμηλά αμειβόμενη εργασία αναδεικνύουν τις μεταβολές μεταξύ των κοινωνικών δυνάμεων εις βάρος των αδύναμων ομάδων του πληθυσμού από κοινωνική και οικονομική πλευρά.

Εν κατακλείδι, όλες οι μορφές και οι εκδηλώσεις κοινωνικού αποκλεισμού επιφέρουν ως αποτέλεσμα την εκτόπιση συγκεκριμένων ατόμων ή ομάδων από την αγορά εργασίας. Απεξαρτημένα ή αποφυλακισμένα άτομα, καθώς και οι μετανάστες θεωρούνται κοινωνικά αποκλεισμένοι και αντιμετωπίζουν πρόβλημα αναφορικά με την ένταξη τους στην αγορά εργασίας. Έτσι, αργά ή γρήγορα, οδηγούνται σε καταστάσεις φτώχειας, παραβατικότητας ή σε παρεκκλίνουσες συμπεριφορές. Ωστόσο, η εκπαίδευση θεωρείται ως ένα μέσο που δύναται να συμβάλει στην εξασθένιση του φαινομένου του κοινωνικού αποκλεισμού,

κατόπιν ορισμένων προϋποθέσεων και σταθμών (Κόνσολας, Παναγιωτόπουλος, Παπαπέτρου, 2009).

2.7 Το αντιρατσιστικό μοντέλο

Η εμφάνιση του αντιρατσιστικού μοντέλου περατώθηκε κατά τα μέσα και τέλη της δεκαετίας του 1980 κυρίως στην Αγγλία και την Αμερική. Η επικέντρωση των υποστηρικτών του συγκεκριμένου μοντέλου δόθηκε στους θεσμούς και στις κοινωνικές δυνάμεις, ενώ αξίζει να σημειωθεί πως υπήρξε η αντίκρουση την τάσης του πολυπολιτισμικού μοντέλου εκπαίδευσης που επισημαίνει τις ατομικές στάσεις παρά τις κοινωνικές δυνάμεις. Σύμφωνα με τους ίδιους μέσα από τους νόμους του κράτους δημιουργείται ο θεσμικός ρατσισμός, μέσω του οποίου επήλθε ο περιορισμός, σε σημαντικό βαθμό, των ευκαιριών και των επιλογών των διαφορετικών εθνοπολιτισμικών ομάδων. Βασική θέση της εν λόγω προσέγγισης καθίσταται η αναγκαιότητα για αλλαγή, τόσο των εκπαιδευτικών δομών, όσο και των κοινωνικών, ούτως ώστε να μη σημειωθεί η διάκριση, οποιοδήποτε μορφής αυτή μπορεί να λάβει, εις βάρος των παιδιών των μεταναστών (Γεωργογιάννης, 1997).

Ως στόχοι του αντιρατσιστικού μοντέλου τίθενται οι εξής:

- Ισότητα στην εκπαίδευση, που θα επέλθει από τον μετασχηματισμό των δομών και των συστημάτων που ενδεχομένως συμβάλλουν στη δημιουργία ανισοτήτων.
- Κρατική Δικαιοσύνη, όσον αφορά την παροχή ίσως ευκαιριών ζωής, ανάπτυξης και συμμετοχής στο κοινωνικό σύνολο.
- Απελευθέρωση από φασιστικές αντιλήψεις των καταπιεσμένων και των καταπιεστών.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙΙΙ : Ο ΡΟΛΟΣ ΤΟΥ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΥ ΣΤΗΝ ΠΟΛΥΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΗ ΤΑΞΗ

3.1 Ο ρόλος του εκπαιδευτικού και οι απαιτούμενες δεξιότητες (εμπλουτισμός με νέα διεθνή έρευνα βιβλιογραφία)

Η κοινωνία συνιστά ένα σύνολο ρόλων και στο πλαίσιο της, τα άτομα λαμβάνουν μέρος στη διαδικασία της κοινωνικοποίησης κατά την οποία αναλαμβάνουν ένα συνδυασμό ρόλων. Ως ρόλος ορίζεται το σύνολο των κανόνων και των προσδοκιών συμπεριφοράς, τα δικαιώματα και οι υποχρεώσεις που απορρέουν από την θέση που κατέχει το εκάστοτε άτομο στην κοινωνία. Στη σχολική μονάδα, τα μέλη της εκπαιδευτικής κοινότητας είναι επιφορτισμένοι με συγκεκριμένους ρόλους που απορρέουν από τη θέση, την εξουσία, τις αρμοδιότητες, τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις που διαθέτουν. Ο ρόλος του/της εκπαιδευτικού φαίνεται να παρουσιάζει σχέση εξάρτησης, τόσο από τη δομή και τη μορφή λειτουργίας του σχολείου, όσο κι από τις εκάστοτε πολιτικές, οικονομικές και κοινωνικές συνθήκες. Επομένως, σύμφωνα με τις τέσσερις λειτουργίες του σχολείου που προαναφέρθηκαν, δύναται η κατανόηση των διαφορετικών ρόλων, των οποίων την περάτωση έχει αναλάβει ο/η εκάστοτε εκπαιδευτικός.

Ειδικότερα, η παιδαγωγική - κοινωνική λειτουργία του σχολείου του προσδίδει τον ρόλο του παιδαγωγού, η διδακτική - μαθησιακή του προσδίδει την ιδιότητα του διδασκάλου, η αξιολογική - επιλεκτική του αξιολογητή και η εποπτική - κουστωδιακή του επόπτη (Kyriacouetal, 2009· Κωνσταντίνου, 2015).

Μάλιστα, αξίζει να σημειωθεί πως τα τελευταία χρόνια, μια ολοένα και αυξανόμενη γλωσσική, εθνική, οικονομική και κοινωνικοπολιτική ανομοιογένεια διέπει το ελληνικό σύγχρονο σχολείο. Δεδομένου αυτής της κατάστασης που αποτελεί σήμερα τη δική μας πραγματικότητα, ο εκάστοτε εκπαιδευτικός ανεξαιρέτως, οφείλει να έχει λάβει την κατάλληλη επιμόρφωση, προκειμένου να καταστεί ικανός – αποτελεσματικός κατά τη διδασκαλία μαθητών που θα διέπονται από ποικίλες φυλετικές, πολιτισμικές ή γλωσσικές ιδιαιτερότητες. Έτσι, στο νέο αυτό σχολικό περιβάλλον που διαμορφώνεται, θα πρέπει ο παιδαγωγός να διέπεται από την ουσιαστική επιθυμία γνωριμίας με τους μαθητές του (παρουσίαση και γνωριμία με διαφορετικές κουλτούρες, ήθη και έθιμα, τρόπος ζωής, στερεότυπα, κ.τ.λ.). εν ολίγοις, όπως καθίσταται εύκολα αντιληπτό, ο/η εκπαιδευτικός

καλείται να αναλάβει τον ρόλο του διαμεσολαβητή ανάμεσα στη χώρα υποδοχής και στους αλλοδαπούς μαθητές (Σταμέλος, 1999· Χαλκιάς, 2007).

Συνεπώς, ο/η εκπαιδευτικός συνίσταται να προβεί στην υιοθέτηση ενός πολυδιάστατου ρόλου, ο οποίος θα του επιτρέψει να προετοιμάσει τους μαθητές του σε γνωστικό, πνευματικό και κοινωνικό επίπεδο, προκειμένου να επιτευχθεί για αυτούς η ένταξή τους σε ένα διαρκώς μεταβαλλόμενο πλαίσιο κοινωνικών, οικονομικών και πολιτιστικών προκλήσεων (Γκότοβος, 2000).

Ειδικότερα, πέρα από την πιστή ακολουθία του Αναλυτικού Προγράμματος, οι εκπαιδευτικοί συνίσταται να παρέχουν καθοδήγηση και υποστήριξη στον κάθε μαθητή ξεχωριστά, προκειμένου να συμβάλει στην ανάπτυξη της αυτοεκτίμησής – αυτοεικόνας του, καθώς και στην ενίσχυση του ομαδικού συνεργατικού πνεύματος, διεπόμενος πάντα από την αρχή της κοινωνικής δικαιοσύνης και εργαζόμενος πάνω στη Ζώνη Επικείμενης Ανάπτυξης του εκάστοτε παιδιού (Tiedt, 2006). Βέβαια, θα ήταν καλό να ληφθεί υπόψη πως οι εκπαιδευτικοί διέπονται και αυτοί από τα δικά τους μοναδικά χαρακτηριστικά, όπως για παράδειγμα τις δικές τους πολιτισμικές πεποιθήσεις, αξίες, προσδοκίες, οράματα, στερεοτυπικές αντιλήψεις, οι οποίες στο σύνολό τους ασκούν επιρροή, τόσο στο περιεχόμενο της διδασκαλίας, όσο και στα μηνύματα που μεταδίδονται και προσλαμβάνονται από τη μαθητική κοινότητα (Μάρκου, 1996: 53-54).

Σε γενικές γραμμές, ο τρόπος με τον οποίο αλληλεπιδρούν οι εκπαιδευτικοί με τους μαθητές τους αντικατοπτρίζει τον τρόπο με τον οποίο οι πρώτοι έχουν προσδιορίσει το δικό του ρόλο ή την ταυτότητά τους, το ρόλο τους σε σχέση με τους σκοπούς της εκπαίδευσης, και ειδικότερα σε σχέση με τους πολιτισμικά διαφέροντες μαθητές και τις κοινότητές τους (Cummins, 2003). Έτσι, καθίσταται σαφές πως είναι μείζονος σημασίας οι εκπαιδευτικοί να επιδιώξουν την καλλιέργεια θετικών σχέσεων με τους μαθητές τους, καθώς σύμφωνα με έρευνες, στο πλαίσιο αυτού του κλίματος, οι μαθητές θα ενισχύσουν την αυτοεικόνα τους και θα μπουν στη διαδικασία ανεύρεσης εσωτερικών κινήτρων, με αποτέλεσμα να συμμετέχουν ενεργά κατά τη διδακτική πράξη και να σημειώνουν καλύτερη σχολική επίδοση (Brophy, 1983· Jussim, 1989· Jussim & Eccles, 1992· Κατσίλης, 2005· Λυκίδη 2012).

Στον αντίποδα, όταν σημειώνεται η αγνόηση ορισμένων στοιχείων της ταυτότητας (π.χ. γλώσσα, πολιτισμικά χαρακτηριστικά, κ.τ.λ.) των πολιτισμικά διαφορετικών μαθητών ή ο κοινωνικός τους αποκλεισμός, τότε είναι λογικό και επόμενο να επέλθει η τοποθέτησή τους σε μειονεκτική θέση, με αποτέλεσμα την έλλειψη συμμετοχής από μέρους τους. Σύμφωνα με

τα προαναφερθέντα, οι μαθητές των οποίων οι σχολικές εμπειρίες αντικατοπτρίζουν συνεργατικές σχέσεις αποκτούν την ικανότητα, την αυτοπεποίθηση και το κίνητρο που χρειάζονται για να συμμετέχουν αποδοτικά στο μάθημα, έχοντας αποκτήσει μια ασφαλή αίσθηση ταυτότητας και την αίσθηση του ανήκειν στη μαθησιακή κοινότητα της σχολικής τάξης (Cummins, 2003).

Επομένως, η αποδοχή της ταυτότητας αφορά στη δημιουργία μιας σχέσης σεβασμού και εμπιστοσύνης μεταξύ εκπαιδευτικών και μαθητών που συνεπάγεται ότι οι εκπαιδευτικοί ακούνε προσεκτικά τις απόψεις των μαθητών τους, μαθαίνουν από αυτούς και αφουγκράζονται τις επιθυμίες και τις ανάγκες τους (Cummins, 2003). Ωστόσο, για να συμβεί κάτι τέτοιο, θα πρέπει οι εκπαιδευτικοί να διαθέτουν την αρμόζουσα συμπεριφορά, τις κατάλληλες γνώσεις και τη διάθεση που χρήζει, ούτως ώστε να κριθούν αποτελεσματικοί στη διδασκαλία τους προς τους μαθητές με διαφορετικό πολιτισμικό υπόβαθρο (Tiedt, 2006), προσφέροντάς τους την ενθάρρυνση ανάπτυξης της γλώσσας και του πολιτισμού τους, καθώς και τη μύηση τους προς την αξιοποίηση των προϋπαρχουσών γνώσεών τους.

Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός πως η αποδοχή της ταυτότητας δεν συνιστά μια άκριτη διαδικασία. Αντίθετα, ο/η εκπαιδευτικός θα πρέπει να δημιουργεί συνθήκες και μαθησιακές ευκαιρίες, μέσα από τις οποίες θα επιτευχθεί η ενθάρρυνση των μαθητών ως προς την κριτική τους τοποθέτηση, τόσο απέναντι στο δικό τους πολιτισμικό υπόβαθρο, όσο και απέναντι στον πολιτισμό της κοινωνίας υποδοχής, έτσι ώστε να εντοπίσουν τις πιθανές αντιφάσεις και να κατανοήσουν τον κόσμο τους και την ταυτότητά τους πιο σφαιρικά.

Μάλιστα, ο δάσκαλος μαζί με τους μαθητές του κατακτούν βαθύτερα το αίσθημα του μοιράζω και του ανήκειν. Μετέχουν από κοινού στη διαδικασία της μάθησης, της γνώσης, της ανακάλυψης και της διερεύνησης. Παράλληλα, οι εκπαιδευτικοί πρέπει να διέπονται από το χαρακτηριστικό της ευελιξίας και της προσαρμοστικότητας, ούτως ώστε μέσω αυτών, το σχολείο να προσαρμόζεται στις ανάγκες των παιδιών και όχι το αντίστροφο! (Banks & Tucker, 1998). Βέβαια, για την εν λόγω επίτευξη ενός τέτοιου παιδαγωγικού περιβάλλοντος, κρίνεται αναγκαία συνεργασία με το οικογενειακό περιβάλλον, προκειμένου να επέλθει η ανακάλυψη ορισμένων στοιχείων που δεν καθίστανται σαφή, όπως οι τρόποι έκφρασης, επικοινωνίας και συμπεριφοράς των πολιτισμικά διαφορετικών ομάδων. Ωστόσο, η επικοινωνία με τον γονέα ή το παιδί διαφορετικής πολιτισμικής προέλευσης βάζει σε δοκιμασία την ταυτότητα του ίδιου του παιδαγωγού, τις αξίες και τις αναπαραστάσεις που έχει για τον «άλλο». Η προσπάθεια επομένως που θα καταβάλλει ο εκπαιδευτικός έγκειται

στην ενδεχόμενη απόρριψη της διάκρισης των ατόμων και την κατηγοριοποίησή τους σύμφωνα με την προέλευση, στην αποβολή τυχόν προκαταλήψεων και στην προσπάθεια έκφρασης οποιαδήποτε διαφοράς – διαφωνίας, μέσα σε ένα κλίμα αμοιβαίου σεβασμού και εμπιστοσύνης (ΕΑΔΑΠ, 2004· Γεωργογιάννης, 2008).

Ταυτόχρονα, συνιστά απαραίτητο να διέπει τον κάθε εκπαιδευτικό η ενσυναίσθηση, η οποία μάλιστα αποτελεί και τον 9^ο τύπο νοημοσύνης, ιδίως όσον αφορά την κατανόηση των προβλημάτων των άλλων που προκύπτουν από την κατάσταση την οποία βιώνουν (Gardner, 2010). Είναι σημαντικό να λαμβάνει χώρα από την πλευρά του παιδαγωγού, η κατανόηση των ψυχολογικών, διανοητικών και αναπτυξιακών δράσεων των μαθητών, καθώς και των πολιτιστικών και πολιτισμικών διαφορών που υφίστανται λόγω της ύπαρξης διαφορετικών εθνικών και πολιτισμικών ομάδων αλλά και η σύνθεση θετικών στάσεων για διαφορετικές πολιτισμικές νόρμες και συμπεριφορές (Αναγνωστοπούλου, 2005· Γεωργογιάννης, 2006).

Επιπροσθέτως, προκειμένου να επιτευχθεί η αποτελεσματικότερη διαχείριση της κατάστασης που επικρατεί στο ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα εν έτη 2021, καθίσταται αναγκαία η επιμόρφωση των εκπαιδευτικών αναφορικά με τη διαπολιτισμική εκπαίδευση και τη διδασκαλία της ελληνικής ως δεύτερης ξένης γλώσσας. Οι παιδαγωγοί είναι ανθρωποπλάστες, λειτουργοί της εκπαίδευσης και για τον λόγο αυτό, η επιμόρφωση τους συνιστά προϋπόθεση για την ομαλή σχολική και κοινωνική ένταξη όλων των μαθητών, για την ενίσχυση της μαθησιακής τους εξέλιξης μέσα στο σχολείο και για την εξασφάλιση της μέγιστης δυνατής αποτελεσματικότητας των καινοτομικών παρεμβατικών ενεργειών.

Ορισμένοι από τους στόχους που τίθενται στο πλαίσιο της επιμόρφωσης είναι οι παρακάτω (Μάρκου & Παρθένης, 2011):

- Η εκπαιδευτική κοινότητα να ενημερωθεί και να ευαισθητοποιηθεί περί των σύγχρονων απαιτήσεων που πλαισιώνουν την πολυπολιτισμική κοινωνία και των πρακτικών που προκύπτουν και θα εφαρμοστούν στο πλαίσιο της εκπαίδευσης.
- Το εκπαιδευτικό προσωπικό (εκπαιδευτικοί και στελέχη εκπαίδευσης) να ενημερωθούν και να ευαισθητοποιηθούν αναφορικά με την διαπολιτισμική εκπαίδευση (γ ενδεχόμενες τεχνικές και μεθόδους που μπορούν να υιοθετήσουν για να κριθούν πιο αποτελεσματικοί).
- Οι εκπαιδευτικοί να ενημερωθούν για θέματα διδακτικής και μεθοδολογίας για τις νέες εξελίξεις στην επιστήμη τους, ώστε να καταστούν ικανοί και αποτελεσματικοί κατά τη διδακτική πράξη, στο πλαίσιο της οποίας κάνουν την εμφάνισή τους όλο και

περισσότερες απαιτήσεις της μικτής δυναμικότητας και της διδασκαλίας της Ελληνικής ως δεύτερης γλώσσας.

- Η εκπαιδευτική κοινότητα να ενημερωθεί και να ευαισθητοποιηθεί περί των ψυχοκοινωνικών προβλημάτων και των συμπεριφοριστικών προβλημάτων που διέπουν τους παλιννοστούντες και αλλοδαπούς μαθητές, έχοντας ως απώτερο στόχο την ομαλή ένταξη και κοινωνικοποίησή τους.
- Να δημιουργηθούν οι κατάλληλες προϋποθέσεις μέσω των οποίων θα διασφαλιστεί η εύρυθμη σχολική και κατά επέκταση κοινωνική λειτουργία των σχολείων.
- Να προωθηθούν συντονισμένες παρεμβατικές ενέργειες, τόσο σε επίπεδο σχολικών μονάδων, όσο και σε διοικητικό.

Λαμβάνοντας υπόψη τα προαναφερθέντα, η αρνητική αντιμετώπιση των μαθητών διαφορετικής πολιτισμικής και γλωσσικής προέλευσης από τους γηγενείς μαθητές και γονείς μπορεί να αντιμετωπιστεί μέσω της απόκτησης γνώσεων και δεξιοτήτων εκ μέρους των εκπαιδευτικών, καθώς μέσω αυτής θα επιτευχθεί η παρέμβαση και η παροχή βοήθειας, προκειμένου να αλλάξουν στάση απέναντι τους και να αποκτήσουν θετικές στάσεις και αντιλήψεις (Γιακουμάκη, Γκόβαρης, κ.ά., 2007· Γκότοβος, 2013· Παπάς, 1998).

Εν ολίγοις, η εξασφάλιση της επιτυχίας ενός εκπαιδευτικού σε μια πολυπολιτισμική τάξη δύναται να επιτευχθεί μέσω:

- Των γνώσεων περί των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών και των τρόπων μάθησης των μαθητών από διαφορετικές πολιτισμικές ομάδες. Ειδικότερα, επρόκειτο για γνώσεις αναφορικά με τους υποπολιτισμούς των μεταναστών, την εσωτερική διαφοροποίηση των ομάδων μεταναστών και τη διαστρωμάτωσή τους, όπως επίσης και σχετικά με τη νομική, πολιτική και κοινωνική κατάστασή τους (Ζωγράφου, 2003). Οι εκπαιδευτικοί μέσω της συνεχόμενης επικοινωνίας και αλληλεπίδρασης που έχουν με τους μαθητές τους, θα προσφέρουν καθοδήγηση για να επιτευχθεί η ανακάλυψη της πολιτισμικής ομάδας στην οποία εντάσσονται και της πολιτισμικής γνώσης που φέρουν μαζί τους στο σχολείο. Παράλληλα, θα επιτευχθεί η κατανόηση των ομοιοτήτων και των διαφορών από τη σχολική και την πολιτισμική γνώση των υπόλοιπων συμμαθητών τους. Για τον λόγο αυτόν, θα πρέπει να λάβει χώρα η εστίαση των εκπαιδευτικών προς τις αντιλήψεις τους που είναι προϊόντα του πολιτισμού τους και διαπερνούν τις προσωπικές τους γνώσεις και τις αξίες που στηρίζουν τις θεσμοθετημένες δομές και πρακτικές του σχολείου. Έτι, ο εκάστοτε εκπαιδευτικός συνίσταται να οδηγηθεί στην προώθηση των καινοτομιών και

αλλαγών, προκειμένου να επέλθει η επιτυχημένη αντιμετώπιση των ιδιαιτεροτήτων που εκδηλώνονται στο εκπαιδευτικό πλαίσιο λόγω της ετερότητας που την διέπει (Μάρκου, 1996· Μάρκου & Παρθένης, 2011· Μήτσης, 2008).

- Των γνώσεων αναφορικά με τη φύση των προκαταλήψεων, του ρατσισμού και των στρατηγικών για την αντιμετώπισή τους. Απαραίτητη προϋπόθεση για τη μείωση των προκαταλήψεων συνιστά η παρέμβαση στο επίπεδο των θεσμών και η μεταρρύθμιση όλων των σημαντικών πλευρών του σχολείου, συμπεριλαμβανομένων των κανόνων, των σχέσεων εξουσίας, του πολιτισμού του σχολείου, τη λεκτική επικοινωνία ανάμεσα στα μέλη της εκπαιδευτικής κοινότητας, το σχολικό πρόγραμμα κ.τ.λ. Ως επί τον πλείστον, οι εσφαλμένες αξίες στο πλαίσιο ενός θεσμού, όπως αυτό του σχολείου, ασκούν μεγαλύτερη επίδραση στις στάσεις και στις αντιλήψεις των μαθητών από ότι ένα τυπικό μάθημα διδασκαλίας (Μάρκου, 1996· Ζωγράφου, 2003· Προοπτική, 2015).
- Των γενικών γνώσεων και δεξιοτήτων αναφορικά με τις διδακτικές προσεγγίσεις περί αρχών, στρατηγικών και μεθόδων διαπολιτισμικής μάθησης και εκπαίδευσης που δύναται να προσαρμοστούν, ούτως ώστε να επέλθει η ανταπόκρισή τους ως προς τις ιδιαίτερες ανάγκες των μαθητών από διαφορετικές συχνά πολιτισμικές ομάδες. Γενικότερα, χρήζει η κατοχή γνώσεων και η καλλιέργεια δεξιοτήτων εκ μέρους των εκπαιδευτικών, προκειμένου να επιτευχθεί η επιτυχημένη παρέμβασή τους, ούτως ώστε να σημειωθεί η ανάπτυξη θετικότερων τάσεων προς τους άλλους πολιτισμούς από την πλευρά της μαθητικής κοινότητας (Μάρκου, 1996· Ζωγράφου, 2003).

Καθίσταται, επομένως, σαφές πως ένα εκπαιδευτικό πρόγραμμα προκειμένου να καταστεί αποτελεσματικό, θέτοντας ως απώτερο στόχο οι εκπαιδευτικοί να καταστούν ικανοί μέσω της απόκτησης γνώσεων και δεξιοτήτων να καθοδηγούν τους μαθητές τους και να περιορίσουν ενδεχόμενες στερεοτυπικές αντιλήψεις που τους διέπουν, θα ήταν ωφέλιμο να συμπεριλαμβάνει εμπειρίες αλληλεγγύης και αντίστοιχα μια διαπολιτισμική αγωγή μέσω της οποίας θα επέλθει η συμμετοχή σε προσπάθειες, προκειμένου να επιτευχθεί η ανάπτυξη θετικών στάσεων και συμπεριφορών προς όλες τις πολιτισμικές ομάδες (Γκότοβος, 2002· Μάρκου, 1996).

Έτσι, διαφαίνεται ως επιτακτική ανάγκη να λάβει χώρα η επιμόρφωση – εκπαίδευση των εκπαιδευτικών, τόσο πριν, όσο και κατά τη διάρκεια της άσκησης του επαγγέλματός του. Ειδικότερα, δίνεται ως πρόταση, η συγκρότηση ενός εκπαιδευτικού προγράμματος που θα αφορά τους εν δυνάμει παιδαγωγούς, το οποίο θα περιλαμβάνει πολυπολιτισμικές αρχές συνυφασμένες με όλα τα μαθήματα και τις πρακτικές ασκήσεις αλλά και ένα πρόγραμμα

μετεκπαίδευσης των ήδη εν ενεργεία εκπαιδευτικών, μέσω της οποίας θα επιτευχθεί η ενημέρωσή τους για τους νέους τρόπους ενσωμάτωσης των πολυπολιτισμικών πρακτικών στο αναλυτικό πρόγραμμα, ούτως ώστε να σημειωθεί η εξασφάλιση, τόσο της διαπολιτισμικής επάρκειας, όσο και της διαπολιτισμικής ετοιμότητας (Γκότοβος, 2004· Tiedt, 2006).

3.2 Ιστορική ανασκόπηση ερευνών αναφορικά με τις απόψεις των μαθητών για τον/την εκπαιδευτικό

Η έρευνα του Keilhacker προσέφερε αρκετό υλικό προς μελέτη αναφορικά με τις απόψεις που διαμόρφωσαν οι μαθητές σχετικά με το ιδανικό προφίλ που μπορεί να διαθέτει ένας εκπαιδευτικός (Keilhacker, 1952). Μέσω της συγκεκριμένης έρευνας περατώθηκε η διερεύνηση του πώς επιδρά ο ψυχικός βίος ενός μαθητή στην σύλληψη της εικόνας του ιδανικού εκπαιδευτικού. Κατόπιν της αποτίμησης των αποτελεσμάτων της έρευνας κατέστη σαφές πως για τους μαθητές, οι μεταβλητές, όπως η ηλικία, η εξωτερική εμφάνιση και το φύλο του/της εκπαιδευτικού δεν διαδραματίζουν κάποιο σημαντικό ρόλο. Ωστόσο, σημειώθηκε πως άλλοι μεταβλητές, όπως η καλή διάθεση που διέπει τον παιδαγωγό, όπως και η φιλική στάση που κρατάει προς τα παιδιά αποτελούν προϋπόθεση για να καταστεί κάποιος ως ο ιδανικός εκπαιδευτικός. Βέβαια, οι μαθητές στην πλειοψηφία τους, ανέφεραν πως αναγνωρίζουν τη σημαντικότητα στο να υπάρχουν ορισμένες κυρώσεις, αλλά να εφαρμόζονται μόνο όταν κρίνεται όντως απαραίτητο και κατόπιν γνωστοποίησής τους εξ αρχής. Σε γενικό πλαίσιο, το συμπέρασμα που προκύπτει από την εν λόγω έρευνα είναι πως οι μαθητές αποζητούν τη δημιουργία μιας καλής σχέσης με τον εκπαιδευτικό, μια σχέση που θα διέπεται από τις αρχές του σεβασμού, της υπομονής, της ενσυναίσθησης, της εμπιστοσύνης και της αλληλοβοήθειας.

Σε αντίστοιχες έρευνες που διεξήχθησαν, τα συμπεράσματα που προέκυψαν γνωστοποίησαν την έμφαση που δίνουν οι μαθητές στη διδακτική ικανότητα του εκάστοτε εκπαιδευτικού, στο πόσο προσεγγίσιμος είναι αλλά και στην ικανότητά του να τους αφογκραστεί και να τους κατανοήσει (Allen, 1972· Taylor, 1972).

Επιπροσθέτως, όσον αφορά το διδακτικό τομέα, ενέκριναν ως αναγκαία ικανότητα του εκπαιδευτικού, αυτή της επεξήγησης, της μεταδοτικότητας και της ενθάρρυνσης για τη συμμετοχή στη μάθηση. Αναφορικά με τον τομέα της πειθαρχίας, ο παιδαγωγός συνίσταται να μπει τα παιδιά στην καλλιέργεια της αυτοπειθαρχίας και της εγκράτειας τους αλλά και οι

ενέργειες – αποφάσεις του να διέπονται από τις αξίες της δικαιοσύνης και της ισοτιμίας (Χαρόγιαννη, 1984).

Ταυτόχρονα, έχει σημειωθεί πως ένα ακόμη χαρακτηριστικό που αποδίδεται στον ιδανικό εκπαιδευτικό είναι η αποφυγή ανάθεσης εργασιών στο σπίτι. Ο εκπαιδευτικός οφείλει να παρέχει υποστήριξη – καθοδήγηση στους μαθητές μέσα στην τάξη αναφορικά με τις εργασίες για το σπίτι, να υιοθετεί και να εφαρμόζει καινοτόμες μεθόδους – τεχνικές διδασκαλίας και μάθησης στο πλαίσιο της ανακαλυπτικής, διερευνητικής μάθησης αλλά και να εργάζεται αξιοποιώντας, όσο φυσικά του επιτρέπεται, τις αρχές της διαφοροποιημένης και εξατομικευμένης διδασκαλίας. Επίσης, τονίστηκε πως ο ιδανικός εκπαιδευτικός δεν πρέπει να προβεί στην εφαρμογή ποινών – τιμωριών.

Μάλιστα, από έρευνα που διεξήχθη το 1986 από το Κρατικό Τμήμα Εκπαίδευσης της Νέας Υόρκης προέκυψε ότι οι μαθητές επικεντρώνονται στην αποτελεσματικότητα του εκπαιδευτικού κατά τη διδακτική πράξη και στο γνωστικό του υπόβαθρο. Έκριναν επίσης σημαντική τη συνήθεια τους ως προς την έγκυρη ενημέρωση διεξαγωγής κριτηρίων αξιολόγησης, ως προς τον εναλλακτικό τρόπο αξιολόγησής τους, η οποία θα ήταν καλό να περατώνεται άμεσα, σε ένα εύλογο σχετικά χρονικό διάστημα.

Όσον αφορά τα χαρακτηριστικά που οι μαθητές θεωρούν ως πιο σημαντικά για τον δάσκαλό τους οι Saphier & Gower (1997) αναφέρουν πως αυτά είναι η δικαιοσύνη, η εμφάνιση, η περιποίηση, το χιούμορ, η ευγένεια, ο σεβασμός και η προθυμία του δασκάλου να ακούει τους μαθητές του. Σε έρευνα του Palmer (1999), οι μαθητές ανέδειξαν ως τα πιο σημαντικά χαρακτηριστικά του «καλού» εκπαιδευτικού την φιλικότητά του, την αίσθηση του χιούμορ, την μεταφορά των γνώσεων του μαθήματος στην καθημερινή ζωή, την ικανότητά του να ενθαρρύνει τους μαθητές του στη συζήτηση μέσα στην αίθουσα διδασκαλίας και κατά τη διάρκεια του μαθήματος και τη θέληση να προσφέρει ατομική βοήθεια στον κάθε μαθητή όποτε αυτό είναι σκόπιμο. Ακόμα, οι μαθητές στην έρευνα αυτή ανέφεραν ως σημαντικά χαρακτηριστικά του «καλού» εκπαιδευτικού την πειθαρχική του ικανότητα, την ικανότητά του να επαινεί και να ενθαρρύνει τους μαθητές του όταν προσπαθούν και την ικανότητα του να φέρεται ισότιμα σε όλους τους μαθητές.

Τα πορίσματα που προκύπτουν, κατόπιν της συσχέτισης και της σύγκρισης των ευρημάτων των εν λόγω ερευνών είναι τα παρακάτω:

- Αναφορικά με τις απόψεις των προσδοκιών των μαθητών για τον «ιδανικό» εκπαιδευτικό, υπάρχει μια στερεότυπη άποψη από την πλευρά των μαθητών που αφορά

έναν εκπαιδευτικό που να δείχνει αγάπη, κατανόηση, ενδιαφέρον στους μαθητές του και να αφουγκράζεται τις επιθυμίες, τις ανάγκες και τους προβληματισμούς, να προσπαθεί να είναι δίκαιος και να επιβάλλεται με ήπιο τρόπο, να έχει τη διδακτική ικανότητα και να κάνει το μάθημά του κατανοητό και ενδιαφέρον.

- Όσον αφορά τις απόψεις των μαθητών για τα χαρακτηριστικά και τον τρόπο συμπεριφοράς ενός «καλού» εκπαιδευτικού, οι περισσότεροι μαθητές έκριναν ως πιο σημαντική σε πρώτο επίπεδο, τη διδακτική ικανότητα, σε δεύτερο επίπεδο την καλή σχέση μαθητή και εκπαιδευτικού και σε τρίτο επίπεδο τη δυνατότητα επιβολής πειθαρχίας.

3.3 Έρευνες αναφορικά με την εθνικότητα των μαθητών και τις απόψεις τους για τον «ιδανικό» εκπαιδευτικό

Σύμφωνα με τα αποτελέσματα μιας εμπειρικής έρευνας που διεξήχθη από τους Wright & Alley (1977) και είχε ως δείγμα λευκούς και έγχρωμους μαθητές της έκτης τάξης του δημοτικού, οι διαφορές απόψεων που σημειώθηκαν μεταξύ τους για τον «καλό» δάσκαλο ήταν μηδενικές. Πιο συγκεκριμένα, οι δύο ομάδες μαθητών υποστήριξαν ότι ο σωστός εκπαιδευτικός είναι αυτός, ο οποίος ενεργεί διεπόμενος από τη αρχή της κοινωνικής δικαιοσύνης, βαθμολογεί με αντικειμενικά κριτήρια και οργανώνει το μάθημα με ευχάριστο τρόπο. μάλιστα, οι έγχρωμοι μαθητές επεσήμαναν πως η εξυπνάδα είναι ένα σημαντικό προσόν, προκειμένου ένας παιδαγωγός να κριθεί ως πιο «ιδανικός».

Σε άλλη έρευνα του Sizemore (1981), ερευνήθηκαν οι συμπεριφορές που είναι αποδεκτές από τους μαύρους και λευκούς μαθητές του γυμνασίου. Σύμφωνα με τα πορίσματά της, οι λευκοί μαθητές δείχνουν ιδιαίτερη προτίμηση στη συστηματικότητα και την οργάνωση του εκπαιδευτικού αλλά και στην ικανότητά του να μπορεί να ελέγχει την τάξη, διατηρώντας παράλληλα την ηρεμία και την εύρυθμη λειτουργία της. Στον αντίποδα, οι μαύροι μαθητές έδωσαν ιδιαίτερη έμφαση στη φιλική συμπεριφορά του εκπαιδευτικού απέναντι στους μαθητές, καθώς και στο ενδιαφέρον και στην κατανόησή του απέναντι στους ίδιους. Στην εν λόγω έρευνα, και οι δύο ομάδες μαθητών υποστήριξαν ότι ο σωστός εκπαιδευτικός οφείλει να λειτουργεί με δικαιοσύνη, οι βαθμολογίες με τις οποίες αξιολογεί τους μαθητές να βασίζονται σε αντικειμενικά κριτήρια και να οργανώνει με ευχάριστο τρόπο το μάθημα. Οι μαύροι μαθητές επεσήμαναν πως ιδανικός δάσκαλος είναι εκείνος που διαθέτει το προσόν της εξυπνάδας. Γενικότερα, παρατηρήθηκε μια σύγκλιση των απόψεων

των λευκών και μαύρων μαθητών ως προς την προσπάθεια του εκπαιδευτικού να ασχολείται με όλους τους μαθητές σοβαρά και να μπορεί να κάνει το μάθημά του κατανοητό.

Ταυτόχρονα, τα αποτελέσματα έρευνας, που έλαβε χώρα το 1999, σε αφροαμερικανούς μαθητές από τους Peart & Campbell έδειξαν πως οι διαπροσωπικές ικανότητες, η εφαρμογή καινοτόμων τεχνικών στη διδασκαλία, καθώς η φυλετική αμεροληψία του εκπαιδευτικού διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο στο «σχηματισμό του πορτραίτου» του «ιδανικού» εκπαιδευτικού.

Αντίστοιχη έρευνα πραγματοποιήθηκε από τον Marsh (1986) σε φοιτητές της Αυστραλίας, της Ισπανίας και της Νέας Γουινέας αναφορικά με τα χαρακτηριστικά του αποτελεσματικού εκπαιδευτικού. Σύμφωνα με τον Marsh, οι φοιτητές συνέκλιναν σε κάποια χαρακτηριστικά που οφείλει να έχει ο καθηγητής, όπως ο ενθουσιασμός, η οργανωτικότητα και η ικανότητά του να παρουσιάζει αναλυτικά ένα θέμα προς συζήτηση. Ωστόσο, οι απόψεις των φοιτητών φαίνεται να απέκλιναν ως προς τη μέθοδο διδασκαλίας του μαθήματος, τις διαπροσωπικές σχέσεις μαθητή-καθηγητή αλλά και στην επιθυμία του να βοηθήσει τους «αδύνατους» μαθητές.

Σε έρευνα του Fraenkel (1995), που αφορούσε απόψεις φοιτητών από την Ισπανία, την Κορέα, την Πολωνία και τη Γερμανία διαπιστώθηκε ότι οι φοιτητές δίνουν έμφαση σε χαρακτηριστικά των εκπαιδευτικών, όπως την υπομονή, την επεξηγηματική του ικανότητα και την τάση του να ευνοεί την ανάλυση ενός θέματος σε βάθος, αγνοώντας παράλληλα την ποσότητα των πληροφοριών.

Από τα αποτελέσματα έρευνας των Levyetal (1997) διαπιστώθηκε ότι οι αλλοδαποί μαθητές θεωρούσαν ότι οι εκπαιδευτικοί έχουν μεγάλη κυριαρχία, ενώ οι αγγλόφωνοι δεν ενστερνίζονταν τόσο αυτή την άποψη. Οι δυτικοί μαθητές αντιλαμβάνονταν λιγότερη κυριαρχία του δασκάλου απ' ότι οι αφροαμερικανοί, λατινοαμερικάνοι και ασιάτες μαθητές. Στην ίδια κατεύθυνση, οι Evans και Fisher (2000) κατέληξαν στο συμπέρασμα ότι οι μη δυτικοί μαθητές έβλεπαν μεγαλύτερη κυριαρχία όσον αφορά τους εκπαιδευτικούς απ' ότι οι δυτικοί μαθητές.

Εν κατακλείδι, σε έρευνα των Den Broketal (2003), οι εκπαιδευτικοί θεωρούνταν πιο συνεργάσιμοι σύμφωνα με τους Ισπανόφωνους μαθητές, ενώ οι αγγλόφωνοι μαθητές διαφωνούσαν με αυτή την άποψη. Τα ευρήματα της συγκεκριμένης έρευνας ανέδειξαν ότι οι μη ομογενείς μαθητές θεωρούσαν τους δασκάλους τους περισσότερο αυταρχικούς σε σύγκριση με τους μαθητές που είχαν γεννηθεί στην Ολλανδία (Broketal, 2004).

Β' ΜΕΡΟΣ ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ IV: ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

4.1 Σκοπός & Στόχοι έρευνας

Μέσω της παρούσης έρευνας, επιδιώκεται η διερεύνηση των βιωμάτων και των αντιλήψεων ορισμένων εκπαιδευτικών Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης στο Δημοτικό Σχολείο αναφορικά με τη μαθητική ετερογένεια. Καθίσταται πλέον αντιληπτό πως στις σχολικές αίθουσες φοιτά αυξημένος αριθμός παιδιών, τα οποία διέπονται αφενός, ως ξεχωριστές προσωπικότητες από ετερογενή χαρακτηριστικά, αφετέρου συνιστούν άτομα με διαφορετικό γλωσσικό, θρησκευτικό, κοινωνικοοικονομικό, γνωστικό και μαθησιακό υπόβαθρο. Είναι γεγονός πως σε καθημερινή βάση, οι εκπαιδευτικοί καλούνται να αντιμετωπίσουν το θέμα της διαχείρισης της διαφορετικότητας του μαθητικού πληθυσμού, το οποίο συνιστά μια πρόκληση. Προσπαθούν αξιοποιώντας τις γνώσεις τους, εφαρμόζοντας ποικίλες πρακτικές, τεχνικές και μεθόδους και αφουγκραζόμενοι τις ανάγκες και τις επιθυμίες των παιδιών να σταθούν, όσο το δυνατόν πιο αποτελεσματικοί κατά τη διδακτική πράξη.

Βασικός προβληματισμός συνιστά το κατά πόσο και σε τι βαθμό οι εκπαιδευτικοί δύνανται να ανταποκριθούν στην εκπαίδευση που αφορά τους Ρομά μαθητές, αξιοποιώντας τα εκπαιδευτικά εργαλεία που διαθέτουν αλλά και κατά πόσο είναι σε θέση να κριθούν αποτελεσματικοί, καλύπτοντας ως επί τον πλείστον, τις ανάγκες των παιδιών αυτών, λαμβάνοντας υπόψη τους, το γλωσσικό και πολιτισμικό τους υπόβαθρο. Παράλληλα, απώτερος σκοπός συνιστά η διαμόρφωση ενός «ελκυστικού» σχολικού περιβάλλοντος, μέσω του οποίου θα επέλθει η μείωση του φαινομένου της σχολικής διαρροής.

Πιο συγκεκριμένα, η παρούσα ερευνητική προσπάθεια αποσκοπεί στη διερεύνηση των παραγόντων που προκαλούν τη μη συστηματική φοίτηση των μαθητών/-τριών Ρομά αλλά και των αιτιών του κοινωνικού αποκλεισμού τους από τον χώρο της εκπαίδευσης. Ένας ακόμη σκοπός συνιστά η διερεύνηση των ανασταλτικών παραγόντων που παρεμποδίζουν τη συστηματική σχολική φοίτηση των μαθητών/-τριών Ρομά, με αποτέλεσμα τη μη ολοκλήρωση της υποχρεωτικής του εκπαίδευσης.

Ως επιμέρους στόχοι τέθηκαν οι παρακάτω:

- 1) Η διερεύνηση των απόψεων ορισμένων εκπαιδευτικών Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης αναφορικά με τα προβλήματα με τα οποία έρχονται αντιμέτωποι καθημερινά και καλούνται να αντιμετωπίσουν, όπως για παράδειγμα, η σχολική διαρροή και η χαμηλή

σχολική επίδοση. Παράλληλα, ποιοι είναι παράγοντες δημιουργίας αυτών, ποιες είναι οι μέθοδοι/τεχνικές αντιμετώπισης και αποφυγής των εν λόγω προβλημάτων, καθώς και πώς ορίζεται ο ρόλος των παιδαγωγών στην εκπαίδευση των Ρομά.

- 2) Η επίδραση που διαδραματίζει το οικογενειακό περιβάλλον στην εκπαίδευση των Ρομά παιδιών αλλά και η σχέση που προκύπτει μεταξύ σχολείου και γονεϊκού περιβάλλοντος.
- 3) Ο ρόλος που διαδραματίζει το είδος και η αποτελεσματικότητα των ποικίλων εκπαιδευτικών πρακτικών που υιοθετούν και εφαρμόζουν οι εκπαιδευτικοί κατά τη διδακτική πράξη στην εκπαίδευση των Ρομά μαθητών.
- 4) Η συμβολή του εκπαιδευτικού θεσμού στην αναπαραγωγή και στη διαίωνιση της εκπαιδευτικής και κοινωνικής περιθωριοποίησης των Ρομά παιδιών.

4.2 Ερευνητικά Ερωτήματα

Με βάση το σκοπό της έρευνας και κατόπιν μελέτης της σχετικής βιβλιογραφίας, η οργάνωση της παρούσης έρευνας στηρίχθηκε πάνω σε τρεις άξονες με τα αντίστοιχα ερευνητικά ερωτήματα να διαμορφώνονται ως εξής:

- 1) *«Ποιοι είναι οι στόχοι που τίθενται από την εκπαιδευτική κοινότητα κατά την έναρξη της σχολικής χρονιάς;»*
- 2) *«Ποια είναι η χρήση των τεχνικών και των μεθόδων που επιλέγεται για την περάτωση της αποτελεσματικής εκπαίδευσης των μαθητών/-τριών Ρομά;»*
- 3) *«Πώς ανταποκρίνεται ο εν λόγω μαθητικός πληθυσμός στο προαναφερθέν εγχείρημα; (χρήση συγκεκριμένων μεθόδων, τεχνικών, εργαλείων)»*
- 4) *«Ποια η σχέση ανάμεσα στους εμπλεκόμενους φορείς (σχολική μονάδα, εκπαιδευτικό προσωπικό, γονεϊκό περιβάλλον)*
- 5) *«Ποια συνιστά την αιτιολογία εκδήλωσης της σχολικής διαρροής και του κοινωνικού αποκλεισμού αντίστοιχα;»*

Ωστόσο, αξίζει να σημειωθεί πως μέσω των ερευνητικών ερωτημάτων επέρχεται η εξειδίκευση της γενικής θεματικής περιοχής της ποιοτικής έρευνας. Χρήζει η «ανοιχτού» τύπου φύσεώς τους, ο προσανατολισμός τους σε μια γενική κατεύθυνση αλλά και να παρέχουν το περιθώριο στον συνεντευξιαζόμενο να απαντήσει ελεύθερα χωρίς να οδηγείται εμμέσως σε κάποια συγκεκριμένη – καθοδηγούμενη απάντηση (Ισαρη & Πουρκός, 2015).

Έτσι, τα ερωτήματα αυτά ορίζουν τους θεματικούς άξονες, οι οποίοι αποτέλεσαν και τη βάση για τη διατύπωση των ερωτήσεων «οδηγό συνέντευξης» που δόθηκαν στους

συμμετέχοντες, προκειμένου να βοηθήσουν στην κάλυψη όλων των πτυχών του θέματος που είναι προς εξέταση.

4.3 Επιλογή της ερευνητικής προσέγγισης

Αναφορικά με το είδος της έρευνας, επιλέχθηκε η ποιοτική προσέγγιση, καθώς μέσω αυτής θα επιτευχθεί η απόκτηση πληροφοριών σχετικά με τον ρόλο των εκπαιδευτικών στο πλαίσιο της ετερογένειας της μαθητικής κοινότητας, με τον τρόπο μέσω του οποίου αντιλαμβάνονται οι ίδιοι οι εκπαιδευτικοί βιωματικά. Με τη χρήση ερωτήσεων ανοιχτού τύπου, ζητήθηκε από τους συμμετέχοντες να μιλήσουν για τις προσωπικές τους εμπειρίες, τα βιώματά τους, για τις πρακτικές, τις τεχνικές και τις μεθόδους που υιοθετούν και εφαρμόζουν, ούτως ώστε να αντιμετωπίσουν, όσο γίνεται επιτυχώς τη νέα πρόκληση με την οποία έρχονται αντιμέτωποι αλλά και για τη διαμόρφωση του νέου τους ρόλου μέσα από τις εν λόγω διαδικασίες.

Μέσω της έρευνας ποιοτικής φύσεως προσφέρεται μια ξεχωριστή εμπειρία του τρόπου προσέγγισης και κατανόησης, τόσο των βιωμάτων, όσο και των συμπεριφορών των συμμετεχόντων (Ισαρη & Πουρκός, 2015). Η προσέγγιση του φαινομένου γίνεται νατουραλιστικά, ερμηνευτικά και με βάση τα νοήματα που της αποδίδουν οι άνθρωποι (Denzin & Lincoln, 2005). Η ποιοτική έρευνα παρουσιάζει άμεση σχέση με την αντίληψη φαινομένων, γεγονότων και καταστάσεων. Στόχος της εν λόγω διερεύνησης συνιστά η ανακάλυψη των παραγόντων που συμμετέχουν σε αυτά, των μεταξύ τους σχέσεων αλλά και των αντίστοιχων ερμηνειών που δύναται να δοθούν (Λατινόπουλος, 2010). Επομένως, χρήζει η ύπαρξη κριτικής και δημιουργικής σκέψης εκ μέρους του ερευνητή (Mason, 2003). Επιπροσθέτως, κρίνεται αναγκαία, στην περίπτωση που οι ποσοτικές μετρήσεις και οι στατιστικές αναλύσεις δεν συνάδουν σε μέγιστο βαθμό με το υπό διερεύνηση αντικείμενο (Ισαρη & Πουρκός, 2015).

Επιπλέον, η ποιοτική έρευνα παρέχει τα δυνατότητα στον ερευνητή να αναλογιστεί και να προβληματιστεί σχετικά με ποικίλες πρακτικές και καθημερινές καταστάσεις και προβλήματα, προκειμένου να βρει λύσεις και διεξόδους, αποσκοπώντας στη βελτίωση αυτών των προβληματικών καταστάσεων (Altrichter, Posch & Somerkh, 2001).

Στο πλαίσιο μιας ποιοτικής έρευνας, τα υποκείμενα συμμετέχουν ενεργά, καθώς τα ίδια θέτουν τα όρια και επηρεάζουν άμεσα την πορεία της έρευνας. Μάλιστα, κρίνεται αναγκαία

η συμμετοχή τους στην έρευνα και η διάθεσή τους για ουσιαστική συζήτηση και κρίση των προσωπικών τους απόψεων και εμπειριών (Creswell, 2011).

Εν ολίγοις, μέσω των ποιοτικών μεθόδων προσφέρεται η δυνατότητα μη ελεγχόμενης έκφρασης στα υποκείμενα αναφορικά με το υπό διερεύνηση θέμα, διαθέτοντας τον απαραίτητο χρόνο και χώρο (MacBeath, 2007). Άξιο αναφοράς συνιστά το γεγονός πως ελλοχεύει ο κίνδυνος, οι δοσμένες απαντήσεις τους, ενδεχομένως να μην αντικατοπτρίζουν την πραγματική και σαφή ένδειξη της κατανόησης του θέματος και της τάσης να απαντήσουν με πλήρη ειλικρίνεια, διότι ίσως να επηρεαστούν σε μεγάλο βαθμό από την παρουσία του ερευνητή ή ακόμη και από την υποψία τους ότι ίσως αρθεί η ανωνυμία και βγουν στην επιφάνεια επώνυμα, οι καταθέσεις τους. Μάλιστα, η χρήση του ψηφιακού μαγνητοφώνου οδηγεί στη δημιουργία ενός αμήχανου κλίματος (Πασιαρδής 2012).

Καθίσταται επομένως αντιληπτό πως ο ρόλος του ερευνητή σε κάθε περίπτωση κρίνεται μείζονος σημασίας, καθώς οδηγείται στη συλλογή, ερμηνεία και κατά επέκταση στην ανάλυση δεδομένων, όπου μετέπειτα προχωράει στη μετατροπή πληροφοριών και στη δομή γνώσης (Eisner, 1991). Στο πλαίσιο μιας ποιοτικής έρευνας, ο ερευνητής νιώθει σε μεγαλύτερο βαθμό ελεύθερος κατά την προσπάθεια προσέγγισης του θέματος που τον απασχολεί, καθώς επίσης δεν σημειώνεται ο περιορισμός από στατιστικές. Μάλιστα, του παρέχεται η δυνατότητα ανάλυσης της πολυπλοκότητας του εκάστοτε θέματος υπό μελέτης και του εντοπισμού ενδεχόμενων εξαιρέσεων και αλληλεπιδράσεων στις σχέσεις. Στη συνέχεια, δύναται να προχωρήσει στη σύλληψη νοημάτων που εκφράζουν τα υποκείμενα της έρευνας για το θέμα που ερευνάται την εκάστοτε χρονική στιγμή (Creswell, 2011).

4.4 Η Ατομική συνέντευξη ως μεθοδολογία

Η ατομική συνέντευξη συνιστά ως επί τον πλείστον την πιο διαδεδομένη μέθοδο συλλογής ποιοτικού υλικού, το οποίο ωστόσο δύναται να λάβει ποικίλες μορφές. Στην εν λόγω ερευνητική προσπάθεια, έχει τη μορφή πρόσωπο με πρόσωπο (face to face interview) (Ιωσηφίδης, 2003). Πιο συγκεκριμένα, κατά τη διαδικασία της συνέντευξης, διεξάγεται η ανάπτυξη μιας λεκτικής τύπου επικοινωνίας μεταξύ του ερευνητή και του συνεντευξιαζόμενου, κατά την οποία σημειώνεται σχέση αλληλεπίδρασης, καταβάλλοντας προσπάθεια ο πρώτος να αντιληφθεί πώς σκέφτεται ο ερωτώμενος, αποσκοπώντας στη συλλογή στοιχείων (Σαραφίδου, 2011).

Ανάλογα με τον βαθμό δόμησης, μια συνέντευξη μπορεί να διακριθεί στις ακόλουθες 3 κατηγορίες: δομημένη, μη δομημένη και ημιδομημένη (Ιωσηφίδης, 2003).

Δομημένη Συνέντευξη:

Στη διάρκειά της, όλα καθορίζονται εκ των προτέρων, και πιο συγκεκριμένα, τόσο το είδος των ερωτήσεων και η σειρά με την οποία θα παραταθούν, όσο και οι ερωτήσεις ενθάρρυνσης. Μάλιστα, καταβάλλεται προσπάθεια, κατά αυτόν τον τρόπο, να ελαχιστοποιηθεί η προσωπική εμπλοκή του εκάστοτε ερευνητή και οι συμμετέχοντες στην πλειοψηφία τους να αντιμετωπιστούν σχετικά ομοιόμορφα ανεξαιρέτως. Επίσης, κύριο χαρακτηριστικό της είναι η σύντομη χρονική της διάρκεια, καθώς μέσω αυτού, παρέχεται το δικαίωμα συμμετοχής παραπάνω του ενός συνεντευξιαζόμενου, ενώ συγχρόνως η ανάλυση των δεδομένων χαρακτηρίζεται ως πιο εύκολη και αξιόπιστη. Ωστόσο, μειονέκτημά της συνιστά ο περιορισμός της αλληλεπίδρασης, της φυσικής εξέλιξης της συζήτησης και ο περιορισμός στην εις βάθος κατανόηση των θεμάτων που διαπραγματεύεται η εκάστοτε έρευνα (Σαραφίδου, 2011).

Μη δομημένη Συνέντευξη:

Στη διάρκειά της συναντάται μεγαλύτερη ευελιξία και όλα καθορίζονται από την αλληλεπίδραση του συνεντευκτή με τον συνεντευξιαζόμενο. Το μοναδικό στοιχείο, το οποίο είναι εκ των προτέρων καθορισμένο είναι το υπό διερεύνηση θέμα και οι στόχοι της έρευνας. Ουσιαστικά πρόκειται για μια συζήτηση σε πολύ «χαλαρούς» ρυθμούς, στο πλαίσιο της οποίας όλες οι ερωτήσεις προκύπτουν κατά τη διαδικασία της συζήτησης και ανάλογα με τον ερωτώμενο, ο οποίος κάθε φορά συνιστά μια μοναδική προσωπικότητα με ξεχωριστή ιδιοσυγκρασία. Για τον λόγο αυτόν, ο ερευνητής οφείλει να διαθέτει μεγάλες δεξιότητες και αρκετό χρόνο, καθώς τα ίδια τα άτομα ενδεχομένως να χρειαστεί να κληθούν ξανά για τη διαδικασία, καθώς σε επανειλημμένη βάση ενδέχεται να αναδυθούν νέες πληροφορίες κι στοιχεία, από τα οποία οδηγούμαστε σε νέες κατευθύνσεις και επομένως χρήζουν επιπρόσθετων διευκρινήσεων. Το μειονέκτημα που τη διέπει αποτελεί η πολυπλοκότητα που χαρακτηρίζει όλη τη διαδικασία της ανάλυσης, ενώ συγχρόνως ελλοχεύει ο κίνδυνος του συστήματος αξιών του ερευνητή να εμπλακεί σε μεγαλύτερο βαθμό από το επιτρεπτό όριο κατά την ανάλυση των δεδομένων και την ερμηνεία των αποτελεσμάτων (Σαραφίδου, 2011).

Ημιδομημένη Συνέντευξη:

Συνιστά μια ενδιάμεση μορφή, όπου σχεδόν όλα προκαθορίζονται αλλά συγχρόνως διατηρείται κι ένας βαθμός ευελιξίας. Αναλυτικότερα, ο ερευνητής εκ των προτέρων έχει καθορίσει το υπό διερεύνηση θέμα και τους στόχους της έρευνάς του. Ακόμη, έχει καταλήξει στις ερωτήσεις που επρόκειτο να υποβάλει, αλλά το πλαίσιο δεν είναι αυστηρά καθορισμένο. Αφενός, υπάρχει ένας οδηγός συνέντευξης, τον οποίο ο ερευνητής δύναται να συμβουλευτεί, ούτως ώστε να ορίσει τη στρατηγική του, αφετέρου, δεν υπάρχει κάποια δέσμευση ότι πρέπει απαραίτητως να ακολουθήσει τη σειρά των ερωτήσεων, αλλά του παρέχεται η δυνατότητα να τις διατυπώσει με ευελιξία και προσαρμοστικότητα ανάλογα με τον συμμετέχοντα που έχει απέναντί του (Σαραφίδου, 2011).

Έτσι, στην παρούσα έρευνα ως μέσο συλλογής δεδομένων χρησιμοποιείται η ημιδομημένη συνέντευξη. Αναλυτικότερες πληροφορίες σχετικά με αυτή δίνονται στο υποκεφάλαιο 6.6 της παρούσης εργασίας. Εκεί, δίνονται όλες οι εξηγήσεις για τους λόγους που επιλέχθηκε η ημιδομημένη συνέντευξη, η περιγραφή του οδηγού συνέντευξης αλλά και το είδος των ερωτήσεων από τις οποίες δομείται, καθώς και ο τρόπος με τον οποίο διεξήχθησαν οι συνεντεύξεις από την ερευνήτρια.

4.5 Η Αναγκαιότητα της έρευνας

Προκειμένου να σημειωθεί η εκκίνηση της διεξαγωγής μιας έρευνας οφείλει να υπάρχει μια αφετηρία σημαντική για τον ερευνητή, και ειδικότερα, είτε να χρήζει η βελτίωση μιας κατάστασης, είτε η βελτίωση του έργου του ίδιου του ερευνητή. Ως επί τον πλείστον, η αφορμή δίνεται από ασυμφωνίες, ως προς τον τρόπο που ερμηνεύουν διαφορετικοί άνθρωποι την ίδια ακριβώς κατάσταση (Altrichter, Posh & Somekh, 2001).

Κάθε εκπαιδευτική μεταρρύθμιση συνεχώς υπέστη αναθεώρηση, καθώς προσπαθεί να προσαρμοστεί στις απαιτήσεις που ορίζει η διεθνής ατζέντα, ενώ συγχρόνως δεν πρέπει η συγκεκριμένη ατζέντα να λαμβάνει περιορισμούς από πολιτισμικές και θρησκευτικές ομάδες διαφορετικής εκπαιδευτικής πολιτικής (Feinberg & McDonough, 2005). Ωστόσο, ουκ ολίγες φορές προκύπτουν προβλήματα κατόπιν της ύπαρξης και της σημείωσης ενοποίησης και διαφορετικότητας, στην προσπάθεια τους να επιτευχθεί η διατήρηση μιας ισορροπίας. Η λύση επέρχεται μέσω πρακτικών που θα συνδυάζουν, από τη μια πλευρά την πολιτική ενότητα και από την άλλη, τη διατήρηση της πολιτισμικής ετερογένειας. Επιπροσθέτως,

συνίσταται να εμπεριέχονται - συμπεριλαμβάνονται οι διαφορετικότητες, χωρίς όμως την ύπαρξη αφομοίωσης. Στο πλαίσιο αυτό, οι μαθητές χρήζει να διέπονται από το αίσθημα του ανήκειν, χωρίς όμως να χάσουν κατά την πάροδο του χρόνου τις πολιτισμικές τους διαφορές. Εν τέλει, επιδιώκεται η διατήρηση της κοινής πολιτισμικής τους ταυτότητας, σεβόμενοι το πλήθος των πολιτισμικών του ταυτοτήτων (MacLaughlin, 2005). Καθίσταται προφανές πως οι ισορροπίες και τα διλήμματα που προκύπτουν, ορίζουν ως επιτακτική ανάγκη την εύρεση λύσεων και πρακτικών διαχείρισης αυτών (Χριστοδούλου, 2013). Αντιθέτως, ο σκεπτικισμός του εκάστοτε εκπαιδευτικού σε συνδυασμό με την απόρριψη που εκδηλώνει ορισμένες φορές, προκύπτει από το αίσθημα ανασφάλειας που τον διέπει λόγω των συνεχόμενων αλλαγών και μεταρρυθμίσεων που βρίσκουν εφαρμογή (Eacute & Esteve, 2000).

Αξίζει να σημειωθεί πως μια από τις σημαντικότερες προκλήσεις με την οποία έρχονται αντιμέτωποι οι εκπαιδευτικοί στον σχολικό χώρο είναι η αυξανόμενη ανομοιογένεια των μαθητών (Ευρωπαϊκή Επιτροπή/ΕΑΚΕΑ/Ευρυδίκη, 2015· Κασσωτάκης, 1999· Eacute & Esteve, 2000).

Ουσιαστικά η ανομοιογένεια συνιστά μία από τις ποικίλες συνέπειες της αύξησης της μετανάστευσης κι επομένως της αλλαγής των δημογραφικών στοιχείων του πληθυσμού, κάτι το οποίο δημιουργεί πολυπλοκότητες στην πολιτισμική κι εθνική διαφορετικότητα, η οποία συναντάται, τόσο στο ευρύτερο κοινωνικό σύνολο, όσο και στις σχολικές μονάδες (Mbugua, 2010). Όπως η κοινωνία οφείλει να οργανωθεί κατά τέτοιο τρόπο, προκειμένου να εξασφαλίσει τη δημιουργία ασφαλών σχέσεων μεταξύ γηγενών και αλλοδαπών, αποσκοπώντας στη δημιουργική αλληλεπίδραση αυτών, έτσι και το εκπαιδευτικό σύστημα ως θεσμός πλέον, καλείται να εξασφαλίσει την ύπαρξη όλων των προϋποθέσεων αποδοχής και αναγνώρισης όλων των διαφορετικοτήτων που εκδηλώνονται στον σχολικό χώρο (Γκόβαρης, 2004).

Αξίζει να σημειωθεί πως συνιστά επιτακτική ανάγκη η ενίσχυση της εθνικής ταυτότητας της χώρας μέσα από τον εκπαιδευτικό θεσμό αλλά και η αναγνώριση της πολιτισμικής ιδιαιτερότητας του κάθε λαού ξεχωριστά. Έτσι, καλό θα ήταν η δημιουργία ενός διαλόγου ανάμεσα στην ομοιογένεια και στην ετερότητα που διέπει κάθε κοινωνικό σύνολο, προκειμένου να επιτευχθεί η ισορροπημένη συνύπαρξη, ενισχύοντας ακόμη περισσότερο τις αρχές της ισότητας, της κοινωνικής δικαιοσύνης και της ελευθερίας, αντιμετωπίζοντας τις μορφές του κοινωνικού αποκλεισμού και της περιθωριοποίησης, μέσω

των οποίων γεννούνται κάθε φύσεως ξενοφοβικά φαινόμενα αλλά και η έλλειψη σεβασμού και ανοχής προς το πρόσωπο του άλλου (Κασσωτάκης, 1999).

Καθίσταται αδιαμφισβήτητο το γεγονός πως στη σύγχρονη κοινωνία οι σχολικές μονάδες διέπονται έντονα από το στοιχείο της μαθητικής ετερογένειας, η οποία δεν προκύπτει μόνο από τις διαφορές που σημειώνονται μεταξύ των γηγενών και αλλοδαπών μαθητών αλλά και διαφορές μεταξύ τους, καθώς συνιστούν ξεχωριστές προσωπικότητες, όπου η κάθε μία ξεχωριστά φέρει τα δικά της μοναδικά στοιχεία από την κουλτούρα που τη διέπει (αναφερόμενοι στο πολιτισμικό κεφάλαιο και το κοινωνικοοικονομικό υπόβαθρο). Έτσι, το ίδιο το κοινωνικό περιβάλλον του σχολείου εκδηλώνει στοιχεία ετερογένειας που προκύπτουν όχι μόνο ως αποτέλεσμα των ποικίλων διαφορών των παιδιών, κάθε φύσεως ανεξαιρέτως (πολιτικής, θρησκευτικής, γλωσσικής, φυλετικής) αλλά και ως αποτέλεσμα των ίδιων των κοινωνικών συνθηκών και των ατομικών πεποιθήσεων που διέπει το κάθε παιδί ξεχωριστά (Γκόβαρης, 2015).

Ταυτόχρονα, τόσο σε ευρωπαϊκό, όσο και σε διεθνές επίπεδο, ο ρόλος που διαδραματίζει ο εκπαιδευτικός είναι μείζονος σημασίας για τη μάθηση που λαμβάνει χώρα στο πλαίσιο του σχολείου (Ευρωπαϊκή Επιτροπή/ EACEA/Ευρυδίκη, 2015). Ιδίως η δημιουργία και η εξασφάλιση ενός θετικού μαθησιακού περιβάλλοντος για το κάθε παιδί ξεχωριστά, ανεξαιρέτως της ετερογένειας που το διακρίνει, συνιστά μια κρίσιμη πρόκληση (Ferrandino, 2001). Καθίσταται σαφές πως όλη η μαθητική κοινότητα ανεξαρτήτως των φυσικών και κοινωνικών διαφορών που τη διέπει, οφείλει να μάχεται για την επίτευξη μιας «αποδεκτής» εκπαιδευτικής επιτυχίας (Nganga, Kambutu & Tao Han, 2019). Έτσι, από τις προαναφερθέν διαπιστώσεις, γεννάται μεγάλο ενδιαφέρον αναφορικά με τη μελέτη του ρόλου του εκπαιδευτικού στον τρόπο που διαχειρίζεται και αντιμετωπίζει το φαινόμενο της μαθητικής ετερογένειας.

Επομένως, όπως καθίσταται αντιληπτό, στο πλαίσιο της σύγχρονης κοινωνίας, όντας εκπαιδευτικοί οφείλουμε να σταθούμε αποτελεσματικοί κατά τη διδακτική πράξη απέναντι στα πολυπληθή τμήματα που εκδηλώνουν ποικιλία χαρακτηριστικών. Μάλιστα, είναι σύνηθες ορισμένοι εκπαιδευτικοί να διακατέχονται από το αίσθημα ανασφάλειας και αμηχανίας τη στιγμή που συγκρίνουν τις τωρινές ετερογενείς τάξεις με τις ομοιογενείς του παρελθόντος (Eacute & Esteve, 2000). Παράλληλα, το περιβάλλον και το κλίμα διαδραματίζει καθοριστικό παράγοντα στο έργο που καλούνται να φέρουν εις πέρας οι

εκπαιδευτικοί, ενώ και οι ποικίλες συνθήκες ασκούν έντονη επιρροή στις αντιλήψεις και τις πρακτικές τους (Ευρωπαϊκή Επιτροπή/ΕΑCΕΑ/Ευρυδίκη, 2015).

Το υπάρχον εκπαιδευτικό σύστημα, ουκ ολίγες φορές κρίνεται μη αποτελεσματικό και αποτυγχάνει στην προσφορά υποσχόμενων ευκαιριών προς τον μαθητικό πληθυσμό χαμηλού πολιτισμικού κεφαλαίου. Είναι αδιαμφισβήτητο πλέον πως στη σύγχρονη εποχή, η κοινωνική κριτική προς τον εκπαιδευτικό, τον ρόλο που διαδραματίζει και το έργο που προσφέρει είναι αρνητικά φορτισμένη. Απουσιάζει η αναγνώριση και η εκτίμηση προς το πρόσωπό του παρά την συστηματική προσπάθεια που καταβάλλει για την αύξηση της ποιότητας της εκπαιδευτικής πράξης με οποιοδήποτε προσωπικό κόστος ενέχει μια τέτοια ενέργεια. Ας μη ξεχνάμε πως το επάγγελμα του εκπαιδευτικού συνιστά λειτούργημα και αναλαμβάνει καθήκοντα «ανθρωποπλάστη» (Eacute & Esteve, 2000).

Από τη μελέτη των βιβλιογραφικών αναφορών προκύπτει η αναγκαιότητα μελέτης των εμπειριών των εκπαιδευτικών Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης αναφορικά με την ετερογένεια που διέπει την σχολική αίθουσα, καθώς και των αντιλήψεων τους αναφορικά με τον ρόλο που διαδραματίζουν στη διαχείριση και την αντιμετώπισή της. Από έρευνες προκύπτει πως αφενός οι εκπαιδευτικοί διαθέτουν πολιτισμική επίγνωση σε γενικό πλαίσιο, αφετέρου, δεν δύνανται να αντιληφθούν επαρκώς τις διαφορές των μαθητών και του οικογενειακού τους περιβάλλοντος (Nelson & Guerra, 2014). Στηριζόμενοι σε άλλες έρευνες προκύπτει πως δεν επαρκεί η αναγνώριση και ο σεβασμός του πολιτισμικού υπόβαθρου των μαθητών εκ μέρους του εκπαιδευτικού. Επίσης, η απλώς επιφανειακή υιοθέτηση των πρακτικών συμπερίληψης με σκοπό τη διαχείριση της ετερογένειας δεν θα επιφέρει τα αναμενόμενα – μακροπρόθεσμα αποτελέσματα. Χρήζει η κατάλληλη επιμόρφωση – κατάρτιση του εκπαιδευτικού, ούτως ώστε να καλλιεργήσει και να ενστερνιστεί τη φιλοσοφία της συμπερίληψης (Howard, 2003 · Ullucci, 2011).

Επιπροσθέτως, προτείνεται οι παιδαγωγοί να γνωρίσουν εις βάθος τη διαπολιτισμική εκπαίδευση και το τι αυτή περιλαμβάνει, προκειμένου να αντιληφθούν ορθώς τα περιεχόμενα και τους στόχους που αυτή ορίζει (Γκόβαρης, 2005). Ακόμη, κατόπιν μελέτης ερευνών προκύπτει η διαπίστωση πως οι εκπαιδευτικοί της Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης κρίνουν πως στο πλαίσιο του ρόλου τους ανήκει η διαχείριση και η αντιμετώπιση των ετερογενών μαθητών και παρόλο που σημειώνεται η αναγνώριση του προβλήματος, κυριαρχεί το αίσθημα της ενοχής και της ανεπάρκειας απέναντι σε αυτήν την πρόκληση (Νικολάου, 1999). Έτσι, καθίσταται σαφές πως για να σημειωθεί μια ουσιαστική παρέμβαση, κρίνεται

απαραίτητη η διεξαγωγή ερευνών που θα λαμβάνουν υπόψη τους το σύνολο όλης της μαθητικής κοινότητας ανεξαιρέτως (Γκότοβος, 2003).

Στο ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα και κυρίως στο πλαίσιο της Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης, δεν έχει επιτευχθεί η επαρκής διερεύνηση του ρόλου του εκπαιδευτικού στο σύγχρονο σχολείο αναφορικά με τη διαχείριση και την αντιμετώπιση των πιέσεων που επιφέρονται από την μαθητική ετερογένεια, έχοντας αντίκτυπο στο έργο των δασκάλων.

Η εν λόγω μελέτη αποσκοπεί στη διερεύνηση αυτού του κενού. Τα συμπεράσματα δεν γενικεύονται. Στόχος της παρούσης εργασίας συνιστά η προσφορά μιας επικαιροποιημένης άποψης για το υπό μελέτη θέμα και η συμβολή της στην εξέλιξη της συζήτησης αναφορικά με τη διαχείριση και την αντιμετώπιση της μαθητικής ετερογένειας. Παράλληλα, μέσω της διερεύνησης θα επιτευχθεί η ουσιαστικότερη κατανόηση του ρόλου των εκπαιδευτικών, όπου πλέον τίθεται ως επιτακτική ανάγκη η σημείωση της επαγγελματικής τους ανάπτυξης με διαπολιτισμικό προσανατολισμό.

4.6 Οι Συμμετέχοντες στην έρευνα

Η επιλογή των συμμετεχόντων ήταν διάσπαρτη και τυχαία, με μοναδικό κριτήριο την εμπειρία τους στη διδασκαλία μαθητών Ρομά. Το δείγμα ανέρχεται στους 10 συμμετέχοντες, οι οποίοι είναι εκπαιδευτικοί και υπηρετούν την Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση. Αξίζει να σημειωθεί πως δεν συνιστά στόχος η αντιπροσωπευτικότητα και η γενίκευση. Μάλιστα, ήδη από την 6^η συνέντευξη παρατηρήθηκε επανάληψη των συλλεγόμενων δεδομένων σε ορισμένα σημεία, με αποτέλεσμα να μην προσφέρονται νέα στοιχεία. Έτσι, με την ολοκλήρωση των 10 συνεντεύξεων κρίθηκε και ο τελικός αριθμός των συμμετεχόντων στην παρούσα ερευνητική προσπάθεια (Ισαρη & Πουρκός, 2015). Επιπροσθέτως, λόγω της μεγάλης χρονικής διάρκειας που κατέλαβαν οι συνεντεύξεις στο σύνολό τους, και κατά συνέπεια, η συλλογή και η ερμηνεία πλούσιου υλικού, ο αριθμός των 10 υποψηφίων κρίθηκε απόλυτα ικανοποιητικός. Άξιο αναφοράς συνιστά το γεγονός πως η μοναδικότητα της εκάστοτε προσωπικότητας θα επιφέρει ως αποτέλεσμα αποκλίσεις σε σκέψεις, ιδέες και κατά κύριο λόγο σε βιώματα. Δίνοντας όμως ιδιαίτερη προσοχή στα βασικά ερωτήματα που σχετίζονται με την έρευνα, κρίθηκε ικανοποιητικός ο τελικός αριθμός, προκειμένου να περατωθεί επιτυχώς, η συλλογή και η ανάλυση πολύτιμων δεδομένων.

Για την επιλογή των ερευνώμενων υποκειμένων, απαραίτητη προϋπόθεση ορίστηκε η εκπαιδευτική τους εμπειρία σε παιδιά Ρομά. Δεν ορίστηκε ως σταθερό κριτήριο, ούτε η ηλικία τους, ούτε η μονιμότητα τους, ούτε η διδακτική τους εμπειρία σε χρόνια υπηρεσίας, ούτως ώστε να υπάρχει μεγαλύτερη εμβέλεια και να μη τεθεί ένας επιπλέον περιορισμός, εξασφαλίζοντας πλουραλισμό απαντήσεων. Μάλιστα, επιδιώχθηκε να σημειωθεί όσο γίνεται μεγαλύτερη αναλογία στα φύλα, αλλά εμπράκτως αυτό ήταν σχεδόν αδύνατον, εξαιτίας της πλειοψηφίας του γυναικείου φύλου στον εκπαιδευτικό χώρο. Έτσι, οι ερωτώμενοι αποτελούνται από 7 γυναίκες και 3 άνδρες. Ωστόσο, αξίζει να σημειωθεί πως δεν ήταν καθόλου εύκολη η διαδικασία να δεχτούν οι ερωτώμενοι να συμμετάσχουν στη διαδικασία της συνέντευξης, όχι κατά κύριο λόγο εξαιτίας της απροθυμίας τους αναφορικά με την κατάθεση των προσωπικών τους βιωμάτων και σκέψεων, αλλά λόγω της αμηχανίας που προκαλεί μια τέτοιου είδους συνέντευξη, ταυτόχρονα με την ηχογράφησή της και την αμηχανία που προκαλείται ενδεχομένως από τις ερωτήσεις. Ίσως, βεβαία, η χρονοβόρα διαδικασία της συνέντευξης να ήταν και ένας ακόμη λόγος της μη συμμετοχής τους.

4.7 Το Εργαλείο της έρευνας

4.7.1 Οι ημιδομημένες συνεντεύξεις

Προχωρώντας στην εξήγηση για τους λόγους για τους οποίους επιλέχθηκε ως εργαλείο συλλογής δεδομένων για την παρούσα εργασία, η ημιδομημένη συνέντευξη, αξίζει να σημειωθεί πως διέπεται από το ανεπίσημο ύφος της, καθώς δύναται να παρομοιαστεί με κουβέντα – συζήτηση και σε καμιά περίπτωση, με ένα σχήμα ερωτήσεων – απαντήσεων επίσημου ύφους. Μάλιστα, η ερευνήτρια έχει στην κατοχή της έναν δομημένο κατάλογο ερωτήσεων αλλά ως επί τον πλείστον διαθέτει ένα συγκεκριμένο εύρος θεμάτων ή ζητημάτων που επιθυμεί να καλύψει (Mason, 2003). Ο πιο συνήθης τρόπος αναφορικά με τη διεξαγωγή της ημιδομημένης συνέντευξης συνιστά η ατομική, διότι μέσω αυτής επέρχεται η εξασφάλιση της προσωπικής επαφής και δύναται συγχρόνως ο συνεντευκτής να προχωρήσει στη συλλογή πληροφοριών από τον χώρο, το άτομο αλλά και τη μη λεκτική επικοινωνία, η οποία δεν κρίνεται καθόλου αμελητέα (Σαραφίδου, 2011).

Η ημιδομημένη συνέντευξη που επιλέχθηκε και εφαρμόστηκε στην παρούσα έρευνα διαθέτει τη μορφή «πρόσωπο με πρόσωπο» (Mason, 2003, σελ.90), όπου σημειώνεται διάδραση ανάμεσα στα δυο υποκείμενα, τον συνεντευκτή και τον ερωτώμενο. Στο πλαίσιο

της συνέντευξης, με τη μορφή των αφηγηματικών αναφορών επιδιώκεται η διερεύνηση των εμπειριών των εκπαιδευτικών, ενώ οι πεποιθήσεις, οι απόψεις και η γνώση συνιστούν αξιοσημείωτες ιδιότητες της κοινωνικής πραγματικότητας, οι οποίες διερευνώνται μέσα από τα ίδια τα ερευνητικά ερωτήματα. Ωστόσο, καλό θα ήταν να έχουμε υπόψη μας πως δεν μπορούμε να τους αφουγκραστούμε στον απόλυτο βαθμό. Μας δίνεται η δυνατότητα να έχουμε πρόσβαση μόνο σε εκείνες τις ερμηνείες και τις αντιλήψεις που δύνανται ως ένα βαθμό να αποκαλυφθούν στο πλαίσιο μιας συνέντευξης (Mason, 2003).

Οι συνεντεύξεις διεξήχθησαν από εμένα την ίδια ως γράφουσα και της εν λόγω εργασίας. Καταβλήθηκε προσπάθεια οι ερωτήσεις να είναι κατανοητές, να διακρίνονται από ευαισθησία και ενσυναίσθηση στις ανάγκες και τα δικαιώματά τους, να προκύπτουν ομαλά κατόπιν θέσης των ερευνητικών ερωτημάτων και να επικεντρώνονται σε αντίστοιχα θέματα και ζητήματα που παρουσιάζουν άμεση συσχέτιση με την έρευνα. Επιπροσθέτως, σε ρόλο καλού ακροατή καταβλήθηκε προσπάθεια διατήρησης ισορροπίας ανάμεσα στο πόσο μιλάμε και πόσο ακούμε, ενώ αποφεύχθηκε η επανάληψη ερωτήσεων και δόθηκε σημασία, όπως ήδη προαναφέρθηκε, τόσο στη λεκτική, όσο και στη μη λεκτική επικοινωνία.

Η χρονική διάρκεια κατά την οποία διεξήχθησαν οι συνεντεύξεις ήταν κατά τους μήνες του Μαρτίου – Ιουνίου του έτους 2022. Επιλέχθηκε το εν λόγω διάστημα, καθώς οι εκπαιδευτικοί θα έχουν διαμορφώσει μια πιο ολοκληρωμένη εικόνα για τους μαθητές και τις μαθήτριες Ρομά, αφού βέβαια καθ' όλη τη διάρκεια της σχολικής χρονιάς έχει προηγηθεί ο αναστοχασμός των συμπεριφορών τους, των πρακτικών τους, των συναισθημάτων τους αλλά και ο επαναπροσδιορισμός των στόχων τους κατά το πέρας της σχολικής χρονιάς. Η χρονική διάρκεια κατά την οποία έλαβαν χώρα οι συνεντεύξεις κυμάνθηκε από 25 λεπτά της ώρας έως τα 60 λεπτά, με την πλειοψηφία να ξεπερνά τα 40 λεπτά.

Αξίζει να σημειωθεί πως πριν από κάθε συνέντευξη, το υποκείμενο της έρευνας δεχόταν μια συνοδευτική επιστολή με την οποία λάμβανε πλήρη ενημέρωση (βλ. Παράρτημα Β) αναφορικά με τον σκοπό και τους στόχους της εν λόγω έρευνας. Ταυτόχρονα, του/της ζητούνταν να υπογράψει ένα έντυπο συναίνεσης (βλ. Παράρτημα Γ) μέσω του οποίου δίνονταν αναλυτικές επεξηγήσεις σχετικά με την όλη διαδικασία, τον ελεύθερο και εθελοντικό χαρακτήρα που τη διέπει, τα δικαιώματα των συμμετεχόντων κατά τη διάρκεια που θα λαμβάνει χώρα η συνέντευξη αλλά και μετά τη διεξαγωγή της, στα προσδοκώμενα οφέλη της έρευνας, καθώς και διαβεβαίωση αναφορικά με τη διασφάλιση της ανωνυμίας του/της και την έλλειψη κινδύνων από τη συμμετοχή του/της (Ιωσηφίσης, 2003).

Μάλιστα, ο προγραμματισμός της εκάστοτε συνέντευξης είχε λάβει χώρα εκ των προτέρων σε χωροχρόνο που αποτελούσε επιθυμία του/της συμμετέχοντα. Αξίζει να σημειωθεί πως λόγω των δυσμενών συνθηκών που βιώνουμε όλοι (ενόψει της πανδημίας (covid - 19)), ο βαθμός δυσκολίας που αφορούσε την περάτωση των συνεντεύξεων ήταν ακόμη μεγαλύτερος, ωστόσο μια τέτοια συνθήκη δεν αποτέλεσε εμπόδιο της έρευνας. Εξάλλου, η ευελιξία και η προσαρμοστικότητα είναι δυο στοιχεία που πρέπει να διέπουν κάθε άτομο και πόσο μάλλον έναν εκπαιδευτικό, ο οποίος τα καλλιεργεί δια βίου. Έτσι, ορισμένες συνεντεύξεις έλαβαν χώρα εξ αποστάσεως μέσω ποικίλων πλατφορμών (skype, zoom, webex), οι οποίες πλέον αποτελούν αναπόσπαστο κομμάτι της ζωής μας, κάποιες δια ζώσης μετά το σχόλασμα, είτε σε μια αίθουσα, είτε στη βιβλιοθήκη, ενώ κάποιες περατώθηκαν σε κάποιον επιλεγμένο εξωτερικό χώρο. Μάλιστα, η καταβολή αξιέπαινης προσπάθειας που σημειώθηκε ήταν αμφίδρομη, αποσκοπώντας στη δημιουργία και διατήρηση καλής διάθεσης, θετικών συναισθημάτων και την επιθυμητή αλληλεπίδραση κατά τη διάρκεια των ερωτήσεων.

Η διεξαγωγή της πρώτης συνέντευξης πραγματοποιήθηκε πιλοτικά. Ως σκοπός είχε τεθεί ο έλεγχος των ερωτήσεων, κατά πόσο είναι κατανοητές από τον συμμετέχοντα, αν υπάρχει ροή – ακολουθία, νοηματική συνέχεια αλλά και τι δεδομένα θα προέκυπταν. Για τον λόγο του ότι η πρώτη συνέντευξη κρίθηκε επιτυχημένη, καθώς το υλικό που συλλέχθηκε ήταν αρκετά πλούσιο και δεν χρειάστηκαν περαιτέρω διορθώσεις στον οδηγό συνέντευξης, αποφασίστηκε να συμπεριληφθεί στο σύνολο των υπόλοιπων συνεντεύξεων. Όσον αφορά το σύνολο των συνεντεύξεων, καταβλήθηκε προσπάθεια ελέγχου όλων των στοιχείων εκείνων που τύγχαναν παραπληροφόρησης, όπως για παράδειγμα αντιφάσεις, ασάφειες, παύσεις των συμμετεχόντων, προσπαθώντας η διατύπωση των ερωτήσεων να τεθεί όσο γίνεται με μεγαλύτερη σαφήνεια ακόμη και στον τρόπο δόμησης και διατύπωσης. Ακόμη, ζητήθηκαν επεξηγήσεις και περαιτέρω λεπτομέρειες με σκοπό την πιο ακριβή προσέγγιση των σκέψεών τους, ενώ δεν απουσίασε και η σύγκριση των δεδομένων των συνεντεύξεων με σημειώσεις που λήφθηκαν κατά τη διάρκεια αυτών (Altrichter, Posch & Somekh, 2001).

Στην αρχή της συνέντευξης, τίθενται ερωτήσεις που αφορούν τη σχέση εργασίας (μόνιμος, αναπληρωτής), τη διδακτική εμπειρία αλλά και συγκεκριμένα τα έτη υπηρεσίας σε Ρομά μαθητικό πληθυσμό, ώστε να προκύψει αναλυτική περιγραφή των συμμετεχόντων της έρευνας και να συλλεχθούν πληροφορίες που ενδεχομένως να βοηθήσουν μετέπειτα στην ερμηνεία των δεδομένων που θα συλλεχθούν (Σαραφίδου, 2011).

Στην πορεία, η οργάνωση του οδηγού συνέντευξης βασίστηκε σε τρεις άξονες που άπτονται των ερευνητικών ερωτημάτων της παρούσης εργασίας. Ο πρώτος άξονας αφορά την τοπική κοινότητα, ο δεύτερος την εκπαιδευτική διαδικασία και την διδακτική πράξη, ενώ ο τρίτος αφορά τη σχέση οικογένειας και σχολείου αλλά και τη σχολική διαρροή – αποτυχία. Κατά προσέγγιση, καταβλήθηκε προσπάθεια, ο κάθε άξονας να απαρτίζεται από ισόποσες ερωτήσεις, ούτως ώστε να δοθεί η ίδια βαρύτητα σε κάθε στοιχείο.

Οι ερωτήσεις που δόμησαν τον οδηγό συνέντευξης δύναται να κατηγοριοποιηθούν σε ερωτήσεις εμπειρίας, γνώμης και συναισθημάτων. Πιο συγκεκριμένα, μέσα από τις ερωτήσεις που αφορούν εμπειρίες,, δίνεται μεγαλύτερη εστίαση στο εύρος των πληροφοριών (Σαραφίδου, 2011). Μέσα από τις ερωτήσεις γνώμης, επιδιώκεται η βαθύτερη κατανόηση των αντιλήψεων και των στάσεων των εκπαιδευτικών (Ιωσηφίδης, 2003), ενώ μέσω των ερωτήσεων που αφορούν συναισθήματα, καταβλήθηκε προσπάθεια προσέγγισης της συναισθηματικής διάστασης του θέματος. Ωστόσο, η εν λόγω περίπτωση χρήζει ιδιαίτερης προσοχής, ούτως ώστε να μην περατωθεί σύγχυση με τις ερωτήσεις που αφορούν γνώμες και αξίες. Για τον λόγο αυτόν, κατά τη διάρκεια της συνέντευξης δίνονται διευκρινήσεις, τόσο κατά τη διάρκεια της απάντησης, όσο και στη σύνοψη όσων έχουν ειπωθεί, προσανατολίζοντας την απάντηση στο συναισθηματικό επίπεδο κι όχι μοναχά στην περιγραφική ανάλυση των σκέψεών τους (Σαραφίδου, 2011).

Μάλιστα, σε κάθε συνέντευξη που έλαβε χώρα, καταβλήθηκε προσπάθεια σύνδεσης της κάθε ερώτησης με όσα έλεγε ο/η εκπαιδευτικός, προκειμένου να σημειωθεί μια νοηματική γεφύρωση και ροή στον λόγο, επιδιώκοντας μια εις βάθος συνέντευξη και όχι μια «ξύλινη» μορφή ερώτησης και κατά συνέπεια «ξύλινης απάντησης». Για τον λόγο αυτόν, σε ορισμένες ερωτήσεις δύναται να αποδοθεί ο χαρακτηρισμός «ερωτήσεις γέφυρας», καθώς μέσω αυτών οδηγούμαστε ομαλά από το ένα θέμα – άξονα στον άλλο (Ιωσηφίδης, 2003). Παράλληλα, κατά τη διάρκεια της συνέντευξης γίνεται προσπάθεια εξασφάλισης ενός κλίματος εμπιστοσύνης, όπου ο συνεντευκτής αναλαμβάνει τον ρόλο ενός καλού ακροατή, με σκοπό να παρακινήσει – «ξεκλειδώσει» τον ερωτώμενο, ούτως ώστε να αποκτήσει όσο γίνεται ακριβέστερα και πιο ουσιώδη στοιχεία.

Έτσι, η γράφουσα της παρούσης εργασίας, στηρίχθηκε στον οδηγό συνέντευξης, ο οποίος προέκυψε από τα ερευνητικά ερωτήματα που τέθηκαν εξ αρχής και στη συνέχεια προχώρησε στη διαδικασία της έρευνας. Αφήνοντας το υποκείμενο της έρευνας να κινείται ελεύθερα, στο πλαίσιο βέβαια που ορίζει η ημιδομημένη συνέντευξη, καταβλήθηκε

προσπάθεια οι ερωτήσεις να ακολουθούν τον ειρμό του λόγου του και να σημειωθεί μια συνέχεια και συνάφεια με τα όσα είχαν ειπωθεί προγενέστερα. Έτσι, με σκοπό η εξέλιξη της συνέντευξης να λάβει χώρα όσο γίνεται πιο ομαλά και να μην συνιστά εν τέλει μια σειρά στείρων ερωτήσεων, σε ορισμένες στιγμές, όπου κρίθηκε αναγκαίο, σημειώθηκε προσαρμογή στην ακολουθία των ερωτήσεων του οδηγού, προκειμένου να εξασφαλιστεί ο αυθόρμητος λόγος και να βοηθηθεί ο ομιλητής για την παραγωγή πλουσιότερου υλικού. Στο Παράρτημα δίνεται ο τελικός οδηγός συνέντευξης με όλες τις ερωτήσεις μέσω των οποίων ξεκλειδώνονται οι άξονες των ερωτημάτων της έρευνας, λαμβάνοντας χώρα η αναπροσαρμογή στην αλληλουχία των ερωτήσεων, ύστερα από παρατήρηση κατά τη διαδικασία της απομαγνητοφώνησης.

4.8 Οριοθέτηση & Περιορισμοί της έρευνας

Μέσω της ποιοτικής έρευνας μας προσφέρεται η δυνατότητα να προσεγγίσουμε και να κατανοήσουμε τα βιώματα και τις εμπειρίες των συμμετεχόντων στην έρευνα, μέσω της καταγραφής συγκεκριμένων ιστοριών τους, μέσω της παρατήρησης της συμπεριφοράς τους (Ισαρη & Πουρκός, 2015) αλλά και μέσω της ερμηνείας των ευρημάτων από την οπτική του εκάστοτε ερευνητή, ο οποίος με τη σειρά του επιδιώκει την κατανόηση του κόσμου και των αντιλήψεων των συμμετεχόντων που έχει επιλέξει (Ιωσηφίδης, 2003).

Ωστόσο, πρέπει να καταστεί σαφές πως τα πορίσματα είναι αδύνατον να γενικευτούν και πως αφορούν μόνο την εν λόγω έρευνα. Δεν συνιστά στόχο μας η αντιπροσωπευτικότητα και η γενίκευση. Οι προκλήσεις που καλείται να φέρει εις πέρας ένα σχολείο, δύναται να αντιμετωπιστούν αλλά σε καμία περίπτωση δεν μπορούν να εκτιμηθούν με ευκολία εμπειρικά. Εν ολίγοις, μέσω της παρούσης έρευνας καταβάλλεται προσπάθεια να προσεγγιστεί και να κατανοηθεί, εις βάθος η ενέργεια των εκπαιδευτικών στην προσπάθειά τους να τη βελτιώσουν. Σε πρώτο επίπεδο, τον ίδιο τους τον εαυτό, και κατά επέκταση μέσω αυτού, τους μαθητές τους, αξιοποιώντας συγκεκριμένες στρατηγικές, μεθόδους και τεχνικές κατά τη διδακτική πράξη.

Η εγκυρότητα και η αξιοπιστία στο πλαίσιο της ποιοτικής έρευνας διαφέρει παρασάγγας από τον τρόπο εξασφάλισης στο πλαίσιο των ποσοτικών μεθόδων, αλλά υπάρχει επιτακτική ανάγκη να δοθεί η ίδια σημασία και αξία στις εν λόγω έννοιες (Ιωσηφίδης, 2003). Έτσι, η αξιοπιστία της ποιοτικής έρευνας έγκειται από μία εις βάθος κατανόηση των εμπειρικών δεδομένων, τα οποία προκύπτουν από την προσπάθεια κατανόησης του τρόπου

ερμηνείας, αίσθησης, παρατήρησης και επεξήγησης της πραγματικότητας των υποκειμένων προς μελέτη και κατάληξης στην παραγωγή γνώσης και θεωρίας.

Βέβαια, στο πλαίσιο αυτό, λαμβάνονται υπόψη και οι αξίες που διέπουν τον εκάστοτε ερευνητή, οι οποίες, μάλιστα, μετέχουν συγχρόνως στην έρευνα και συνιστούν μέρος της εικόνας που επιχειρείται να κατανοηθεί (Σαραφίδου, 2011). Καταβλήθηκε προσπάθεια να σημειωθεί αντιστοίχιση των ερευνητικών ερωτημάτων με τα αποτελέσματα που προέκυψαν από την έρευνα, να λάβουν χώρα οι απαραίτητες συγκρίσεις με ακρίβεια κατά τη συλλογή των δεδομένων και οι ερμηνείες που δόθηκαν να περάσουν από το στάδιο της αξιολόγησης, προκειμένου οι ίδιες να ισχυροποιηθούν ακόμη περισσότερο, απαλλαγμένες, όσο είναι αυτό εφικτό, από ενεχόμενες προκαταλήψεις και κινδύνους, αποσκοπώντας την ενίσχυση της συνολικής εγκυρότητας της παρούσης εργασίας (Ιωσηφίδης, 2003).

Αναφορικά με την ερμηνεία των αποτελεσμάτων και την ανάλυση των συλληφθέντων δεδομένων, οφείλει να ληφθεί υπόψη μας πως η διεξαγωγή των συνεντεύξεων περατώθηκε προς το τέλος σχεδόν της σχολικής χρονιάς, κάτι το οποίο σημαίνει πως οι εκπαιδευτικοί έχουν και πιο ολοκληρωμένη εικόνα, τόσο για το προφίλ των παιδιών και των γονέων, όσο και για τη ρομαντική κουλτούρα γενικότερα. Επομένως, η χρονική στιγμή που διεξάχθηκε η έρευνα θεωρείται ως η καταλληλότερη, καθώς οι εκπαιδευτικοί είναι σε θέση να έχουν γνώση σχετικά με τη στοχοθεσία και το διδακτικό πλάνο που είχαν θέσει από την εκκίνηση της σχολικής χρονιάς και το κατά πόσο αυτό αναπροσαρμόστηκε, τροποποιήθηκε και εν τέλει αν σημείωσε επιτυχία και κρίθηκε περισσότερο ή λιγότερο αποτελεσματικό.

Επιπροσθέτως, οι συμμετέχοντες ορμώμενοι από τη συζήτηση και τις ερωτήσεις που τους παρατάθηκαν, επηρεασμένοι μάλιστα από τις πρόσφατες βιωματικές τους εμπειρίες κατά βάση, αναφέρθηκαν στην ουσία, στις μαθησιακές δυσκολίες και στο πολιτιστικό κεφάλαιο (κοινωνικοοικονομικό – γονεϊκό περιβάλλον) των μαθητών ως αφορμή ετερογένειας που τους απασχολεί και τους δυσκολεύει άμεσα. Μάλιστα, αξιοσημείωτο είναι το γεγονός πως οι συνεντεύξεις πάρθηκαν από εκπαιδευτικούς ποικίλων νομών/περιφερειών, με αποτέλεσμα να υπάρχει μια ευρεία γκάμα αναφορικά με τα σχολεία, τη φιλοσοφία-κουλτούρα ζωής που διέπει την εκάστοτε περιοχή, στοιχείο που εμπλουτίζει ακόμη περισσότερο την παρούσα έρευνα.

Ένας ακόμη περιορισμός που χρήζει αναφοράς είναι ότι ορισμένες συνεντεύξεις περατώθηκαν εξ αποστάσεως για τους λόγους που αναφέρθηκαν και σε προηγούμενο

υποκεφάλαιο. Το γεγονός αυτό ελλοχεύει τον κίνδυνο, η προσωπική επαφή να περιοριστεί σε πολύ μεγάλο βαθμό, με επικοινωνιακές συνέπειες, οι οποίες αφορούν άμεσα το περιεχόμενο της συνέντευξης (Σαραφίδου, 2011).

4.9 Η Πορεία της έρευνας

Στο πλαίσιο της παρούσας έρευνας, συναντάται η εφαρμογή των εξής επτά (7) σταδίων, σύμφωνα με τα οποία κατά τον Kvale, ακολουθεί η έρευνα, η οποία χρησιμοποιεί ως ερευνητικό εργαλείο τη συνέντευξη (Ιωσηφίδης, σελ 43-48, 2003):

1) *Ερευνητικό πρόβλημα ή ερευνητική περιοχή ενδιαφέροντος (thematizing):*

Στη παρούσα φάση, λαμβάνει χώρα η διατύπωση του ερευνητικού προβλήματος, θέτοντας τις υποθέσεις και τα ερευνητικά ερωτήματα, ενώ στη συνέχεια σημειώνεται η τεκμηρίωση της καταλληλότητας της εφαρμογής της μεθοδολογίας της συνέντευξης για το εκάστοτε ερευνητικό εγχείρημα.

2) *Σχεδιασμός (designing):*

Στο παρόν στάδιο, σημειώνεται η υλοποίηση του σχεδιασμού της συνέντευξης, κατά το οποίο λαμβάνονται υπόψη και τα επτά στάδια.

3) *Πραγματοποίηση συνεντεύξεων (interviewing):*

Λαμβάνει χώρα η διεξαγωγή των συνεντεύξεων, για την οποία, ωστόσο, συνιστά απαραίτητη προϋπόθεση η άμεση αλληλεπίδραση και η συνεργασία του ερευνητή με τον συνεντευξιζόμενο, προκειμένου να αντληθούν όλες οι απαραίτητες πληροφορίες.

4) *Απομαγνητοφώνηση/Προετοιμασία υλικού για περαιτέρω ανάλυση (transcribing):*

Σημειώνεται η μετατροπή το προφορικού λόγου σε γραπτό έντυπο.

5) *Ανάλυση (analyzing):*

Το εν λόγω στάδιο κρίνεται μείζονος σημασίας, καθώς σχετίζεται άμεσα με την απόδοση νοήματος (ομαδοποίηση, κατηγοριοποίηση και θεωρητικοποίηση των συλλεχθέντων δεδομένων) στα εμπειρικά ποιοτικά δεδομένα που συγκεντρώθηκαν από την ερευνήτρια μέσω των συνεντεύξεων.

6) Έλεγχος (*verifying*):

Στην παρούσα φάση λαμβάνει χώρα η αξιοπιστία και η εγκυρότητα των ευρημάτων της έρευνας.

7) Δημοσιοποίηση (*reporting*):

Σημειώνεται η ευρύτερη γνωστοποίηση των ευρημάτων της έρευνας στην επιστημονική κοινότητα ή ακόμη και σε φορείς του δημόσιου ή ιδιωτικού τομέα.

Εν ολίγοις, στην παρούσα έρευνα, σε πρώτη φάση έλαβε χώρα η διατύπωση του σκοπού και των επιμέρους στόχων της μέσω της διατύπωσης των ερευνητικών ερωτημάτων. Στη συνέχεια, ακολούθησε η δημιουργία του οδηγού συνέντευξης και ο καθορισμός του δείγματος, με τη συνεισφορά του οποίου περατώθηκε η ημιδομημένη συνέντευξη. Μετέπειτα, αφού ολοκληρωθούν επιτυχώς, θα πραγματοποιηθεί η απομαγνητοφώνηση του ηχητικού υλικού που θα συλλεχθεί. Τέλος, θα ακολουθήσει η ανάλυση και η ερμηνεία των δεδομένων.

4.10 Αποτελέσματα & Ανάλυση Περιεχομένου Συνεντεύξεων

Όπως και προαναφέρθηκε, το δείγμα της παρούσας έρευνας ορίστηκε από 10 εκπαιδευτικούς Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης, οι οποίοι υπηρετούν σε ποικίλους νομούς ανά την Ελλάδα. Κατά την επιδίωξη μας αυτή, καταβλήθηκε προσπάθεια να παρθούν εμπειρίες και γνώμες, ανεξαρτήτως τοποθεσίας και συγκεκριμένης ίσως κουλτούρας, ούτως ώστε να υπάρξει μια γενίκευση αποτελεσμάτων, όσο αυτό φυσικά μας επιτρέπεται λόγω του περιορισμένου δείγματός μας.

Η ανάλυση των συνεντεύξεων που ακολουθεί θα γίνει με βάση τα ερευνητικά ερωτήματα που είχαν τεθεί εξ αρχής. Επρόκειτο για πέντε (5) ερωτήματα, τα οποία θα διατυπωθούν και παρακάτω ξεχωριστά, στα οποία αναφέρονται συγκεκριμένες ερωτήσεις από τον οδηγό συνέντευξης που είχε συνταχθεί για την διεξαγωγή της έρευνάς μας.

1^ο Ερευνητικό Ερώτημα: «Ποιοι είναι οι στόχοι που τίθενται από την εκπαιδευτική κοινότητα κατά την έναρξη της σχολικής χρονιάς;»

Διδακτικοί Στόχοι & Διδακτικός Σχεδιασμός

Καθίσταται σαφές πως από την πλειοψηφία των εκπαιδευτικών, οι στόχοι που τίθενται για την μαθητική κοινότητα των Ρομά είναι διαφορετικοί: λίγο πιο ρεαλιστικοί και υλοποιήσιμοι. Χρήζει αναπροσαρμογής - τροποποίησης των «γενικών στόχων» που απευθύνονται στα υπόλοιπα παιδιά, λαμβάνοντας υπόψη το διαφορετικό πολιτιστικό τους κεφάλαιο.

Σ2: «Σίγουρα πρέπει να θέτουμε στόχους. Βέβαια, δεν μπορώ να πω ότι διαφέρουν κατά πολύ συγκριτικά με άλλες περιπτώσεις, απλώς θα πρέπει να είναι πιο ρεαλιστικοί σε ό,τι έχει να κάνει με τις σχέσεις με τους Ρομά μαθητές. Δεν μπορούμε να ξεκινήσουμε έχοντας υπερβολικά μεγάλες προσδοκίες, καθώς οφείλουμε να λαμβάνουμε υπόψη μας το πολιτιστικό τους κεφάλαιο και το σημείο εκκίνησης από το οποίο ξεκινούν.... Πρέπει να είμαστε πιο συγκρατημένοι και προσγειωμένοι, ούτως ώστε να τίθενται διαφορετικοί στόχοι, πιο ρεαλιστικοί, κατόπιν τροποποίησης και αναπροσαρμογής στους μαθητές που έχουμε απέναντί μας»

Σ9: «Εννοείται ότι η στοχοθεσία με την έναρξη της σχολικής χρονιάς διαφέρει ούτως ή άλλως ανεξαρτήτως αν μιλάμε για μαθητές Ρομά ή όχι... Φυσικά τίθενται ξεχωριστοί και προσαρμοσμένοι στόχοι. Οπότε, ναι, διαφέρουν....»

Μάλιστα, οι παιδαγωγοί αναφέρουν πως δίνουν έμφαση κατά κύριο λόγο στην κατάκτηση βασικών δεξιοτήτων.

Σ7: «...προσπαθούμε να δουλεύουμε περισσότερο τα βασικά κομμάτια και δεξιότητες, πράγματα δηλαδή που θα συναντήσουν στην καθημερινότητά τους... ορισμένα παιδιά δε γνωρίζουν ούτε το βασικό λεξιλόγιο, δεν μπορούν να κάνουν τη σύνδεση λέξης – αντικειμένου και είναι λογικό, γιατί η μητρική τους γλώσσα είναι η ρομανί, όχι τα ελληνικά»

Ακόμη, από τις απαντήσεις των εκπαιδευτικών γίνεται αντιληπτό πως διαδραματίζει ρόλο μείζονος σημασίας στον σχεδιασμό της διδασκαλίας και της γενικότερης εκπαιδευτικής προσέγγισης, το αν απευθύνονται στο εκάστοτε σχολικό έτος, σε ένα σχολείο, που απαρτίζεται από έναν αμιγώς Ρομά μαθητικό πληθυσμό εξ ολοκλήρου ή όχι.

Σ3: «Η δική μου εμπειρία με τους μαθητές Ρομά ήταν σε ένα σχολείο που ήταν αμιγώς Ρομά μαθητικός πληθυσμός. Επομένως, δεν χρειάστηκε να κάνω διαφοροποιημένη διδασκαλία, καθώς δεν υπήρχε η ύπαρξη άλλων παιδιών μη Ρομά. Ουσιαστικά, σε γενικές γραμμές, είχαν παρόμοιο πολιτιστικό κεφάλαιο και αυτό ήταν αρκετά βοηθητικό αναφορικά με το σχεδιασμό της διδασκαλίας..»

Σ6: «..Προφανώς και σε ένα αμιγές τμήμα Ρομά, οι μαθησιακοί, γνωστικοί στόχοι θα είναι σαφέστατα πιο περιορισμένοι..»

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον, παρουσίασε η αναφορά των εκπαιδευτικών στην αξιοποίηση και την εφαρμογή της διαφοροποιημένης και εξατομικευμένης διδασκαλίας, στο πλαίσιο της οποίας λαμβάνεται υπόψη η Ζώνη Επικείμενης Ανάπτυξης του παιδιού, πάνω στην οποία ενδεχομένως να στηριχθούν και να του παρέχουν καθοδήγηση και υποστήριξη.

Σ5: «..πιστεύω πολύ σε αυτό που λέμε διαφοροποιημένη παιδαγωγική. Δηλαδή ότι για κάθε μαθητή, είτε είναι Ρομά, είτε είναι μη Ρομά, θα πρέπει να στήσεις, να φτιάξεις μια διαφορετική προσέγγιση, διαφορετικό υλικό, διαφορετική μέθοδο, καθώς το κάθε παιδί έχει το δικό του σημείο εκκίνησης και συνιστά και διαφορετική ιδιοσυγκρασία, με διαφορετικό συνδυασμό νοημοσύνης. Πρέπει να εντοπίσεις ποια είναι τα κενά του, να δεις ποιος είναι ο τρόπος που μαθαίνει ευκολότερα. Για τα παιδιά Ρομά χρειάζεται σίγουρα μια τέτοια διαφοροποιημένη παιδαγωγική, όπως και για κάθε παιδί άλλωστε..»

Σ9: «..Υπάρχει μια εξατομίκευση αναφορικά με τους στόχους των Ρομά..»

Αξίζει να αναφερθεί πως από ορισμένους εκπαιδευτικούς, έγινε η χρήση του όρου « αυτοεκπληρούμενη προφητεία», κάτι το οποίο παρουσιάζει άμεση συσχέτιση, τόσο με την Ζ.Ε.Α., όσο και με το φαινόμενο των προσδοκιών.

Σ2: «...Δεν μπορούμε να ξεκινήσουμε έχοντας υπερβολικά μεγάλες προσδοκίες, καθώς οφείλουμε να λαμβάνουμε υπόψη μας το πολιτιστικό τους κεφάλαιο και το σημείο εκκίνησης από το οποίο ξεκινούν. Σε καμιά βέβαια περίπτωση, αυτό δεν δικαιολογεί τις χαμηλές προσδοκίες που συνήθως διέπουν τους εκπαιδευτικούς και εξελίσσονται ως αυτοεκπληρούμενη προφητεία. Αυτό από μόνο του οδηγεί στη σχολική αποτυχία με μαθητική ακρίβεια..»

Μάλιστα, έγινε αναφορά στη φιλοσοφία τη συμπερίληψης, τέθηκε δηλαδή η πρόταση ύπαρξης ενιαίων τάξεων, όπου όλα τα παιδιά θα συνυπάρχουν, με στόχο η διαφορετικότητα να μην αποτελεί κάτι το ιδιαίτερο και το ξένο, αποσκοπώντας στην εξασφάλιση μιας ισότιμης και δίκαιης εκπαιδευτικής διαδικασίας.

Σ5: «..Όμως για μένα είναι πολύ σημαντικό να συμμετέχουν μέσα στις «κανονικές» τάξεις του σχολείου μαζί με τα υπόλοιπα παιδιά και όχι σε ξεχωριστές τάξεις. Να συνυπάρχουν, προκειμένου το διαφορετικό να συναντήσει το αλλιώτικο, μόνο τότε και υπό αυτές τις συνθήκες θα μπορέσουμε να μιλήσουμε για ισότιμη, δίκαιη εκπαιδευτική διαδικασία»

Λόγος έγινε επίσης και για το φαινόμενο της σχολικής διαρροής (σύνδεση με 5^ο ερευνητικό ερώτημα), η καταπολέμηση του οποίου, ακόμη και σε έναν αμελητέο ποσοστό συνιστά τον πρώτο τους στόχο.

Σ1: «..θα πρέπει καθημερινά να προσπαθείς να έρχονται στο σχολείο όσο γίνεται πιο συχνά, γιατί όπως είπαμε προηγουμένως η σχολική διαρροή είναι μεγάλη»

Ωστόσο, ορισμένοι εκπαιδευτικοί φαίνεται πως αισθάνονται πίεση και άγχος λόγω της ανάγκης κάλυψης της διδακτέας ύλης, η οποία ουσιαστικά δεν τους αφήνει να τροποποιήσουν και να αναπροσαρμόσουν, όπως τουλάχιστον θα επιθυμούσαν, το πλάνο διδασκαλίας τους. Αυτό, βέβαια, παρουσιάζει άμεση συσχέτιση και με το γνωστικό αντικείμενο που διδάσκεται και πόση ελευθερία προσφέρει από τη φύση του.

Σ4: «Δεν μπορώ να θέσω διαφορετικούς στόχους σε σχέση με τον μαθητικό πληθυσμό των Ρομά, διότι τα σχολεία είναι ενιαία, η εκπαιδευτική γραμμή είναι μια, το πρόγραμμα είναι συγκεκριμένο και δομημένο. Επίσης, δεχόμαστε πίεση προκειμένου να βγει, να ολοκληρωθεί μια συγκεκριμένη ύλη... ίσως φταίει κιόλας και το γνωστικό μου αντικείμενο...»

2^ο Ερευνητικό Ερώτημα: «Ποια είναι η χρήση των τεχνικών και των μεθόδων που επιλέγεται για την περάτωση της αποτελεσματικής εκπαίδευσης των μαθητών/-τριών Ρομά;»

Αξιοποίηση εξατομικευμένων διδακτικών μεθόδων στη διδασκαλία των Ρομά μαθητών

Οι περισσότεροι εκπαιδευτικοί προσφεύγουν στη χρήση διαφορετικού εκπαιδευτικού υλικού, προκειμένου να ανταποκριθούν αποτελεσματικότερα στις ανάγκες του κάθε παιδιού ξεχωριστά, εφαρμόζοντας έμμεσα κατά κάποιο τρόπο και την διαφοροποιημένη διδασκαλία, εργαζόμενοι πάνω στη Ζ.Ε.Α. του εκάστοτε μαθητή, στο βαθμό που κάθε φορά κρίνεται

απαραίτητη ανάλογα με το δυναμικό της τάξης που έχει απέναντί του ο εκάστοτε εκπαιδευτικός.

Σ2: «...θεωρώ πως συνδυαστικά με τους στόχους που έχουμε θέσει, επιλέγουμε ποιες τεχνικές και μέθοδοι ταιριάζουν περισσότερο, ούτως ώστε με μια μικρή τροποποίηση (διαφοροποιημένη διδασκαλία) να επιτύχουμε την όσο γίνεται πιο αποτελεσματική εκπαιδευτική διδασκαλία»

Σ6: «...Άρα, οι διδακτικές, τις οποίες μπορούμε να εφαρμόσουμε και να υιοθετήσουμε είναι ουσιαστικά μόνο σε εξατομικευμένη βάση. Δηλαδή εντοπίζεις το τι θέματα και τι προβλήματα έχει κάποιος και τι περιμένεις από κάποιο παιδί, τι μπορεί να απορροφήσει ή να αποδώσει, τι προσπάθεια προτίθεται να κάνει και δουλεύεις με γνώμονα αυτό. Κινείσαι δηλαδή με βάση το υλικό που παραλαμβάνεις, πάνω στη Ζ.Ε.Α. του κάθε παιδιού ξεχωριστά. Η διδασκαλία δεν είναι πανάκεια, πρέπει να το αντιληφθούμε!..»

Υπάρχουν περιπτώσεις επίσης, που καταφεύγουν στην αξιοποίηση της ομαδοσυνεργατικής διδασκαλίας και του οπτικοακουστικού υλικού. Μέθοδοι που ενδεχομένως, όπως καθίσταται σαφές,, λαμβάνει την πρωτοκαθεδρία.

Σ7: «...Δουλεύω πολύ επίσης σε ομάδουλες και αξιοποιώ τη γνωστική μαθητεία...«..αξιοποιώ οπτικοακουστικό υλικό, βίντεο, τραγούδια, εικόνες, διαδραστικά παιχνίδια, οτιδήποτε που να είναι πιο οικείο στα παιδιά...»

Ωστόσο, αρκετοί εκπαιδευτικοί εξέφρασαν τη άποψη πως αποφεύγουν συνειδητά να μπουν στη διαδικασία τροποποίησης και αναπροσαρμογής της διδασκαλίας τους για να μη διαχωρίσουν κατά αυτόν τον τρόπο τους μαθητές τους, είτε, γιατί επέλεξαν να δώσουν μεγαλύτερη έμφαση στο κομμάτι της κοινωνικοποίησης.

Σ2: «Για να είμαι ειλικρινής, δε θυμάμαι αν είχαμε προβεί στη χρήση ορισμένων διαφορετικών μεθόδων τη χρονιά που είχα εργαστεί με τους Ρομά... Επομένως, είχαμε δώσει προτεραιότητα στον τομέα της κοινωνικοποίησης μέσα από το σχολείο...»

Σ10: «Οχι, ό,τι σχεδιάζω και εφαρμόζω για τα άλλα παιδιά κάνω και για αυτούς, χωρίς καμία απολύτως διάκριση»

Μάλιστα, από τις απαντήσεις των συνεντευξιαζόμενων παρουσιάστηκε ως ανασταλτικός παράγοντας, τον οποίο οφείλουμε να τον λάβουμε υπόψη μας, η διγλωσσία που διέπει τα Ρομά παιδιά, με τη ρομανί να συνιστά τη μητρική τους γλώσσα και τα

ελληνικά να πρέπει να διδάσκονται ως δεύτερη ξένη γλώσσα. Έτσι, συνδυαστικά με την αδιαφορία και το μη υποστηρικτικό κλίμα του γονεϊκού περιβάλλοντος, η μαθησιακή διαδικασία και πόσο μάλλον η θέληση για μάθηση «δυσκολεύει» ακόμη περισσότερο.

Σ5: «..Επειδή οι Ρομά μαθητές, ας πούμε η γλώσσα των Ρομά, η ρομανί δεν είναι γραπτή γλώσσα, δεν είναι εξοικειωμένοι με το γραπτό λόγο, όπως είναι οι υπόλοιποι μαθητές....»

Σ6: «..Βέβαια να πούμε πως δεν τους ενδιαφέρει, ούτε τους γονείς να μάθουν πολλά περισσότερα τα παιδιά τους. Και από εκεί δηλαδή πολλές φορές λαμβάνουμε διπλή άρνηση....»

Σ8: «...Ας μη ξεχνάμε ότι οι Ρομά είναι δίγλωσσοι και δεν πρέπει να το αγνοούμε. Με βάση αυτή την πληροφορία πρέπει να οργανώσουμε τη διδασκαλία....»

Ωστόσο, διατυπώθηκε και η αντίληψη από τους εκπαιδευτικούς πως δεν χρήζει η εφαρμογή διαφορετικών διδακτικών μεθόδων συγκεκριμένα για την ομάδα των Ρομά. Αυτή η ενέργεια, στη μία περίπτωση, θα σηματοδοτεί την εφαρμογή της εκπαιδευτικής ανισοτιμίας και στην άλλη περίπτωση, το «διαφορετικό» θα συνδεθεί με το «κατώτερο». Ωστόσο, ως πρωταρχικό μέλημα τίθεται η εξασφάλιση της παρουσίας των παιδιών αυτών στον σχολικό χώρο και μετέπειτα η διδακτική πράξη.

Σ4: «Λοιπόν, αυτό το θέμα πρέπει να συζητηθεί περαιτέρω. Πιστεύω πως αν χρησιμοποιήσουμε άλλες διδακτικές μεθόδους και αυτό ουσιαστικά κατά κάποιο τρόπο καθιερωθεί, τότε θα κατεβάσουμε το επίπεδο της τάξης στο σύνολό της, κάτι το οποίο σε καμία περίπτωση δεν το θεωρώ σωστό και δίκαιο, καθώς τότε θα ασκηθεί εκπαιδευτική αδικία και ανισοτιμία προς τα υπόλοιπα παιδιά...»

Σ10: «Δε θεωρώ ότι χρήζει η εφαρμογή άλλων διδακτικών μεθόδων... Θεωρώ ότι και τα Ρομά παιδιά είναι εξίσου έξυπνα... Το θέμα είναι να πετύχουμε και να εξασφαλίσουμε την είσοδο και την παρουσία τους στο σχολείο...»

Οι εκπαιδευτικοί χρησιμοποιούν δικό τους εποπτικό υλικό, το οποίο πολλές φορές δεν ακολουθεί την προκαθορισμένη διδακτέα ύλη των σχολικών εγχειριδίων, διότι δίνουν έμφαση σε άλλες δεξιότητες. Ουκ ολίγες φορές δεν αξιοποιείται καθόλου, καθώς δεν ανταποκρίνεται στις δυνατότητες και δεν συνάδει με τα ενδιαφέροντα των μαθητών.

Σ7: «Όχι, εκπαιδευτικό υλικό δεν χρησιμοποιώ, γιατί δεν χρησιμοποιώ γενικά το βιβλίο, το σχολικό εγχειρίδιο που μου δίνει το υπουργείο θεωρώντας πως όλες οι περιπτώσεις των

παιδιών είναι ίδιες, λες και τα παιδιά είναι φασόν και το σχολείο εργοστάσιο. Πάντα χρησιμοποιώ στις περιπτώσεις των Ρομά δικό μου διδακτικό υλικό, το οποίο το σχεδιάζω ανάλογα με τις ανάγκες των παιδιών. Ναι, είναι χρονοβόρο, αλλά δε γίνεται αλλιώς»

Σ3: «..χρησιμοποιώ υλικό που θεωρώ ότι θα βρουν ενδιαφέρον οι μαθητές με το οποίο θα υλοποιηθούν και οι στόχοι της διδασκαλίας που έχω θέσει, είτε εξαρχής, είτε σε μεταγενέστερο στάδιο... Αφουγκραζόμαστε τις ανάγκες των παιδιών και καταλήγουμε απλά να μας απασχολεί η ανάπτυξη και η κατάκτηση βασικών δεξιοτήτων ζωής»

Βέβαια, υπάρχουν και οι περιπτώσεις των συνεντευξιαζόμενων, όπου υποστηρίζουν πως χρησιμοποιούν κατά βάση το υλικό που τους δίνεται από το υπουργείο και αυτό, όχι γιατί δεν υπάρχει ανάγκη τροποποίησης και αναπροσαρμογής, αλλά γιατί ενδεχομένως νιώθουν τον φόβο και τον έλεγχο από τους ανωτέρους, από τη στιγμή που οι εκπαιδευτικοί στόχοι (γνωστικοί, συναισθηματικοί, κ.τ.λ.) είναι προκαθορισμένοι.

Σ4: «Όχι, δεν χρησιμοποιώ διαφορετικό εκπαιδευτικό υλικό για τους Ρομά ...Οι στόχοι είναι συγκεκριμένοι, τώρα από εκεί κι ύστερα μεταβάλλω το μάθημά μου ... Ό,τι χρησιμοποιώ για τους άλλους μαθητές, χρησιμοποιώ και για αυτούς χωρίς κάποια ιδιαίτερη διάκριση»

Σ8: «Όχι δεν χρησιμοποιώ διαφορετικό εκπαιδευτικό υλικό... Εξάλλου τα βιβλία ας μη ξεχνάμε ότι είναι συγκεκριμένα και δοσμένα...»

3^ο Ερευνητικό Ερώτημα: «Πώς ανταποκρίνεται ο εν λόγω μαθητικός πληθυσμός στο προαναφερθέν εγχείρημα; (χρήση συγκεκριμένων μεθόδων, τεχνικών, εργαλείων)»

Ο βαθμός ανταπόκρισης του Ρομικής κοινότητας

Από την έρευνα που διεξήχθη προέκυψε πως αναφορικά με τον τομέα αυτό, οι απόψεις των εκπαιδευτικών δίστανται. Υπάρχουν εκπαιδευτικοί, οι οποίοι υποστηρίζουν πως οι Ρομά μαθητές ανταποκρίνονται ως ένα βαθμό στις διδακτικές και γενικότερα στις εκπαιδευτικές απαιτήσεις ως ένα βαθμό. Σημαντικό ρόλο, βέβαια, σε αυτό διαδραματίζει και η στάση του εκάστοτε εκπαιδευτικού. Επίσης, για ακόμη μία φορά αναδεικνύεται η συμβολή της διαφοροποιημένης διδασκαλίας, η ύπαρξη της οποίας πλέον συνιστά επιτακτική ανάγκη.

Σ2: «..Εγώ θα πω ότι ανταποκρίνονται σε ένα μεγάλο βαθμό, αρκεί βέβαια κι ο εκπαιδευτικός να είναι σε θέση να τους προσεγγίσει και να γίνει ένας από αυτούς, γνωρίζοντας ακόμη περισσότερο τη δική τους κουλτούρα, όχι για να την κατακρίνει, αλλά για να την θαυμάσει»

Σ3: «...Ο βαθμός που ανταποκρίνονται εξαρτάται και από τον βαθμό και τη διδασκαλία που μπορεί να είναι ευέλικτη. Έτσι, μια διδασκαλία που θα είναι πολυπολιτισμικά ευέλικτη θα μπορέσει να επιφέρει θετικά αποτελέσματα..»

Σ9: «...δεν μπορούν να ανταποκριθούν στις ανάγκες και στις απαιτήσεις του σχολείου. Και είναι λογικό... ιδίως όταν δεν χρησιμοποιούμε διαφορετικό εκπαιδευτικό υλικό, διαφοροποιημένη διδασκαλία και γενικά δεν λαμβάνουμε υπόψη μας τη διαφορετικότητα που τους διέπει..»

Ταυτόχρονα, επισημαίνεται και ο ρόλος του οικογενειακού περιβάλλοντος στην σχολική διαδρομή που θα σημειώσει το κάθε παιδί ξεχωριστά. Εν ολίγοις, γίνεται λόγος για τη συμβολή του πολιτισμικού κεφαλαίου.

Σ5: «Εδώ εξαρτάται λίγο και από το τι οικογένεια και τι στήριξη έχουν οι Ρομά μαθητές από την οικογένειά τους....»

Σ9: «...Γενικότερα, η υποστήριξη του οικογενειακού περιβάλλοντος διαδραματίζει θεωρώ πολύ σημαντικό ρόλο για την σχολική επίδοση του παιδιού, πόσο μάλλον όταν οι γονείς δεν δίνουν κίνητρο για τη φοίτηση του παιδιού και πολλές φορές το αποτρέπουν κιόλας...»

Ωστόσο, για ακόμη μία φορά καταδεικνύεται το φαινόμενο της σχολικής διαρροής, το ποσοστό του οποίου δεν είναι καθόλου αμελητέο.

Σ1: «...Οι συγκεκριμένοι μαθητές που είχα εγώ ανταποκρίνονταν σε πολύ μικρό βαθμό. Γιατί το πρώτο πρόβλημα ήταν η φοίτηση τους που δεν ήταν καθημερινή...»

Σ10: «...Δηλαδή η επίδοση τους είναι ευθέως ανάλογη με το αν παρακολουθούν ή όχι, αν έρχονται στο σχολείο συστηματικά και το βρίσκω απολύτως λογικό, αυτά πάνε αλυσίδα»

Βέβαια, αξιοσημείωτες καθίστανται και οι απόψεις των συνεντευξιζόμενων περί μη δυνατότητας ανταπόκρισης από την πλευρά των Ρομά μαθητών, γεγονός που αποδίδεται, είτε στην άρνησή τους για μάθηση, είτε στη διγλωσσία τους, είτε στη διαφορετική τους κουλτούρα.

Σ6: «...Δεν μπορούν να ανταποκριθούν δυστυχώς στις σχολικές απαιτήσεις. Δεν μπορούν εύκολα να μπουν σε ομάδες, ούτε να κινηθούν ομαδικά έτσι.... Βασικά δε θέλουν»

Σ7: «Πρέπει καταρχάς να βασιστούμε στην έλλειψη της κοινής γλώσσας και από εκεί και πέρα να βάλουμε τη βάση για το αν ανταποκρίνονται και οι Ρομά μαθητές... Έχω παρατηρήσει, πως

γενικά έχουν πολύ ανεπτυγμένη τη μουσική τους νοημοσύνη. Και είναι λογικό, γιατί από όσο γνωρίζω η μουσική είναι η ζωή τους. Διαθέτουν απίστευτο ρυθμό, είναι αξιέπαινο...»

Σ9: «...η πλειοψηφία των μαθητών Ρομά αντιμετωπίζουν αρκετές δυσκολίες και δεν μπορούν να ανταποκριθούν στις ανάγκες και στις απαιτήσεις του σχολείου... Και είναι λογικό... Ιδίως όταν δεν χρησιμοποιούμε διαφορετικό εκπαιδευτικό υλικό, διαφοροποιημένη διδασκαλία και γενικά δεν λαμβάνουμε υπόψη μας τη διαφορετικότητα που τους διέπει. Είναι σαν να σε βάζω εσένα σε ένα καταυλισμό και να απαιτώ να καταλάβεις τη ρομανί γλώσσα και να συμπεριφέρεσαι απολύτως φυσιολογικά σαν να μη συμβαίνει τίποτα. Για φαντάσου λίγο.... Κάτι τέτοιο τους ζητάμε κι εμείς, όταν ο σχολικός χώρος και ο τρόπος διδασκαλίας δεν δέχεται αναπροσαρμογή. Είναι παράλογο!»

Η σημείωση χαμηλών σχολικών επιδόσεων

Σύμφωνα με την πλειοψηφία των εκπαιδευτικών, το γεγονός πως οι Ρομά μαθητές δε σημειώνουν υψηλές σχολικές επιδόσεις παρουσιάζει άμεση συσχέτιση με το φαινόμενο της σχολικής διαρροής. Πλέον έχει καταστεί σαφές πως το φαινόμενο της σχολικής διαρροής έχει λάβει εκτενείς διαστάσεις και συνιστά μέρος της καθημερινής σχολικής ζωής. Θεωρείται πλέον ως κάτι απολύτως φυσιολογικό και είναι αναμενόμενο. Οι παράγοντες στους οποίους αποδίδουν οι εκπαιδευτικοί την ύπαρξη της σχολικής διαρροής και κατά συνέπεια της σημείωσης χαμηλών σχολικών επιδόσεων είναι οι εξής: 1) η μη υποστήριξη και καθοδήγηση του οικογενειακού περιβάλλοντος, 2) η κουλτούρα – το πολιτιστικό τους κεφάλαιο, κομμάτι του οποίου συνιστά η απαξίωση του εκπαιδευτικού θεσμού, 3) οι στερεοτυπικές πεποιθήσεις που διέπουν την εκπαιδευτική και μαθητική κοινότητα, 4) οι χαμηλές προσδοκίες που λειτουργούν ως αυτοεκπληρούμενη προφητεία, 5) η μη εφαρμογή διαφοροποιημένης διδασκαλίας, τοποθετώντας στο επίκεντρο το παιδί και 6) η δομή του εκπαιδευτικού συστήματος και 7) η γενικότερη ανυπαρξία του κράτους σε θέματα στήριξης, μέριμνας και περιορισμών – προϋποθέσεων (γίνεται λόγος για την εξωτερική αμοιβή - επίδομα).

Σ3: «...τόσο οι διαφορετικές προτεραιότητες, στις οποίες αναφέρθηκα και στην αρχή, όπως για παράδειγμα ο γάμος, όσο και η διαφορετική φιλοσοφία ζωής. Πέρα από αυτό, όταν οι τάξεις είναι ανάμεικτες, Ρομά και μη Ρομά μαθητές, δεν εκλείπουν και τα εκφοβιστικά, ρατσιστικά επεισόδια... Αλλά γενικότερα, η αιτία του κακού ξεκινά από τον τρόπο δόμησης του εκπαιδευτικού συστήματος και στη συνέχεια όλα τα εμπλεκόμενα μέλη, εκπαιδευτικοί, γονείς,

μαθητές ακολουθούμε και υπακούμε στις οδηγίες και στα καλούπια που μας θέτουν. Μέσα σε όλο αυτό τονίζω είναι σημαντικός ο ρόλος της γονικής εμπλοκής στο σχολείο»

«...Οι λόγοι είναι πολλοί, η δόμηση του εκπαιδευτικού συστήματος, τα μέσα αυτού, η νοοτροπία της ζωής τους, η στάση όσων συναναστρέφονται μαζί τους ...»

Σ5: «..το σχολείο και οι εκπαιδευτικοί δεν έχουν βρει τρόπους να κρατήσουν αυτά τα παιδιά στο σχολείο. Αυτός είναι ο βασικότερος λόγος! Κι ας μη ξεχνάμε ότι όλα προέρχονται από την κοινωνία, της οποίας είμαστε μέρος, αναπόσπαστο κομμάτι, συνέχειά της. Μιλήσαμε και πριν για τις προκαταλήψεις και γενικά για τις ρατσιστικές πεποιθήσεις....»

«...Έτσι όπως είναι φτιαγμένο το εκπαιδευτικό σύστημα και κυρίως ο τρόπος που αξιολογούνται οι μαθητές είναι μεροληπτικό. Δηλαδή ουσιαστικά δεν βοηθάει τα παιδιά που προέρχονται από μια άλλη κουλτούρα και διαθέτουν διαφορετικό πολιτιστικό κεφάλαιο, όπως είναι για παράδειγμα, οι Ρομά μαθητές. Έτσι, όπως καθίσταται αντιληπτό, από όλους μας, ας μη κρυβόμαστε, όλος ο τρόπος αξιολόγησης είναι φτιαγμένος, κομμένος και ραμμένος που λέμε, για τα παιδιά της πλειονότητας. Τα παιδιά που ανήκουν σε μειονότητες, συνήθως έχουν χαμηλές επιδόσεις, όχι μόνο οι Ρομά αλλά και άλλοι μαθητές. Η κοινωνία το διαιωνίζει αυτό...»

Σ8: «..Η αδιαφορία και η μη υποστήριξη του οικογενειακού περιβάλλοντος, οι στερεοτυπικές αντιλήψεις που διέπουν την εκπαιδευτική κοινότητα, οι χαμηλές προσδοκίες των δασκάλων, ο ρατσισμός και η βία που δέχονται από τους μαθητές, η μη εφαρμογή της διαφοροποιημένης διδασκαλίας... νομίζω αρκούν, ώστε ένα παιδί Ρομά να διαφύγει από το σχολείο...»

«...δεν ακολουθείται η υποστήριξη και στο σπίτι ή δεν υπάρχει ας πούμε το background για φροντιστήρια και τα λοιπά... Και σίγουρα θα πρέπει να ιδρυθούνε περισσότερα τμήματα Ζ.Ε.Π....»

Σ9: «...οφείλεται στο πολυπολιτισμικό τους επίπεδο και στα χαρακτηριστικά της ταυτότητας των ίδιων των Ρομά... Απαξιώνουν τον θεσμό του σχολείου, καθώς δεν βρίσκουν λόγο να το παρακολουθήσουν...»

«...Δεν παρακολουθούν τακτικά το σχολείο και είναι μειωμένα τα κίνητρα τους, γιατί είναι και τέτοια η γραμμή και η κατεύθυνση από το οικογενειακό τους περιβάλλον, όπως είπαμε και

πριν. Αναγκάζονται πολύ συχνά να δουλεύουν από πολύ μικρή ηλικία και να εγκαταλείπουν τη φοίτηση για λόγους οικογενειακούς....»

4^ο Ερευνητικό Ερώτημα: «Ποια η σχέση ανάμεσα στους εμπλεκόμενους φορείς (σχολική μονάδα, εκπαιδευτικό προσωπικό, γονεϊκό περιβάλλον);»

Γνώση περί της Ρομικής ιστορίας

Αρκετοί από τους εκπαιδευτικούς δηλώνουν ότι δεν γνωρίζουν ή γνωρίζουν ελάχιστα στοιχεία από την ιστορία των Ρομά στην Ελλάδα. Οι γνώσεις τους αφορούν κυρίως ένα μόνο μέρος της ζωής των Ρομά, αυτό των μετακινήσεών τους για αναζήτηση εργασίας. Ωστόσο, με βάση τα πραγματικά δεδομένα, αυτό το στοιχείο δεν μπορεί να γενικευθεί, καθώς αρκετοί Ρομά στην Ελλάδα είναι μόνιμα εγκατεστημένοι και δεν ζουν ως νομάδες. Οφείλουμε λοιπόν να επισημάνουμε ότι οι γνώσεις κάποιων των εκπαιδευτικών χαρακτηρίζονται από μια σχετική μονομέρεια, αν όχι από μια στερεοτυπική αντίληψη. Αξιοσημείωτη είναι ότι στην εν λόγω ομάδα εκπαιδευτικών οι Ρομά δεν εμφανίζονται ως κομμάτι του ελληνισμού, αλλά ως κάτι «ξένο».

Σ1: «...όχι δεν γνωρίζω κάτι. Απλά ξέρω ότι τουλάχιστον αυτοί με τους οποίους ήρθα εγώ σε επαφή, όπως και αρκετές άλλες περιπτώσεις, είναι άνθρωποι, οι οποίοι αλλάζουν συχνά τόπο κατοικίας, δεν διαθέτουν μόνιμη κατοικία δηλαδή, αλλάζουν αναλόγως με τα επαγγέλματα που κάνουν κατά διαστήματα»

Σ2: «Λοιπόν, για τους Ρομά στην Ελλάδα ξέρω τα πολύ βασικά. Ξέρω ότι οι Ρομά είναι οι τσιγγάνοι ή αλλιώς οι αθίγγανοι. Μετακινούνται ως επί τον πλείστον ως νομάδες... Τώρα αν με ρωτάς για τους λόγους μετακίνησής τους... Δεν τους γνωρίζω, κι ούτε αναρωτήθηκα και ποτέ για να πω την αλήθεια...»

Σ3: «Η αλήθεια είναι ότι δεν γνωρίζω πάρα πολλά για την ιστορία των Ρομά. Για αυτό για το οποίο έχω γνώση είναι ότι κατά βάση έχουν νομαδικό βίο. Είναι νομάδες... Είναι το μόνο που γνωρίζω για την ιστορία τους δυστυχώς»

Σ4: «Την ιστορία των Ρομά στην Ελλάδα δεν τη γνωρίζω να σε πω την αλήθεια, ούτε γνωρίζω αρκετά για τους Ρομά...»

Ωστόσο, υπάρχουν και περιπτώσεις, πολύ λίγες ομολογουμένως, όπου οι παιδαγωγοί έχουν κάποιες γενικές γνώσεις γύρω από την ιστορία των Ρομά. Οι γνώσεις αυτές είναι πολύ γενικές και σχετίζονται σχεδόν αποκλειστικά με το ερώτημα για την αρχική τους προέλευση.

Σ2: «...Γνωρίζω ότι κατάγονται, νομίζω κιόλας από την Ινδία, χωρίς να ξέρω βέβαια τους λόγους που έχουν φύγει από την Ινδία. Μιλάνε τη δική τους γλώσσα, τη ρομανική. Ξέρω ότι δεν έχουν δικιά τους θρησκεία, κάποια τουλάχιστον επίσημη θρησκεία, αλλά προσπαθούν να ενσωματώνονται στη θρησκεία της εκάστοτε χώρας που ζουν. Γνωρίζω ότι υπάρχουν αρκετοί Ρομά στην Αλβανία, στη Βουλγαρία και γενικότερα στις Βαλκανικές χώρες ως επί τον πλείστον»

Σ7: «...Κάποιοι έρχονται από την Αίγυπτο, κάποιοι από την Ινδία. Γνωρίζω κάποια γενικά πραγματάκια, στοιχειώδη, μη φαντάζεσαι... Εμφανίζονται στον ελλαδικό χώρο από τα Βυζαντινά ακόμα χρόνια σε διάφορες περιοχές. Αλλά αν θέλουμε να μιλήσουμε για μόνιμη εγκατάσταση, συναντάται γύρω στα 1800 και κάτι...Έχουν σλαβικές ρίζες. Και όλα αυτά τα ξέρω, γιατί είχε τύχει να είμαι μέσα σε ένα σχολείο που λειτούργησε ως εκλογικό κέντρο μια φορά, και ο πρόεδρος μου είχε πει από τις καταμετρήσεις αναφορικά με τον πληθυσμό τους, αλλιώς ιδέα δεν θα είχα...»

Κάποιοι εκπαιδευτικοί γνωρίζουν βαθύτερα την ιστορία των Ρομά και οι γνώσεις τους αφορούν και στοιχεία της κοινωνικής τους ιστορίας και κατάστασης. Ενώ στις προηγούμενες περιπτώσεις οι εκπαιδευτικοί περιορίζονται κυρίως στο θέμα της προέλευσης, χωρίς καμιά αναφορά στην ιστορία τους και στην παρουσία τους στον ελλαδικό χώρο, στο λόγο άλλων εκπαιδευτικών συναντάμε προσεγγίσεις που εστιάζουν στην ιστορία των Ρομά ως κομμάτι της ελληνικής ιστορίας.

Σ5: «Ομολογώ πως γνωρίζω αρκετά καλά την ιστορία των Ρομά. Παραδείγματος χάριν, ξέρω ότι μέχρι το 1970 οι άνθρωποι δεν είχαν ταυτότητες. Δηλαδή ήταν σαν να μην υπάρχουν!...υπάρχουν διαφορετικές θα λέγαμε πληθυσμιακές ομάδες Ρομά ανάλογα από πού έχουν έρθει στην Ελλάδα... σημειώνονται και αρκετές κοινωνικές διαφορές ανάμεσά τους. Κοινωνικές ανισότητες...»

Οι αντιλήψεις των εκπαιδευτικών για τις κοινότητες των Ρομά

Οι εντυπώσεις των εκπαιδευτικών είναι ανάμεικτες, από αδιάφορες έως και αρκετά θετικές. Ουσιαστικά, δεν σημειώνεται μια ενιαία - κοινή γραμμή. Συμφωνούν στο ότι οι

Ρομά διέπονται από τη δική τους μοναδική κουλτούρα, τα δικά τους διαπολιτισμικά χαρακτηριστικά. Συνιστούν μια ομάδα, η οποία ακολουθεί τον δικό της τρόπο ζωής και προσπαθεί να ενσωματωθεί στο σύνολο της κοινωνίας. Κάποιοι τα έχουν καταφέρει, κάποιοι όμως όχι.

Σ3: *«Δεν συνιστούν μια ομάδα που είναι πλήρως ενταγμένη, ενσωματωμένη. Αποτελούν ουσιαστικά μια επιμέρους ενότητα, η οποία ζει σε έναν καταυλισμό. Δεν παρατηρούμε την πλήρη ένταξη τους στον υπόλοιπο πληθυσμό παρά τις συνεχόμενες προσπάθειες που καταβάλλονται»*

Σ4: *«Ζουν σε ένα δικό τους πολιτιστικό, διαπολιτισμικό περιβάλλον. Προσπαθούν να εναρμονισθούν με εμάς, αλλά τις περισσότερες φορές δεν το πετυχαίνουν»*

Σ6: *«Είναι αποκλεισμένοι σε ένα κομμάτι της πόλης χωρίς ιδιαίτερη επικοινωνία με το κέντρο πέρα αυτών που δουλεύουν σε μαγαζιά.... Ουσιαστικά υπάρχει χάσμα, αν μπορώ να το πω έτσι, ακόμη και μεταξύ τους, διαφορετικά κοινωνικοοικονομικά στρώματα»*

Σ8: *«Έχουμε να κάνουμε τόσο με Ρομά μαθητές, οι οποίοι ζούνε σε οικισμό, όσο και με μαθητές Ρομά, οι οποίοι είναι πλήρως ενταγμένοι και ζούνε μέσα στην κοινότητα»*

Σ10: *«Ανάμεικτες θα έλεγα... Ανάλογα με την οικογένεια, ανάλογα με το περιβάλλον που ζούνε, ανάλογα με τον χαρακτήρα του καθενός.... δεν μπορούμε να πούμε ότι υπάρχει ένας κανόνας που μπορούμε να τον ακολουθήσουμε»*

Πολιτισμικές διαφορές & ο ρόλος τους στη διδακτική διαδικασία

Οι περισσότεροι εκπαιδευτικοί αξιολογούν αρνητικά τις πολιτισμικές διαφορές των Ρομά μαθητριών/μαθητών στο πλαίσιο της σχολικής ζωής. Ένα βασικό τους επιχείρημα είναι ότι αυτές δημιουργούν σημαντικά εμπόδια στις κοινωνικές επαφές και στις κοινωνικές σχέσεις με τους υπόλοιπους συμμαθητές του σχολείου. Οι εκπαιδευτικοί αποδίδουν την ευθύνη των «διαφορών» στα ίδια τα παιδιά Ρομά και στις κοινότητές τους καθώς θεωρούν ότι είναι δική τους επιλογή ο τρόπος ζωής τους.

Σ1: *«Προσωπικά τώρα από την εικόνα που έχω εγώ θα έλεγα ότι παρεμποδίζουν τις σχέσεις τους με τους υπόλοιπους. Γιατί αυτός ο τρόπος ζωής που εκείνοι επιλέγουν δεν είναι αποδεκτός από τους υπόλοιπους»*

Κάποιοι εκπαιδευτικοί αξιολογούν τον τρόπο ζωής των Ρομά ως εμπόδιο κοινωνικοποίησης των μελών της κοινότητας τους, υποστηρίζοντας ότι το έλλειμμα κοινωνικοποίησής τους έχει να κάνει με το γεγονός ότι οι «κοινωνίες» δεν χαρακτηρίζονται από συγκρότηση όπως αυτή των μη Ρομά. Με αυτό τον τρόπο παρουσιάζουν την οργάνωση του τρόπου ζωής των Ρομά ως ελλειμματικό, κυρίως ως προς την ύπαρξη κανόνων, θεσμών και ορίων.

Σ4: «Οι πολιτισμικές διαφορές όντως θεωρώ πως παρεμποδίζουν τις σχέσεις με τους μη Ρομά, διότι οι μη Ρομά έχουν συγκροτήσει μια πιο δομημένη κοινωνία, η οποία υπόκειται από κανόνες, υπόκειται από θεσμούς, από ήθη και έθιμα. Υπάρχουν δηλαδή νόρμες, υπάρχουν όρια!»

Σ9: «Οι κοινωνικές και πολιτισμικές διαφορές σίγουρα λειτουργούν ανασταλτικά στην ενσωμάτωσή τους και στην ομαλή συμβίωση με τους υπόλοιπους κατοίκους μη Ρομά. Έτσι, λοιπόν, θεωρώ ότι υπάρχουν αντιθέσεις και οι σχέσεις δεν είναι εύκολες μεταξύ των Ρομά και των μη Ρομά. Πρόκειται για δυο διαφορετικούς κόσμους, δυο διαφορετικές κουλτούρες που πρέπει να συνυπάρχουν, αν όχι να αποδεχτεί η μια την άλλη»

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζουν αντιλήψεις λίγων εκπαιδευτικών οι οποίοι εστιάζουν στα εκατέρωθεν στερεότυπα και τις προκαταλήψεις μεταξύ των ομάδων, Ρομά και μη Ρομά. Αναδεικνύουν έτσι το γεγονός ότι οι πολιτισμικές διαφορές είναι περισσότερο αποτέλεσμα του τρόπου που η μια ομάδα προσλαμβάνει τα μέλη της άλλης ομάδας και αξιολογεί τον τρόπο ζωής τους. Κατά συνέπεια οι διαφορές είναι περισσότερο το αποτέλεσμα αυτής της στερεοτυπικά φορτισμένης αντίληψης του άλλου .

Σ5: «...Λοιπόν, οι πολιτισμικές διαφορές, έτσι όπως οι μη Ρομά βλέπουν τους Ρομά, ο τρόπος που οι μη Ρομά βλέπουν τους Ρομά, συνήθως λειτουργεί αρνητικά. Δηλαδή, οι όποιες πολιτισμικές διαφορές φαίνεται να συνιστούν εμπόδιο, σε πρώτη φάση τουλάχιστον....»

Σ10: «Τις περισσότερες φορές παρεμποδίζουν, γιατί υπάρχουν τα στερεότυπα που διέπουν και τις δύο πλευρές....»

Συμπερασματικά, η κυρίαρχη τάση μεταξύ των εκπαιδευτικών είναι αυτή της αντίληψης και αξιολόγησης των πολιτισμικών διαφορών από την οπτική του ελλείμματος. Η κουλτούρα των Ρομά αντιπαραβάλλεται με τον δομημένο και συγκροτημένο τρόπο ζωής των μη Ρομά και αξιολογείται κατά συνέπεια ως ελλειμματική. Στον ελλειμματικό χαρακτήρα της

κουλτούρας εντοπίζουν οι περισσότεροι εκπαιδευτικοί τα προβλήματα στις σχέσεις μεταξύ των δυο ομάδων.

Η επικοινωνία με το γονεϊκό περιβάλλον & Η γονεϊκή στήριξη

Οι εκπαιδευτικοί στην πλειοψηφία τους δηλώνουν τη δυσαρέσκειά τους από τη συνεργασία τους με τους Ρομά γονείς, καθώς πολύ απλά είναι σχεδόν ανύπαρκτη. Η επικοινωνιακή σχέση ανάμεσα σε εκπαιδευτικό και οικογενειακό περιβάλλον λαμβάνει χώρα κατόπιν μεγάλης προσπάθειας εκ μέρους του εκπαιδευτικού πάντα και αφορά τα πολύ βασικά σημεία επικοινωνίας. Μάλιστα, δόθηκε έμφαση στην αδυναμία του γονεϊκού περιβάλλοντος να προσφέρει στο παιδί του την στοιχειώδη μαθησιακή υποστήριξη και καθοδήγηση, κάτι το οποίο προφανώς λειτουργεί ανασταλτικά στην σχολική πρόοδο του μαθητή παρά τις προσπάθειες που πολλές φορές ίσως να σημειώνονται, σύμφωνα με όσα υποστήριξαν οι εκπαιδευτικοί.

Σ1: «...Δηλαδή και σε περιπτώσεις που είχαν γίνει ακραία περιστατικά στο σχολείο και όντως έπρεπε να επικοινωνήσω με τους γονείς δεν τα είχα καταφέρει. Οι ίδιοι ποτέ δεν είχαν έρθει στο σχολείο να ρωτήσουν για τα παιδιά τους, για την πορεία τους ή γενικότερα για τη συμπεριφορά τους. Τώρα αν μπορούν οι ίδιοι να τα υποστηρίξουν στο μαθησιακό κομμάτι.... Βασικά δεν τους απασχολεί κιόλας....»

Σ10: «...Πάρα πολύ δύσκολη... και όχι δεν είναι σε θέση να υποστηρίξουν, να καθοδηγήσουν το παιδί τους, αδυνατούν. Προσπαθούσα να τους βρω να κουβεντιάσουμε.... Οι γονείς δεν ασχολούνται....»

Ενδεχομένως, η απαξίωση του εκπαιδευτικού θεσμού να συνιστά στοιχείο της κουλτούρας τους.

Σ1: «...Βασικά, οι γονείς Ρομά, όχι μόνο απαξιώνουν τον εκπαιδευτικό θεσμό, χωρίς να νοιάζονται για το μέλλον των παιδιών τους, αλλά δεν ενδιαφέρονται ούτε καν για την εικόνα και την υγιεινή τους....»

Σ5: «...Κάποιοι άλλοι όμως υποβαθμίζουν την εκπαίδευση και το σχολείο και είναι λογικό να μην υποστηρίξουν τα παιδιά τους....»

Μάλιστα, από ορισμένους εκπαιδευτικούς παρουσιάστηκε η ανάγκη δημιουργίας τμημάτων ενισχυτικής διδασκαλίας, ούτως ώστε να προσφέρεται η δυνατότητα σε όλα τα

παιδιά, ανεξαρτήτως αν είναι Ρομά ή όχι, να προχωρήσουν μαθησιακά, χωρίς να παγιδεύονται στο μορφωτικό επίπεδο που συχνά προκαθορίζεται από τους γονείς τους.

Σ9: «...Και τι θα ήταν άκρως βοηθητικό; Να υπήρχε ενισχυτική διδασκαλία μετά το πέρας του σχολείου, το μεσημέρι – απόγευμα, ώστε τα παιδιά που θέλουν να προοδεύσουν, αλλά δυσκολεύονται λόγω μη υποστήριξης από το σπίτι, να τους δοθεί μια ευκαιρία. Και δεν αναφέρομαι όπως καταλαβαίνεις μόνο στους Ρομά, αλλά για όλα τα παιδάκια ανεξαιρέτως....»

Ακόμη, διαφαίνεται και μια είδους αμφισβήτηση ως προς τον ρόλο των Ρομά γονέων και την αποτελεσματικότητα αυτού του ρόλου. Όπως αναφέρεται από τους συνεντευξιαζόμενους, σημειώνεται σύγχυση ρόλων και άλλες φορές απουσία τουλάχιστον του ενός γονέα λόγω εμφάνισης παραβατικής συμπεριφοράς.

Σ3: «...πολλές φορές οι γονείς έβλεπαν τα παιδιά ως αντικείμενο εκμετάλλευσης, είτε για προσφορά εργασίας, είτε για τη λήψη του επιδόματος λόγω της φοίτησής τους στο σχολείο....»

Σ7: «...Κάποιοι από τους Ρομά γονείς δεν είναι παρόντες, υπάρχουν Ρομά γονείς που δεν είναι εν ζωή, υπάρχουν Ρομά γονείς που μπορεί να είναι στη φυλακή....»

Τέλος, ορισμένοι παιδαγωγοί αναδεικνύουν το θέμα της ανάπτυξης της συνεργασίας μεταξύ εκπαιδευτικού και γονέα, η οποία δεν θα πρέπει να ορίζεται με βάση την προέλευση του καθενός. Σημείο εστίασης και εμβάθυνσης, όπως αναφέρθηκε, είναι πως ο ρόλος του γονέα σε κάθε περίπτωση είναι ίδιος και εξαρτάται καθαρά και μόνο από αυτόν εάν έχει τη θέληση να σταθεί δίπλα και όχι απέναντι στο παιδί του.

Σ2: «Νομίζω ότι δεν πρέπει να ξεκινήσουμε ότι είναι Ρομά γονείς. Νομίζω ότι θα πρέπει να ξεκινήσουμε αν θέλει ο γονέας να βοηθήσει το παιδί του με όποιον τρόπο μπορεί ο ίδιος... Δεν νομίζω ότι χρειάζεται να διαχωρίσουμε έναν γονέα σε Ρομά ή μη. Νομίζω ότι εάν ένας γονέας θέλει να βοηθήσει πραγματικά το παιδί του θα το κάνει, κι εκεί θα είναι ο εκπαιδευτικός για να τον στηρίξει, αρκεί να είναι ανοιχτός και πρόθυμος για να ακολουθήσουν κοινή γραμμή»

Σ5: «...Ορισμένοι Ρομά γονείς μπορούν να βοηθήσουν τα παιδιά τους ή τουλάχιστον το προσπαθούν, το παλεύουν, γιατί θέλουν κάτι καλύτερο για τα παιδιά τους....»

Αλλαγές στο σχολικό πλαίσιο για την εξασφάλιση της μαθητικής συμμετοχής - φοίτησης

Από τις απαντήσεις των εκπαιδευτικών προκύπτει ως επιτακτική ανάγκη η υιοθέτηση μιας συμπεριληπτικής κουλτούρας, η οποία θα συμβάλλει στην εξάλειψη των στερεοτυπικών πεποιθήσεων που μας διέπουν, τόσο ως κοινωνία, όσο και τον καθένα ξεχωριστά.

Σ8: *«Να διέπεται από τη φιλοσοφία της συμπερίληψης, ώστε να αποδεχόμαστε ότι φέρει ο καθένας στο σχολείο. Να μην θεωρούμε ότι η δική μας η κουλτούρα είναι ας πούμε ιδανική, αλλά να σεβόμαστε την κουλτούρα, τη θρησκεία και γενικότερα ότι φέρει ο κάθε μαθητής στο σχολείο....»*

Σ10: *«Πρέπει να αλλάξουν πολλά πράγματα... όχι μόνο στο σχολείο... πρέπει να αλλάξουν πολλά πράγματα και στην κοινωνία, ακόμη και στην κοινότητα των Ρομά πρέπει να αλλάξουν πολλά πράγματα. Στο σχολείο βασικά πρέπει να αλλάξουν νοοτροπίες και συμπεριφορές και πρώτα πρέπει να αλλάξουμε νοοτροπίες και συμπεριφορές στους εκπαιδευτικούς και μετά σε όλους τους υπόλοιπους... Το θέμα είναι να καταρριφτούν όλες οι στερεοτυπικές αντιλήψεις μας, όλες οι ρατσιστικές μας πεποιθήσεις, να αλλάξουμε φιλοσοφία ζωής και να γίνουμε πιο συμπεριληπτικοί....»*

Επιπροσθέτως, θεωρούν ως αρκετά βοηθητικό τη στενή συνεργασία με όλους τους εμπλεκόμενους φορείς, και ιδίως αυτόν της οικογένειας, η οποία πρέπει να αντιληφθεί την αξία του εκπαιδευτικού θεσμού και κατά πόσο δύναται να επηρεάσει και συνεισφέρει στη ζωή του παιδιού της.

Σ1: *«...αν γινόταν μια επαφή με τους γονείς, μια συζήτηση ανάμεσα στο σχολείο και τους γονείς, έτσι ώστε να μπορέσει λίγο να αλλάξει η νοοτροπία τους. Να αντιληφθούν ότι το σχολείο είναι ο τρόπος για να βοηθήσουν τα παιδιά τους να έχουν ένα καλύτερο μέλλον....»*

Σ4: *«...θα ήταν καλό να υιοθετηθεί μια συστημική προσέγγιση, δηλαδή να σημειωθεί συνεχόμενη αμφίδρομη συνεργασία μεταξύ όλων των φορέων, προκειμένου να ακολουθείται κοινή γραμμή σκέψης και δράσης....»*

Ακόμη, τέθηκε από αρκετούς εκπαιδευτικούς το θέμα επιμόρφωσης τους, με τη μορφή σεμιναρίων, ημερίδων, κ.τ.λ., προκειμένου να καταστούν οι ίδιοι πιο αποτελεσματικοί στο έργο τους και να μπορούν να αντεπεξέλθουν στον μέγιστο δυνατό βαθμό.

Σ6: «...αυτό που πρέπει να αλλάξει στο σχολείο είναι να εκπαιδευτούν οι ίδιοι οι εκπαιδευτικοί. Να λάβουν την κατάλληλη επιμόρφωση προκειμένου να είναι σε θέση να παρέχουν την σωστή υποστήριξη στα παιδιά που τους έχουν ανάγκη....»

Σ9: «...Θα πρέπει επίσης οι εκπαιδευτικοί να επιμορφώνονται τακτικά σε διαπολιτισμικά προγράμματα, ώστε να είναι κατάλληλα καταρτισμένοι για να ανταποκριθούν σε αυτόν το δύσκολο ρόλο. Και πάλι, και σε αυτήν την περίπτωση, η επιμόρφωση δεν πρέπει να περιορίζεται απλώς σε ένα χαρτί, να είναι πιο βαθιά και ουσιαστική....»

Παράλληλα, προτάθηκε η αλλαγή δόμησης του εκπαιδευτικού συστήματος, μέσα στην οποία περιλαμβάνεται ο τρόπος διδασκαλίας, τα σχολικά εγχειρίδια, το σχολικό ωράριο, οι γνωστικοί και κάθε φύσεως στόχοι που τίθενται σε συνδυασμό με την ίδρυση περισσότερων τμημάτων Ζ.Ε.Α., ούτως ώστε να δοθεί μια επιπλέον υποστήριξη στα παιδιά Ρομά.

Σ3: «Θα πρέπει να αλλάξει το πρόγραμμα. Θα πρέπει να έχουμε πιο ρεαλιστικούς στόχους, πιο επιτεύξιμους στόχους, ώστε να μη φτάσουμε στο σημείο να μιλάμε για χαμηλές προσδοκίες και χαμηλή σχολική επίδοση....»

Σ7: «...θα πρότεινα να σημειωνόταν μια μικρή αλλαγή ωραρίου, δηλαδή αντί για τις 8:00 να ξεκινούσαμε ξέρω εγώ στις 9:00. Αργούν απελπιστικά να έρθουν.... χρειάζονται μια αλλαγή βιβλίων για να είναι πιο ελκυστικά και κατανοητά τουλάχιστον από τους Ρομά. Και διαφορετικοί τρόποι προσέγγισης. Αυτό είναι αναγκαίο!....»

Σ9: «...πρέπει πρώτα από όλα να υπάρχουνε τάξεις υποδοχής, τάξεις Ζ.Ε.Π., Ζώνης Εκπαιδευτικής Προτεραιότητας, κάπως έτσι λέγεται νομίζω, προκειμένου να βοηθούνται οι μαθητές αυτοί και να μπορέσουν να βελτιώσουν το μαθησιακό τους επίπεδο. Επίσης, θα πρέπει η εκπαιδευτική διαδικασία να προσαρμόζεται σε ένα βαθμό στις ανάγκες, στις απαιτήσεις και στα ενδιαφέροντά τους, κάτι το οποίο ισχύει για όλα τα παιδιά. Εξατομίκευση και διαφοροποίηση λοιπόν!...»

Τέλος, από τις απαντήσεις των εκπαιδευτικών δεν έλλειψε η αναφορά στο κρατικό χορηγούμενο επίδομα που λαμβάνουν οι Ρομά, το οποίο ενδεχομένως να λειτουργούσε σε αρχική φάση ως εξωτερικό κίνητρο για να εξασφαλιστεί η προσέλευσή τους στο σχολείο, για να το γνωρίσουν, να το αγαπήσουν και μετέπειτα ενδεχομένως να τους δημιουργούταν η ανάγκη της μάθησης.

Σ1: «...θα έπρεπε να είναι αυστηρά τα πράγματα σε σχέση με τις απουσίες των παιδιών... Οπότε θα έπρεπε να υπάρχει σύνδεση αυστηρή ανάμεσα στο επίδομα και τις απουσίες των παιδιών, έτσι ώστε να εξαναγκαστούν να τα στείλουν. Και ίσως και το σχολείο να γίνει πιο ελκυστικό για τα παιδιά, εφόσον του δώσουν χρόνο να το γνωρίσουν περισσότερο».

Σ5: «...Τι πρέπει να αλλάξει; Το οικονομικό κίνητρο που παρέχετε στους Ρομά να δίνεται κάτω από προϋποθέσεις.... Αφού δεν κινητοποιούνται με το εσωτερικό κίνητρο, θα κινητοποιηθούν με το εξωτερικό και στην πορεία θα έρθει και το άλλο...»

Ο ρόλος του/της εκπαιδευτικού και η συμβολή του/της στην σχολική αποτυχία

Άξιο αναφοράς συνιστά το γεγονός πως όλοι οι εκπαιδευτικοί στάθηκαν στον όρο αποτυχία και επισήμαναν πως θα ήταν καλό να μη εστιάσουμε σε αυτήν, αλλά στο κατά πόσο ο παιδαγωγός δύναται να συνδράμει στην σχολική επιτυχία του εκάστοτε παιδιού. Ο ρόλος του εκπαιδευτικού είναι καθοδηγητικός και υποστηρικτικός. Μέλημά του πρέπει να οριστεί η καλλιέργεια μιας συμπεριληπτικής κουλτούρας, στο πλαίσιο της οποίας θα δοθεί έμφαση στην αξία της ενσυναίσθησης.

Σ5: «...Πρέπει να καλλιεργηθεί η ενσυναίσθησή τους..... ας ξεκινήσουμε από εκεί και μετά όλα τα άλλα θα έρθουν ως επακόλουθο»

Σ7: «...Ούτε αυτή η ερώτηση με εντυπωσιάζει. Δεν ξέρω γιατί είναι διατυπωμένη έτσι... γιατί κατά αυτή τη διατύπωση νομίζω πως αδικείς τους εκπαιδευτικούς και κατά κάποιο τρόπο προδικάζεται μια κατάσταση, σαν αυτοεκπληρούμενη προφητεία ένα πράγμα.... Δεν θέλω να χρησιμοποιήσω τη λέξη αποτυχία και πόσο μάλλον να την επιρρίψω στον εκπαιδευτικό»

Σ10: «..Όλα ξεκινάνε από τον δάσκαλο, ο οποίος πρέπει να συνδράμει υποστηρικτικά..... Ο ρόλος του εκπαιδευτικού είναι καθοριστικός, είναι αυτό που λέω εγώ, ευχή και κατάρα. Είτε που θα ανοίξεις τους ορίζοντες του παιδιού και θα το βοηθήσεις να πετάξει, είτε που θα το χαντακώσεις»

Επίσης, από την πλειοψηφία των εκπαιδευτικών σημειώθηκε η ανάγκη δημιουργίας ενός κλίματος εμπιστοσύνης από την πλευρά τους, στο πλαίσιο του οποίου θα βρίσκονται δίπλα στο παιδί και έτσι αυτό θα αισθανθεί ασφάλεια και σταθερότητα, κάτι το οποίο ουκ ολίγες φορές τους στερείται ακούσια. Μέσα σε αυτό το κλίμα δεν θα υπάρχει χώρος, ούτε για

τις χαμηλές προσδοκίες προς το πρόσωπο των παιδιών, οι οποίες λειτουργούν ως αυτοεκπληρούμενη προφητεία.

Σ2: «...Οι χαμηλές προσδοκίες που αναφέραμε παραπάνω οδηγούν στη σχολική αποτυχία και ίσως πολλές φορές την προδικάζουν. Καλό θα ήταν να φερόμαστε στα παιδιά σαν αυτό στο οποίο μπορούν να εξελιχθούν και όχι σε αυτό που είναι...»

Σ3: «...Απαραίτητη προϋπόθεση επίσης συνιστά η δημιουργία ενός κλίματος εμπιστοσύνης και ασφάλειας»

Τέλος, για ακόμη μια φορά, αναδείχθηκε η αναγκαιότητα ύπαρξης κατάρτισης των εκπαιδευτικών (όπως αναφέρθηκε και προηγουμένως) προκειμένου να στέκονται πιο άξια δίπλα στα παιδιά Ρομά. Τονίζεται βέβαια, πως η επιμόρφωση αυτή καθαυτή δεν συνιστά τη λύση του προβλήματος, καθώς αυτό που πρέπει να αλλάξει είναι η φιλοσοφία και στάση ζωής μας απέναντι προς τους άλλους, απέναντι στο διαφορετικό.

Σ9: «...η πλειοψηφία των εκπαιδευτικών δεν είναι καταρτισμένοι. δεν γίνονται από τη μεριά του κράτους πολλές επιμορφώσεις και ενημερώσεις των εκπαιδευτικών σχετικά με το πρόβλημα της διαρροής των Ρομά και με τους τρόπους με τους οποίους μπορούν οι ίδιοι εκπαιδευτικοί να βοηθήσουν. Επιμορφώσεις αναφορικά με τη διαπολιτισμική εκπαίδευση, τη διγλωσσία, την ελληνική ως 2η γλώσσα.... η πολιτεία να μεριμνήσει, ώστε οι εκπαιδευτικοί να είναι ενημερωμένοι και καταρτισμένοι για την σχολική φοίτηση των μαθητών Ρομά, δεν γίνεται όλα να τα περιμένουν από τον εκπαιδευτικό»

Συμπερασματικά, κατά κοινή ομολογία, όλοι οι συνεντευξιαζόμενοι ανέφεραν πως ο ρόλος που καλείται να αναλάβει ο εκπαιδευτικός διαδραματίζει ίσως και τον σημαντικότερο. Αυτό βέβαια, λαμβάνει χώρα μόνο στην περίπτωση που ο παιδαγωγός είναι ευσυνείδητος και αντιμετωπίζει την εργασία του ως λειτούργημα και όχι απλώς σαν δουλειά. Ο εκπαιδευτικός αναλαμβάνει καθήκοντα «ανθρωποπλάστη», έχοντας τη δύναμη να επηρεάσει το παρόν και το μέλλον. Συνιστά πρότυπο προς μίμηση για τα παιδιά, κάτι που λειτουργεί ως ευχή και κατάρα.

Σ3: «...Αμελητέα για κανένα λόγο. Σίγουρα οι παιδαγωγοί παίζουν σημαντικό ρόλο, όχι μόνο στο γνωστικό κομμάτι αλλά ιδίως στο ψυχοσυναισθηματικό. Για εμένα εάν δεν εξασφαλιστεί το δεύτερο, δεν πρόκειται να σημειωθεί επιτυχία ούτε στο πρώτο. Ο δάσκαλος πρώτα από όλα πρέπει να γνωστοποιήσει στα παιδιά ορισμένες βασικές αρχές και αξίες, όπως είναι ο

σεβασμός, η ευγένεια, η ειλικρίνεια, η αποδοχή και η συνεργασία.... Τα παιδιά αποτελούν το παρόν αυτής της κοινωνίας και πρέπει να είμαστε διπλά προσεκτικοί, γιατί ως δάσκαλοι διαμορφώνουμε και μπορούμε να επηρεάσουμε ως ένα βαθμό, ακόμη και το μέλλον!»

Σ9: «...ο ρόλος τους εκπαιδευτικού είναι πολύ σημαντικός. Σίγουρα οι εκπαιδευτικοί είναι αυτοί που μπορούν να διαδραματίσουν έναν πολύ σημαντικό ρόλο στη φοίτηση των Ρομά... κάθε εκπαιδευτικός που εκτελεί το έργο του, το λειτούργημά του με ευσυνειδησία είναι ήρωας, ένας μικρός ήρωας που κρατά το εκπαιδευτικό σύστημα σε λειτουργία και κατά επέκταση την ίδια την κοινωνία, γιατί χτίζει για το μέλλον της....»

Τέλος, θίγεται η ανυπαρξία του κράτους – πολιτείας και χαρακτηριστικό παράδειγμα συνιστά η αναφορά στη μη μονιμότητα των εκπαιδευτικών που λειτουργεί ως ανασταλτικός παράγοντας, καθώς επηρεάζει τόσο τους ίδιους, όσο και τη μαθητική κοινότητα με την οποία συναναστρέφονται.

Σ1: «...θεωρώ ότι μπορεί να παίζει κάποιο ρόλο ο εκπαιδευτικός, αλλά υπό κάποιες συνθήκες, ότι να είναι στο σχολείο αυτό αν όχι μόνιμα για κάποια συνεχόμενα έτη, έτσι ώστε να υπάρχει κάποιο αποτέλεσμα στη δουλειά και στη προσπάθεια που κάνει να μπορέσουν τα παιδιά να τον εμπιστευτούν και να χτίσουν τις σχέσεις τους πάνω μαζί με αυτόν.... Με κάποιες δεδομένες συνθήκες δύναται να συμβάλει σε ένα μικρό ποσοστό θα έλεγα, ναι, μέχρι εκεί.... ο ρόλος μας είναι πολύ σημαντικός, καθοριστικής σημασίας, αλλά και εμάς τους εκπαιδευτικούς, το ίδιο το σύστημα μας αντιμετωπίζει σαν βαλίτσες, και τα παιδιά σαν αντικείμενα. Δεν ενδιαφέρεται για τη σχέση που χτίζουμε με αυτά, μέρα με τη μέρα, μήνα με τον μήνα, και όταν καταφέρνουμε προς το τέλος της σχολικής χρονιάς ουσιαστικά να τα ξεκλειδώσουμε, αφού έχουμε κερδίσει την εμπιστοσύνη τους, τους χαιρετάμε και μας χαιρετάνε κλαίγοντας. Αυτό είναι το σύγχρονο σύστημα και μετά μιλάμε για εκπαίδευση.....»

5^ο Ερευνητικό Ερώτημα: «Ποια συνιστά την αιτιολογία εκδήλωσης της σχολικής διαρροής και του κοινωνικού αποκλεισμού αντίστοιχα;»

Ο διαχωρισμός που υφίστανται οι Ρομά στο σχολικό περιβάλλον

Οι πεποιθήσεις των εκπαιδευτικών ήταν σχεδόν απόλυτες στο σύνολό τους. Υποστηρίζουν πως σαφώς και σημειώνεται διαχωρισμός εντός του σχολικού χώρου και διαφωνούν κάθετα στον διαχωρισμό των Ρομά παιδιών από το υπόλοιπο μαθητικό σύνολο.

Εμφανίζονται όλοι ως υποστηρικτές, τουλάχιστον στη θεωρία, της συμπεριληπτικής κουλτούρας και της κοινωνικής δικαιοσύνης.

Σ3: «...Σε ένα σχολείο πρέπει να προωθείται και να προηγείται η ενταξιακή κουλτούρα, όπου όλοι θα συμπεριλαμβάνονται ως ισότιμα μέλη...»

Σ5: «Διαφωνώ κάθετα, κάθετα όμως! Σε αυτό με βρίσκεις απόλυτο! Διαφωνώ, γιατί αυτό δημιουργεί κοινωνικές διακρίσεις και ανισότητες. Τα παιδιά Ρομά θα πρέπει να εντάσσονται στα ίδια σχολεία που είναι και τα άλλα παιδιά...»

Σ9: «...Επιδίωξή μας πρέπει να είναι η συμπερίληψη και η κοινωνική δικαιοσύνη, αν θέλουμε να μιλάμε ορθά...»

Μάλιστα, αρκετοί εκπαιδευτικοί κάνουν λόγο για την ευθύνη που φέρει, τόσο το σχολείο, όσο και ο εκάστοτε εκπαιδευτικός στην περίπτωση ύπαρξης και διαίωνισης των εν λόγω φαινομένων, ο οποίος με τη σειρά του οφείλει ως ανθρωποπλάστης και λειτουργός της εκπαίδευσης να προλαμβάνει ακόμη και την εμφάνιση τέτοιων ενεργειών, με προϋπόθεση βέβαια πως κι ο ίδιος θα έχει απαλλαχθεί από τέτοιες φύσεως στερεοτυπικές πεποιθήσεις.

Σ2: «...να σημειωθεί πως ο σχολικός διαχωρισμός λαμβάνει χώρα, όχι μόνο από τον μαθητικό πληθυσμό αλλά και από την εκπαιδευτική κοινότητα...»

Σ8: ««Ο διαχωρισμός... Ενισχύει ας πούμε νόρμες και γενικότερα θα έλεγα στερεότυπα και προκαταλήψεις που έχουμε ή που μπορεί να έχουμε και δεν τα έχουμε εντοπίσει ούτε εμείς ακόμη ή τουλάχιστον αρνούμαστε να το παραδεχτούμε...»

Ωστόσο, υπάρχουν και οι περιπτώσεις, όπου οι παιδαγωγοί υποστηρίζουν ορισμένες φορές τον διαχωρισμό των Ρομά μαθητών για καθαρά λειτουργικούς λόγους. Βέβαια, γνωρίζουν και οι ίδιοι πως αυτό δεν συνάδει με την παιδαγωγική τους ιδιότητα, αλλά μέσα από αυτή την ομολογία διαφαίνεται η μη αποτελεσματική δομή και οργάνωση του εκπαιδευτικού συστήματος.

Σ6: «...Δεν πρέπει να γίνεται κανένας τέτοιους είδους διαχωρισμός, χωρίς ωστόσο να στο λέω απόλυτα, γιατί πολλές φορές οι συνθήκες μας αναγκάζουν και αποφασίζουν πριν από εμάς, για εμάς. Ίσως όμως μπορεί να συμβαίνει αυτό εξ ανάγκης.... Κοιτάς και τι είναι πιο λειτουργικό, κακά τα ψέματα...»

Σ7: «Ο διαχωρισμός μου έχει να κάνει με τον τρόπο προσέγγισης, τον διδακτικό τρόπο...»

Τα εμπόδια με τα οποία έρχεται αντιμέτωπη η Ρομική κοινότητα

Από την πλειοψηφία των εκπαιδευτικών δηλώνεται πως τα εμπόδια, τα οποία εκδηλώνονται στους Ρομά μαθητές και καλούνται οι ίδιοι να τα αντιμετωπίσουν, διότι η λειτουργία τους είναι ανασταλτική, είναι τα εξής: 1) η σχολική διαρροή, 2) οι στερεοτυπικές πεποιθήσεις που ενδεχομένως διέπουν τον εκάστοτε εκπαιδευτικό, 3) η φιλοσοφία – η κουλτούρα περί του εκπαιδευτικού θεσμού και όχι μόνο, 4) το κοινωνικό-πολιτισμικό επίπεδο του οικογενειακού περιβάλλοντος, 5) η διγλωσσία και τέλος 6) η γενικότερη ένδεια που τους χαρακτηρίζει σε όλες της τις εκφάνσεις.

Σ1: «...υπάρχουν ακόμη και εκπαιδευτικοί, ναι... Εν έτη του 2022, που διέπονται από ρατσιστικές αντιλήψεις και στερεότυπα, τα οποία μάλιστα να αναπαράγουν κιόλας.... δεν μπορούν να ακολουθήσουν τη μαθησιακή διαδικασία, γιατί πρώτον δεν την παρακολουθούν συνεχόμενα, δεύτερον δεν έχουν κάποια βοήθεια από το σπίτι και γενικά το σχολείο δεν είναι κάτι το οποίο τους ενδιαφέρει. Το απαξιώνουν και αυτή η στάση τους μεταδίδεται κατά βάση από το οικογενειακό περιβάλλον»

Σ7: «...δεν έχουν όλα πρόσβαση σε όλα τα πράγματα που έχει ένας τυπικός μαθητής... ένας μαθητής ίσως να μην έρχεται σχολείο για πάρα πολλούς λόγους.... Σημειώνεται δηλαδή η έλλειψη βασικών συνθηκών, κυριαρχεί η ένδεια σε όλες της τις μορφές»

Σ9: «Το κοινωνικοπολιτικό και το κοινωνικό-πολιτισμικό επίπεδο και η κουλτούρα των Ρομά γονιών διαφέρει αρκετά σε σχέση με των γονιών μη Ρομά μαθητών... υπάρχει μια έντονη διαρροή.... η γλώσσα είναι ένας παράγοντας, ένας διαφορετικός τρόπος ομιλίας και μια διαφορετική διάλεκτος. Αυτά όλα θα λέγαμε ότι είναι παράγοντες που λειτουργούν ανασταλτικά στην φοίτηση των παιδιών αυτών...»

Το φαινόμενο των χαμηλών προσδοκιών

Κατά κοινή ομολογία, οι εκπαιδευτικοί παρουσιάζονται με την πεποίθηση ότι δεν πρέπει σε καμία περίπτωση να διαθέτουν χαμηλές προσδοκίες για τους Ρομά μαθητές και γενικότερα για κανένα παιδί, καθώς κάτι τέτοιο οδηγεί με απόλυτη επιτυχία στην σχολική αποτυχία. Οι χαμηλές προσδοκίες λειτουργούν ως αυτοεκπληρούμενη προφητεία, με αποτέλεσμα το εκάστοτε παιδί να έρθει να επιβεβαιώσει αυτό που εξαρχής έχει προδικάσει ο

εκπαιδευτικός. Μάλιστα, γίνεται λόγος, για ακόμη μια φορά, για την ανάγκη εφαρμογής της διαφοροποιημένης διδασκαλίας, στο πλαίσιο της οποίας γίνεται αναφορά, όχι στην ύπαρξη χαμηλών, αλλά διαφορετικών προσδοκιών.

Βέβαια, δηλώθηκε πως την ευθύνη για την ύπαρξη χαμηλών προσδοκιών δεν την επωμίζεται μόνο ο εκπαιδευτικός αλλά και ο ίδιος ο μαθητής. Σαφώς και στην πλειοψηφία του μαθητικού πληθυσμού των Ρομά, οι σχολικές επιδόσεις τους είναι χαμηλότερες από τον μέσο όρο. Παρόλο αυτά, το εν λόγω γεγονός δεν πρέπει να λειτουργεί ανασταλτικά, διότι πάντα πρέπει να ελπίζουμε για το καλύτερο, πιστεύοντας και προωθώντας την ύπαρξη των φωτεινών εξαιρέσεων, που ναι, κι όμως βρίσκονται ανάμεσά μας.

Σ3: *«Όχι, θα έλεγα ότι δεν συμφωνώ. Πιστεύω ότι πρέπει να έχουμε υψηλές προσδοκίες από όλους τους μαθητές μας, γιατί αλλιώς θα λειτουργήσει ως μια αυτοεκπληρούμενη προφητεία...»*

Σ5: *«.. Πρέπει να έχουν τις ίδιες προσδοκίες που έχουν και από τα άλλα τα παιδιά, αλλά να υποστηρίζουν, να καθοδηγούν και να βοηθούν τους Ρομά μαθητές με διάφορους τρόπους..Με την αξιοποίηση ποικίλων διδακτικών μεθόδων στο πλαίσιο της διαφοροποιημένης διδασκαλίας..»*

Σ6: *«...Δυστυχώς δεν ανταποκρίνονται, δεν τραβάνε.... Οπότε ναι μεν δε ξεκινάω με χαμηλές προσδοκίες, αλλά στην πορεία, ναι, έχω πολύ χαμηλές προσδοκίες, θα σου πω την αλήθεια. Για εμένα στην αρχή, όλοι οι μαθητές είναι στο άλφα, από εκεί και πέρα με βάση τη συμπεριφορά και την προσπάθειά τους αλλάζει η βαθμίδα. Άρα θέλω να καταλήξω πως την ευθύνη των προσδοκιών, δεν την επωμίζομαι μόνο εγώ, αλλά και ο ίδιος ο μαθητής....»*

Η σχολική διαρροή και η σύνδεσή της με τη σημείωση των χαμηλών σχολικών επιδόσεων

Όπως προαναφέρθηκε, σε αυτό το σημείο συναντάται σύνδεση του 3^{ου} & του 5^{ου} ερευνητικού ερωτήματος, καθώς το ένα απορρέει από το άλλο. Πλέον είναι κοινώς αποδεκτό πως το φαινόμενο της σχολικής διαρροής έχει λάβει εκτενείς διαστάσεις και συνιστά μέρος της καθημερινής σχολικής ζωής. Θεωρείται πλέον ως κάτι απολύτως φυσιολογικό και είναι αναμενόμενο. Οι παράγοντες στους οποίους αποδίδουν οι εκπαιδευτικοί την ύπαρξη της σχολικής διαρροής είναι οι εξής: 1) η μη υποστήριξη και καθοδήγηση του οικογενειακού περιβάλλοντος, 2) η κουλτούρα – το πολιτιστικό τους κεφάλαιο, κομμάτι του οποίου συνιστά η απαξίωση του εκπαιδευτικού θεσμού, 3) οι στερεοτυπικές πεποιθήσεις που διέπουν την εκπαιδευτική και μαθητική κοινότητα, 4) οι χαμηλές προσδοκίες που λειτουργούν ως

αυτοεκπληρούμενη προφητεία, 5) η μη εφαρμογή διαφοροποιημένης διδασκαλίας, τοποθετώντας στο επίκεντρο το παιδί και 6) η δομή του εκπαιδευτικού συστήματος και 7) η γενικότερη ανυπαρξία του κράτους σε θέματα στήριξης, μέριμνας και περιορισμών – προϋποθέσεων (γίνεται λόγος για την εξωτερική αμοιβή - επίδομα).

Σ2: *«Οφείλεται ότι ίσως μεγαλώνουν σε περιβάλλοντα, όπου ο θεσμός της εκπαίδευσης έρχεται σε δεύτερη μοίρα. Επομένως, είναι άκρως λογικό το σχολείο να το θεωρούν άχρηστο και χάσιμο χρόνου..»*

Σ4: *«...Αρνούνται να μπου σε καλούπια. Είναι ανεξάρτητοι και προτιμούν να ζουν ελεύθερα έξω. Η σχολική διαρροή οφείλεται στο ότι δεν είναι συνεπείς σε αυτό που κάνουν και δεν νοιάζονται. Αδιαφορούν πλήρως! Και επειδή δεν έχουν και τη σωστή καθοδήγηση και στήριξη από το σπίτι, πολλές φορές αναγκάζονται να ενηλικιωθούν πιο γρήγορα...»*

«...δεν σημειώνουν υψηλές σχολικές επιδόσεις όπως προείπαμε και ένας λόγος είναι, γιατί δεν ασχολούνται σοβαρά και ευσυνείδητα με αυτό που κάνουν. Βασικά, δεν τους αφορά, δεν τους ενδιαφέρει, γιατί δε βρίσκουν και τον λόγο να το κάνουν....»

Σ6: *«...Βασικά η απαξίωση του σχολείου. Όχι μόνο από τα παιδιά αλλά και από τους Ρομά γονείς... Και το κράτος δηλαδή τι κάνει, δίνει το επίδομα σαν εξωτερική αμοιβή και τι; Έλυσε το πρόβλημα; Ας θέσει όρους και προϋποθέσεις για τη λήψη του.... οι Ρομά αδιαφορούν και απαξιώνουν την προσφορά του σχολείου, δεν είναι ότι δεν μπορούν να προσαρμοστούν, ούτε ότι δεν μπορούμε να συνυπάρξουμε, απλά δεν υπάρχει θέληση»*

«...Κάτι πρέπει να γίνει με τις απουσίες, να μην του καλύπτουμε. Ας μείνουν στην ίδια τάξη, να μη πάρουν το επίδομα και θα σου πω εγώ τι καλά θα έρχονται συστηματικά την επόμενη χρονιά....»

Σ7: *«Η σχολική διαρροή οφείλεται και στις συνθήκες διαβίωσης.... μεγάλο κομμάτι που παίζει σημαντικό ρόλο είναι οι γονείς, οι περισσότεροι είναι απόντες...»*

«...Νομίζω πως αν τους δώσεις τα κατάλληλα ερεθίσματα μπορούν να σημειώσουν υψηλές σχολικές επιδόσεις, κυρίως γιατί πρέπει να δούμε το σχολείο αλλιώς....Αλλά και το σχολείο από μόνο του, αυτό καθαυτό δεν μπορεί να κάνει πολλά, χρειάζεται υποστήριξη και από άλλες δομές.... οι Ρομά έχουν περιθώριο να αναπτυχθούν σε πάρα πολλούς τομείς, έχουν τις δυνατότητες, αρκεί να τους δημιουργήσουμε και τις κατάλληλες συνθήκες»

Η συμβολή του σχολείου στο φαινόμενο του σχολικού αποκλεισμού

Αρκετοί εκπαιδευτικοί υποστηρίζουν πως σε πολύ μεγάλο ποσοστό η δομή του εκπαιδευτικού συστήματος είναι αυτή που επιφέρει έμμεσα τον σχολικό αποκλεισμό των Ρομά μαθητών και κατά επέκταση τη σχολική τους διαρροή.

Σ1: «... Ίσως όμως η φύση του σχολείου και ο τρόπος δόμησης του σχολείου και των ποικίλων γνωστικών αντικειμένων να αποκλείουν έμμεσα τους Ρομά μαθητές και όχι μόνο...»

Σ2: «Το σχολείο αποκλείει αυτούς τους Ρομά μαθητές μέσα από το πρόγραμμα, μέσα από το εκπαιδευτικό πρόγραμμα. Έτσι όπως έχει δομηθεί...»

Υποστηρίζεται μάλιστα πως το σχολείο δε λαμβάνει υπόψη του τις ανάγκες, τα ενδιαφέροντα και το πολιτιστικό κεφάλαιο όλης της μαθητικής κοινότητας. Επομένως, δεν προβαίνει στην αναδιαμόρφωση και στην αναπροσαρμογή του διδακτικού προγράμματος.

Σ2: «...το σχολείο, μέσω του προγράμματός του αποκλείει τα παιδιά και πόσο μάλλον τους Ρομά μαθητές έμμεσα, όταν δεν προβαίνει σε αναδιαμόρφωση του προγράμματος...»

Σ4: «...αν υπάρχει η προαπαιτούμενη πρόθεση, ώστε να καλύπτονται οι ανάγκες των μαθητών Ρομά, με αποτέλεσμα να προσεγγίζονται αυτές οι πολυπολιτισμικές διαφορές και να γεφυρώνονται σε σχέση με τον υπόλοιπο πληθυσμό, τότε δεν θα χρειάζεται να μιλάμε για σχολικό αποκλεισμό, περιθωριοποίηση ή στιγματισμό....»

Άρα, καθίσταται αντιληπτό πως οι παιδαγωγοί στην πλειοψηφία τους θεωρούν πως η σχολική περιθωριοποίηση επέρχεται σταδιακά και ακούσια. Ενδεχομένως, τον βασικό λόγο του αποκλεισμού συνιστά η αδιαφορία. Έτσι, συχνά το σχολείο παρουσιάζεται να είναι δομημένο, μάλλον από τη φύση του κατά τέτοιο τρόπο, προκειμένου να εξυπηρετεί τις ανάγκες των παιδιών της πλειονότητας.

Σ6: «...το σχολείο λειτουργεί πάντα για τα παιδιά της πλειονότητας. Έτσι, τα υπόλοιπα τα αφήνει απέξω με κάθε ενέργεια, είτε με τη μέθοδο διδασκαλίας, είτε με τη γενικότερη στάση, όπως οι προσδοκίες που αναφέραμε....»

Σ8: «...Οπότε θεωρώ ότι ενισχύεται από το σχολείο ο κοινωνικός αποκλεισμός, γιατί δεν ενεργοποιούνται οι διαδικασίες για να επιστρέψουν τα παιδιά στο σχολείο. Πλέον η απουσία των Ρομά μας φαίνεται κάτι το φυσιολογικό και η παρουσία τους κάτι το παράξενο...»

Σ10: «Αδιαφορώντας για αυτά τα παιδιά, είναι απλό!... ο βασικός τρόπος αποκλεισμού είναι η αδιαφορία....»

Μάλιστα, γίνεται λόγος και για το διοικητικό προσωπικό και τις διευθύνσεις, οι οποίες ουκ ολίγες φορές ενισχύουν με τον τρόπο και τις ενέργειες τους τη σχολική διαρροή. Για ακόμη μια φορά γίνεται λόγος για το χρηματικό επίδομα που λαμβάνουν οι Ρομά και το κατά πόσο λειτουργεί ως κίνητρο και λειτουργεί αποτελεσματικά.

Σ6: «...Το επίδομα είναι καθαρά ένα κίνητρο που δίνει το σχολείο, αλλά δεν θεωρώ ότι λειτουργεί αυτό το κίνητρο, σε καμία περίπτωση. Είναι εξωτερικό και εφήμερο!»

Σ10: «...Το επίδομα που παίρνουν νομίζω ότι είναι χρήσιμο αλλά πάντα κατά τη γνώμη πρέπει να δίνεται στο τέλος της σχολικής χρονιάς και όχι στην αρχή, αφού έχουν φοιτήσει συνεχόμενα δηλαδή τα παιδιά. Και αυτό γιατί σύμφωνα με την εμπειρία μου, παίρνουν το επιδοματάκι τους κατά την εγγραφή και μετά μην τους είδατε. Για αυτό θα ήταν καλό να υπάρχουν όροι και προϋποθέσεις προκειμένου κάποιος να λάβει το επίδομα, είτε ολόκληρο, είτε ένα ποσοστό ανάλογα των παρουσιών τους και της επίδοσής τους....»

Παράλληλα,, η αδυναμία των σχολικών μονάδων αναφορικά με τον σχηματισμό τάξεων υποδοχής συμβάλλει στην άμβλυνση και στην όξυνση των αντιθέσεων ανάμεσα στους μαθητές.

Σ9: «Πρώτα από όλα πρέπει να πω πως η ύπαρξη τάξης υποδοχής σε όλα τα σχολεία δεν είναι δεδομένη. Μάλλον η εξαίρεση, δυστυχώς. Οι μαθητές χρειάζονται όμως την ύπαρξή της, ώστε να ενταχθούν ομαλά και να τους δοθεί μια καθοδήγηση....»

Τέλος, διαφαίνεται πως το ενδιαφέρον και η θέληση των εκπαιδευτικών κρίνεται σημαντική και αξιοσημείωτη, ωστόσο δεν αρκεί για την εξάλειψη του σχολικού αποκλεισμού. Πρέπει να καταβάλλεται αμοιβαία προσπάθεια και από τις δύο πλευρές ούτως ώστε να επιτευχθεί το επιθυμητό αποτέλεσμα , έστω και στον ελάχιστο βαθμό.

Σ5: «...οι Ρομά αποκλείονται τελικά ουσιαστικά από μόνοι τους, πολλές φορές κάθε προσπάθεια μας πέφτει στο κενό! Και μετά παρατάμε κι εμείς την προσπάθεια....»

Σ7: «Κάθε άλλο.... όλες οι προσπάθειες γίνονται για να μην υπάρχει κανένα είδος αποκλεισμού, τουλάχιστον αυτό βιώνω εγώ στο δικό μου το σχολείο, όλα αυτά τα χρόνια....»

Υπάρχει ενδιαφέρον, πολύ μεγάλο από την πλευρά των εκπαιδευτικών. Το θέμα είναι ότι πρέπει το ενδιαφέρον να είναι αμοιβαίο, γιατί μέχρι τώρα οι προσπάθειές μας πέφτουν στο κενό...»

ΚΕΦΑΛΑΙΟ V: ΣΥΖΗΤΗΣΗ-ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Στην ποιοτική έρευνα, τίθεται περιορισμός αναφορικά με τη δυνατότητα γενικών διαπιστώσεων, από τη στιγμή που διεξάγεται μελέτη ενός μόνο δείγματος, το οποίο είναι πολύ συγκεκριμένο (Σαραφίδου, 2011). Παρόλα αυτά, δύναται κάποιος να οδηγηθεί σε γενικές διαπιστώσεις για τον ευρύτερο πληθυσμό του δείγματος, στην περίπτωση που διεξαχθούν συγκρίσεις με ευρήματα άλλων ερευνών (Πασιαρδής, 2012). Ένα συμπέρασμα οφείλει να υπόκειται σε επιστημονική τεκμηρίωση, κάνοντας χρήση των δεδομένων με λογική και απαλλαγμένο από την υποκειμενικότητα που ενδέχεται να διέπει τον ερευνητή. Παράλληλα, στην ποιοτική έρευνα, η γνώση που παράγεται, παρουσιάζει άμεση συσχέτιση με την προσπάθεια κατανόησης των βιωμάτων, των συναισθημάτων, των πεποιθήσεων των ατόμων, κάτι το οποίο επιφέρει ως αποτέλεσμα, η γνώση να είναι συγκεκριμένη, να εκδηλώνει επιρροές από την ενσυναίσθηση, τη λογική και τις αξίες του εκάστοτε ερευνητή και ταυτόχρονα σημειώνεται χαρτογράφηση στο προκαθορισμένο πλαίσιο των συμμετεχόντων με τις ιδιαίτερες συνθήκες, κατόπιν των οποίων σημειώνεται η εξέλιξη της έρευνας (Σαραφίδου, 2011).

Στο εν λόγω σημείο, υπενθυμίζεται πως η παρούσα ερευνητική προσπάθεια αποσκοπεί στη διερεύνηση των παραγόντων που προκαλούν τη μη συστηματική φοίτηση των μαθητών/-τριών Ρομά αλλά και των αιτιών του κοινωνικού αποκλεισμού τους από τον χώρο της εκπαίδευσης. Ένας ακόμη σκοπός συνιστά η διερεύνηση των ανασταλτικών παραγόντων που παρεμποδίζουν τη συστηματική σχολική φοίτηση των μαθητών/-τριών Ρομά, με αποτέλεσμα τη μη ολοκλήρωση της υποχρεωτικής τους εκπαίδευσης. Έχοντας θέσει και τα ερευνητικά μας ερωτήματα, ακολουθεί η παρουσίαση των συμπερασμάτων της εν λόγω έρευνας.

Από την ανάλυση των συνεντεύξεων, καθίσταται φανερό πως το φαινόμενο της σχολικής διαρροής και της περιθωριοποίησης της μαθητικής κοινότητας των Ρομά από τον εκπαιδευτικό θεσμό συνιστά ένα πολυδιάστατο φαινόμενο. Η αιτιολογία της σχολικής εγκατάλειψης σε ένα μικρό ποσοστό οφείλεται και στην ρομική φιλοσοφία – κουλτούρα και κατά επέκταση στο ρομικό οικογενειακό περιβάλλον. Μάλιστα, ευθύνες αποδίδονται και στον τρόπο δόμησης του εκπαιδευτικού συστήματος, στους εκπαιδευτικούς λόγω, τόσο των χαμηλών προσδοκιών που ενδεχομένως να κατέχουν και να λειτουργούν ως αυτοεκπληρούμενη προφητεία, όσο και της μη αξιοποίησης της διαφοροποιημένης διδασκαλίας από μέρος τους αλλά κατά βάση στο κράτος, καθώς δεν μεριμνά και δεν υιοθετεί μέτρα στο πλαίσιο της συμπεριληπτικής κουλτούρας.

Οι εκπαιδευτικοί στην πλειοψηφία τους, ως λειτουργοί της εκπαίδευσης θέτουν έναν κοινό στόχο, ο οποίος είναι η προσέλκυση των Ρομά μαθητών στον σχολικό χώρο και η εξασφάλιση της σταθερής παραμονής τους σε αυτόν. Εφόσον, επέλθει η επίτευξη του στόχου αυτού, ακολουθεί η υλοποίηση βραχυπρόθεσμων στόχων περί συμπεριφοράς, οριοθέτησης, κοινωνικοποίησης, αποδοχής του διαφορετικού, αλληλεγγύης, κοινωνικής δικαιοσύνης και ενσυναίσθησης. Σε δεύτερο χρόνο, ακολουθεί ο καθορισμός των εκπαιδευτικών στόχων κάθε φύσεως, όπως για παράδειγμα, γνωστικών και ψυχοσυναισθηματικών. Αξίζει να σημειωθεί πως οι στόχοι αυτοί επιδέχονται αναπροσαρμογές και τροποποιήσεις καθ' όλη τη διάρκεια της σχολικής χρονιάς και αυτό είναι κάτι που καθορίζεται από το δυναμικό της τάξης.

Σύμφωνα με τους συνεντευξιζόμενους, ως διδακτικό υλικό αξιοποιούν τυπικά τα σχολικά εγχειρίδια, τα οποία παρέχονται από το Υπουργείο Παιδείας και ακολουθούν την προκαθορισμένη διδακτέα ύλη, αλλά στην ουσία προβαίνουν στη δημιουργία και στην αξιοποίηση δικού τους διδακτικού υλικού, το οποίο είναι σχεδιασμένο με βάση το μαθησιακό προφίλ των εκάστοτε μαθητών. Η αξιοποίηση οπτικοακουστικού υλικού καθ' όλη τη διάρκεια της σχολικής χρονιάς ορίζεται ως μια σταθερή εκπαιδευτική τεχνική – μέθοδος στην οποία προβαίνει όλη η εκπαιδευτική κοινότητα.

Βέβαια, προκειμένου να επέλθει η ανταπόκριση των Ρομά μαθητών στις ποικίλες μεθόδους, συνιστά απαραίτητη προϋπόθεση η εξασφάλιση της συστηματικής τους παρουσίας στον σχολικό χώρο, καθώς εξαιτίας της μη τακτικής τους φοίτησης, εκδηλώνεται αδυναμία ανταπόκρισης στις σχολικές απαιτήσεις. Ένας ακόμη λόγος στον οποίο οφείλεται η δυσκολία ανταπόκρισής τους συνιστά η διγλωσσία που τους διέπει, καθώς η μητρική τους γλώσσα είναι η ρομανί. Το λεξιλόγιό τους κρίνεται ιδιαίτερα περιορισμένο και αυτό ενισχύεται ακόμη περισσότερο από το οικογενειακό περιβάλλον, το οποίο δεν εκτιμά, ούτε στηρίζει τον θεσμό της εκπαίδευσης. Παράλληλα, σημειώθηκε σχεδόν από την πλειοψηφία των εκπαιδευτικών πως οι Ρομά γονείς αδυνατούν να παρέχουν υποστήριξη – καθοδήγηση στα παιδιά τους, κάθε φύσεως, είτε σχολική, είτε ψυχοσυναισθηματική και αυτός είναι ένας λόγος που σημειώνεται σχολική αποτυχία και κατά συνέπεια σχολική διαρροή. Επομένως, ενδεχομένως ένας παράγοντας στον οποίο οφείλεται η μη τακτική φοίτηση των μαθητών Ρομά είναι η ρομική οικογένεια, η οποία εκδηλώνει έλλειψη ενδιαφέροντος και έλλειψη ενημέρωσης, με αποτέλεσμα τα παιδιά Ρομά να μην έχουν φτάσει στο επίπεδο εξοικείωσης βασικών σχολικών συμπεριφορών και ανάπτυξης στάσεων και δεξιοτήτων, μέσω των οποίων θα σημειωνόταν η διευκόλυνση της ένταξής τους στο εκπαιδευτικό σύστημα και γιατί όχι,

μετέπειτα, της συμπερίληψής τους. Ωστόσο, υπάρχουν και οι «φωτεινές εξαιρέσεις», οι οποίες θα ήταν καλό να συνιστούν τον κανόνα και όχι την εξαίρεση.

Τα σχολικά μαθήματα διεξάγονται στην ελληνική γλώσσα, την οποία δυσκολεύονται να την αντιληφθούν και κατά επέκταση να την κατανοήσουν, καθώς δεν συνιστά τη μητρική τους γλώσσα. Τα παραδείγματα στον οποίων τη χρήση προβαίνουν οι εκπαιδευτικοί, προκειμένου να επιτευχθεί η καλύτερη κατανόηση του λεξιλογίου, προκαλεί την ακόμη μεγαλύτερη δυσχέρειά τους, διότι ο κόσμος που τους παρουσιάζεται δεν εμφανίζει κανένα κοινό σημείο με τον δικό τους. Ταυτόχρονα, στη φιλοσοφία της ζωής τους, στην κουλτούρα τους, στην καθημερινότητά τους, οι έννοιες της οριοθέτησης, του ελέγχου, της πειθαρχίας, της αυτοσυγκράτησης δεν υφίστανται. Αυτό επιφέρει ως συνέπεια να δυσκολεύονται να προσαρμοστούν στα σχολικά δεδομένα. Οι προαναφερθέντες αιτίες ευθύνονται για το συναίσθημα της πλήξης και της δυσφορίας, το οποίο καλούνται να διαχειριστούν οι Ρομά μαθητές και μετατρέπει την εκπαιδευτική διαδικασία και τη συμμετοχή σε αυτήν αφόρητη. Έτσι, όταν το σχολικό πλαίσιο δημιουργεί δυσκολίες στους εν λόγω μαθητές, οι οποίες δυσκολίες οφείλονται στη φύση της δόμησης του εκπαιδευτικού συστήματος, τότε αυτοί βρίσκουν την αφορμή για να προβούν στην σχολική εγκατάλειψη. Σε συνδυασμό με τις ενέργειες στις οποίες προβαίνει το οικογενειακό περιβάλλον, το οποίο απαξιώνει τον εκπαιδευτικό θεσμό, είναι λογικό και επόμενο να ενισχύεται ακόμη περισσότερο η μη συστηματική φοίτηση και σχολική διαρροή των Ρομά μαθητών.

Βέβαια, σημειώνονται και άλλοι επιπρόσθετοι παράγοντες που λειτουργούν ανασταλτικά, ενισχύοντας το φαινόμενο της σχολικής διαρροής. Για παράδειγμα, η συνεχή μετακίνηση για την εύρεση εργασίας, η οικονομική δυσχέρεια που διέπει τις Ρομά οικογένειες ακόμη και η παραβατική συμπεριφορά που ορισμένοι γονείς εκδηλώνουν. Ταυτόχρονα, οι στερεοτυπικές πεποιθήσεις που διέπουν όλους τους εμπλεκόμενους φορείς (εκπαιδευτικούς, μαθητές, τοπική κοινότητα) ενδεχομένως να ενισχύουν ακόμη περισσότερο το φαινόμενο αυτό, σε συνδυασμό με τις χαμηλές προσδοκίες που δημιουργούνται ακόμη και ενδόμυχα από την εκπαιδευτική κοινότητα για τα Ρομά παιδιά και ουκ ολίγες φορές λειτουργούν ως αυτοεκπληρούμενη προφητεία. Επιπροσθέτως, γίνεται λόγος και για το χρηματικό επίδομα που προσφέρεται στους Ρομά μαθητές, το οποίο επειδή δίνεται χωρίς προϋποθέσεις και περιορισμούς, λειτουργεί μοναχά ως εξωτερικό κίνητρο για την απλή εγγραφή των παιδιών, χωρίς να δεσμεύει και να εξασφαλίζει κατά κάποιο τρόπο και την παραμονή τους στον σχολικό χώρο. Ύστερα, άξιο αναφοράς συνιστά η μη επιμόρφωση και

κατάρτιση των εκπαιδευτικών με αντικείμενο τη διαπολιτισμική εκπαίδευση σε συνδυασμό με την μη εφαρμογή, ή τουλάχιστον την αποτελεσματική εφαρμογή της διαφοροποιημένης διδασκαλίας.

Τέλος, η κύρια αιτία του φαινομένου της σχολικής διαρροής και της στιγματοποίησης που επιδέχονται οι Ρομά μαθητές συνιστά ο ίδιος τρόπος δόμησης του εκπαιδευτικού συστήματος, το οποίο δεν διέπεται από τη φιλοσοφία της συμπερίληψης, πολλές φορές, ούτε καν της ένταξης αλλά της αφομοίωσης, εν έτη 2022, επιχειρώντας το εκάστοτε παιδί να προσαρμοστεί στις ανάγκες του σύγχρονου ελληνικού σχολείου και όχι το αντίστροφο! Δυστυχώς, το εκπαιδευτικό σύστημα από τη φύση του υποστηρίζει την πλειοψηφία, χωρίς να ενισχύει και να προωθεί τη διαφορετικότητα. Το συμπεριληπτικό μοντέλο συνιστά ουτοπία και τη θέση του την καταλαμβάνει αυτό της ένταξης – ενσωμάτωσης κατόπιν εκτενής συστηματικής προσπάθειας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ VI : ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

Μέσω της εκπαιδευτικής έρευνας, μας παρέχεται η δυνατότητα εργασίας πάνω σε προβλήματα, των οποίων οι λύσεις προσφέρουν βοήθεια βελτίωσης ορισμένων τομέων και συμβάλλουν στην βαθύτερη θεωρητική κατανόηση. Η εύρεση και η επεξεργασία τέτοιου είδους προβλημάτων συνιστά μια στρατηγική με υψηλή βαρύτητα προκειμένου να σημειωθεί η διαφορά στα επόμενα χρόνια (Schoenfeld, 1999). Η παρουσίαση των προτάσεων θα γίνει με συγκεκριμένη σειρά, ούτως ώστε να επιτευχθεί η καλύτερη οργάνωσή τους. Έτσι, σε πρώτη φάση, οι προτεινόμενες προτάσεις θα αφορούν τον τομέα της πολιτείας, σε δεύτερη το σχολείο και σε τρίτη φάση τους εκπαιδευτικούς.

Όσον αφορά τις ενέργειες σε επίπεδο πολιτείας, αρχικά χρήζει η διεξαγωγή ερευνών μέσω των οποίων θα προκύψουν αποτελεσματικότερες πρακτικές και εκπαιδευτικές - διδακτικές στρατηγικές σε περιβάλλοντα με στοιχεία πολύμορφα και μαθητικά ετερογενή, ούτως ώστε να δοθεί υποστήριξη στους παιδαγωγούς αναφορικά με την αποτελεσματικότερη διαχείριση αυτών (Συμβούλιο Ευρωπαϊκής Ένωσης, 2014). Παράλληλα, οι έρευνες θα προσφέρουν το έναυσμα για τον σχεδιασμό και την εφαρμογή της διαπολιτισμικής εκπαιδευτικής πολιτικής, τόσο σε επίπεδο εκπαιδευτικής μονάδας, όσο και της σχολικής τάξης (Χατζησωτηρίου, 2011). Η δημιουργία νέων αναλυτικών προγραμμάτων με αναθεωρημένους σκοπούς δύναται να συμβάλει στη μείωση των συνεπειών που επιφέρει η μη διαχείρισή τους κι ενδεχομένως κατά την πάροδο του χρόνου στην επίλυση των προβλημάτων αναφορικά με τη διαχείριση της διαφορετικότητας (Αθανασίου, 2007). Επιπροσθέτως, χρήζει η οργάνωση επιμορφωτικών προγραμμάτων, μέσω των οποίων ο εκάστοτε εκπαιδευτικός θα λάβει την απαραίτητη κατάρτιση, ενσωματώνοντας όλες αυτές τις γνώσεις στο αναλυτικό πρόγραμμα και έτσι θα επιτευχθεί η αναγνώριση της θετικής τους επιρροής στην αλληλοαποδοχή, στην καλλιέργεια της αμοιβαιότητας, στην ανάπτυξη θετικών στάσεων αλλά και σχέσεων του μαθητικού πληθυσμού, τα μέλη του οποίου αλληλεπιδρούν με όλα εκείνα τα διαφέροντα στοιχεία που τα χαρακτηρίζει. Μάλιστα, προκύπτει και η ανάγκη περαιτέρω επιμόρφωσης στις νέες τεχνολογίες, για να επιτευχθεί η αξιοποίησή τους εις το έπακρο. Η ίδια η φύση της διδασκαλίας στηρίζεται στην αναπροσαρμογή του αναλυτικού προγράμματος, στην παιδαγωγική και την αξιολόγηση (Howard, 2003). Ωστόσο, κάθε αλλαγή, κάθε είδους, συνίσταται να διέπεται από τον ανθρωποκεντρικό της χαρακτήρα (Κασσωτάκης, 1999), ενώ επιτακτική ανάγκη συνιστά η δημιουργία νέων κριτηρίων αξιολόγησης μέσω των οποίων επιτυγχάνεται η μέτρηση του

εμπλουτισμού της διδασκαλίας και των τρόπων διαχείρισης σύνθετων προκλήσεων (Rotherham & Willingham, 2010). Η μείωση της ύλης αποτελεί μια ακόμη πρόταση που δόθηκε από τους εκπαιδευτικούς σε συνδυασμό με τη μεγαλύτερη ευελιξία που θα ήταν καλό να τους προσφέρετε, αναφορικά με την επιλογή των γνωστικών και παιδαγωγικών θεμάτων, καθώς το κάθε τμήμα χαρακτηρίζεται από την ετερογένειά του. Ακόμη, προτάθηκε ως επιτακτική ανάγκη πλέον ο σχεδιασμός ειδικού εκπαιδευτικού υλικού, μέσω του οποίου θα δοθούν ιδέες και στρατηγικές που θα συμβάλλουν στη διαχείριση του διαφορετικού μαθητικού δυναμικού (Αθανασίου, 2007). Η συνεργασία με όλους τους εμπλεκόμενους φορείς θεωρείται απαραίτητη, ούτως ώστε να επιτευχθεί η πλήρης εναρμόνιση και να μην ενισχύεται η εσωτερική σύγκρουση που ήδη ενδεχομένως νιώθουν τα παιδιά. Το κράτος οφείλει να μεριμνά για τα παιδιά Ρομά και να δημιουργήσει τμήματα ενισχυτικής διδασκαλίας, περισσότερα τμήματα Ζ.Ε.Π. και ίσως ακόμη, να λάβει υπόψη του ορισμένα πολιτιστικά τους χαρακτηριστικά και να τα συμπεριλάβει στο ωρολόγιο πρόγραμμα. Μάλιστα, η πολιτεία οφείλει να παρέχει την κατάλληλη διαπολιτισμική προετοιμασία στον υποψήφιο εκπαιδευτικό σε προπτυχιακό επίπεδο κιόλας, προκειμένου να μη χρειάζεται μόνο μέσω της εμπειρίας και της προσωπικής του ενασχόλησης να αποκτήσει τα προσόντα που θα τον καταστήσουν διαπολιτισμικά επαρκή και έτοιμο. Αξίζει να σημειωθεί πως η ίδια τριτοβάθμια εκπαίδευση, πρέπει μέσω των προγραμμάτων σπουδών που προσφέρει, να συμβάλει στην καλλιέργεια της ικανότητας διάκρισης της σύνθετης φύσης των φυλετικών, εθνοτικών και πολιτισμικών διαφορών. Σε συνδυασμό πάντα με την ανάγκη αναγνώρισης και αποδοχής πως η κριτική σκέψη συνιστά μια αέναη διαδικασία που λειτουργεί ως απαραίτητος παράγοντας για την επίτευξη της διάκρισης των παραπάνω (Howard, 2003).

Μείζονος σημασίας ρόλο στην επίλυση ζητημάτων που προκύπτουν εντός της σχολικής αίθουσας διαδραματίζει και το σχολείο. Το ίδιο συνιστά τον βασικό χώρο εξασφάλισης της αποδοχής της μαθητικής κοινότητας, η οποία απαρτίζεται από μέλη με διαφορετικές ταυτότητες. Έτσι, το σχολείο οφείλει να τις αναγνωρίσει, να προσφέρει λόγο στη μειονότητα και ουσιαστικά στο πλαίσιο της κοινωνικής δικαιοσύνης να δημιουργήσει τις κατάλληλες συνθήκες για ισότιμες μαθησιακές ευκαιρίες στο επικοινωνιακό πλαίσιο του σχολικού χώρου (Γκόβαρης, 2004).

Επομένως, καθίσταται σαφές πως το σχολείο οφείλει να ακολουθήσει τις προσαγωγές της σύγχρονης κοινωνίας και να προσαρμοστεί στις ανάγκες του κάθε παιδιού ξεχωριστά, αν θέλει να κριθεί αποτελεσματικό.

Τα παιδιά πλέον λαμβάνουν αμέτρητα ερεθίσματα, πολλά από τα οποία δεν μπορούν να ελεγχθούν, πολλές πληροφορίες, τις οποίες καλούνται να διαχειριστούν, ενώ ο εκπαιδευτικός λόγω του ρόλου που έχει αναλάβει, πρέπει να ενημερώνεται συνεχώς και να προσαρμόζεται στα νέα δεδομένα και τις νέες συνθήκες. Πρέπει ουσιαστικά να προλαβαίνει τις εξελίξεις και όχι αυτές αυτόν. Προφανώς και ένα σενάριο διδασκαλίας στηριγμένο στον παραδοσιακό διδακτικό μοντέλο θα κριθεί λιγότερο αποτελεσματικό, ίσως ανεπαρκές, ίσως και ακατάλληλο. Αυτό σηματοδοτεί την ανάγκη αλλαγής, όσον αφορά την αντίληψη της πολιτισμικής κουλτούρας του σχολείου.

Επίσης, προτείνεται η διεύθυνση του σχολείου να αναλάβει την οργάνωση παιδαγωγικών – ενημερωτικών συναντήσεων, μέσω των οποίων θα επέλθει η καλλιέργεια της συνεργατικής κουλτούρας ανάμεσα στην εκπαιδευτική κοινότητα, συζητώντας ποικίλες καλές πρακτικές – τεχνικές – μεθόδους, αποσκοπώντας στη διάχυσή τους και τη συνδρομή τους σε οποιονδήποτε αντιμετωπίσει κάθε φύσεως διδακτική δυσκολία. Απώτερος σκοπός μέσα από την οργάνωση σχολικών δράσεων, ακόμη και ημερίδων – σεμιναρίων, συνιστά η δημιουργία δικτύων συνεργασίας σχολείου – οικογένειας – ευρύτερης κοινωνίας.

Επιπροσθέτως, θα ήταν ωφέλιμο το σχολείο να συνδράμει στο παιδαγωγικό έργο του δασκάλου με την παροχή κατάλληλου επιπρόσθετου εκπαιδευτικού υλικού. Ένα υλικό που ο ρόλος του θα ήταν υποστηρικτικός στη μαθησιακή διαδικασία και μέσω αυτού θα προσφερόταν βοήθεια στους πιο αδύναμους μαθητές, ενισχύοντας ακόμη την ένταξη και την κοινωνικοποίησή τους. Έτσι, ενδεχομένως να συνείσφερε η εξασφάλιση εκπαιδευτικών υποδομών μέσω της αξιοποίησης των τεχνολογικών μέσων.

Πάντως από τις συνεντεύξεις διαφαίνεται πως η συνεργασία σχολείου και οικογένειας συνιστά ίσως επιτακτική ανάγκη. Ωστόσο, για να επιτευχθεί αυτό, απαραίτητη προϋπόθεση αποτελεί η δημιουργία ενός κλίματος εμπιστοσύνης προς το οικογενειακό περιβάλλον εκ μέρους του εκπαιδευτικού, προκειμένου να μπορέσουν οι δύο εμπλεκόμενοι να δρουν ακλουθώντας μια κοινή γραμμή πλεύσης με κέντρο πάντα πρώτα το παιδί.

Αναφορικά με τον παιδαγωγό, πρωτίστης σημασίας αποτελεί η οργάνωση των πεδίων που θα θέσει ο ίδιος, καθώς εκεί θα λαμβάνει χώρα η δράση του, σχολική τάξη – σχολική δομή – οικογένεια. Έτσι, στο πρώτο πλαίσιο, ο ίδιος ως προσωπικότητα θα ήταν καλό να οδηγείται συχνά σε αυτοαξιολόγηση και αυτοκριτική, θέτοντας ερωτήσεις στον εαυτό του, οι οποίες θα αφορούν τον ίδιο ως άτομο, αλλά και τον ρόλο του ως λειτουργό της

εκπαίδευσης. Επίσης, προκειμένου να κριθεί αποτελεσματική η επαγγελματική ανάπτυξη του εκπαιδευτικού στον τομέα της διαπολιτισμικότητας και σε θέματα διαχείρισης περί μαθητικής ετερογένειας, πρέπει πρώτα από όλα να οδηγηθεί στην αναγνώριση και στη συνειδητοποίηση των δικών του στερεοτυπικών πεποιθήσεων, που ουκ ολίγες φορές πηγάζουν ενδόμυχα, στον αναστοχασμό των αντιλήψεων και των στάσεων του και στη συνέχεια στην αποβολή όλων αυτών, όσο φυσικά του επιτρέπεται (Παλαιολόγου & Ευαγγέλου, 2003).

Μείζονος σημασίας συνιστά η χαρτογράφηση όλων των μαθητών ξεχωριστά εκ μέρους του εκπαιδευτικού, κάτι το οποίο προϋποθέτει την ενημέρωση αναφορικά με το υπόβαθρο του κάθε παιδιού, την παρατήρηση και την επιλογή εύστοχων διδακτικών προσεγγίσεων, αναγνωρίζοντας το πλαίσιο, τις ταυτότητες που αλληλεπιδρούν αλλά και τον ίδιο του τον εαυτό μέσα σε αυτό, καθώς αποτελεί αναπόσπαστο κομμάτι. Ο εκπαιδευτικός διαδραματίζει έναν καθοριστικό ρόλο, έναν ρόλο κλειδί, καθώς χρήζει μέσω αυτού να επιτυγχάνεται η προώθηση της επικοινωνίας μεταξύ όλων των μαθητών ανεξαρτήτως της διαφορετικότητας που τους διέπει, εξαλείφοντας στον μέγιστο βαθμό οποιασδήποτε φύσεως προκατάληψης και διάκρισης λαμβάνει χώρα (Νικολάου, 2000). Σε αυτό ενδεχομένως να συμβάλει ενισχυτικά η επιλογή μεθόδων και πρακτικών που ενισχύουν την επικοινωνία και την αλληλεπίδραση μεταξύ όλων των συμμετεχόντων κατά τη διδακτική πράξη. Η εφαρμογή της διαφοροποιημένης διδασκαλίας ίσως να συνιστά και το κλειδί της επιτυχίας, κάτι το οποίο όμως για να εφαρμοστεί προϋποθέτει και την αντίστοιχη κατάρτιση του εκάστοτε εκπαιδευτικού, ο οποίος θα πρέπει να θέτει πρώτα την εκπλήρωση των ψυχοσυναισθηματικών – κοινωνικών στόχων και μετέπειτα των γνωστικών.

Εν κατακλείδι, όπως προαναφέρθηκε, προτείνεται η άμεση και στενή συνεργασία - επικοινωνία με την οικογένεια των Ρομά. Ενδεχομένως, σε αυτό, να συνέβαλε και η οργάνωση δράσεων με στόχο την εμπλοκή των γονέων στη σχολική καθημερινότητα, αφού βέβαια οι ίδιοι θα πίστευαν περισσότερο στην ευεργετική λειτουργία του εκπαιδευτικού θεσμού. Είναι αδιαμφισβήτητο πως η ανάπτυξη συνεργασίας εκπαιδευτικού και οικογένειας δύναται να λειτουργήσει υποστηρικτικά για τον ίδιο τον εκπαιδευτικό αλλά και ενθαρρυντικά για το παιδί. Ταυτόχρονα, κρίνεται ίσως και αναγκαία η παροχή συμβουλευτικής υποστήριξης προς την οικογένεια, προκειμένου να τεθεί μια σαφή και συγκεκριμένη καθοδήγηση ως προς το πώς θα εμπλέκονται και θα καθοδηγούν το παιδί τους,

κάτι το οποίο θα διευκολύνει, τόσο το έργο του σχολείου, όσο και του εκπαιδευτικού (Νικολάου, 2000).

Βιβλιογραφικές Αναφορές

Ελληνόγλωσσες

Αναγνωστοπούλου, Μ., (2005), *Οι Διαπροσωπικές Σχέσεις Εκπαιδευτικών και Μαθητών στη Σχολική Τάξη*, Αφοί Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη

Αθανασίου, Α. (2007). Ο ρόλος του σύγχρονου εκπαιδευτικού σ' ένα σχολείο που συνεχώς αλλάζει. Δυνατότητες - Προβλήματα - Προοπτικές. Στο Χ. Γκόβαρης, Έ. Θεοδοροπούλου, & Α. Κοντάκος (Επιμ.), *Η Παιδαγωγική Πρόκληση της Πολυπολιτισμικότητας. Ζητήματα θεωρίας και πράξης της Διαπολιτισμικής Παιδαγωγικής* (σσ. 121 - 131). Αθήνα: Ατραπός

Βεργίδης Δ., & Σταμέλος Γ., (2004), *Εισήγηση για την Εσωτερική Αξιολόγηση του Έργου: Ένταξη Τσιγγανοπαίδων στο Σχολείο*, Πάτρα

Βερνίκος, Ν. & Δασκαλοπούλου, Σ., (2002), *Πολυπολιτισμικότητα: Οι Διαστάσεις της Πολιτισμικής Ταυτότητας*, Αθήνα: Κριτική

Γεωργογιάννης, Π., (1997), *Μοντέλα Εκπαίδευσης Μειονοτικών Παιδιών και Μετακινούμενων Πληθυσμών. Ειδικές Προτάσεις για τις Βαλκανικές Χώρες*, στο: Π. Γεωργογιάννης, *Θέματα Διαπολιτισμικής Εκπαίδευσης*. Αθήνα, Gutenberg

Γεωργογιάννης, Π., (2006), *Διαπολιτισμική Εκπαίδευση. Ελληνικά ως Δεύτερη ή Ξένη Γλώσσα. Βηματισμοί για μια Αλλαγή στην Εκπαίδευση*. τόμ. 7^{ος}, Πάτρα: Αυτοέκδοση

Γεωργογιάννης, Π., (2008), *Διδακτική της Ελληνικής ως Δεύτερης ή Ξένης Γλώσσας. Βηματισμοί για μια Αλλαγή στην Εκπαίδευση*. τόμ. 4^{ος}, 6^{ος}, 7^{ος}, Πάτρα: Αυτοέκδοση

Γιακουμάκη, Β., (2007), *“Η Υιοθέτηση της ‘Πολυπολιτισμικότητας’: Μια Εισαγωγή στο Θέμα των Πολιτικών Διαχείρισης της Ετερότητας στη Σύγχρονη Ελληνική Πραγματικότητα”*, Στον τόμο: *Ετερότητα στη Σχολική Τάξη και Διδασκαλία της Ελληνικής Γλώσσας και των Μαθηματικών: Η Περίπτωση των Τσιγγανοπαίδων* (Μήτσης, Ν.), Πρόγραμμα: Ένταξη Τσιγγανοπαίδων στο Σχολείο (ΕΠΕΑΕΚ-Γ' ΚΠΣ), Βόλος: Παν/μιο Θεσσαλίας & Υπουργείο Παιδείας και Θρησκευμάτων

Γιακουμάκη, Β. & Γκόβαρης, Χ. & Καλδή, Σ. & Μήτση, Α. & Μήτσης, Ν. & Μπενέκος, Δ. & Σδρόλιας, Κ. & Τριανταφυλλίδης, Τ. , (Επιμ. Μήτσης, Ν. & Μπενέκος, Δ. & Μήτσης, Ν. & Τριανταφυλλίδης, Τ.), (2007), *Ετερότητα στη Σχολική Τάξη και Διδασκαλία της Ελληνικής*

Γλώσσας και των Μαθηματικών: Η Περίπτωση των Τσιγγανοπαίδων. Ανακτήθηκε: 08/12/2021 από <http://repository.edulll.gr/156>

Γκόβαρης, Χ., (2003), Αναγνώριση της Διαφορετικότητας: Διλήμματα και Δυνατότητες Πραγμάτωσης του Κεντρικού Στόχου της Διαπολιτισμικής Εκπαίδευσης. Στο Ν. Γκόβας (Επιμ.), *Το Θέατρο στην Εκπαίδευση: Χτίζοντας Γέφυρες* (σσ. 31-35). Αθήνα: Μεταίχμιο.

Γκόβαρης, Χ., (2004), *Εισαγωγή στη Διαπολιτισμική Εκπαίδευση*. Αθήνα, Ατραπός

Γκόβαρης, Χ., (2005), Αντιλήψεις Εκπαιδευτικών της Α/θμιας Εκπαίδευσης για τα Περιεχόμενα και τους Στόχους της Διαπολιτισμικής Εκπαίδευσης - Πορίσματα για τις Ανάγκες Επιμόρφωσής τους. Στο Π. Γεωργογιάννης, *Πρακτικά 8ου Διεθνούς Συνεδρίου "Διαπολιτισμική Εκπαίδευση. Ελληνικά ως Δεύτερη ή Ξένη Γλώσσα* (σσ. 65-74). Πάτρα: Πανεπιστήμιο Πατρών - ΚΕΔΕΚ.

Γκόβαρης, Χ., (2015), Διαπολιτισμική Μάθηση στα ΔΕΠΠΣ/ΑΠΠΣ του Δημοτικού Σχολείου - Κριτικές επισημάνσεις. Στο Γ. Ανδρουλάκης (Επιμ.), *Γλωσσική Παιδεία. 35 μελέτες αφιερωμένες στον Καθηγητή Ναπολέοντα Μήτση*. Αθήνα: Gutenberg. Διδακτορική Διατριβή. Αθήνα: ΕΚΠΑ.

Γκότοβος, Α. (2000), *Η Λογική του Υπαρκτού Σχολείου*. Αθήνα, Gutenberg

Γκότοβος, Α., (2004), *Εκπαιδευτική Ένταξη Παιδιών με Ρόμικη Προέλευση: Εμπειρίες και Προοπτικές*, Ιωάννινα: Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων / ΕΠΕΑΕΚ «Εκπαίδευση Τσιγγανοπαίδων». Ανακτήθηκε στις 18/12/2021 από http://reader.ekt.gr/bookReader/show/index.php?lib=EDULLL&item=661&bitstream=661_01#page/1/mode/2up

Γκότοβος, Α., (2013a), *Πολιτικές διαχείρισης της Ετερότητας στην Εκπαίδευση: Η Πολιτισμική και Δομική Ενσωμάτωση των Πολιτών με Ρόμικη Προέλευση στην Ελλάδα*, Στο Γ. Φλουρής, Λ. Γιώτη, Χ. Παρθένης & Ε. Μηλίγκου (Επιμ.), *Διά βίου Εκπαίδευση και Επιμόρφωση των Εκπαιδευτικών υπό το Πρίσμα της Διαπολιτισμικής Οπτικής: Το Πρόγραμμα «Εκπαίδευση των Παιδιών Ρομά» ως Αφετηρία Νέων Θεωρητικών και Πρακτικών* (σσ. 42-61). Αθήνα: Πανεπιστήμιο Αθηνών / Κέντρο Διαπολιτισμικής Αγωγής

Γκότοβος, Α., (2013b), *Διγλωσσία, Ετερότητα και Νόρμα της Ελληνικής: Θεωρητικό Πλαίσιο και Οδηγίες για τη Διδασκαλία της Ελληνική Γλώσσας σε Τμήματα και Τάξεις με Δίγλωσσους (Ρομά) μαθητές*, Στο Γ. Φλουρής, Λ. Γιώτη, Χ. Παρθένης & Ε. Μηλίγκου (Επιμ.), *Διά βίου Εκπαίδευση και Επιμόρφωση των Εκπαιδευτικών υπό το Πρίσμα της Διαπολιτισμικής Οπτικής: το Πρόγραμμα «Εκπαίδευση των παιδιών Ρομά» ως Αφετηρία Νέων Θεωρητικών*

και Πρακτικών (σσ. 179-203). Αθήνα: Πανεπιστήμιο Αθηνών / Κέντρο Διαπολιτισμικής Αγωγής

Γκότοβος, Α., (2002), *Εκπαίδευση και Ετερότητα, Ζητήματα Διαπολιτισμικής Παιδαγωγικής*, Αθήνα: Μεταίχμιο

Δαμανάκης, Μ., (1997). *Η Εκπαίδευση των Παλινοστούντων και Αλλοδαπών Μαθητών στην Ελλάδα*, Αθήνα, Gutenberg

Διβάνη, Λ., (2002), *Η Κατάσταση των Τσιγγάνων στην Ελλάδα*. Αθήνα, Εθνική Επιτροπή για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου

Ευρωπαϊκή Επιτροπή/ΕΑΚΕΑ/Ευρυδίκη., (2015), *Το Επάγγελμα του Εκπαιδευτικού στην Ευρώπη: Πρακτικές, Αντιλήψεις και Πολιτικές*. Λουξεμβούργο: Γραφείο Δημοσιεύσεων της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Ζάχος, Δ., (2014), *Επίκαιρα Θέματα Διαπολιτισμικής Εκπαίδευσης*, Θεσσαλονίκη, Αντ. Σταμούλη

Ίσαρη, Φ., & Πουρκός, Μ., (2015). *Ποιοτική Μεθοδολογία Έρευνας: Εφαρμογές στην Ψυχολογία και στην Εκπαίδευση*. Αθήνα: Ελληνικά Ακαδημαϊκά Ηλεκτρονικά Συγγράμματα και Βοηθήματα www.Kallipos.gr.

Ιωσηφίδης, Θ., (2003), *Ανάλυση Ποιοτικών Δεδομένων στις Κοινωνικές Επιστήμες*, ΚΡΙΤΙΚΗ

Κανακίδου, Ε. & Παπαγιάννη Β., (1997)., *Διαπολιτισμική Αγωγή*, Αθήνα, Ελληνικά Γράμματα

Καραθανάση, Ε., (2000), *Το Κατοικείν των Τσιγγάνων. Ο Βιο-χώρος και ο Κοινωνικός Χώρος των Τσιγγάνων*. Αθήνα, Gutenberg

Κασσωτάκης, Μ., (1999), Οι Προκλήσεις της Εποχής μας και η Πρόσφατη Εκπαιδευτική Μεταρρύθμιση. *Μαθηματική Επιθεώρηση* (51), σσ. 55-85.

Κεσίδου, Α., (2008), *Διαπολιτισμική Εκπαίδευση: Μια Εισαγωγή*, Στο Ζ. Παπαναούμ (Επιμ.), *Διαπολιτισμική Εκπαίδευση και Αγωγή. Οδηγός επιμόρφωσης: Ένταξη Παιδιών Παλινοστούντων & Αλλοδαπών στο Σχολείο για τη Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση (Γυμνάσιο)*, (σσ. 21-36). Θεσσαλονίκη: ΥΠ.Ε.Π.Θ

Κόνσολας, Μ., Παναγιωτόπουλος Γ., Παπαπέτρου Σ., (2009), *Ευάλωτες Κοινωνικές Ομάδες. Μια Θεωρητική Προσέγγιση Ιδεολογικών, Κοινωνικών, Εκπαιδευτικών Ζητημάτων*, (Β΄ Έκδοση. Επιστημονική Επιμέλεια: Μ. Κόνσολας, Γ. Παναγιωτόπουλος, Σ. Παπαπέτρου). Αθήνα, Γρηγόρη

Κωστούλη, Τ., (2015), Γλωσσική Εκπαίδευση και Διαλογικές Πρακτικές Γραμματισμού σε Μεικτές Τάξεις: Προς Έναν Νέο Γλωσσοδιδακτικό Λόγο. Στο Μητακίδου, Σ. (Επιμ.), Ένταξη Ρομά: Διεθνής και Ελληνική Εμπειρία, το Παρόν μιας Διάρκειας. Θεσσαλονίκη: Υπουργείο Πολιτισμού, Παιδείας και Θρησκευμάτων & Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

Λαμπρίδης, Ε.Α., (2004 & 2006), *Στερεότυπο – Προκατάληψη – Κοινωνική Ταυτότητα: Μελετώντας τις Δυναμικές της Κοινωνικής Αναπαράστασης για τους Τσιγγάνους*. Αθήνα, Gutenberg

Λατινόπουλος, Π., (2010), *Τα Πρώτα Βήματα στην Έρευνα, Ένας Χρηστικός Οδηγός για Νέους Ερευνητές*. Κριτική

Λυδάκη, Α. (2000). *Μπαλαμέ και Ρομά: Οι Τσιγγάνοι των Άνω Λιοσίων*. Αθήνα, Καστανιώτης

Μάρκου, Γ. (1996). *Διαπολιτισμική Εκπαίδευση. Επιμόρφωση των Εκπαιδευτικών. Μια Εναλλακτική Πρόταση*, Κέντρο Διαπολιτισμικής Εκπαίδευσης Πανεπιστημίου Αθηνών

Μάρκου, Γ., (1996), *Η Πολυπολιτισμικότητα της Ελληνικής Κοινωνίας. Η Διαδικασία Διεθνοποίησης και η Αναγκαιότητα της Διαπολιτισμικής Εκπαίδευσης*, Αθήνα. Γ.Γ.Λ.Ε.

Μάρκου, Γ., (1997). *Εισαγωγή στη Διαπολιτισμική Εκπαίδευση. Ελληνική και Διεθνής Εμπειρία*. Αθήνα, αυτοέκδοση

Μάρκου, Γ., (2013), «Μια Ελπιδοφόρα Προοπτική στη Διαπολιτισμική Ένταξη των Τσιγγανόπαιδων: Στοχασμοί μέσα από την Εμπειρία του Προγράμματος για την Εκπαίδευση των Τσιγγανοπαίδων». Στο Γ. Φλουρής, Λ. Γιώτη, Χ. Παρθένης & Ε. Μηλίγκου (Επιμ.). Δια Βίου Εκπαίδευση και Επιμόρφωση των Εκπαιδευτικών υπό το πρίσμα της Διαπολιτισμικής

Οπτικής: Το πρόγραμμα «Εκπαίδευση των Παιδιών Ρομά» ως Αφετηρία Νέων Θεωρητικών και Εμπειρικών Προσεγγίσεων, (σ. 17-41). Αθήνα, ΕΚΠΑ

Μήτσης, Ν., (2004), *Η Διδασκαλία της Γλώσσας υπό το πρίσμα της Επικοινωνιακής Προσέγγισης*. Αθήνα, Gutenberg

Μήτσης, Ν., (2008), *Ένταξη Τσιγγανοπαίδων στο Σχολείο / Υπόεργο 10 Εξωτερική Αξιολόγηση του Έργου Τελική Έκθεση αξιολόγησης*, Ανακτήθηκε: 08/12/2021 από http://6dimdiapelefth.thess.sch.gr/Greek/Ekpaidefsi_Tsigganopaidon/EishghseisEkpshsTsigg/EishghseisEkpshsTsigg2008/teliki_ekthesi_2006_2008.pdf

Μουχελή, Α., (1996). *Τσιγγάνοι και Κοινωνικός Αποκλεισμός. Στο Διαστάσεις Κοινωνικού Αποκλεισμού στην Ελλάδα. Κύρια Θέματα και Προσδιορισμός Προτεραιοτήτων Πολιτικής*. Αθήνα, Ε.Κ.Κ.Ε.

Μπαλής, Ν., (2009), *Κοινωνικές Ανισότητες - Σχολική Αποτυχία. Η Πρόσθετη Διδακτική Στήριξη στο Ελληνικό Σχολείο*, Πανεπιστήμιο Πατρών, Τμήμα Επιστημών της Εκπαίδευσης και της Αγωγής στην Προσχολική Ηλικία, ΜΠΣ Κατεύθυνση Κοινωνική Θεωρία, Πολιτική και Πρακτικές στην Εκπαίδευση

Μπονίδης, Κ., & Παπαδοπούλου, Β., (2014), *Καλές Πρακτικές στο Πολυπολιτισμικό Σχολείο: Αντλώντας από την Επαγγελματική Εμπειρία των Εκπαιδευτικών*. Θεσσαλονίκη: Υ.ΠΑΙ.Θ.

Νικολάου, Γ., (1999), *Πολιτισμική Εκπαίδευση στο Ελληνικό Σχολείο, Παιδαγωγική και Διδακτική Προσέγγιση της Δράσης των Εκπαιδευτικών με Στόχο την Ομαλή Σχολική Ένταξη των Μαθητών με Πολιτισμικές Ιδιαιτερότητες*.

Νικολάου, Γ. (2000). *Ένταξη και Εκπαίδευση των Αλλοδαπών Μαθητών στο Δημοτικό Σχολείο. Από την "ομοιογένεια" στην πολυπολιτισμικότητα* (Δ' εκδ.). Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα

Νικολάου, Γ., (2011), *Ένταξη και Εκπαίδευση των Αλλοδαπών Μαθητών στο Ελληνικό Σχολείο*, Αθήνα, Πεδίο

Ντούσας, Δ., (1997), *Rom και Φυλετικές Διακρίσεις: Στο Ιστορία, Κοινωνία, Κουλτούρα, Εκπαίδευση και Ανθρώπινα Δικαιώματα*, Αθήνα, Gutenberg

Παλαιολόγου, Ν., & Ευαγγέλου, Ο. (2003). *Διαπολιτισμική Παιδαγωγική. Εκπαιδευτικές, Διδακτικές και Ψυχολογικές Προσεγγίσεις*. Αθήνα: Ατραπός

Πασιαρδής, Π., (2012)., *Επιτυχημένοι Διευθυντές Σχολείων, Διεθνείς Ερευνητικές Τάσεις και η Ελληνική Πραγματικότητα*. ΙΩΝ

Παπακωνσταντίνου, Γ., (2000), *Οικονομική, Κοινωνική, Πολιτισμική Κατάσταση των Τσιγγάνων στην Ελλάδα: Έρευνα – Μελέτη. Στο Ο Ρόλος της Τοπικής Αυτοδιοίκησης στην Εκπαίδευση των Τσιγγάνων*. Αθήνα, ΓΓΛΕ (Πρακτικά συνεδρίου)

Παπαχρήστος, Δ., Σκούρτου, Ε., & Σπαντιδάκης, Ι., (2012), Γραμματισμός και Εκπαίδευση Παιδιών Ρομά: Παράγοντες Αποκλεισμού και Προτάσεις από τη Σκοπιά Κοινωνικοπολιτισμικών και Κοινωνικο-γνωστικών Θεωριών. *Επιστήμες Αγωγής, Θεματικό Τεύχος «Εκπαίδευση Παιδιών Ρομά»* (σσ. 93-134)

Παρθένης, Χ., & Φραγκούλης, Γ.. (2016), *Η Διαπολιτισμική Εκπαίδευση Απέναντι σε Νέες Προκλήσεις. Ρομά μια Θεωρητική και Εμπειρική Προσέγγιση*, Αθήνα, Μεταίχμιο

Πετμεζίδου, Μ., & Παπαθεοδώρου, Χ., (2004). *Φτώχεια και Κοινωνικός Αποκλεισμός*, Αθήνα, εκδ. Εξάντας

Πίτσιου, Χ., & Λάγιος, Β., (2007), *Θέση των Τσιγγανόπαιδων στο Σχολείο και οι Εκπαιδευτικές Πρακτικές του Υπ.Ε.Π.Θ. για την Υλοποίησή τους. Πρακτικά του Ελληνικού Ινστιτούτου Εφαρμοσμένης Παιδαγωγικής και Εκπαίδευσης (ΕΛΛ.Ι.Ε.Π.ΕΚ.), 4^ο Πανελλήνιο Συνέδριο με θέμα: «Σχολείο Ίσο για Παιδιά Άνισα»*, Αθήνα, 4-6 Μαΐου 2007

Πολίτου, Ε., (1996). *Τσιγγάνοι και Σχολείο*. Αντιτετράδια της Εκπαίδευσης

Πορτελάνος, Σ., (2015), *Διαπολιτισμική Αγωγή και Εκπαίδευση. Φυσικός και Μεταφυσικός Πολιτισμός*. Αθήνα, Έννοια

Προοπτική., (2015), Έκθεση Εξωτερικής Αξιολόγησης των Πράξεων με Τίτλο: Α.«*Εκπαίδευση των Παιδιών Ρομά στις Περιφέρειες Κεντρικής και Δυτικής Μακεδονίας*», με MIS 303169 την περίοδο 2010-2014 και Β. «*Εκπαίδευση των Παιδιών Ρομά στην Ανατολική*

Μακεδονία και Θράκη», με MIS 303167 την περίοδο 2010-2014 ΤΟΥ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ «ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΚΑΙ ΔΙΑ ΒΙΟΥ ΜΑΘΗΣΗ» Ανακτήθηκε: 08/12/2021 από

http://repository.edulll.gr/edulll/retrieve/6627/2152_01_%CE%88%CE%BA%CE%B8%CE%B5%CF%83%CE%B7%20%CE%B5%CE%BE%CF%89%CF%84%CE%B5%CF%81%CE%B9%CE%BA%CE%AE%CF%82%20%CE%B1%CE%BE%CE%B9%CE%BF%CE%B%CF%8C%CE%B3%CE%B7%CF%83%CE%B7%CF%82%20%CE%91%CE%A0%CE%98_final.pdf

Σαραφίδου, Γ. - Ο., (2011), *Συνάρθρωση Ποσοτικών και Ποιοτικών Προσεγγίσεων - Η Εμπειρική Έρευνα*, Αθήνα: Gutenberg

Σιδέρη – Ζώνιου, Α., (1993). *Έρευνα σε Παιδιά Τσιγγάνων*. Στο Α. Καλούτση, Παιδί και Πληθυσμιακές Μετακινήσεις. Αθήνα, Ελληνικά Γράμματα

Σταμάτης, Γ., (2021), *Η Εκπαίδευση των Ρομά ως Προϋπόθεση για την Κοινωνική Ένταξη*. Ανακτήθηκε στις 8/12/2021 από <https://www.liberal.gr/apopsi/i-ekpaideusi-ton-roma-os-proupothesi-gia-tin-koinoniki-entaxi/369256>

Συμβούλιο Ευρωπαϊκής Ένωσης. (2014). Συμπεράσματα του Συμβουλίου της 20^{ης} Μαΐου 2014 για την αποτελεσματική κατάρτιση των εκπαιδευτικών. *Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης*, C183(05), 22-25

Τσιμπιρίδου, Φ.. (2006). *Πολιτικές της Ετερότητας στο Τέλος του 20^{ου} αι.: Η Πορεία προς την 'Πολυπολιτισμικότητα' της Ελληνικής Θράκης*, Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών

Τσιάκαλος, Γ.. (1998). *Κοινωνικός Αποκλεισμός: Ορισμοί, Πλαίσιο και Σημασία*

Τσιάκαλος, Γ., (2006), *Απέναντι στα Εργαστήρια του Ρατσισμού*, Αθήνα, Τυπωθήτω

Χαλκιώτης, Δ., (2000). *Η Πολιτική του ΥΠ.Ε.Π.Θ. για την Εκπαίδευση Τσιγγανοπαίδων*. Στο Ο Ρόλος της Τοπικής Αυτοδιοίκησης στην Εκπαίδευση των Τσιγγάνων: Πρακτικά Συνεδρίου (Αθήνα 1999). Αθήνα, Γ. Γ.Λ.Ε.

Χαλκιάς, Γ.,(2007). *Η Διδακτική Αξιοποίηση των Αλληλεπιδραστικών Σχέσεων Εκπαιδευτικού και Μαθητών/-τριών στο Πολυπολιτισμικό Σχολείο*

Χατζηδήμου, Δ., (2005), *Εισαγωγή στην Παιδαγωγική*. Αθήνα, Αδελφών Κυριακίδη

Χατζησωτηρίου, Χ. (2011). Έρποντας προς τη διαπολιτισμικότητα: Από τη μονοπολιτισμική πολιτική στο συμπεριληπτικό σχολείο. Στο Π. Αγγελίδης (Επιμ.), *Παιδαγωγικές της Συμπερίληψης* (σσ. 333 - 358). Ζεφύρι: Διάδραση

Χριστοδούλου, Α., (2013), *Παιδεία, Εκπαίδευση και Αξίες. Μια Σημειωτική Προσέγγιση*, Θεσσαλονίκη: Univercity Studio Press.

Ξενόγλωσσες

Alexiadou, N., (2019), *Framing Education Policies and Transitions of Roma Students in Europe*, *Comparative Education*, 55(3), 422–442

Alexiadou, N., & Norberg, A., (2017), *Sweden's Double Decade for Roma Inclusion: An Examination of Education Policy in Context*, *European Education*, 49(1), 36–55

Altrichter, H., Posch, P., & Somekh, B., (2001), *Οι Εκπαιδευτικοί Ερευνούν το Έργο τους: Μια Εισαγωγή στις Μεθόδους της Έρευνας Δράσης*. (Δ. Μαρία, Μεταφρ.), Μεταίχμιο

Banks, J., (1989), *Principles of Quality Control*

Banks, J. A., & Tucker, M., (1998), *Multiculturalism's Five Dimension*, NEA Today Online.

Ανακτήθηκε

08/12/2021

από:

<https://www.learner.org/workshops/socialstudies/pdf/session3/3.Multiculturalism.pdf>

Banks, J. A., (1981), *Education in the 80s: Multiethnic Education*, Washington, D.C.:

National Education Association.

Ανακτήθηκε

08/12/2021

από:

<https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED204192.pdf>

Brüggemann, C., & D'Arcy, K., (2017), *Contexts that Discriminate: International Perspectives on the Education of Roma Students*, Taylor & Francis

Cohen L., & Manion L., (1994), *Μεθοδολογία Εκπαιδευτικής Έρευνας*, Αθήνα, Μεταίχμιο

Creswell, J., (2011), *Η Έρευνα στην Εκπαίδευση: Σχεδιασμός, Διεξαγωγή, και Αξιολόγηση της Ποσοτικής και Ποιοτικής Έρευνας*, Αθήνα: ΙΩΝ.

Denzin, N., & Lincoln, Y., (2005), *The Sage Handbook of Qualitative Research*, Thousand Oaks: Sage

Eacute, J., & Esteve, M., (2000), The Transformation of the Teachers' Role at the End of the Twentieth Century: New challenges for the future. *Educational Review*, 52(2), σσ. 197-207.

EUMC, (2006), *Roma and Travellers in Public Education*, European Monitoring Centre on Racism and Xenophobia.

Ferrandino, V. L., (2001), Challenges for 21st-Century Elementary School Principals. *PHI DELTA KAPPA*, 82(6), σσ. 440-442.

Fraser, N., (2011), *Qu'est-ce que la justice sociale?, Reconnaissance et Redistribution, Lectures*, Les Livres.

Gardner, H., (2010), *Frames of Mind- Η Θεωρία των Πολλαπλών Τύπων Νοημοσύνης*, Αθήνα, Μαραθιά

Georgiadis, F., & Zisimos, A., (2012), *Teacher Training in RomaE in Greece: Intercultural and Critical Educational Necessities*. *Issues in Educational Research*, 22

Gorham, J., (1987), *Sixth Grade Student' Perception of Good Teachers*, University of Virginia, VA: Curry School of Education.(ERIC Document Reproduction Service No.ED 359 164)

Hajisoteriou, C., (2010), *Europeanising Intercultural Education: Politics and Policymaking in Cyprus*, *European Educational Research Journal*, 9(4), 471-483

Howard, T. C., (2003), Culturally Relevant Pedagogy: Ingredients for Critical Teacher Reflection. *Theory Into Practice*, 42(3), σσ. 195-202.

Jussim, L., (1989), *Teacher Expectations: Self-fulfilling Prophecies, Perceptual Biases, and Accuracy*, *Journal of Personality and Social Psychology*, 57(3), 469–480. doi:10.1037/0022-3514.57.3.469

Kyriacouetal, (2009), *The Five Dimensions of Social Pedagogy Within Schools*

Légifrance, (2021), *Code de l'éducation*, Retrieved July 19, 2021, from <https://www.legifrance.gouv.fr/codes/id/LEGITEXT000006071191/>

Mason, J., (2003), *Η Διεξαγωγή της Ποιοτικής Έρευνας*. (Ν. Κυριαζή, Επιμ., & Ε. Δημητριάδου, Μεταφρ.) Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα

Mbugua, T., (2010), Fostering Culturally Relevant/Responsive Pedagogy and Global Awareness through the Integration of International Service-learning in Courses. *Journal of Pedagogy*, 1(2), σσ. 87-98.

Nelson, S. W., & Guerra, P. L., (2014), Educator Beliefs and Cultural Knowledge: Implications for School Improvement Efforts. *Educational Administration Quarterly* , 50(1), σσ. 67-95.

Nganga, L., Kambutu, J., & Tao Han, K., (2019), Caring Schools and Educators a Solution to Disparities in Academic Performance: Learners of Colors Speak. *SAGE Open* , 9(2), σσ. 1-12.

Peart, N., & Campbell, F., (1999), *At Risk Students' Perceptions of Teacher's Effectiveness*, Journal for a Just and Caring Education, 5(3), 269-284

Rotherham, A. J., & Willingham, D. T. (2010). "21st-Century" Skills. Not New, but a Worthy Challenge. *AMERICAN EDUCATOR*, σσ. 17-20

Rus, C., (2004), *The Yraining of Roma/Gypsy School Mediators and Assistants*, Institutul Intercultural Timisoara

Schoenfeld, A. H. (1999). Looking Toward the 21st Century: Challenges of Educational Theory and Practice. *Educational Researcher*, 28(7), σσ. 4-14

Sizemore, R. W., (1981), *Do Black and White Students Look for the Same Characteristics in Teachers*, Journal of Negro Education, 50(1), 48-56

Taylor, P., (1972), *Children's Evaluations of the Characteristics of the Good Teacher*, British Journal of Educational Psychology, 32, 258-266

Wright, R., & Alley, R., (1997), *A Profile of Ideal Teacher*, National Association of Secondary School Principals Bulletin, 60-64

Ullucci, K., (2011), Culturally Relevant Teaching: Lessons from Elementary Classrooms. *Action in Teacher Education*, 33(4), σσ. 389-405.

UNESCO, (2012), *Roma Inclusion Working Papers*, Retrieved 8/12/2021 from <http://europeandcis.undp.org/ourwork/roma/>

UNESCO, (2010), *The Current Status of Science around the World*, Retrieved 8/12/21 from <https://www.un-ilibrary.org/content/books/9789210059060>

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Συνέντευξη 1

Εκπαιδευτικός: Αναπληρώτρια

Μόνιμος/η

Διδακτική εμπειρία:3

Διδακτική εμπειρία σε μαθητές Ρομά:1

Ερωτήσεις Ημι-δομημένης συνέντευξης:

1^{ος} Άξονας: Τοπική Κοινότητα

1. Ποιες είναι οι εντυπώσεις από τους Ρομά κατοίκους της περιοχής σας;

Αυτή τη χρονιά ζω και εργάζομαι στη Θεσσαλονίκη, με αποτέλεσμα να μην έχω μια σαφή εικόνα για τους Ρομά στην περιοχή μου. Ωστόσο, μπορώ να ανατρέξω στο παρελθόν, όπου ζούσα στην Αλεξανδρούπολη σε ένα πολυπολιτισμικό περιβάλλον. Μπορώ να πω ότι υπήρχαν οι Ρομά κάτοικοι μέσα στην περιοχή. Ήταν ενσωματωμένοι, δεν ξέρω... ίσως παίζει ρόλο το ήταν μικρότερη η κοινωνία και όλη η κατάσταση ήταν λίγο πιο μαζεμένη, δηλαδή είχαν επαφές οι κάτοικοι και με Ρομά σχεδόν σε καθημερινή βάση. Ήταν αισθητή η παρουσία τους με θετικό πρόσημο...

2. Ποια είναι τα διαφορετικά στοιχεία της κουλτούρας τους κατά τη δική σας γνώμη;

Υπάρχουν αρκετές διαφορές, όπως εξάλλου σημειώνονται διαφορές με όλους τους ανθρώπους ανεξαιρέτως. Οι διαφορές μπορεί να είναι από τον τρόπο που ντύνονται, από τα τραγούδια που ακούνε, από τις γιορτές που γιορτάζουν μέχρι και τα φαγητά που τρώνε. Υπάρχουν πολλές διαφορές... Εμένα προσωπικά με εξιτάρει κιόλας να συναναστρέφομαι με αυτούς τους ανθρώπους και με οποιονδήποτε διέπεται από μια διαφορετικότητα πέρα από τη συνηθισμένη, καθώς βρίσκω άκρως εποικοδομητικό να κερδίζω κάτι νέο. Μου αρέσει να εντοπίζω, να μελετάω και γιατί όχι, να ερμηνεύω τις διαφορές μας.

3. Οι πολιτισμικές διαφορές των Ρομά παρεμποδίζουν ή διευκολύνουν τις σχέσεις τους με τους μη Ρομά; Και γιατί;

Εξαρτάται πως βλέπουμε τις πολιτισμικές διαφορές. Αν τις βλέπουμε τις πολιτισμικές διαφορές ως κάτι αρνητικό θα πω ότι παρεμποδίζουν τις σχέσεις μας και την κοινωνικοποίηση των Ρομά. Αν βλέπουμε τις διαφορές σαν μια ευκαιρία να εξελιχθούμε και εμείς και να μπορέσουμε να μάθουμε ο ένας από τον άλλον, να υπάρχει μια αλληλεπίδραση,

αμφίδρομης φύσεως βέβαια, μπορώ να πω ότι δεν φαίνεται να παρεμποδίζουν κάπου τις σχέσεις που συνάπτονται. Ενδεχομένως κιόλας να προσφέρουν νέα πατήματα σε νέα – πρωτόγνωρα μονοπάτια ανακάλυψης...

4. Γνωρίζετε την ιστορία των Ρομά στην Ελλάδα; Τι γνωρίζετε για τους Ρομά στην Ελλάδα;

Λοιπόν, για τους Ρομά στην Ελλάδα ξέρω τα πολύ βασικά. Ξέρω ότι οι Ρομά είναι οι τσιγγάνοι ή αλλιώς οι αθίγγανοι. Μετακινούνται ως επί τον πλείστον ως νομάδες. Γνωρίζω ότι κατάγονται, νομίζω κιόλας από την Ινδία, χωρίς να ξέρω βέβαια τους λόγους που έχουν φύγει από την Ινδία. Μιλάνε τη δική τους γλώσσα, τη ρομανική. Ξέρω ότι δεν έχουν δικιά τους θρησκεία, κάποια τουλάχιστον επίσημη θρησκεία, αλλά προσπαθούν να ενσωματώνονται στη θρησκεία της εκάστοτε χώρας που ζουν. Γνωρίζω ότι υπάρχουν αρκετοί Ρομά στην Αλβανία, στη Βουλγαρία και γενικότερα στις Βαλκανικές χώρες ως επί τον πλείστον. Τώρα αν με ρωτάς για τους λόγους μετακίνησής τους από την Ινδία, δεν τους γνωρίζω, κι ούτε αναρωτήθηκα και ποτέ για να πω την αλήθεια, αφού πλέον η ύπαρξή τους σε αυτές τις χώρες συνιστά αναπόσπαστο κομμάτι της καθημερινότητάς μας, συνυπάρχουμε ή τουλάχιστον οφείλουμε να συνυπάρχουμε.

2^{ος} Αξονας: Εκπαιδευτική διαδικασία & Διδακτική πράξη

5. Κατά την εκκίνηση της νέας σχολικής χρονιάς, θέτετε στόχους, κάθε φύσεως, για τον μαθητικό πληθυσμό των Ρομά; Διαφέρουν αυτοί οι στόχοι από τους υπόλοιπους μαθητές; Γιατί;

Σίγουρα πρέπει να θέτουμε στόχους. Βέβαια, δεν μπορώ να πω ότι διαφέρουν κατά πολύ συγκριτικά με άλλες περιπτώσεις, απλώς θα πρέπει να είναι πιο ρεαλιστικοί σε ότι έχει να κάνει με τις σχέσεις με τους Ρομά μαθητές. Δεν μπορούμε να ξεκινήσουμε έχοντας υπερβολικά μεγάλες προσδοκίες, καθώς οφείλουμε να λαμβάνουμε υπόψη μας το πολιτιστικό τους κεφάλαιο και το σημείο εκκίνησης από το οποίο ξεκινούν. Σε καμιά βέβαια περίπτωση, αυτό δεν δικαιολογεί τις χαμηλές προσδοκίες που συνήθως διέπουν τους εκπαιδευτικούς και εξελίσσονται ως αυτό-εκπληρούμενη προφητεία. Αυτό από μόνο του οδηγεί στη σχολική αποτυχία με μαθητική ακρίβεια. Πρέπει να είμαστε πιο συγκρατημένοι και προσγειωμένοι, ούτως ώστε να τίθενται διαφορετικοί στόχοι, πιο ρεαλιστικοί, κατόπιν τροποποίησης και αναπροσαρμογής στους μαθητές που έχουμε απέναντί μας.

6. Αξιοποιείτε κάποιες ιδιαίτερες διδακτικές μεθόδους για τους Ρομά μαθητές;

Για να είμαι ειλικρινής, δε θυμάμαι αν είχαμε προβεί στη χρήση ορισμένων διαφορετικών μεθόδων τη χρονιά που είχα εργαστεί με τους Ρομά. Θυμάμαι πιο πολύ ότι μας ενδιέφερε το ψυχοσυναισθηματικό κομμάτι των παιδιών, προκειμένου να μπορέσουν να ενσωματωθούν στη σχολική κοινότητα και κατά επέκταση στην ελληνική κοινωνία. Επομένως, είχαμε δώσει προτεραιότητα στον τομέα της κοινωνικοποίησης μέσα από το σχολείο.

7. Γιατί θεωρείτε ότι πρέπει να χρησιμοποιούμε άλλες διδακτικές μεθόδους για τους Ρομά μαθητές;

Καταρχάς δεν υπάρχει πρέπει! Νομίζω πως σε μεγάλο βαθμό εξαρτάται από τους στόχους που θα θέσουμε. Έτσι, αφού προηγηθεί η στοχοθέτηση, θα ακολουθήσει η επιλογή των διδακτικών μεθόδων, τεχνικών και εργαλείων. Δεν νομίζω ότι πρέπει να χρησιμοποιούμε διαφορετικές διδακτικές μεθόδους, καθώς το διαφορετικό από μόνο του διαχωρίζει τους Ρομά μαθητές. Απλώς θεωρώ πως συνδυαστικά με τους στόχους που έχουμε θέσει, επιλέγουμε ποιες τεχνικές και μέθοδοι ταιριάζουν περισσότερο, ούτως ώστε με μια μικρή τροποποίηση (διαφοροποιημένη διδασκαλία) να επιτύχουμε την όσο γίνεται πιο αποτελεσματική εκπαιδευτική διδασκαλία.

8. Χρησιμοποιείτε ένα διαφορετικό εκπαιδευτικό υλικό για τους Ρομά μαθητές; Για ποιους λόγους;

Δεν θυμάμαι τώρα εάν ήταν τελείως διαφορετικό το εκπαιδευτικό υλικό. Θυμάμαι ότι είχαμε βασιστεί κατά πολύ σε ασκήσεις ενδυνάμωσης του χαρακτήρα, ενώ αναφορικά με το συναισθηματικό κομμάτι, είχαμε δουλέψει πολύ με ψυχοκινητικές ασκήσεις. Επικεντρωθήκαμε σε άλλα θέματα, όπως για παράδειγμα, θέματα ψυχολογίας και κοινωνικοποίησης. Μέσα από αυτά έγινε και προσπάθεια προσέγγισης των υπόλοιπων στόχων.

9. Σε κάποια σχολεία διαχωρίζουν τους Ρομά μαθητές από τους μη Ρομά μαθητές. Συμφωνείτε με αυτό και γιατί;

Σίγουρα διαχωρίζονται δεν ξέρω από που ξεκινάει όλο αυτό. Εννοείται ότι δεν συμφωνώ. Είχα παρατηρήσει πως ο διαχωρισμός ξεκινά από το ίδιο το σχολείο, το οποίο συνιστά τον μικρόκοσμο της κοινωνίας και επεκτείνεται και έξω από αυτό, λαμβάνοντας μεγαλύτερες διαστάσεις. Να σημειωθεί πως ο σχολικός διαχωρισμός λαμβάνει χώρα, όχι μόνο από τον μαθητικό πληθυσμό αλλά και από την εκπαιδευτική κοινότητα. Ωστόσο, αυτό δεν είναι απαραίτητα κακό, γιατί όπως προανέφερα, μπορεί να συμβαίνει με σκοπό τη διαμόρφωση

ενός διαφοροποιημένου εκπαιδευτικού προγράμματος διδασκαλίας. Η αίσθησή μου πάντως είναι ότι στην πλειοψηφία, ο διαχωρισμός αυτός διαθέτει αρνητικό πρόσημο για τους Ρομά μαθητές.

10. Ανταποκρίνονται οι Ρομά μαθητές στις σχολικές απαιτήσεις και σε τι βαθμό;

Εξαρτάται τι απαιτήσεις έχεις από έναν Ρομά μαθητή και τι στόχους έχεις θέσει, αν δηλαδή είναι υλοποιήσιμοι και όχι εξωπραγματικοί. Εγώ θα πω ότι ανταποκρίνονται σε ένα μεγάλο βαθμό, αρκεί βέβαια κι ο εκπαιδευτικός να είναι σε θέση να τους προσεγγίσει και να γίνει ένας από αυτούς, γνωρίζοντας ακόμη περισσότερο τη δική τους κουλτούρα, όχι για να την κατακρίνει, αλλά για να την θαυμάσει.

11. Ποια νομίζετε ότι είναι τα πιο σημαντικά εμπόδια που αντιμετωπίζουν οι Ρομά μαθητές στο σχολείο; Ποια είναι η εξήγησή σας για τα εμπόδια αυτά;

Τα σημαντικά εμπόδια είναι ότι ίσως προέρχονται από περιβάλλοντα, τα οποία δεν θέτουν το σχολείο ως πρωταρχικό θεσμό και δεν συνιστά αυτοσκοπός τους. Άρα, είναι λογικό και επόμενο όταν τους φέρουμε στο εκπαιδευτικό πλαίσιο, θέτοντάς τους συγκεκριμένα όρια και κανόνες, να βιώνουν ένα είδος εσωτερικής σύγκρουσης, καθώς για αυτούς δεν είναι κάτι οικείο όλο αυτό και δεν βρίσκουν και τον σκοπό να το κάνουν, γιατί η ζωή τους κινείται σε άλλο πλαίσιο ενδιαφέροντος.

12. Κάποιοι εκπαιδευτικοί ισχυρίζονται ότι πρέπει να έχουν χαμηλές προσδοκίες από τους Ρομά μαθητές. Εσείς συμφωνείτε με αυτό;

Όχι δεν συμφωνώ. Δεν πρέπει να έχουμε χαμηλές προσδοκίες, καθώς αυτό θα επιφέρει σίγουρα τη σχολική αποτυχία. Τα παιδιά αφουγκράζονται τα πάντα και πολλές φορές είναι εκεί για να μας τα επιβεβαιώσουν. Διαφορετικές προσδοκίες ναι, αλλά χαμηλές όχι! Διαφορετικές στο πλαίσιο της διαφοροποιημένης διδασκαλίας.

3^{ος} Άξονας: Σχέση οικογένειας- σχολείου & Σχολική διαρροή-αποτυχία

13. Πώς είναι η επικοινωνία με τους Ρομά γονείς; Είναι σε θέση οι Ρομά γονείς να βοηθήσουν τα παιδιά τους;

Νομίζω ότι δεν πρέπει να ξεκινήσουμε ότι είναι Ρομά γονείς. Νομίζω ότι θα πρέπει να ξεκινήσουμε αν θέλει ο γονέας να βοηθήσει το παιδί του με όποιο τρόπο μπορεί ο ίδιος. Υπάρχουν πολλές φορές περιπτώσεις που ένας γονιός που είναι Ρομά θέλει να βοηθήσει το παιδί του με όποιο τρόπο μπορεί αυτός να τον βοηθήσει και άλλες φορές που δεν θέλει, όπως συμβαίνει και με όλους τους υπόλοιπους γονείς ανεξαιρέτως. Δεν νομίζω ότι χρειάζεται

να διαχωρίσουμε έναν γονέα σε Ρομά ή μη. Νομίζω ότι εάν ένας γονέας θέλει να βοηθήσει πραγματικά το παιδί του θα το κάνει, κι εκεί θα είναι ο εκπαιδευτικός για να τον στηρίζει, αρκεί να είναι ανοιχτός και πρόθυμος για να ακολουθήσουν κοινή γραμμή.

14. Που οφείλεται κατά τη γνώμη σας η σχολική διαρροή των Ρομά μαθητών;

Οφείλεται ότι ίσως μεγαλώνουν σε περιβάλλοντα, όπου ο θεσμός της εκπαίδευσης έρχεται σε δεύτερη μοίρα. Επομένως, είναι άκρως λογικό το σχολείο να το θεωρούν άχρηστο και χάσιμο χρόνου, διότι δεν έχουν τα ίδια ερεθίσματα και τις ίδιες ή τουλάχιστον παρόμοιες προσλαμβάνουσες με τους μη Ρομά μαθητές τους.

15. Γιατί οι Ρομά μαθητές δεν σημειώνουν υψηλές σχολικές επιδόσεις; Πού οφείλεται αυτό;

Ενδεχομένως, σε ένα βαθμό οφείλεται στο ότι δεν παρουσιάζονται συχνά στο σχολείο. Υπάρχουν πολλοί Ρομά μαθητές, οι οποίοι δεν έχουν καθημερινή παρουσία στο σχολείο ή πολλοί που γράφονται και δεν έρχονται καν. Αλλά αν μιλήσουμε για τα παιδιά που έρχονται στο σχολείο και παρακολουθούν το πρόγραμμα του σχολείου, τότε παρουσιάζουν καλή σχολική επίδοση. Δεν αναφέρομαι σε υψηλή ή χαμηλή, καθώς αυτή ορίζεται από τη στοχοθεσία που έχει ορίσει ο εκάστοτε εκπαιδευτικός και κατά πόσο αυτός έχει αναπροσαρμόσει τους στόχους και τη διδασκαλία με βάση τη ζώνη επικείμενης ανάπτυξης του παιδιού που έχει απέναντί του. Αν ένα παιδί θέλει να ασχοληθεί, θα προοδεύσει, είτε είναι Ρομά, είτε όχι...

16. Κάποιοι μιλούν για σχολικό αποκλεισμό των Ρομά μαθητών. Πώς αποκλείει το σχολείο τους μαθητές αυτούς κατά τη γνώμη σας;

Το σχολείο αποκλείει αυτούς τους Ρομά μαθητές μέσα από το πρόγραμμα, μέσα από το εκπαιδευτικό πρόγραμμα. Έτσι όπως έχει δομηθεί, δεν λαμβάνει υπόψη του γενικά την ιδιαιτερότητα που διέπει το κάθε παιδί. Αλλά ας μη ξεχνάμε ότι απευθυνόμαστε σε μαθητές, σε ανθρώπους και όχι σε αντικείμενα, όπου όλα προέκυψαν από το ίδιο πατρών. Το κάθε παιδί έχει τη δική του αφετηρία, τη δική του προσωπικότητα και πρέπει να τη σεβόμαστε και να δουλεύουμε λαμβάνοντας την υπόψη μας. Έτσι, το σχολείο, μέσω του προγράμματός του αποκλείει τα παιδιά και πόσο μάλλον τους Ρομά μαθητές έμμεσα, όταν δεν προβαίνει σε αναδιαμόρφωση του προγράμματος.

17. Τι πρέπει να αλλάξει στο σχολείο, έτσι ώστε να ενθαρρυνθούν οι Ρομά μαθητές και να φοιτούν κανονικά;

Θα πρέπει να αλλάξει το πρόγραμμα. Θα πρέπει να έχουμε πιο ρεαλιστικούς στόχους, πιο επιτεύξιμους στόχους, ώστε να μη φτάσουμε στο σημείο να μιλάμε για χαμηλές προσδοκίες και χαμηλή σχολική επίδοση. Θα πρέπει να είμαστε λίγο πιο ρεαλιστές και να βάλουμε στόχους που δύνανται να υλοποιηθούν. Δεν είναι ανάγκη να βγουνόλοι επιστήμονες, αρκεί να συμβάλουμε με τον δικό μας τρόπο ως εκπαιδευτικοί, στην ευτυχία του κάθε παιδιού. Μικρούς, επιτεύξιμους και καθημερινούς στόχους λοιπόν...

18. Ποιο ρόλο παίζουν οι εκπαιδευτικοί στην σχολική αποτυχία των Ρομά μαθητών;

Μμμ... Στην σχολική αποτυχία... Αν εμείς οι ίδιοι δεν θέλουμε να βοηθήσουμε οποιαδήποτε παιδί, είτε αυτό είναι Ρομά, είτε όχι, τότε η σχολική αποτυχία είναι μονόδρομος και το μόνο δεδομένο. Ωστόσο, εγώ θα πω πως παίζουμε ρόλο κατά βάση στη σχολική επιτυχία. Αν δεθες να βοηθήσεις ένα παιδί, τότε να αποσυρθείς από το λειτούργημα του εκπαιδευτικού, καθώς δεν φταίνε σε τίποτα οι αθώες ψυχούλες των παιδιών. Εκπαιδευτικός σημαίνει προσφορά! Και προφανώς εάν θες όντως να ασχοληθείς με ένα παιδί, θα πρέπει να αφιερώσεις και περισσότερες ώρες από το διδακτικό σου ωράριο. Οι χαμηλές προσδοκίες που αναφέραμε παραπάνω οδηγούν στη σχολική αποτυχία και ίσως πολλές φορές την προδικάζουν. Καλό θα ήταν να φερόμαστε στα παιδιά σαν αυτό στο οποίο μπορούν να εξελιχθούν και όχι σε αυτό που είναι.

19. Εν τέλει, οι εκπαιδευτικοί δύνανται να διαδραματίσουν ρόλο μείζονος σημασίας για τη μαθητική κοινότητα των Ρομά ή τελικά, η συμβολή τους κρίνεται αμελητέα;

Δεν μπορώ να πω ότι η συμβολή των εκπαιδευτικών είναι αμελητέα. Εννοείται ότι παίζουν σημαντικό ρόλο, όπως παίζουμε σημαντικό ρόλο στη βοήθεια όλων των παιδιών. Εάν το προσπαθήσουμε και απαλλαγούμε από τυχόν στερεοτυπικές αντιλήψεις, τότε σίγουρα θα επιτύχουμε μαζί με τους Ρομά μαθητές μας. Αρκεί να το πιστέψουμε και να δουλέψουμε σκληρά. Να γίνουμε έμπνευση και να δώσουμε λόγο να προσπαθήσουν τα παιδιά αυτά, γινόμενοι ένας από αυτά. Να τα προσεγγίσουμε και να έρθουμε στο ύψος τους. Επομένως, σε καμιά περίπτωση δεν θεωρώ ότι είναι αμελητέα η παρουσία μας, ίσα-ίσα την θεωρώ μείζονος σημασίας.

Συνέντευξη 2

Εκπαιδευτικός: Αναπληρωτής/τρια

Μόνιμη

Διδακτική εμπειρία: 13

Διδακτική εμπειρία σε μαθητές Ρομά: 2

Ερωτήσεις Ημι-δομημένης συνέντευξης:

1^{ος} Άξονας: Τοπική Κοινότητα

1. Ποιες είναι οι εντυπώσεις από τους Ρομά κατοίκους της περιοχής σας;

Λοιπόν, καταρχήν οι Ρομά που είχα έρθει σε επαφή ήταν δύο χρονιές που δούλεψα σαν αναπληρώτρια, όποτε δεν είναι η μόνιμη μου κατοικία εκεί. Άρα δεν γνωρίζω πάρα πολλά για εκείνους από αυτές τις 2 χρονιές. Γενικότερα, μένανε σε μια περιοχή, σε ένα καταυλισμό που ήταν μια επικίνδυνη περιοχή να περάσεις από εκεί ειδικά το βράδυ. Ήταν απομονωμένοι μόνοι τους. Γενικά δεν είχαν ιδιαίτερες επαφές με τους υπόλοιπους κάτοικους της περιοχής, συγκεκριμένα της Θήβας. Και τα παιδιά φοιτούσαν σε ένα σχολείο στο οποίο δίδασκα και εγώ και ήταν αμιγώς για Ρομά μαθητές.

2. Ποια είναι τα διαφορετικά στοιχεία της κουλτούρας τους κατά τη δική σας γνώμη;

Περίμενε να το σκεφτώ λίγο... Καταρχήν, ο τρόπος ζωής που ακολουθούν, που θέλουν να ζούνε όλοι μαζί σε αυτές τις συνθήκες παρόλο που κάποιοι, λίγοι βέβαια, αλλά κάποιοι είχαν τη δυνατότητα να ζήσουν σε σπίτι «κανονικό» (με όλες τις παροχές, π.χ. ρεύμα, κ.τ.λ.) εκείνοι προτιμούσαν να ζούνε εκεί. Εν ολίγοις, είναι επιλογή τους! Αναφορικά με τη σχολική τους νοοτροπία... σε γενικές γραμμές σπάνια σημειώνουν συνεχή φοίτηση. Τι άλλο για τη κληρονομιά τους τώρα πολιτιστικά. . . έχουν τη τάση να παντρεύουν σε πολύ νεαρή ηλικία τα κορίτσια, με ότι συνεπάγεται αυτό!

3. Οι πολιτισμικές διαφορές των Ρομά παρεμποδίζουν ή διευκολύνουν τις σχέσεις τους με τους μη Ρομά; Και γιατί;

Προσωπικά τώρα από την εικόνα που έχω εγώ θα έλεγα ότι παρεμποδίζουν τις σχέσεις τους με τους υπόλοιπους. Γιατί αυτός ο τρόπος ζωής που εκείνοι επιλέγουν δεν είναι αποδεκτός

από τους υπόλοιπους. Επίσης, πρόβλημα εντοπίζεται και στη συμπεριφορά τους με τους υπόλοιπους. Τώρα αυτό βέβαια δεν έχει τόσο σχέση με τα πολιτισμικά αλλά γενικά η συμπεριφορά τους και κάποια ήθη και έθιμα που έχουνε δεν συμβαδίζουν με τις συνήθειες των υπολοίπων. Για παράδειγμα, σε γιορτές που κάνουν, σημειώνονται πυροβολισμοί, στοιχείο αλλόκοτο και επικίνδυνο για την πλειοψηφία..

4. Γνωρίζετε την ιστορία των Ρομά στην Ελλάδα; Τι γνωρίζετε για τους Ρομά στην Ελλάδα;

Γενικά για την ιστορία, όχι δεν γνωρίζω κάτι. Απλά ξέρω ότι τουλάχιστον αυτοί με τους οποίους ήρθα εγώ σε επαφή, όπως και αρκετές άλλες περιπτώσεις, είναι άνθρωποι, οι οποίοι αλλάζουν συχνά τόπο κατοικίας, δεν διαθέτουν μόνιμη κατοικία δηλαδή, αλλάζουν αναλόγως με τα επαγγέλματα που κάνουν κατά διαστήματα.

2^{ος} Άξονας: Εκπαιδευτική διαδικασία & Διδακτική πράξη

5. Κατά την εκκίνηση της νέας σχολικής χρονιάς, θέτετε στόχους, κάθε φύσεως, για τον μαθητικό πληθυσμό των Ρομά; Διαφέρουν αυτοί οι στόχοι από τους υπόλοιπους μαθητές; Γιατί;

Η αλήθεια είναι πως διαφέρουν, γιατί ανταποκρίνεσαι σε παιδιά διαφορετικού επιπέδου. Οπότε για αυτό τον λόγο θα έλεγα ότι αρχικά ο στόχος είναι να αποκτήσεις την εμπιστοσύνη των παιδιών, να δημιουργήσεις μια καλή σχέση με εκείνα, να σε αποδεχτούν γιατί αλλάζουν δασκάλους σχεδόν κάθε χρονιά, οπότε στην αρχή θα πρέπει να σε αποδεχτούν κιόλας, γιατί τυχαίνει κάποιες φορές με κάποιους δασκάλους να μην έχουν καλή επαφή. Και μετά ξεκινώντας τη μαθησιακή διαδικασία, οι στόχοι είναι πολύ απλού αρχάριου επιπέδου θα έλεγα. Δηλαδή, να καταφέρουν να κατακτήσουν το μηχανισμό της ανάγνωσης, της γραφής, βασικές μαθητικές έννοιες και σίγουρα μέσα σε όλα αυτά θα πρέπει καθημερινά να προσπαθείς να έρχονται στο σχολείο όσο γίνεται πιο συχνά, γιατί όπως είπαμε προηγουμένως η σχολική διαρροή είναι μεγάλη.

6. Αξιοποιείτε κάποιες ιδιαίτερες διδακτικές μεθόδους για τους Ρομά μαθητές;

Θα έλεγα ότι χρήσιμο ήταν πολλές φορές ότι κάναμε πράγματα με δραματοποίηση. Τι εννοώ... δηλαδή ότι θα έπρεπε να μάθουνε για παράδειγμα, τις βασικές αρχές της καθαριότητας, είτε αυτό αφορά τα χέρια τους, το σώμα τους, είτε γενικά τη τη στοματικής

τους υγιεινή. Οπότε σε αυτές τις περιπτώσεις το κάναμε μέσα από την πράξη κιόλας όχι μόνο μέσα από τη θεωρία. Άρα, σε πολλά πράγματα που στην καθημερινή τους ζωή δεν τα κατέχουν, προσπαθήσαμε μέσα από τα βιώματα να τους τα μεταδώσουμε. Τώρα στο μαθησιακό επίπεδο, πολλές φορές χρησιμοποιούμε εικόνες, βίντεο ή υλικό που θα ήταν θα τα προσέλυε. Οπτικοακουστικό υλικό θα έχει εικόνες, χρώματα γενικά, προκειμένου να τους κεντρίσουμε το ενδιαφέρον να το κάνουμε πιο ελκυστικό για εκείνα και ίσως πιο κατανοητό. Γιατί το βιβλίο σαν εγχειρίδιο για εκείνα δεν τους είναι κάτι τόσο εύκολο.

7. Γιατί θεωρείτε ότι πρέπει να χρησιμοποιούμε άλλες διδακτικές μεθόδους για τους Ρομά μαθητές;

Γιατί όπως είπαμε προηγουμένως το επίπεδο τους είναι τελείως διαφορετικό από τα παιδιά του σχολείου της γειτονιάς. Άρα, θέλουμε να τα προσεγγίσουμε, να τους κάνουμε το μάθημα πιο διασκεδαστικό. Να καταφέρουμε να τους γίνει ενδιαφέρον να είναι κάτι το οποίο το θέλουν και τα ίδια, όχι να είναι απλά ένα βαρετό μάθημα που θα έχουν τα βιβλία και να γράψουν. Και σίγουρα μέσα από βιώματα από την πράξη και από διαδικασίες που θα συμμετέχουν και τα ίδια να μάθουν πράγματα που τους είναι χρήσιμα, όχι μόνο για το σχολείο αλλά και την ίδια τους τη ζωή.

8. Χρησιμοποιείτε ένα διαφορετικό εκπαιδευτικό υλικό για τους Ρομά μαθητές για ποιους λόγους;

Πέρα από το διδακτικό εγχειρίδιο που είχαμε, το οποίο ήταν παρόμοιο με τα υπόλοιπα, είχαμε και τα βιβλία του προγράμματος ΖΕΠ, τα οποία βοηθούσαν και εκείνα σε αρκετά ικανοποιητικό βαθμό. Ήταν σε επίπεδο, το οποίο τα παιδιά μπορούσαν να το ακολουθήσουν. Χρησιμοποιήσαμε εικόνες, βίντεο, φωτογραφίες υλικό, το οποίο ήταν με τύπου πάζλ ή να ενώσουν ή διάφορες δραστηριότητες που ήταν κάπως παιγνιώδης, αλλά σε καμιά περίπτωση μόνο τα βιβλία.

9. Σε κάποια σχολεία διαχωρίζουν τους Ρομά μαθητές από τους μη Ρομά μαθητές. Συμφωνείτε με αυτό και γιατί;

Εγώ είχα την ευκαιρία να δουλέψω σε σχολείο, στο οποίο ήταν αμιγώς Ρομά. Αν ζητάς τη γνώμη μου, προφανώς και δε συμφωνώ. Θεωρώ πως θα ήταν καλύτερο αυτοί οι μαθητές να ήταν ενταγμένοι σε σχολείο κανονικά, με ότι συνεπάγεται αυτό, έτσι ώστε να έρθουν σε επαφή με τα υπόλοιπα παιδιά και να μπορέσουν να δούνε και μια άλλη οπτική της ζωής τους,

πως ζούνε οι υπόλοιποι. Να γνωριστούνε, να συνεργαστούν με εκείνα. Και επίσης τα προβλήματα που υπάρχουν στους Ρομά μαθητές, όπως είπαμε προηγουμένως, ο διαφορετικός τρόπος ζωής, η σχολική διαρροή ότι δυστυχώς πολλά κορίτσια δεν φοιτούν στο σχολείο από κάποια ηλικία και μετά, διότι οι οικογένειες τους προτιμούν να τις παντρέψουν. Επομένως, όταν σε ένα σχολείο φοιτούν εξ ολοκλήρου Ρομά, όλα αυτά τα προβλήματα, οι πεποιθήσεις διογκώνονται.

10. Ανταποκρίνονται οι Ρομά μαθητές στις σχολικές απαιτήσεις και σε τι βαθμό;

Οι συγκεκριμένοι μαθητές που είχα εγώ ανταποκρίνονταν σε πολύ μικρό βαθμό. Γιατί το πρώτο πρόβλημα ήταν η φοίτηση τους που δεν ήταν καθημερινή. Παρόλα αυτά υπήρχαν κάποιες εξαιρέσεις μαθητών, οι οποίοι κατέβαλλαν μια φιλότιμη προσπάθεια και παρόλο που δεν το περίμενα από εκείνους, ορισμένες φορές ήταν συνεπείς στις σχολικές τους υποχρεώσεις. Επομένως, με εξέπλητταν ευχάριστα. Δηλαδή είχαν σημειώσει μια μικρή προσπάθεια στο σπίτι, χωρίς βέβαια το επιθυμητό αποτέλεσμα, αλλά η προσπάθεια μετράει και εκτιμάται.

11. Ποια νομίζετε ότι είναι τα πιο σημαντικά εμπόδια που αντιμετωπίζουν οι Ρομά μαθητές στο σχολείο; Ποια είναι η εξήγησή σας για τα εμπόδια αυτά;

Σε ένα σχολείο που φοιτούν μαθητές Ρομά προκύπτουν ποικίλα προβλήματα. Αρχικά, αναφορικά με την αποδοχή των Ρομά, χρειάζονται χρόνο οι ίδιοι προκειμένου να εγκλιματιστούν στο σχολείο, το οποίο συνιστά ένα νέο περιβάλλον για αυτούς. Πρέπει ωστόσο να σημειωθεί πως υπάρχουν ακόμη και εκπαιδευτικοί, ναι...εν έτη του 2022, που διέπονται από ρατσιστικές αντιλήψεις και στερεότυπα, τα οποία μάλιστα να αναπαράγουν κιόλας. Αν με ρωτάς...ναι, το θεωρώ εγκληματικό! Επίσης, σημειώνεται πρόβλημα στο θέμα της κοινωνικοποίησης, καθώς πολλές φορές δεν καταβάλλεται καμία προσπάθεια, ούτε από τη μια, ούτε από την άλλη πλευρά. Παράλληλα, σημειώνεται μεγάλη δυσκολία εντοπίζεται και στο μαθησιακό κομμάτι. Σίγουρα δεν μπορούν να ακολουθήσουν τη μαθησιακή διαδικασία, γιατί πρώτον δεν την παρακολουθούν συνεχόμενα, δεύτερον δεν έχουν κάποια βοήθεια από το σπίτι και γενικά το σχολείο δεν είναι κάτι το οποίο τους ενδιαφέρει. Το απαξιώνουν και αυτή η στάση τους μεταδίδεται κατά βάση από το οικογενειακό περιβάλλον.

12. Κάποιοι εκπαιδευτικοί ισχυρίζονται ότι πρέπει να έχουν χαμηλές προσδοκίες από τους Ρομά μαθητές. Εσείς συμφωνείτε με αυτό;

Εννοείται πως δε συμφωνώ με το γεγονός πως οι εκπαιδευτικοί πρέπει να έχουν χαμηλές προσδοκίες από τα εν λόγω παιδιά, γιατί με αυτόν τον τρόπο τα προδιαθέτουν – προδικάζουν στη σχολική αποτυχία. Ωστόσο, είναι γεγονός πως οι επιδόσεις τους είναι χαμηλότερου επιπέδου, αν και πάντα υπάρχουν οι φωτεινές εξαιρέσεις! Ελπίζουμε σε αυτές δηλαδή, για αυτό κιόλας προσπαθούμε! Δυστυχώς όμως πολλές φορές η πραγματικότητα μας προσγειώνει, καθώς ο φαινόμενο της σχολικής διαρροής είναι μη αμελητέο.

3^{ος} Άξονας: Σχέση οικογένειας- σχολείου & Σχολική διαρροή-αποτυχία

13. Πώς είναι η επικοινωνία με τους Ρομά γονείς; Είναι σε θέση οι Ρομά γονείς να βοηθήσουν τα παιδιά τους;

Αν με ρωτάς προσωπικά, δεν είχα καμία απολύτως επικοινωνία με τους Ρομά γονείς. Όποια επικοινωνία υπήρχε, η οποία και αυτή ήταν δύσκολη, γινόταν μέσω της διευθύντριας. Δηλαδή και σε περιπτώσεις που είχαν γίνει ακραία περιστατικά στο σχολείο και όντως έπρεπε να επικοινωνήσω με τους γονείς δεν τα είχα καταφέρει. Οι ίδιοι ποτέ δεν είχαν έρθει στο σχολείο να ρωτήσουν για τα παιδιά τους, για την πορεία τους ή γενικότερα για τη συμπεριφορά τους. Τώρα αν μπορούν οι ίδιοι να τα υποστηρίξουν στο μαθησιακό κομμάτι...βασικά δεν τους απασχολεί κιόλας. Και σε περιπτώσεις δηλαδή που υπήρχαν κάποιες οργανώσεις, για παράδειγμα οργανισμοί προσέφεραν κάποια βοήθεια στα παιδιά, είτε μέσω ένδυσης, είτε διαφόρων υλικών, δεν ενδιαφέρθηκαν καν!. Βέβαια, υπήρχαν περιπτώσεις, που έλαβαν μέρος στη δράση αυτή, με σκοπό μετέπειτα να τα μεταπουλήσουν. Άρα, δεν μπαίνουν στη διαδικασία να εκτιμήσουν κάτι, αλλά να το εκμεταλλευτούν (με χρηματικό όφελος). Βασικά, οι γονείς Ρομά, όχι μόνο απαξιώνουν τον εκπαιδευτικό θεσμό, χωρίς να νοιάζονται για το μέλλον των παιδιών τους, αλλά δεν ενδιαφέρονται ούτε καν για την εικόνα και την υγιεινή τους. Αυτό θέλω να το επισημάνω!

14. Που οφείλεται κατά τη γνώμη σας η σχολική διαρροή των Ρομά μαθητών;

Στη νοοτροπία τους θα έλεγα, γιατί να επαναλάβουν πάλι το σχολείο δεν είναι κάτι το οποίο τους ενδιαφέρει. Έρχεται σε δεύτερη μοίρα. Δηλαδή έρχονται στο σχολείο απλά εκείνη την ημέρα για να περάσει η ημέρα. Δεν θεωρούν ότι και από εκεί θα πάρουν κάτι. Εγώ, τουλάχιστον, αυτό είχα εκλάβει από εκείνους. Μάλιστα, σε συστηματική βάση, ορισμένοι

μαθητές απουσίαζαν, γιατί πήγαιναν να βοηθήσουν τους γονείς τους στη δουλειά. Πολλές φορές μάλιστα, τα διαστήματα αυτά ήταν μεγάλα.

15. Γιατί οι Ρομά μαθητές δεν σημειώνουν υψηλές σχολικές επιδόσεις; Που οφείλεται αυτό;

Θα επαναλάβω τα ίδια με πριν. Επειδή, δεν φοιτούν συχνά, άρα δεν μπορούν να έχουν μια σταθερή πορεία στο σχολείο. Συνήθως, μετά, δεν φοιτούν τη τάξη πάλι, δηλαδή και από το σχολείο αυτό που ακολουθείται είναι να προβιβάζονται στη επόμενη τάξη και ας μην έχουν κατακτήσει αυτά που θα έπρεπε. Άρα, είναι δώρο άδωρον! Η βοήθεια και η υποστήριξη από το σπίτι είναι ανύπαρκτη! Και γενικά, θα επαναλάβω πάλι ότι δεν είναι κάτι το οποίο τους ενδιαφέρει, άρα δεν έχουν κανέναν απολύτως λόγο να προσπαθήσουν.

16. Κάποιοι μιλούν για σχολικό αποκλεισμό των Ρομά μαθητών. Πώς αποκλείει το σχολείο τους μαθητές αυτούς κατά τη γνώμη σας;

Στο συγκεκριμένο σχολείο που δούλευα εγώ, που ήταν αμιγώς Ρομά δεν θα έλεγα ότι υπάρχει κάτι τέτοιο. Ίσα- ίσα που προσπαθήσαμε τα παιδιά να έρχονται στο σχολείο και τηλεφωνικά επικοινωνούσαμε όταν μπορούσαμε με τους γονείς για παιδιά που λείπανε για μεγάλο διάστημα, έτσι ώστε να τα φέρουν στο σχολείο. , δεν θεωρώ ότι το σχολείο το ίδιο αποκλείει τους Ρομά. Τώρα για σχολείο, όπου οι Ρομά μαθητές φοιτούν μαζί με τους υπόλοιπους δεν έχω προσωπική άποψη για το αν τους αποκλείει. Αλλά θεωρώ ότι ίσως υπάρχει κάποια δυσκολία στην αποδοχή τους ή σε κάποια άλλα θέματα στις ομάδες του σχολείου. Τώρα να τους αποκλείσουμε από την εικόνα την προσωπική που έχω εγώ δεν έχω αντιληφθεί κάτι τέτοιο. Ίσως όμως η φύση του σχολείου και ο τρόπος δόμησης του σχολείου και των ποικίλων γνωστικών αντικειμένων να αποκλείουν έμμεσα τους Ρομά μαθητές και όχι μόνο για να λέμε την αλήθεια.

17. Τι πρέπει να αλλάξει στο σχολείο έτσι ώστε να ενθαρρυνθούν οι Ρομά μαθητές και να φοιτούν κανονικά;

Πιστεύω ότι θα βοηθούσε αρκετά αν γινόταν μια επαφή με τους γονείς, μια συζήτηση ανάμεσα στο σχολείο και τους γονείς, έτσι ώστε να μπορέσει λίγο να αλλάξει η νοοτροπία τους. Να αντιληφθούν ότι το σχολείο είναι ο τρόπος για να βοηθήσουν τα παιδιά τους να έχουν ένα καλύτερο μέλλον. Να μπορέσουν να κάνουν μια δουλειά αξιοπρεπής, η οποία θα τους προσφέρει αυτά που χρειάζονται για τη ζωή τους. Γενικά να μπορέσουν να αντιληφθούν

ο ίδιοι το καλό του σχολείου και ότι δεν είναι απλά ένας θεσμός που έρχονται εκεί να περάσει η ημέρα τους. Από εκεί και πέρα πιστεύω σίγουρα ότι θα έπρεπε να είναι αυστηρά τα πράγματα σε σχέση με τις απουσίες των παιδιών. Γιατί, από ότι έχω ακούσει, λαμβάνουν κάποια επιδόματα οι γονείς όταν τα παιδιά τους φοιτούν σε σχολείο. Αρκεί να γίνει η εγγραφή. Οποτε ένας λόγος που τα στέλνουν τουλάχιστον για τις μέρες που πρέπει, σαν αριθμός, σαν ποσοστό εννοώ, είναι αυτός. Οπότε θα έπρεπε να υπάρχει σύνδεση αυστηρή ανάμεσα στο επίδομα και τις απουσίες των παιδιών, έτσι ώστε να εξαναγκαστούν να τα στείλουν. Και ίσως και το σχολείο να γίνει πιο ελκυστικό για τα παιδιά, εφόσον του δώσουν χρόνο να το γνωρίσουν περισσότερο.

18. Ποιο ρόλο παίζουν οι εκπαιδευτικοί στην σχολική αποτυχία των Ρομά μαθητών;

Στη σχολική αποτυχία; Επιτυχία θεωρώ καλύτερα. Θα ξεκινήσω λίγο με κάτι άλλο αναφορικά με αυτή την ερώτηση. Καταρχήν, να πω, προσωπικά πιστεύω ότι θα ήταν χρήσιμο να γίνει μια δοκιμή τουλάχιστον στο σχολείο που ήμουν εγώ, που είναι αμιγώς και σε όσα σχολεία είναι αμιγώς με Ρομά μαθητές να υπάρξουν μικρότερα τμήματα. Γιατί όταν καλείται ένας εκπαιδευτικός, ο οποίος έχει άγνοια να μπει μέσα σε ένα τμήμα που μέσα υπάρχουν 20 και 25 παιδιά Ρομά, τα οποία δεν ξέρουν από κανόνες και καλείσαι να επιβάλεις πρώτα από όλα την τάξη και μετά να προσαρμοστείς στο διαφορετικό τους επίπεδο, καλύπτοντας όλα τα μαθησιακά επίπεδα, με σκοπό να διδάξεις κιόλας είναι κάτι το οποίο είναι πάρα πολύ δύσκολο ως ακατόρθωτο! Οπότε αναφερόμενη στην σχολική επιτυχία, την οποία επιδιώκουμε, καλό θα ήταν να εφαρμοστεί αυτή η τακτική, βασικά είναι αναγκαία, επιβάλλεται! Σπάσιμο τμημάτων και πρόσληψη περισσότερων εκπαιδευτικών, οι οποίοι πρέπει να είναι καταρτισμένοι, όχι για την δική τους ευκολία και αποτελεσματικότητα, αλλά για τα ίδια τα παιδιά που περιμένουν από εμάς. Οπότε η υπάρχουσα κατάσταση που ανέφερα παραπάνω είναι ένας λόγος της σχολικής αποτυχίας. Ο εκπαιδευτικός, επειδή έχει να αντιμετωπίσει ένα πολύ δύσκολο έργο, πολλές φορές δεν έχει πλέον τη δύναμη να προσφέρει το καλύτερο που μπορεί. Μπαίνει μέσα απλά για να περάσει η ώρα, όσο γίνεται πιο ήρεμα και πιο ήσυχα και από εκεί και πέρα να κάνει ότι μπορεί μαθησιακά. Στην ουσία καταλήγουμε να κάνουμε φύλαξη, αυτό νιώθω και λυπάμαι πολύ!

19. Εν τέλει, οι εκπαιδευτικοί δύνανται να διαδραματίσουν ρόλο μείζονος σημασίας για τη μαθητική κοινότητα των Ρομά ή τελικά, η συμβολή τους κρίνεται αμελητέα;

Η αλήθεια είναι ότι για να μπορέσει να κάνεις κάποια μεγάλη αλλαγή στη νοοτροπία τους και στον τρόπο ζωής τους σαν εκπαιδευτικός το θεωρώ πολύ δύσκολο και αν κρίνω με βάση ότι κάθε χρόνο είναι διαφορετικός ο εκπαιδευτικός στα παιδιά αυτά γίνεται ακόμα πιο δύσκολο. Ακατόρθωτο! Για παράδειγμα, προσωπικά είχα κάποιους μαθητές με τους οποίους είχαμε φτάσει σε ένα σημείο πολύ καλό στην μεταξύ μας σχέση και μαθησιακά υπήρχε μια συνεχής προσπάθεια και από την πλευρά τους. Την επόμενη χρονιά που έτυχε να μιλάω με συνάδελφο που τα είχε αναλάβει, υπήρχε μια τελείως διαφορετική εικόνα από εκείνα. Δηλαδή όχι απλά δεν προσπαθούσαν, αλλά είχαν αλλάξει και πάρα πολύ προς το χειρότερο τη συμπεριφορά τους. Τέλος πάντων, θεωρώ ότι μπορεί να παίζει κάποιο ρόλο ο εκπαιδευτικός, αλλά υπό κάποιες συνθήκες, ότι να είναι στο σχολείο αυτό αν όχι μόνιμα για κάποια συνεχόμενα έτη, έτσι ώστε να υπάρχει κάποιο αποτέλεσμα στη δουλειά και στη προσπάθεια που κάνει να μπορέσουν τα παιδιά να τον εμπιστευτούν και να χτίσουν τις σχέσεις τους πάνω μαζί με αυτόν. Και σίγουρα ο εκπαιδευτικός να έχει και τη βοήθεια άλλου φορέα, όταν τον χρειαστεί για να μπορέσει να έχει το αποτέλεσμα που εκείνος επιδιώκει, είτε αυτός είναι κοινωνικός λειτουργός, είτε είναι ο δήμος, είτε κάποιος άλλος φορέας που μπορεί να χρειαστεί να συμβάλει. Με κάποιες δεδομένες συνθήκες δύναται να συμβάλει σε ένα μικρό ποσοστό θα έλεγα, ναι, μέχρι εκεί. Γιατί πολλές φορές, όλα αυτά που προσπαθήσαμε και καταφέραμε τουλάχιστον στο χώρο του σχολείου, όταν επέστρεφαν στο χώρο της οικογένειας και στον καταυλισμό, εκεί τέλος πάντων, όπου έμεναν, αυτά μετά σχεδόν ξεχνιόντουσαν και διαγράφονταν, σαν να μην σημειώθηκαν ποτέ. Σημειώνεται εσωτερική σύγκρουση και είναι λογικό, γιατί μιλάμε για παιδικές ψυχούλες. Για να κλείσω... ο ρόλος μας είναι πολύ σημαντικός, καθοριστικής σημασίας, αλλά και εμάς τους εκπαιδευτικούς, το ίδιο το σύστημα μας αντιμετωπίζει σαν βαλίτσες, και τα παιδιά σαν αντικείμενα. Δεν ενδιαφέρεται για τη σχέση που χτίζουμε με αυτά, μέρα με τη μέρα, μήνα με τον μήνα, και όταν καταφέρνουμε προς το τέλος της σχολικής χρονιάς ουσιαστικά να τα ξεκλειδώσουμε, αφού έχουμε κερδίσει την εμπιστοσύνη τους, τους χαιρετάμε και μας χαιρετάνε κλαίγοντας. Αυτό είναι το σύγχρονο σύστημα και μετά μιλάμε για εκπαίδευση.....

Συνέντευξη 3

Εκπαιδευτικός: Αναπληρώτρια Μόνιμος/η

Διδακτική εμπειρία: 4

Διδακτική εμπειρία σε μαθητές Ρομά: 1

Ερωτήσεις Ημι-δομημένης συνέντευξης:

1^{ος} Άξονας: Τοπική Κοινότητα

1. Ποιες είναι οι εντυπώσεις από τους Ρομά κατοίκους της περιοχής σας;

Σε γενικό πλαίσιο, η αίσθηση που έχω αποκομίσει από την προσωπική μου εμπειρία είναι ότι δεν συνιστούν μια ομάδα που είναι πλήρως ενταγμένη, ενσωματωμένη. Αποτελούν ουσιαστικά μια επιμέρους ενότητα, η οποία ζει σε έναν καταυλισμό. Δεν παρατηρούμε την πλήρη ένταξη τους στον υπόλοιπο πληθυσμό παρά τις συνεχόμενες προσπάθειες που καταβάλλονται.

2. Ποια είναι τα διαφορετικά στοιχεία της κουλτούρας τους κατά τη δική σας γνώμη;

Σίγουρα σαν πληθυσμός, οι Ρομά συγκεντρώνουν ένα σύνολο από ιδιαίτερα χαρακτηριστικά γνωρίσματα. Για παράδειγμα, η γλώσσα τους, η οποία είναι η ρομανί. Επίσης, το αξιακό τους σύστημα, αναφέρομαι στον θεσμό του γάμου, το ότι παντρεύονται σε αρκετά μικρή ηλικία. Ο τρόπος που ντύνονται. Ακόμα και οι συνθήκες διαβίωσής τους ότι στερούνται αρκετά βασικά υλικά. Αν θες να συνοψίσω θα έλεγα πως εντοπίζονται αρκετές πολιτισμικές διαφορές...

3. Οι πολιτισμικές διαφορές των Ρομά παρεμποδίζουν ή διευκολύνουν τις σχέσεις τους με τους μη Ρομά; Και γιατί;

Πιστεύω ότι έχει να κάνει με το βαθμό που έχει καλλιεργηθεί συνολικότερα μια κουλτούρα συμπερίληψης και αποδοχής της διαφορετικότητας στην κοινωνία. Δηλαδή, όταν δεν καλλιεργούνται, τότε ναι, οι διαφορές παρεμποδίζουν τις σχέσεις τους με τους μη Ρομά. Αν υπάρχει κουλτούρα αποδοχής και σεβασμού στη διαφορετικότητα, τότε θα γεφυρωθούνε

όλες οι διαφορές έμμεσα και αβίαστα. Αλλά αυτό είναι κάτι το οποίο χτίζεται μέρα με τη μέρα και ουσιαστικά επρόκειτο για αλλαγή νοοτροπίας και φιλοσοφίας ζωής.

4. Γνωρίζετε την ιστορία των Ρομά στην Ελλάδα; Τι γνωρίζετε για τους Ρομά στην Ελλάδα;

Η αλήθεια είναι ότι δεν γνωρίζω πάρα πολλά για την ιστορία των Ρομά. Για αυτό για το οποίο έχω γνώση είναι ότι κατά βάση έχουν νομαδικό βίο. Είναι νομάδες... Είναι το μόνο που γνωρίζω για την ιστορία τους δυστυχώς.

2^{ος} Άξονας: Εκπαιδευτική διαδικασία & Διδακτική πράξη

5. Κατά την εκκίνηση της νέας σχολικής χρονιάς, θέτετε στόχους, κάθε φύσεως, για τον μαθητικό πληθυσμό των Ρομά; Διαφέρουν αυτοί οι στόχοι από τους υπόλοιπους μαθητές; Γιατί;

Η δική μου εμπειρία με τους μαθητές Ρομά ήταν σε ένα σχολείο που ήταν αμιγώς Ρομά μαθητικός πληθυσμός. Επομένως, δεν χρειάστηκε να κάνω διαφοροποιημένη διδασκαλία, καθώς δεν υπήρχε η ύπαρξη άλλων παιδιών μη Ρομά. Ουσιαστικά, σε γενικές γραμμές, είχαν παρόμοιο πολιτιστικό κεφάλαιο και αυτό ήταν αρκετά βοηθητικό αναφορικά με το σχεδιασμό της διδασκαλίας, η οποία περατώθηκε με βάση την πρώτη ύλη των παιδιών, τι γνωρίζουν και πού στοχεύουμε να πάμε, τι θέλουμε να επιτύχουμε, ποιες βασικές δεξιότητες αποσκοπούμε να καλλιεργήσουν σε πρώτη φάση τουλάχιστον.

6. Αξιοποιείτε κάποιες ιδιαίτερες διδακτικές μεθόδους για τους Ρομά μαθητές;

Κατά βάση, η διευθύντρια μου τότε εμένα μου είχε δώσει κάποιες κατευθύνσεις ως προς το πώς να προσεγγίσω διδακτικά τους μαθητές Ρομά. Χρησιμοποιούσα αρκετά τη λογοτεχνία για να συζητάμε για διάφορα θέματα προκειμένου να καλλιεργήσουν κάποιες αξίες που επιδίωκα. Παράλληλα, κάναμε και πολλές ομαδικές δράσεις και με άλλα τμήματα για κάποια θέματα συγκεκριμένου περιεχομένου, η παρουσίαση των οποίων λάμβανε χώρα σε όλη την ολομέλεια του σχολείου.

7. Γιατί θεωρείτε ότι πρέπει να χρησιμοποιούμε άλλες διδακτικές μεθόδους για τους Ρομά μαθητές;

Πιστεύω πως αν θέλουμε να λέμε πως παρέχουμε ίσες ευκαιρίες μάθησης σε όλους τους μαθητές, τότε είναι σημαντικό να σκεφτόμαστε την πολυπολιτισμική αφετηρία και τις αποσκευές που κουβαλάει μαζί του κάθε μαθητής ξεχωριστά, ούτως ώστε να προσαρμόζουμε τη διδασκαλία μας πάνω σε αυτές τις ανάγκες. Ωστόσο, αυτή η φιλοσοφία θα πρέπει να διέπει τον κάθε εκπαιδευτικό σε όλη του την πορεία, ακόμη και όταν οι μαθητές του δεν προέρχονται από εμφανείς διαφορετικές ομάδες. Αλλά να μη ξεχνάμε πως το κάθε παιδί κουβαλάει, όπως είπα, τον δικό του κόσμο, τις δικές του εμπειρίες, τα δικά του βιώματα, τα οποία το κάνουν ξεχωριστό, μοναδικό και επομένως χρήζει ιδιαίτερης μεταχείρισης. Απώτερος στόχος μας θα πρέπει να είναι η προσφορά μια ισότιμης και δίκαιης εκπαίδευσης, ανεξαρτήτως το αν οι μαθητές είναι Ρομά ή μη Ρομά.

8. Χρησιμοποιείτε ένα διαφορετικό εκπαιδευτικό υλικό για τους Ρομά μαθητές για ποιους λόγους;

Στο πλαίσιο μιας διδασκαλίας που επιδιώκω να ανταποκρίνεται στις ανάγκες των μαθητών είναι σημαντικό να χρησιμοποιηθεί υλικό που θα ενδιαφέρει τους μαθητές. Για τον λόγο αυτό χρησιμοποιώ υλικό που θεωρώ ότι θα βρουν ενδιαφέρον οι μαθητές με το οποίο θα υλοποιηθούν και οι στόχοι της διδασκαλίας που έχω θέσει, είτε εξαρχής, είτε σε μεταγενέστερο στάδιο, δηλαδή κατά την πορεία της σχολικής χρονιάς, γιατί κακά τα ψέματα στην πορεία προκύπτουν πολλά περισσότερα θέματα, αφουγκραζόμαστε τις ανάγκες των παιδιών και καταλήγουμε απλά να μας απασχολεί η ανάπτυξη και η κατάκτηση βασικών δεξιοτήτων ζωής.

9. Σε κάποια σχολεία διαχωρίζουν τους Ρομά μαθητές από τους μη Ρομά μαθητές. Συμφωνείτε με αυτό και γιατί;

Δεν συμφωνώ, όχι, σε καμία περίπτωση. Μοιάζει με ειρωνεία, με κοροϊδία, όταν λέμε ότι ως εκπαιδευτικοί θέλουμε να ακολουθήσουμε μια ενταξιακή εκπαίδευση ή ακόμη ιδανικότερα τη φιλοσοφία της συμπερίληψης και στην πράξη να προωθούμε τον διαχωρισμό των μαθητών σε Ρομά και μη Ρομά. Σε ένα σχολείο πρέπει να προωθείται και να προηγείται η ενταξιακή κουλτούρα, όπου όλοι θα συμπεριλαμβάνονται ως ισότιμα μέλη.

10. Ανταποκρίνονται οι Ρομά μαθητές στις σχολικές απαιτήσεις και σε τι βαθμό;

Αυτό που είχα παρατηρήσει είναι ότι δεν ανταποκρίνονται σε μεγάλο βαθμό. Ο βαθμός που ανταποκρίνονται εξαρτάται και από τον βαθμό και τη διδασκαλία που μπορεί να είναι ευέλικτη. Έτσι, μια διδασκαλία που θα είναι πολυπολιτισμικά ευέλικτη θα μπορέσει να επιφέρει θετικά αποτελέσματα. Αν η διδασκαλία δεν είναι ευέλικτη, τότε οι μαθητές πιστεύω ότι δεν θα μπορέσουν να ανταποκριθούν στο μέγιστο δυνατό τους βαθμό, με αποτέλεσμα να θεωρηθεί ως σχολική αποτυχία. Μια αποτυχία που κανονικά πρέπει να αποδοθεί στον εκπαιδευτικό και στο σύστημα και σε καμία περίπτωση στον μαθητή.

11. Ποια νομίζετε ότι είναι τα πιο σημαντικά εμπόδια που αντιμετωπίζουν οι Ρομά μαθητές στο σχολείο; Ποια είναι η εξήγησή σας για τα εμπόδια αυτά;

Το πρώτο που μου έρχεται στο μυαλό είναι ότι δεν παρακολουθούν συστηματικά το σχολείο. Η φοίτησή τους είναι περιστασιακή στο σχολείο. Πέρα από αυτό, δεν υπάρχει μεγάλη υποστήριξη από τους γονείς τους σε όποια προσπάθεια σημειώνουν στο σχολείο. Από εκεί και πέρα, υπάρχουν και κάποια άλλα εμπόδια, τα οποία ουσιαστικά είναι τεχνικής φύσεως, όπως για παράδειγμα, τα σχολικά εγχειρίδια. Για να γίνω πιο σαφής, το σχολικό εγχειρίδιο της Γλώσσας δεν παρουσιάζει κανένα κοινό σημείο με τη ρομανί γλώσσα του μαθητικού πληθυσμού, στον οποίο και απευθύνεται. Παράλληλα, το εύρος της ύλης που απαιτείται τυπικά να καλύψουμε είναι υπέρογκο.

12. Κάποιοι εκπαιδευτικοί ισχυρίζονται ότι πρέπει να έχουν χαμηλές προσδοκίες από τους Ρομά μαθητές. Εσείς συμφωνείτε με αυτό;

Όχι, θα έλεγα ότι δεν συμφωνώ. Πιστεύω ότι πρέπει να έχουμε υψηλές προσδοκίες από όλους τους μαθητές μας, γιατί αλλιώς θα λειτουργήσει ως μια αυτό-εκπληρούμενη προφητεία. Στην περίπτωση που λέμε στους μαθητές μας ότι δεν μπορούν να τα καταφέρουν, και τους ποτίζουμε με αυτήν την πεποίθηση, αυτό είναι κάτι που θα γίνει κομμάτι της ταυτότητάς τους αργά ή γρήγορα, με αποτέλεσμα να τους εξασφαλίσουμε την σχολική αποτυχία σε ένα μεγάλο βαθμό, αν όχι ολοκληρωτικό. Αν όμως εμείς οι ίδιοι πλάθουμε όραμα για τους μαθητές μας, για τον κάθε μαθητή μας ξεχωριστά, τότε ενδεχομένως, να γίνουν μέρος αυτού και γιατί όχι, οι ίδιοι οι πρωταγωνιστές. Αν είχαμε γνώση αναφορικά με τη δύναμη και επιρροή που ασκούμε στα παιδιά, τότε σίγουρα θα ενεργούσαμε αλλιώς, σίγουρα οι προσδοκίες μας θα ήταν άλλες, σίγουρα θα αλλάζαμε και τον τρόπο σκέψης μας, ακόμη και τη διάθεσή μας.

13. Πώς είναι η επικοινωνία με τους Ρομά γονείς; Είναι σε θέση οι Ρομά γονείς να βοηθήσουν τα παιδιά τους;

Από τη δική μου εμπειρία στο σχολείο με τους μαθητές Ρομά δεν ήταν συχνή η επικοινωνία, θα έλεγα σχεδόν ανύπαρκτη. Από τις κουβέντες που είχα κάνει με τα παιδιά, όσες φορές τέλος πάντων ερχόντουσαν, και όσες φορές κατάφερα να ελαφρύνω το κλίμα και να τα ξεκλειδώσω, κατάλαβα ότι η παρουσία των γονέων τους μπορούσε να θεωρηθεί και ως φιλική συμμετοχή στη ζωή τους. Δεν είχαν καμία στήριξη, εκτός από τα βασικά, όταν αυτά κίολας παρέχονταν και πολλές φορές οι γονείς έβλεπαν τα παιδιά ως αντικείμενο εκμετάλλευσης, είτε για προσφορά εργασίας, είτε για τη λήψη του επιδόματος λόγω της φοίτησής τους στο σχολείο. Αν ρωτάς εμένα, θεωρώ πως πρέπει ο εκπαιδευτικός να συνεργάζεται με τους γονείς, να επικοινωνεί και γενικά να υπάρχει αλληλένδετη σχέση ανάμεσα τους. Να δημιουργηθεί, να χτιστεί ένα κλίμα εμπιστοσύνης, όσο κι αν αυτό είναι δύσκολο, προκειμένου να επιτύχουμε, όχι μόνο ως εκπαιδευτικοί αλλά και ως γονείς. Είναι καθήκον μας απέναντι στα παιδιά μας. Αυτό βέβαια απαιτεί καθημερινή προσπάθεια, καθώς το κάθε παιδί, ο κάθε γονέας και ο κάθε εκπαιδευτικός, όλοι μας δηλαδή ανεξαιρέτως, κουβαλάμε το δικό μας ξεχωριστό υπόβαθρο και καλούμαστε να συνυπάρξουμε και να πετύχουμε.

14. Που οφείλεται κατά τη γνώμη σας η σχολική διαρροή των Ρομά μαθητών;

Είναι πολλοί και οι λόγοι και οι παράγοντες. Θα έλεγα ότι έχει να κάνει και με τις αντιλήψεις των ίδιων των μαθητών Ρομά, επειδή τόσο οι διαφορετικές προτεραιότητες, στις οποίες αναφέρθηκα και στην αρχή, όπως για παράδειγμα ο γάμος, όσο και η διαφορετική φιλοσοφία ζωής. Πέρα από αυτό, όταν οι τάξεις είναι ανάμεικτες, Ρομά και μη Ρομά μαθητές, δεν εκλείπουν και τα εκφοβιστικά, ρατσιστικά επεισόδια. Σε αυτήν την περίπτωση, οι Ρομά μαθητές, βρίσκουν την αφορμή, και ξαναλέω, την αφορμή, για να εγκαταλείψουν το σχολείο. Αλλά γενικότερα, η αιτία του κακού ξεκινά από τον τρόπο δόμησης του εκπαιδευτικού συστήματος και στη συνέχεια όλα τα εμπλεκόμενα μέλη, εκπαιδευτικοί, γονείς, μαθητές ακολουθούμε και υπακούμε στις οδηγίες και στα καλούπια που μας θέτουν. Μέσα σε όλο αυτό τονίζω είναι σημαντικός ο ρόλος της γονικής εμπλοκής στο σχολείο.

15. Γιατί οι Ρομά μαθητές δεν σημειώνουν υψηλές σχολικές επιδόσεις; Που οφείλεται αυτό;

Νομίζω πως πάνω κάτω έχω αναφερθεί σε αυτό μέσα από όλα τα προηγούμενα. Δεν είναι ότι δεν έχουν τις ικανότητες, αλλά ότι δεν τους παρέχεται και δεν βρίσκουν οι ίδιοι το κίνητρο και τον λόγο να προσπαθήσουν. Οι λόγοι είναι πολλοί, η δόμηση του εκπαιδευτικού συστήματος, τα μέσα αυτού, η νοοτροπία της ζωής τους, η στάση όσων συναναστρέφονται μαζί τους. Είναι πραγματικά λυπηρό, εν έτη 2022, να μιλάμε ακόμη για σχολική αποτυχία, για σχολική διαρροή, για χαμηλές και υψηλές σχολικές επιδόσεις. Επιτέλους, ας αλλάξει ο κόσμος μας και ας μη μιλάμε για συμπερίληψη ως στάση ζωής, ως φιλοσοφία, να μη μιλάμε καθόλου, γιατί θα είναι κάτι το αυτονόητο.

16. Κάποιοι μιλούν για σχολικό αποκλεισμό των Ρομά μαθητών. Πώς αποκλείει το σχολείο τους μαθητές αυτούς κατά τη γνώμη σας;

Πιστεύω ότι αν υπάρχει η προ-απαιτούμενη πρόθεση, ώστε να καλύπτονται οι ανάγκες των μαθητών Ρομά, με αποτέλεσμα να προσεγγίζονται αυτές οι πολυπολιτισμικές διαφορές και να γεφυρώνονται σε σχέση με τον υπόλοιπο πληθυσμό, τότε δεν θα χρειάζεται να μιλάμε για σχολικό αποκλεισμό, περιθωριοποίηση ή στιγματισμό. Μόνο σε αυτή την περίπτωση, θα έχουμε υψηλότερα ποσοστά αναποκλεισμού, τα οποία συνδέονται και με το φαινόμενο της σχολικής εγκατάλειψης που μπορεί να προκύψει και είναι λογικό, αλλά σε αυτήν την περίπτωση περιμένουμε να είναι χαμηλά.

17. Τι πρέπει να αλλάξει στο σχολείο, έτσι ώστε να ενθαρρυνθούν οι Ρομά μαθητές και να φοιτούν κανονικά;

Κατά τη γνώμη μου θα ήταν καλό να υιοθετηθεί μια συστημική προσέγγιση, δηλαδή να σημειωθεί συνεχόμενη αμφίδρομη συνεργασία μεταξύ όλων των φορέων, προκειμένου να ακολουθείται κοινή γραμμή σκέψης και δράσης. Μόνο μέσω αυτής της προσέγγισης, οι μαθητές δύνανται να θεωρήσουν ότι το σχολείο είναι ένας χώρος στον οποίο μπορούν να εκφραστούν και να αναπτύξουν την κοινωνικότητά τους. Να αφεθούν ελεύθεροι και να γνωστοποιήσουν την ταυτότητά τους στους υπόλοιπους, δίχως τον φόβο της κριτικής και της απόρριψης. Κάτι το οποίο προφανώς και δεν πιστεύω ότι γίνεται στο σύγχρονο ελληνικό σχολείο, ιδίως όταν μιλάμε για ένα πολυπολιτισμικό σχολείο. Δυστυχώς αυτή είναι η πραγματικότητα που βιώνουμε σε καθημερινή βάση.

18. Ποιο ρόλο παίζουν οι εκπαιδευτικοί στην σχολική αποτυχία των Ρομά μαθητών;

Ο ρόλος των εκπαιδευτικών είναι σημαντικός για πολλούς λόγους. Καταρχάς, η ποιότητα των εκπαιδευτικών πρακτικών έχει αντίκτυπο στην αποτελεσματική διδασκαλία. Ακόμα, οι αντιλήψεις των εκπαιδευτικών μπορούν να επηρεάσουν τις αντιλήψεις των μαθητών για τον εαυτό τους και για τις δυνατότητές τους. Μπορούν δηλαδή να επηρεάσουν ως ένα βαθμό το μέλλον τους και τον τρόπο που βλέπουν τη ζωή. Αυτό βέβαια γίνεται μόνο στην περίπτωση που ο ίδιος ο εκπαιδευτικός αποτελεί παράδειγμα προς μίμησης και πηγή έμπνευσης για τα ίδια τα παιδιά. Απαραίτητη προϋπόθεση επίσης συνιστά η δημιουργία ενός κλίματος εμπιστοσύνης και ασφάλειας.

19. Εν τέλει, οι εκπαιδευτικοί δύνανται να διαδραματίσουν ρόλο μείζονος σημασίας για τη μαθητική κοινότητα των Ρομά ή τελικά, η συμβολή τους κρίνεται αμελητέα;

Αμελητέα για κανένα λόγο. Σίγουρα οι παιδαγωγοί παίζουν σημαντικό ρόλο, όχι μόνο στο γνωστικό κομμάτι αλλά ιδίως στο ψυχοσυναισθηματικό. Για εμένα εάν δεν εξασφαλιστεί το δεύτερο, δεν πρόκειται να σημειωθεί επιτυχία ούτε στο πρώτο. Ο δάσκαλος πρώτα από όλα πρέπει να γνωστοποιήσει στα παιδιά ορισμένες βασικές αρχές και αξίες, όπως είναι ο σεβασμός, η ευγένεια, η ειλικρίνεια, η αποδοχή και η συνεργασία. Αφού κατακτηθούν αυτά, έστω και σε ένα μικρό ποσοστό, γιατί ας μη ξεχνάμε πως πολλές φορές για τους γονείς είμαστε εχθροί ή παράλογοι, τότε μόνο θα μπορέσουμε να χτίσουμε πάνω στο γνωστικό κομμάτι, το οποίο για εμένα έρχεται σε δεύτερη μοίρα, καθώς προέχει το συμπεριφορικό. Οπότε προσωπικά, η σχολική αποτυχία πρέπει να έχει ως κριτήριο τη συμπεριφορά και το ήθος και όχι την επίδοση. Τα παιδιά αποτελούν το παρόν αυτής της κοινωνίας και πρέπει να είμαστε διπλά προσεκτικοί, γιατί ως δάσκαλοι διαμορφώνουμε και μπορούμε να επηρεάσουμε ως ένα βαθμό, ακόμη και το μέλλον!

Συνέντευξη 4

Εκπαιδευτικός: Αναπληρωτής/τρια

Μόνιμος

Διδακτική εμπειρία: 20

Διδακτική εμπειρία σε μαθητές Ρομά: 2

Ερωτήσεις Ημι-δομημένης συνέντευξης:

1^{ος} Άξονας: Τοπική Κοινότητα

1. Ποιες είναι οι εντυπώσεις από τους Ρομά κατοίκους της περιοχής σας;

Οι εντυπώσεις..., ποιες να είναι οι εντυπώσεις; Τώρα εντάξει υπάρχουν και καλές εντυπώσεις και κακές. Οι κακές εντυπώσεις είναι ότι οι περισσότεροι γονείς δεν ενδιαφέρονται και τόσο πολύ ή δείχνουν ότι ενδιαφέρονται για τα παιδιά και αμελούν τελείως, τόσο για τη σωματική, όσο και για την ψυχική υγιεινή των παιδιών τους. Γενικότερα, οι εντυπώσεις για τους Ρομά τι να πω... ζουν σε ένα δικό τους πολιτιστικό, διαπολιτισμικό περιβάλλον. Προσπαθούν να εναρμονισθούν με εμάς, αλλά τις περισσότερες φορές δεν το πετυχαίνουν. Σε αυτό βέβαια, δεν φταίμε μόνο εμείς, αλλά και οι ίδιοι, καθώς πολλές φορές δεν επιθυμούν να συνυπάρξουν, ούτε να μπουν σε ορισμένα καλούπια, απλά επειδή πρέπει. Και όταν λέω πρέπει, εννοώ όλα αυτά που έχουμε αποδεχτεί και εμείς και τα ακολουθούμε, παρόλο που τις περισσότερες φορές δεν είναι στην επιλογή μας.

2. Ποια είναι τα διαφορετικά στοιχεία της κουλτούρας τους κατά τη δική σας γνώμη;

Τα διαφορετικά στοιχεία της κουλτούρας τους είναι ότι αυτοί οι άνθρωποι έχουν μάθει να ζουν ελεύθεροι, ακολουθούν κάποιους δικούς τους κανόνες, οι οποίοι δεν εναρμονίζονται με τους δικούς μας κανόνες. Λειτουργούν με τη δική τους συμπεριφορά, η οποία δεν ξέρω σε τι είδους κουλτούρα ανήκει. Ορισμένοι δηλαδή είναι αυθεντικοί και έχουν κάποια κουλτούρα και ορισμένοι είναι εντελώς χαμένοι! Βασικά νομίζω ότι ούτε αυτοί ξέρουν τη πολιτισμική τους ταυτότητα και απλά ακολουθούν το πλήθος και τη φήμη. Κατάλαβες; Ίσως να μην έχουν και την ανάγκη να ψάξουν τον εαυτό τους, τις ρίζες τους, την ταυτότητά τους εις βάθος. Πραγματικά δε ξέρω...

3. Οι πολιτισμικές διαφορές των Ρομά παρεμποδίζουν ή διευκολύνουν τις σχέσεις τους με τους μη Ρομά; Και γιατί;

Οι πολιτισμικές διαφορές όντως θεωρώ πως παρεμποδίζουν τις σχέσεις με τους μη Ρομά, διότι οι μη Ρομά έχουν συγκροτήσει μια πιο δομημένη κοινωνία, η οποία υπόκειται από κανόνες, υπόκειται από θεσμούς, από ήθη και έθιμα. Υπάρχουν δηλαδή νόρμες, υπάρχουν όρια! Σε καμιά περίπτωση δεν θέλω να μειώσω τους Ρομά, δεν εννοώ ότι δεν έχουν κοινωνία, απλώς θέλω να πω πως υπάρχει διαφορά στην κουλτούρα, στην νοοτροπία, στη φιλοσοφία ζωής. Και όπως σε εμάς φαίνονται διαφορετικοί, το ίδιο ακριβώς διαφορετικοί φαινόμαστε κι εμείς σε αυτούς. Είναι αμοιβαίο. Πιστεύω μάλιστα πως οι ίδιοι οι Ρομά εμποδίζουν, παρεμποδίζουν τις σχέσεις με τους υπολοίπους, γιατί δεν μπορούν να ακολουθήσουν κάποιους κανόνες. Γνώμη μου!

4. Γνωρίζετε την ιστορία των Ρομά στην Ελλάδα; Τι γνωρίζετε για τους Ρομά στην Ελλάδα;

Την ιστορία των Ρομά στην Ελλάδα δεν τη γνωρίζω να σε πω την αλήθεια, ούτε γνωρίζω αρκετά για τους Ρομά. Εδώ στην Ελλάδα από ότι ακούω, από ότι βλέπω και από ότι έχω διαβάσει ως φυλή, φυλή; Ως τι να πω; Άντε να το πούμε ως φυλή, είναι αυτόνομοι και αυτοί, έχουν και αυτοί τους δικούς τους κανόνες, το δικό τους πολιτισμικό επίπεδο, το οποίο όμως δεν συνάδει με το δικό μας στην ουσία. Αυτοί που έχουν γνώση της ταυτότητάς τους και της κουλτούρας τους, με ότι αυτό συνεπάγεται, έχουν μια βασική πολιτισμική μόρφωση, είναι πιο σταθεροί, λιγότερο απόλυτοι, πιο συνεννοήσιμοι σε γενικές γραμμές. Στην πλειοψηφία τους βέβαια θεωρώ ότι δεν διαθέτουν ούτε τη στοιχειώδη παιδεία. Έτσι, πιστεύω εγώ τουλάχιστον. Μέσα από τις εμπειρίες και τις συναναστροφές μου έχουν διαμορφώσει αυτή την άποψη, λανθασμένη ή ορθή, δε ξέρω!

2^{ος} Άξονας: Εκπαιδευτική διαδικασία & Διδακτική πράξη

5. Κατά την εκκίνηση της νέας σχολικής χρονιάς, θέτετε στόχους, κάθε φύσεως, για τον μαθητικό πληθυσμό των Ρομά; Διαφέρουν αυτοί οι στόχοι από τους υπόλοιπους μαθητές; Γιατί;

Δεν μπορώ να θέσω διαφορετικούς στόχους σε σχέση με τον μαθητικό πληθυσμό των Ρομά, διότι τα σχολεία είναι ενιαία, η εκπαιδευτική γραμμή είναι μια, το πρόγραμμα είναι συγκεκριμένο και δομημένο. Επίσης, δεχόμαστε πίεση προκειμένου να βγει, να

ολοκληρωθεί μια συγκεκριμένη ύλη και να διδαχθούν κάποια συγκεκριμένα αντικείμενα, διδακτικά αντικείμενα, τα οποία θα θεωρούνται προ-απαιτούμενα και κατεκτημένα στην επόμενη σχολική χρονιά. Επομένως, εγώ δεν μπορώ να κάνω διαχωρισμό, και ίσως φταίει κιόλας και το γνωστικό μου αντικείμενο, η φυσική αγωγή, καθώς θεωρώ ότι απέχει παρασάγγας από άλλα βασικά γνωστικά αντικείμενα, όπως για παράδειγμα η γλώσσα, η ιστορία, κ.ά. Βέβαια, προσπαθώ σε κάθε διδακτική ώρα να λαμβάνει χώρα η αρμόζουσα τροποποίηση και αναπροσαρμογή, ούτως ώστε να συμπεριλάβω τους στόχους μου και παράλληλα να θέσω σε ενεργοποίησης μέσω ποικίλων πρακτικών όλους τους μαθητές ανεξαιρέτως. Να επισημάνω όμως πως οι στόχοι μου είναι κοινοί, είναι ενιαίοι. Δεν είναι διαφορετικοί.

6. Αξιοποιείτε κάποιες ιδιαίτερες διδακτικές μεθόδους για τους Ρομά μαθητές;

Σίγουρα, ορισμένες διαδεδομένες διδακτικές μεθόδους τις αξιοποιούμε όλοι οι εκπαιδευτικοί πιστεύω, ανάλογα βέβαια και με ποιο παιδί έχουμε απέναντι μας. Τώρα δηλαδή δεν κάνω σύγκριση, μεταξύ Ρομά και μη Ρομά, αλλά προσπαθώ κάποιους μαθητές που είναι καλούς να τους ανεβάσω ακόμα περισσότερο και κάποιοι που είναι πιο «μέτριοι», και αυτούς να τους παροτρύνω να ανέβουν στην επίδοσή τους. Δε ξέρω αν γίνομαι κατανοητός. Αυτό που θέλω να πω είναι ότι το κάθε παιδί μπορεί να σημειώσει βελτίωση, είτε είναι μικρή, είτε είναι μεγάλη, αλλά μπορεί. Σκοπός είναι ο εκπαιδευτικός να το βοηθήσει, να το καθοδηγήσει, ούτως ώστε να μη μείνει στάσιμο, καθώς αυτό σηματοδοτεί την πλήρη αποτυχία. Όχι του παιδιού, αλλά του εκπαιδευτικού. Οι διδακτικές που χρησιμοποιώ σίγουρα ανάλογα την περίπτωση διαφοροποιούνται, τροποποιούνται, μεταβάλλονται, αλλάζουν...

7. Γιατί θεωρείτε ότι πρέπει να χρησιμοποιούμε άλλες διδακτικές μεθόδους για τους Ρομά μαθητές;

Λοιπόν, αυτό το θέμα πρέπει να συζητηθεί περαιτέρω. Πιστεύω πως αν χρησιμοποιήσουμε άλλες διδακτικές μεθόδους και αυτό ουσιαστικά κατά κάποιο τρόπο καθιερωθεί, τότε θα κατεβάσουμε το επίπεδο της τάξης στο σύνολό της, κάτι το οποίο σε καμία περίπτωση δεν το θεωρώ σωστό και δίκαιο, καθώς τότε θα ασκηθεί εκπαιδευτική αδικία και ανισοτιμία προς τα υπόλοιπα παιδιά. Βέβαια, θα μου πεις δεν μπορούμε να τα έχουμε και όλα, όταν κιόλας το σύστημα δεν σε βοηθάει από μόνο του αναφορικά με το πως είναι δομημένο. Από τη εμπειρία μου, οι Ρομά στην πλειοψηφία τους, δείχνουν πλήρη αδιαφορία. Δεν είναι ότι δεν μπορούν, ότι δεν έχουν τις δυνατότητες. Εκεί ναι, να

το καταλάβω και να τους βοηθήσω, και ίσως ναι, να θυσιάσω και το επίπεδο της τάξης. Απλώς στην περίπτωση των Ρομά, δεν θέλουν! Δεν τους νοιάζει! Η εκπαίδευση ή οποιοδήποτε γνωστικό αντικείμενο που εντάσσεται σε αυτή και είναι προκαθορισμένο είναι πέραν του ενδιαφέροντός τους, με αποτέλεσμα να το θεωρούν και να το κρίνουν ως άχρηστο, ως περιττό! Πραγματικά, δεν μπορώ να σκεφτώ τι μπορούμε να κάνουμε εμείς οι εκπαιδευτικοί, ώστε να καταφέρουμε να κεντρίσουμε το ενδιαφέρον των Ρομά. Είναι αλλού... δεν υπάρχει κανένα σχεδόν κοινό σημείο πάνω στο οποίο μπορούμε να δουλέψουμε. Ώρες - ώρες απορώ και απογοητεύομαι!

8. Χρησιμοποιείτε ένα διαφορετικό εκπαιδευτικό υλικό για τους Ρομά μαθητές; Για ποιους λόγους;

Όχι, δεν χρησιμοποιώ διαφορετικό εκπαιδευτικό υλικό για τους Ρομά, για τους λόγους που σου ανέφερα πριν. Οι στόχοι είναι συγκεκριμένοι, τώρα από εκεί κι ύστερα μεταβάλλω το μάθημά μου ανάλογα με την εξέλιξή του, δημιουργώ κανόνες στο μάθημά μου και προσπαθώ να αντιληφθώ εάν έχουν κατανοήσει τα βασικά σημεία του μαθήματος που τους διδάχτηκε. Αποζητώ πολλές φορές και την ανατροφοδότηση για να γίνομαι κι εγώ καλύτερος και κατά την πάροδο του χρόνου, η διδασκαλία να είναι πιο αποτελεσματική για τους ίδιους. Να έχουν λόγο δηλαδή να έρχονται, να περιμένουν, να προσπαθούν. Ξαναλέω πως ό,τι χρησιμοποιώ για τους άλλους μαθητές, χρησιμοποιώ και για αυτούς χωρίς κάποια ιδιαίτερη διάκριση.

9. Σε κάποια σχολεία διαχωρίζουν τους Ρομά μαθητές από τους μη Ρομά μαθητές. Συμφωνείτε με αυτό και γιατί;

Αυτό ήθελα να σου πω. Σε αυτό το σημείο πρέπει να πω πως για εμένα ο διαχωρισμός των μαθητών δεν είναι σωστός. Τι θεωρώ σωστό εγώ τώρα; Μεγάλη κουβέντα! Αρχικά να πούμε πως αν σε ένα τμήμα, η πλειοψηφία είναι Ρομά, οι οποίοι κατά συνέπεια δεν δείχνουν ενδιαφέρον για το μάθημα, τότε τα υπόλοιπα παιδάκια, δεν έχει καμία σημασία ο αριθμός τους, θα χαθούν, είναι σίγουρο! Δεν πρόκειται να πάνε μπροστά! Επίσης, πιστεύω ότι συμβαίνει και το αντίθετο. Δηλαδή, εάν τοποθετήσουμε ορισμένα παιδιά Ρομά σε ένα τμήμα, του οποίου οι μαθητές δείχνουν μαθησιακό ενδιαφέρον, τότε το πιο πιθανόν είναι τα παιδιά Ρομά να κινητοποιηθούν και αυτό είναι μόνο προς όφελός τους. Ουσιαστικά συναντάμε την εναρμόνιση με το περιβάλλον και σε αυτό σίγουρα θα

βοηθούσε και η στήριξη του οικογενειακού περιβάλλοντος, κάτι το οποίο δεν έχω παρατηρήσει στους Ρομά. Όπως έχω δει εγώ τουλάχιστον αυτά τα χρόνια.

10. Ανταποκρίνονται οι Ρομά μαθητές στις σχολικές απαιτήσεις και σε τι βαθμό;

Ναι, οι πιο πολλοί ανταποκρίνονται. Ανταποκρίνονται σε ικανοποιητικό βαθμό. Όταν βρουν τα δύσκολα βέβαια, αρχίζει η διαδικασία την απομάκρυνσης. Αλλά αν θελήσουν, αν έχουν όρεξη και ενδιαφέρον, τότε ναι, μπορούν να ανταποκριθούν άνετα.

11. Ποια νομίζετε ότι είναι τα πιο σημαντικά εμπόδια που αντιμετωπίζουν οι Ρομά μαθητές στο σχολείο; Ποια είναι η εξήγησή σας για τα εμπόδια αυτά;

Τα εμπόδια που συναντούν οι μαθητές αυτοί στο σχολείο είναι ότι δεν θέλουν, όχι ότι δεν μπορούν να μπουν σε κανόνες και σε καλούπια. Νομίζουν ότι η μάθηση είναι μια εύκολη διαδικασία, θέλουν δηλαδή αν είναι δυνατόν να τα μάθουν όλα σε μια μέρα για να τελειώσει το παραμύθι αυτό για αυτούς. Ουσιαστικά, δεν ενδιαφέρονται για την ουσία, δεν ξέρουν να εκτιμήσουν την εκπαίδευση. Βασικά πιστεύω ότι έρχονται μόνο και μόνο για το επίδομα που τους παρέχεται και ίσως κάποιος, πολλοί λίγοι να θέλουν να πάρουν και το χαρτί αποφοίτησης, όχι ότι θα το χρειαστούν και κάπου, αλλά έτσι απλά! Ίσως βέβαια, κάποια παιδιά να επιθυμούν αυτό το πολυπόθητο χαρτί, γιατί για αυτά ίσως να είναι το εισιτήριο για τη νέα τους ζωή. Όπως συμβαίνει και με εμάς. Επίσης, έχω διαπιστώσει ότι σε πολλά θέματα τους διέπει η πλήρης ανευθυνότητα, ή τουλάχιστον σε ζητήματα που δεν τους αφορούν άμεσα.

12. Κάποιοι εκπαιδευτικοί ισχυρίζονται ότι πρέπει να έχουν χαμηλές προσδοκίες από τους Ρομά μαθητές. Εσείς συμφωνείτε με αυτό;

Αν συμφωνώ ότι οι εκπαιδευτικοί πρέπει να έχουν χαμηλές προσδοκίες; Όχι, δεν συμφωνώ. Γιατί υπάρχουν και Ρομά μαθητές, οι οποίοι είναι και πολύ καλοί, ναι και όμως υπήρχαν και πολύ καλοί μάλιστα. Είναι θέμα παιδείας και αγωγής από το σπίτι. Όλα από εκεί κρίνονται και εμείς απλά ως εκπαιδευτικοί ερχόμαστε να τελειοποιήσουμε ότι έχουν χτίσει ή να το γκρεμίσουμε πριν να είναι αργά. Επομένως, είναι κρίμα και άδικο να έχουμε εξ αρχής χαμηλές προσδοκίες, γιατί κατά αυτόν τον τρόπο προδικάζουμε μια κατάσταση. Ακόμη και αν βλέπουμε πως το παιδί δεν θέλει, αδιαφορεί, μας γράφει...εμείς να κάνουμε το καλύτερο δυνατόν, τουλάχιστον να τα έχουμε καλά με τη συνείδησή μας αδελφάκι μου.

13. Πώς είναι η επικοινωνία με τους Ρομά γονείς; Είναι σε θέση οι Ρομά γονείς να βοηθήσουν τα παιδιά τους;

Θα σου πω... Εδώ τώρα συναντάμε τα δυο άκρα. Καμία απολύτως ισορροπία! Υπάρχουν Ρομά γονείς, οι οποίοι είναι πολύ κατατοπισμένοι και τοποθετούνται σωστά απέναντι στο παιδί τους. Το στηρίζουν και ξέρουν να εκτιμάνε την αξία της εκπαίδευσης που τους παρέχεται. Είναι καθημερινοί αγωνιστές. Μάλιστα, προσφέρουν σε καθημερινή βάση ψυχολογική στήριξη στο παιδί τους, η οποία είναι πιο σημαντική και ουσιαστική από τη γνωστική. Πρόκειται για γονείς, για οικογένειες που διέπονται από μια στοιχειώδη παιδεία, με ήθος και αρχές. Ωστόσο, όπως πάντα, υπάρχουν και γονείς, οι οποίοι είναι εντελώς στα χαμένα και πολλές φορές ξεχνούν ότι έχουν και παιδιά. Μάλιστα, ορισμένες φορές πιστεύω πως θεωρούν τα παιδιά τους φίλους τους ή συνομηλίκους τους και ότι έχουν τις ίδιες υποχρεώσεις. Ίσως για αυτό κιάλας τα βάζουν να δουλεύουν. Με αυτούς τους γονείς υπάρχει επικοινωνιακό πρόβλημα. Φέρονται διπολικά και μπερδεύουν το παιδί. Από μπροστά συμφωνούν με τον δάσκαλο, όταν βέβαια μας κάνουν την τιμή και εμφανιστούν, και από πίσω γκρεμίζουν ότι είτε και ίσως να τον βγάλουν και τρελό. Συναντάμε δηλαδή την πλήρη αποδόμηση του δασκάλου. Αχ δε ξέρω... Νομίζω είναι θέμα επιπέδου και θέμα παιδείας της οικογένειας των Ρομά. Το τονίζω, παιδείας...η μόρφωση είναι άλλο πράγμα, δεν υπάρχει ταύτιση, για εμένα τουλάχιστον. Αυτή είναι η πηγή, είτε του καλού, είτε του κακού. Από εκεί ξεκινάνε και εκεί τελειώνουν όλα! Είναι ξεκάθαρα θέμα παιδείας όλα, τέλος!

14. Πού οφείλεται κατά τη γνώμη σας η σχολική διαρροή των Ρομά μαθητών;

Πού οφείλεται; Τα είπαμε και πριν... Αρνούνται να μπου σε καλούπια. Είναι ανεξάρτητοι και προτιμούν να ζουν ελεύθερα έξω. Και είναι λογικό, έτσι έχουν μάθει, αυτό είναι το φυσιολογικό για αυτούς. Νομίζω πως θέλουν να ζουν τη ζωή τους έντονα και γρήγορα. Νομίζουν ότι μπορούν να κάνουν τα πάντα στην αρχή λόγω του νεαρού της ηλικίας τους και μετά βλέπουν τι γίνεται στη ζωή και αρχίζουν και απογοητεύονται. Δεν είναι τόσο συνειδητοποιημένοι. Η σχολική διαρροή οφείλεται στο ότι δεν είναι συνεπείς σε αυτό που κάνουν και δεν νοιάζονται. Αδιαφορούν πλήρως! Και επειδή δεν έχουν και τη σωστή καθοδήγηση και στήριξη από το σπίτι, πολλές φορές αναγκάζονται να ενηλικιωθούν πιο γρήγορα. Είναι πολλοί οι παράγοντες, δεν είναι τόσο απλό.

15. Γιατί οι Ρομά μαθητές δεν σημειώνουν υψηλές σχολικές επιδόσεις; Πού οφείλεται αυτό;

Οι Ρομά μαθητές δεν σημειώνουν υψηλές σχολικές επιδόσεις όπως προείπαμε και ένας λόγος είναι, γιατί δεν ασχολούνται σοβαρά και ευσυνείδητα με αυτό που κάνουν. Βασικά, δεν τους αφορά, δεν τους ενδιαφέρει, γιατί δε βρίσκουν και τον λόγο να το κάνουν. Για να σου δώσω να καταλάβεις, μου έχει τύχει περίπτωση μαθητή που πήρε το ακόντιο και το πέταξε 30 – 40 μέτρα μακριά και έμεινα άφωνος. Και όταν πήγα και του είπα ότι αυτό είναι μεγάλο επίτευγμα, ότι έχει ταλέντο και πρέπει να το δουλέψουμε, με κοιτούσε και γελούσε. Δεν έδωσε καν σημασία! Το θεώρησε κάτι το ευτελές. Και αυτό θεωρώ πως προκύπτει από τη νοοτροπία που έχουν. Θεωρούν ότι το χρήμα είναι αρκετά σημαντικό και πρέπει να το λάβεις τώρα. Ότι κάνεις δηλαδή να έχει μια χρηματική ανταμοιβή. Δεν μπορούν να περιμένουν...και ούτε φυσικά χρειάζονται ή αποζητούν την ηθική ικανοποίηση. Για αυτούς αυτά είναι ψιλά γράμματα. Επομένως δεν έχει προσπαθήσει και κάποια στιγμή θα ανταμειφθώ. Έχει κάνω και κερδίζω, τώρα!

16. Κάποιοι μιλούν για σχολικό αποκλεισμό των Ρομά μαθητών. Πώς αποκλείει το σχολείο τους μαθητές αυτούς κατά τη γνώμη σας;

Τους αποκλείουμε, στο είπα και πριν. Όχι εκούσια αλλά ακούσια. Με έμμεσο τρόπο που πολλές φορές, ούτε εμείς οι ίδιοι δεν το αντιλαμβανόμαστε. Δηλαδή μου έχει συμβεί και είπα στον εαυτό μου «εε..τι κάνεις τώρα; Είσαι εκπαιδευτικός τρομάρα σου». Όπως και να έχει είναι δύσκολο να διατηρηθούν οι ισορροπίες. Είναι δύσκολο να καταφέρεις να βοηθήσεις και τα Ρομά παιδιά, που στην πλειοψηφία τους υστερούν αλλά και να προχωρήσει η υπόλοιπη τάξη κανονικά. Αν με ρωτάς...είναι ανέφικτο! Στη θεωρία καλά τα λέμε όλοι μας, τι πρέπει και τι δεν πρέπει, αλλά άιντε να μπει σε τάξη, να σε δω τι θα κάνεις όντως. Πολλές φορές και εμείς οι ίδιοι απορούμε πως επιτρέπουμε τον αποκλεισμό αυτόν, αλλά δεν υπάρχει διέξοδος, δεν ξέρω, αλήθεια.... Δεν γίνεται να αφήσουμε πίσω 200 παιδιά και να εστιάσουμε στα 50 παιδιά Ρομά που έρχονται και τα οποία δεν έχουν τις περισσότερες φορές τη θέληση να συμμετέχουν. Δε γίνεται να ασχοληθούμε μόνο με αυτά και τα υπόλοιπα 150 παιδιά να τα αφήσουμε στο έλεος του Θεού. Εν ολίγοις, οι Ρομά αποκλείονται τελικά ουσιαστικά από μόνοι τους, πολλές φορές κάθε προσπάθεια μας πέφτει στο κενό! Και μετά παρατάμε κι εμείς την προσπάθεια. Και πού καταλήγουμε; Στο απόλυτο τίποτα! Είναι λυπηρό!

17. Τι πρέπει να αλλάξει στο σχολείο, έτσι ώστε να ενθαρρυνθούν οι Ρομά μαθητές και να φοιτούν κανονικά;

Στο σχολείο πιστεύω ότι δεν πρέπει να αλλάξει κάτι. Να συνεχίσει να λειτουργεί ορθά. Οι εκπαιδευτικοί και ιδίως οι νέοι έχουν όρεξη και προθυμία. Πλέον οι στερεοτυπικές και ρατσιστικές αντιλήψεις είναι σχεδόν ανύπαρκτες, αλλάζουμε σαν κοινωνία.... Τι πρέπει να αλλάξει; Το οικονομικό κίνητρο που παρέχετε στους Ρομά να δίνεται κάτω από προϋποθέσεις. Να σου λέει ρε παιδί μου, θα πάρεις 500 ευρώ εάν και μόνο σημειώσεις την τάδε σχολική επίδοση και αν απουσιάσεις το πολύ τάδε μέρες από το σχολείο. Εκεί να δεις τι ωραία που θα ξεσκιστούν όλοι να έρχονται και τι ωραία που θα συμμετέχουν στην εκπαιδευτική διαδικασία χωρίς να μας γράφουν. Αφού δεν κινητοποιούνται με το εσωτερικό κίνητρο, θα κινητοποιηθούν με το εξωτερικό και στην πορεία θα έρθει και το άλλο. Τα πράγματα είναι απλά!

18. Ποιο ρόλο παίζουν οι εκπαιδευτικοί στην σχολική αποτυχία των Ρομά μαθητών;

Ο ρόλος των εκπαιδευτικών είναι να μπορέσει να τους ξανά εντάξει. Να τους υπενθυμίσει ότι η κοινωνία διέπεται από κανόνες, από όρια, από θεσμούς που πρέπει όλοι μας να τους ακολουθήσουμε και να τους σεβαστούμε και να μπορέσουμε να συνυπάρξουμε αρμονικά ο ένας με τον άλλον. Είμαστε διαφορετικοί και αυτό μας αλληλοσυμπληρώνει. Αυτή είναι και η μαγεία! Δεν είμαστε ξεχωριστοί με την κακή έννοια. Αλλά νομίζω πως αυτοί μας θεωρούν ξεχωριστούς, λες και θα τους κάνουμε κακό, λες και εξαιτίας μας θα χάσουν την ταυτότητά τους. Δεν είμαστε ξεχωριστοί. Πρέπει να λειτουργούμε ως σύνολο και ως οντότητα για να μπορέσουμε να συμβιώσουμε και να ανταπεξέλθουμε στις δύσκολες συνθήκες της κοινωνίας μας. Αυτός είναι ο ρόλος του εκπαιδευτικού, να βάλει το δικό του λιθαράκι, ώστε να αλλάξει η νοοτροπία, η φιλοσοφία μας. Ο ρόλος του είναι ενθαρρυντικός και υποστηρικτικός!

19. Εν τέλει, οι εκπαιδευτικοί δύνανται να διαδραματίσουν ρόλο μείζονος σημασίας για τη μαθητική κοινότητα των Ρομά ή τελικά, η συμβολή τους κρίνεται αμελητέα;

Οι εκπαιδευτικοί δύνανται να διαδραματίσουν ρόλο μείζονος σημασίας είπες έτσι; Δύνανται ναι. Δύνανται να διαδραματίσουν ρόλο μείζονος σημασίας στη μαθητική κοινότητα των Ρομά, γιατί μέσα από τους εκπαιδευτικούς, μέσα από την ηρεμία και τη σταθερότητα που εκπέμπουν, μέσα από τη σωστή αντιμετώπιση κάποιων συμπεριφορών των μαθητών αυτών, ίσως καταφέρουν να αλλάξουν γνώμη για πολλά θέματα. Δύσκολα

αλλά ίσως το καταφέρουν. Μετά από πολλές μάχες κα απογοητεύσεις. Το πιστεύω αυτό ή τουλάχιστον θέλω να το ελπίζω! Γιατί αν ένας εκπαιδευτικός έχει τα θέληση και προσπαθήσει να κεντρίσει το ενδιαφέρον των μαθητών, τότε θα καταφέρει και να τους περάσει μηνύματα για την πολιτιστική κληρονομιά μας, για τη συμπερίληψη, για τη διαφορετικότητα, την αναγνώριση και την αποδοχή. Αρκεί ο εκπαιδευτικός να μην αφεθεί, να μην τα παρατήσει, ακόμη και αν βλέπει ότι οι προσπάθειες του πάντα συναντούν τοίχο, πέφτουν στο κενό, αυτός να συνεχίσει να προσπαθεί, με την ίδια πυγμή. Τουλάχιστον να είναι ήσυχος με την συνείδηση του και να πει στο τέλος ότι ό,τι περνούσε από το δικό μου χέρι το έκανα, το εξάντλησα.

Συνέντευξη 5

Εκπαιδευτικός: Αναπληρωτής/τρια Μόνιμος

Διδακτική εμπειρία: 20

Διδακτική εμπειρία σε μαθητές Ρομά: 10

Ερωτήσεις Ημι-δομημένης συνέντευξης:

1^{ος} Άξονας: Τοπική Κοινότητα

1. Ποιες είναι οι εντυπώσεις από τους Ρομά κατοίκους της περιοχής σας;

Λοιπόν...θα εστιάσω στην περιοχή του Βόλου, καθώς εκεί υπηρέτησα τα περισσότερα μου χρόνια σε σχολεία με Ρομά. Συγκεκριμένα για το Αλιβέρι. Οι εντυπώσεις μου γενικά είναι πολύ θετικές. Με όσες οικογένειες Ρομά έχω έρθει σε επικοινωνία ήταν άνθρωποι που με αποδέχτηκαν και τους αποδέχτηκα και είχαμε μια πολύ ουσιαστική αλληλεπίδραση αναφορικά με ζητήματα εκπαίδευσης των παιδιών τους, αλλά με μία δύο οικογένειες είχαμε και μια σχέση πιο φιλική, δηλαδή με κάλεσαν στο σπίτι τους, φάγαμε μαζί μιλήσαμε περισσότερο για την οικογένεια, γνωριστήκαμε καλύτερα... Γενικά οι εντυπώσεις μου από όλες τις οικογένειες Ρομά που ήρθα σε επικοινωνία ήταν πολύ θετικές και τολμώ να πω ουσιαστικές και εποικοδομητικές. Δεν είναι άνθρωποι του φαίνεσθαι, όπως οι περισσότεροι δυστυχώς. Διακρίνονται για την ειλικρίνεια και την εντιμότητά τους, εγώ σε αυτό έχω καταλήξει μετά από τόσα χρόνια αν με ρωτάς.

2. Ποια είναι τα διαφορετικά στοιχεία της κουλτούρας τους κατά τη δική σας γνώμη;

Ότι υπάρχουν διαφορές στην κουλτούρα είναι το μόνο σίγουρο. Ένα στοιχείο που έχει να κάνει με αυτές τις διαφορές είναι ότι οι άνθρωποι νιώθουν ότι είναι αποκλεισμένοι. Δηλαδή ότι ένα μεγάλο μέρος της κοινωνίας δεν τους θέλει και αυτό δημιουργεί μια σειρά από ζητήματα. Ένα σημείο της κουλτούρας, το οποίο είναι σίγουρα πολύ διαφορετικό από τον υπόλοιπο πληθυσμό είναι ότι από πολύ νωρίς τα κορίτσια παντρεύονται. Ήδη στην ηλικία των 13 επισυνάπτουν γάμο και ξεκινούν την διαδικασία της αναπαραγωγής. Και αυτό είναι ένα στοιχείο της κουλτούρας που θεωρώ ότι πρέπει να αλλάξει...

3. Οι πολιτισμικές διαφορές των Ρομά παρεμποδίζουν ή διευκολύνουν τις σχέσεις τους με τους μη Ρομά; Και γιατί;

Ωραία ερώτηση αυτή! Ενδιαφέρουσα! Λοιπόν, οι πολιτισμικές διαφορές, έτσι όπως οι μη Ρομά βλέπουν τους Ρομά, ο τρόπος που οι μη Ρομά βλέπουν τους Ρομά, συνήθως λειτουργεί αρνητικά. Δηλαδή, οι όποιες πολιτισμικές διαφορές φαίνεται να συνιστούν εμπόδιο, σε πρώτη φάση τουλάχιστον. Αυτό όμως έχει να κάνει με τις προκαταλήψεις κυρίως των μη Ρομά απέναντι στους Ρομά. Δεν είναι δηλαδή οι διαφορές αυτές καθαυτές που είναι το πρόβλημα, αλλά ο τρόπος που βλέπουμε τις διαφορές και αν τις επεξεργαζόμαστε και προσπαθούμε να δούμε βαθύτερα. Το πρόβλημα είναι ότι δεν μπαίνουμε καν σε αυτή τη διαδικασία. Σημασία θα είχε πώς τις αντιλαμβανόμαστε και πώς τις αξιολογούμε. Το διαφορετικό συγκριτικά με αυτό που ορίζουμε εμείς ως φυσιολογικό, γιατί έτσι μας έμαθαν, το κρίνουμε ευθύς αμέσως ως κάτι αρνητικό. Επομένως, θα ήταν καλό να μπορέσουμε να δούμε τα πράγματα λίγο και με τα μάτια των ίδιων των ανθρώπων, στην προκειμένη περίπτωση των Ρομά. Ενσυναίσθηση, αυτή είναι πιστεύω η λέξη κλειδί και το μυστικό της επιτυχίας. Το θέμα όμως είναι να προβληματιστούμε και να έχουμε θέληση να γνωρίσουμε το κάτι νέο, αλλά πρέπει να είμαστε προετοιμασμένοι και για τα δυο ενδεχόμενα: αφού το γνωρίσουμε να το αποδεχτούμε και να πορευτούμε ή ακόμη και να το υιοθετήσουμε, κάτι το οποίο άλλες φορές αρνούμαστε να το κάνουμε από εγωισμό.

4. Γνωρίζετε την ιστορία των Ρομά στην Ελλάδα; Τι γνωρίζετε για τους Ρομά στην Ελλάδα;

Ομολογώ πως γνωρίζω αρκετά καλά την ιστορία των Ρομά. Παραδείγματος χάριν, ξέρω ότι μέχρι το 1970 οι άνθρωποι δεν είχαν ταυτότητες. Δηλαδή ήταν σαν να μην υπάρχουν! Απίστευτο ε; Επίσης, ξέρω ότι υπάρχουν διαφορετικές θα λέγαμε πληθυσμιακές ομάδες Ρομά ανάλογα από πού έχουν έρθει στην Ελλάδα. Παράλληλα, σημειώνονται και αρκετές κοινωνικές διαφορές ανάμεσά τους. Κοινωνικές ανισότητες. Υπάρχουν δηλαδή Ρομά που έχουν μόνιμο σπίτι, μόνιμη στέγη και μόνιμη δουλειά έχουν παραδείγματος χάριν κάποια μαγαζιά, κάποια καταστήματα... αυτό είναι ας πούμε στην Αθήνα σε κάποιες περιοχές και άλλοι Ρομά που δεν έχουν, ούτε μόνιμη στέγη, ούτε μόνιμη δουλειά. Και αυτό δημιουργεί όπως αντιλαμβάνεσαι πολλά ζητήματα...σε όλα τα επίπεδα και σε όλες τις εκφάνσεις του.

5. Κατά την εκκίνηση της νέας σχολικής χρονιάς, θέτετε στόχους, κάθε φύσεως, για τον μαθητικό πληθυσμό των Ρομά; Διαφέρουν αυτοί οι στόχοι από τους υπόλοιπους μαθητές; Γιατί;

Μάλιστα, ναι, εννοείται πως θέτω διαφορετικούς στόχους για τα παιδιά Ρομά, γιατί έχουν περισσότερα κενά στα μαθήματα και πιστεύω πολύ σε αυτό που λέμε διαφοροποιημένη παιδαγωγική. Δηλαδή ότι για κάθε μαθητή, είτε είναι Ρομά, είτε είναι μη Ρομά, θα πρέπει να στήσεις, να φτιάξεις μια διαφορετική προσέγγιση. Διαφορετικό υλικό, διαφορετική μέθοδο, καθώς το κάθε παιδί έχει το δικό του σημείο εκκίνησης και συνιστά και διαφορετική ιδιοσυγκρασία, με διαφορετικό συνδυασμό νοημοσύνης. Πρέπει να εντοπίσεις ποια είναι τα κενά του, να δεις ποιος είναι ο τρόπος που μαθαίνει ευκολότερα. Για τα παιδιά Ρομά χρειάζεται σίγουρα μια τέτοια διαφοροποιημένη παιδαγωγική, όπως και για κάθε παιδί άλλωστε. Ακόμη και για εμάς τους ενήλικες ισχύει αυτό! Όμως για μένα είναι πολύ σημαντικό να συμμετέχουν μέσα στις «κανονικές» τάξεις του σχολείου μαζί με τα υπόλοιπα παιδιά και όχι σε ξεχωριστές τάξεις. Να συνυπάρχουν, προκειμένου το διαφορετικό να συναντήσει το αλλιώτικο, μόνο τότε και υπό αυτές τις συνθήκες θα μπορέσουμε να μιλήσουμε για ισότιμη, δίκαιη εκπαιδευτική διαδικασία.

6. Αξιοποιείτε κάποιες ιδιαίτερες διδακτικές μεθόδους για τους Ρομά μαθητές;

Ναι, χρησιμοποιώ πολύ το εποπτικό υλικό. Πιο συγκεκριμένα, οπτικοακουστικό υλικό, όπως φωτογραφίες, βίντεο και γενικά τη βιοματική προσέγγιση. Παραδείγματος χάριν, να έρχονται σε επαφή με υλικά, μέσα, με τη φύση, πράγματα και διαδικασίες που εντάσσονται στην καθημερινή τους ζωή, ούτως ώστε να σημειωθεί η παρατήρηση, η ανακάλυψη, ο προβληματισμός και μετέπειτα να καταλήξουμε στην ανακάλυψη της γνώσης.

7. Γιατί θεωρείτε ότι πρέπει να χρησιμοποιούμε άλλες διδακτικές μεθόδους για τους Ρομά μαθητές;

Αρχικά, δεν θεωρώ ότι πρέπει μόνο για τους Ρομά μαθητές να αξιοποιούμε διαφορετικές διδακτικές μεθόδους. Ως εκπαιδευτικοί οφείλουμε να προβληματιζόμαστε, να σχεδιάζουμε και να υιοθετούμε την καταλληλότερη και πιο αποτελεσματική διδακτική μέθοδο για το κάθε παιδί ξεχωριστά. Να δουλεύουμε πάνω στη δική του Ζ.Ε.Α. Προφανώς και κάτι τέτοιο είναι πιο πολύπλοκο, πιο χρονοβόρο, αλλά σίγουρα σωστότερο και πιο εποικοδομητικό, εάν

θέλουμε να λεγόμαστε παιδαγωγοί. Επειδή οι Ρομά μαθητές, ας πούμε η γλώσσα των Ρομά, η ρομανί δεν είναι γραπτή γλώσσα, δεν είναι εξοικειωμένοι με το γραπτό λόγο, όπως είναι οι υπόλοιποι μαθητές. Επομένως, αυτός είναι ένας λόγος που πρέπει να υπάρξει διαφοροποίηση στις διδακτικές μεθόδους. Η δική τους γλώσσα είναι μόνο προφορική. Το γνωρίζεις; Η ρομανί δεν γράφεται, είναι προφορική και αυτό από μόνο του αρκεί για να επέλθει η διαφοροποίηση. Άρα, εάν θέλουμε να βοηθήσουμε τους Ρομά στην πράξη, πρέπει αρχικά να γνωρίσουμε την κουλτούρα τους και κάποια βασικά της στοιχεία.

8. Χρησιμοποιείτε ένα διαφορετικό εκπαιδευτικό υλικό για τους Ρομά μαθητές; Για ποιους λόγους;

Ναι, όπως είπα πριν χρησιμοποιώ κυρίως πολύ εποπτικό υλικό, ιδίως στις μικρές τάξεις, δηλαδή πρώτη και δεύτερα δημοτικού, καθώς σε αυτές τις ηλικίες μπορεί μια λέξη να μην την ξέρουν, ενώ όταν δουν την εικόνα, την καταλαβαίνουν αμέσως. Εν ολίγοις, προσπαθώ να διδάσκω τα ελληνικά σαν δεύτερη γλώσσα στους Ρομά, ας μη ξεχνάμε πως δεν είναι η μητρική τους γλώσσα.

9. Σε κάποια σχολεία διαχωρίζουν τους Ρομά μαθητές από τους μη Ρομά μαθητές. Συμφωνείτε με αυτό και γιατί;

Διαφωνώ κάθετα, κάθετα όμως! Σε αυτό με βρίσκεις απόλυτο! Διαφωνώ, γιατί αυτό δημιουργεί κοινωνικές διακρίσεις και ανισότητες. Τα παιδιά Ρομά θα πρέπει να εντάσσονται στα ίδια σχολεία που είναι και τα άλλα παιδιά σε συνδυασμό με την ύπαρξη των υποστηρικτικών δομών. Ποιες είναι οι υποστηρικτικές δομές; Είναι οι τάξεις υποδοχής, η παράλληλη στήριξη, τα Ζ.Ε.Π. κ.τ.λ.

10. Ανταποκρίνονται οι Ρομά μαθητές στις σχολικές απαιτήσεις και σε τι βαθμό;

Εδώ εξαρτάται λίγο και από το τι οικογένεια και τι στήριξη έχουν οι Ρομά μαθητές από την οικογένειά τους. Κάποιοι Ρομά μαθητές ανταποκρίνονται και προσπαθούν, κάποιοι άλλοι λιγότερο, κάποιοι άλλοι καθόλου. Εξαρτάται, τόσο από την οικογένεια, όσο και από το σχολείο. Δηλαδή σε τι βαθμό και πόσο ουσιαστικά το σχολείο προσπαθεί να εντάξει τους Ρομά μαθητές στην τάξη. Αν δουν τα παιδιά αυτά ότι γίνεται η προσπάθεια από το σχολείο θεωρώ ότι ανταποκρίνονται περισσότερο και ίσως σημειώσουν και την προσδοκώμενη εξέλιξη. Αλλά αν ο ίδιος ο εκπαιδευτικός αδιαφορεί και ουκ ολίγες φορές προδικάζει το

αποτέλεσμα, τότε τι να κάνει και το παιδί; Η συμπεριφορά του είναι ο καθρέφτης της συμπεριφοράς του δασκάλου.

11. Ποια νομίζετε ότι είναι τα πιο σημαντικά εμπόδια που αντιμετωπίζουν οι Ρομά μαθητές στο σχολείο; Ποια είναι η εξήγησή σας για τα εμπόδια αυτά;

Μμμ...Λοιπόν, πρώτο σημαντικό εμπόδιο αποτελεί η γλώσσα, δεύτερο οι προκαταλήψεις από τους μη Ρομά μαθητές που συνήθως δεν τους δέχονται και η προέλευση είναι κοινωνικής φύσεως προφανώς. Ο τρόπος δηλαδή που η ευρύτερη κοινωνία αντιμετωπίζει τους Ρομά. Και ο ίδιος εκπαιδευτικός πολλές φορές διέπεται από προκαταλήψεις και στερεοτυπικές πεποιθήσεις που τις μεταφέρει με άμεσο ή έμμεσο τρόπο, καθώς δεν μπορεί να απαλλαγεί από αυτές. Οι εκπαιδευτικοί εξάλλου είναι ένα κομμάτι της κοινωνίας, έτσι δεν είναι; Ωστόσο, υπάρχουν εκπαιδευτικοί και ιδίως οι πιο νέοι, οι οποίοι το προσπαθούν αρκετά, θαυμάσια καλά. Είναι πιο ευαισθητοποιημένοι και ευσυνείδητοι με αυτό που κάνουν και αυτό φαίνεται στην πράξη...στον τρόπο που σκέφτονται, που προσεγγίζουν τους Ρομά, που διδάσκουν. Είναι όλη τους η στάση!

12. Κάποιοι εκπαιδευτικοί ισχυρίζονται ότι πρέπει να έχουν χαμηλές προσδοκίες από τους Ρομά μαθητές. Εσείς συμφωνείτε με αυτό;

Όχι, όχι δεν συμφωνώ, γιατί αν έχεις χαμηλές προσδοκίες ουσιαστικά είναι σαν να πιστεύεις ότι αυτά τα παιδιά δεν μπορούν να τα βγάλουν πέρα. Πρέπει να έχουν τις ίδιες προσδοκίες που έχουν και από τα άλλα τα παιδιά, αλλά να υποστηρίζουν, να καθοδηγούν και να βοηθούν τους Ρομά μαθητές με διάφορους τρόπους, όπως προείπαμε. Με την αξιοποίηση ποικίλων διδακτικών μεθόδων στο πλαίσιο της διαφοροποιημένης διδασκαλίας. Είναι δύσκολο προφανώς, αλλά σίγουρα πιο αποτελεσματικό. Όχι, δεν πρέπει να έχουμε λιγότερες προσδοκίες, γιατί κάτι τέτοιο λειτουργεί ως τείχος για τα παιδιά αυτά.

3^{ος} Άξονας: Σχέση οικογένειας- σχολείου & Σχολική διαρροή-αποτυχία

13. Πώς είναι η επικοινωνία με τους Ρομά γονείς; Είναι σε θέση οι Ρομά γονείς να βοηθήσουν τα παιδιά τους;

Λοιπόν, η επικοινωνία με τους Ρομά γονείς.... Όπως σου είχα πει και στην αρχή, η επικοινωνία που είχα με τους Ρομά γονείς ήταν πολύ θετική κατόπιν της δικής μου προσπάθειας να τους καταλάβω, να τους αφογκραστώ. Προσπαθούσα να τους πλησιάσω!

Ορισμένοι Ρομά γονείς μπορούν να βοηθήσουν τα παιδιά τους ή τουλάχιστον το προσπαθούν, το παλεύουν, γιατί θέλουν κάτι καλύτερο για τα παιδιά τους. Κάποιοι άλλοι όμως υποβαθμίζουν την εκπαίδευση και το σχολείο και είναι λογικό να μην υποστηρίζουν τα παιδιά τους. Υπάρχουν και οι δυο πλευρές, δεν μπορώ να πω ότι συμβαίνει αυτό και τέλος.

14. Πού οφείλεται κατά τη γνώμη σας η σχολική διαρροή των Ρομά μαθητών;

Πιστεύω ότι κυρίως οφείλεται ότι το σχολείο και οι εκπαιδευτικοί δεν έχουν βρει τρόπους να κρατήσουν αυτά τα παιδιά στο σχολείο. Αυτός είναι ο βασικότερος λόγος! Κι ας μη ξεχνάμε ότι όλα προέρχονται από την κοινωνία, της οποίας είμαστε μέρος, αναπόσπαστο κομμάτι, συνέχειά της. Μιλήσαμε και πριν για τις προκαταλήψεις και γενικά για τις ρατσιστικές πεποιθήσεις....

15. Γιατί οι Ρομά μαθητές δεν σημειώνουν υψηλές σχολικές επιδόσεις; Πού οφείλεται αυτό;

Έτσι όπως είναι φτιαγμένο το εκπαιδευτικό σύστημα και κυρίως ο τρόπος που αξιολογούνται οι μαθητές είναι μεροληπτικό. Δηλαδή ουσιαστικά δεν βοηθάει τα παιδιά που προέρχονται από μια άλλη κουλτούρα και διαθέτουν διαφορετικό πολιτιστικό κεφάλαιο, όπως είναι για παράδειγμα, οι Ρομά μαθητές. Έτσι, όπως καθίσταται αντιληπτό, από όλους μας, ας μη κρυβόμαστε, όλος ο τρόπος αξιολόγησης είναι φτιαγμένος, κομμένος και ραμμένος που λέμε, για τα παιδιά της πλειονότητας. Τα παιδιά που ανήκουν σε μειονότητες, συνήθως έχουν χαμηλές επιδόσεις, όχι μόνο οι Ρομά αλλά και άλλοι μαθητές. Η κοινωνία το διαιώνίζει αυτό....φαύλος κύκλος, ατέρμονη διαδικασία! Δυστυχώς!

16. Κάποιοι μιλούν για σχολικό αποκλεισμό των Ρομά μαθητών. Πώς αποκλείει το σχολείο τους μαθητές αυτούς κατά τη γνώμη σας;

Με δυο τρόπους. Ο ένας τρόπος είναι αυτό που είπαμε και πριν, οι γενικότερες κοινωνικές προκαταλήψεις που υπάρχουν για τους Ρομά. Και επομένως όταν έρχεται ένας Ρομά μαθητής στο σχολείο δεν γίνεται αποδεκτός από την εκπαιδευτική κοινότητα, δασκάλους και μαθητές. Ο δεύτερος τρόπος είναι ότι το σχολείο λειτουργεί πάντα για τα παιδιά της πλειονότητας. Έτσι, τα υπόλοιπα τα αφήνει απέξω με κάθε ενέργεια, είτε με τη μέθοδο διδασκαλίας, είτε με τη γενικότερη στάση, όπως οι προσδοκίες που αναφέραμε. Το επίδομα είναι καθαρά ένα κίνητρο που δίνει το σχολείο, αλλά δεν θεωρώ ότι λειτουργεί αυτό το κίνητρο, σε καμία περίπτωση. Είναι εξωτερικό και εφήμερο!

17. Τι πρέπει να αλλάξει στο σχολείο, έτσι ώστε να ενθαρρυνθούν οι Ρομά μαθητές και να φοιτούν κανονικά;

Όχι, το επίδομα δεν θα το συμπεριλάμβανα. Εγώ θα απαντούσα ότι αυτό που πρέπει να αλλάξει στο σχολείο είναι να εκπαιδευτούν οι ίδιοι οι εκπαιδευτικοί. Να λάβουν την κατάλληλη επιμόρφωση προκειμένου να είναι σε θέση να παρέχουν την σωστή υποστήριξη στα παιδιά που τους έχουν ανάγκη. Η επιμόρφωση μπορεί να λάβει τη μορφή επιμορφωτικών προγραμμάτων, σεμιναρίων, ημερίδων και άλλα πολλά. Να τονίσω όμως πως σε καμία περίπτωση δε θεωρώ ότι μια επιμόρφωση συνιστά τη λύση του προβλήματος ή ότι αλλάζει τη φιλοσοφία ενός ανθρώπου. Το θέμα είναι να λυθεί το πρόβλημα εις βάθος, πιο ουσιαστικά και αυτό θέλει χρόνο. Πώς; Με αλλαγή της φιλοσοφίας και της νοοτροπίας όλης της κοινωνίας. Ακούγεται ουτοπικό ε;

18. Ποιο ρόλο παίζουν οι εκπαιδευτικοί στην σχολική αποτυχία των Ρομά μαθητών;

Νομίζω ότι το είπαμε και πριν... Οι εκπαιδευτικοί, οι οποίοι δεν ξέρουν, δεν γνωρίζουν μεθόδους που θα βοηθήσουν αυτά τα παιδιά να ενταχθούν στη σχολική τάξη, τα οδηγούν αναπόφευκτα σε αποτυχία. Αποτυχία σχολική και μακροπρόθεσμα σε αποτυχία ζωής. Σκληρό! Αλλά έτσι είναι, γιατί μεγαλώνουν με την αντίληψη ότι δεν είναι ικανά για τίποτα, ότι πάντα θα μένουν στο περιθώριο. Πρέπει να καλλιεργηθεί η ενσυναίσθησή τους...Ας ξεκινήσουμε από εκεί και μετά όλα τα άλλα θα έρθουν ως επακόλουθο.

19. Εν τέλει, οι εκπαιδευτικοί δύνανται να διαδραματίσουν ρόλο μείζονος σημασίας για τη μαθητική κοινότητα των Ρομά ή τελικά, η συμβολή τους κρίνεται αμελητέα;

Καθόλου αμελητέα! Βεβαίως και μπορούν να παίξουν ένα σημαντικό ρόλο, αρκεί να ξέρουν, όπως είπαμε και πριν. Να έχουν επιμορφωθεί και να έχουν ευαισθητοποιηθεί. Να έχουν ενσυναίσθηση, ίσως το πιο σημαντικό από όλα είναι η ενσυναίσθηση, η οποία συνιστά και τον 9^ο τύπο νοημοσύνης και καλλιεργείται δια βίου. Να μάθουν να αφογκράζονται, πολύ σημαντικό. Αμέσως μετά είναι η γνώση περί του πώς δουλεύω διδακτικά με παιδιά που δεν είναι στην πλειονότητα με ότι αυτό συνεπάγεται. Μπορεί να είναι Ρομά, μετανάστες, πρόσφυγες, παιδιά με διαφορετικό οικονομικό, μορφωτικό, κοινωνικό, πολιτισμικό, θρησκευτικό υπόβαθρο. Τα πάντα, όλα! Κάθε παιδί που δύναται να υπάρχει ανάμεσά μας είναι διαφορετικό, και αυτό το κάνει μοναδικό! Και πρέπει εμείς να είμαστε εκεί για αυτό!

Συνέντευξη 6

Εκπαιδευτικός: Αναπληρωτής/τρια

Μόνιμος

Διδακτική εμπειρία: 33

Διδακτική εμπειρία σε μαθητές Ρομά: 22

Ερωτήσεις Ημι-δομημένης συνέντευξης:

1^{ος} Άξονας: Τοπική Κοινότητα

1. Ποιες είναι οι εντυπώσεις από τους Ρομά κατοίκους της περιοχής σας;

Λοιπόν, καταρχήν θα πρέπει να πω ότι οι εντυπώσεις μου είναι ανάμεικτες, όπως σε κάθε άλλη κοινωνική ομάδα. Έχοντας όμως πολλά χρόνια υπηρετήσης στη διδασκαλία με Ρομά, είτε σε μικτά τμήματα, είτε εξ ολοκλήρου σε Ρομά, μπορώ να πω πως οι εντυπώσεις μου είναι σχετικά θετικές και με την πάροδο των χρόνων αλλάζουν όλο προς το καλύτερο. Αρχικά, υπήρχαν αρκετά θέματα να αντιμετωπίσουμε σαν σχολείο. Αντιπαραθέσεις αναφορά από μεριά τους σε ρατσισμό, ύβρις και λοιπά διάφορα τέτοια. Όλα αυτά, διότι πάντοτε υπήρχε καχυποψία από μέρος τους ότι, είτε δεν τους μιλάμε με ειλικρίνεια, είτε ότι τους λέμε ή ότι τους θεωρούμε, το ακούσαμε και αυτό, «ανθρώπους δεύτερης κατηγορίας», πράγμα που δεν ίσχυε φυσικά σε καμία περίπτωση. Με τον καιρό άρχισαν να μας βλέπουν με πιο θετική ματιά. Και τώρα, επειδή τόσα χρόνια έχω γνωρίσει και έχω συναναστραφεί με πάρα πολλές οικογένειες, η αντιμετώπιση είναι πολύ καλύτερη. Με την έννοια ότι θα με φωνάζουν, θα με χαιρετήσουν από μακριά... είναι τελείως διαφορετικά τα πράγματα. Λίγο χρόνο χρειάζονται όλοι προκειμένου να γίνει η περαιτέρω και πιο ουσιαστική προσέγγιση. Αρκεί να είσαι ανοιχτός και να έχεις τη θέληση.

2. Ποια είναι τα διαφορετικά στοιχεία της κουλτούρας τους κατά τη δική σας γνώμη;

Λοιπόν... Αρχικά να επισημανθεί πως έχουν το δικό τους τρόπο σκέψης σε πάρα πολλά θέματα. Βασικά, είναι απλοί άνθρωποι, πολύ απλοί, κάτι το οποίο το βρίσκω θετικό, απλώς είναι προσκολλημένοι αρκετά στις παραδόσεις, στα ήθη και στα έθιμά τους. Επίσης, έχουν μεγάλη πίστη στο θεσμό της οικογένειας και στο Θεό. Καταγράφονται ως χριστιανοί ορθόδοξοι. Το κακό είναι ότι ακόμα και μεταξύ τους ζούνε με το ρατσισμό, δηλαδή και στις φάρες που είναι, θα δεις ότι αναφέρεται ο ένας στον άλλον με τη λέξη γύφτος. Το χρησιμοποιούν δηλαδή ως βρισιά. Παρόλο που έτσι τους έχουμε εμείς... και θα σου εξηγήσω

παρακάτω τι ακριβώς εννοώ. Επίσης, οι οικογένειές τους είναι πολυμελείς, ακολουθούν την πατριαρχική μορφή, δηλαδή ζουν συνήθως όλοι μαζί, παππούδες, παιδιά ξανά και άλλα παιδιά, εγγόνια και πάει λέγοντας... Οι γάμοι τους γίνονται σε μικρή ηλικία, πολύ μικρή. Στις συναναστροφές τους συνηθίζουν να μιλάνε πολύ, σε έντονο τόνο, δυνατά, φωναχτά. Αναπόσπαστο στοιχείο του πολιτισμού τους θα έλεγα ότι είναι η μουσική και ο χορός. Στην κουλούρα τους θα ήθελα να αναφέρω ότι είναι και οι μετακινήσεις που κάνουν και οι εγκαταστάσεις τους συχνά πυκνά σε άλλες περιοχές. Κατά βάση για εύρεση εργασίας. Αυτό είναι μες στην κουλούρα τους, δηλαδή δεν είναι μόνιμοι κάπου. Δεν αποζητούν μια μόνιμη εργασία σε ένα συγκεκριμένο σημείο, βολεύονται έτσι, είναι ο τρόπος ζωής τους, δεν μπορούν διαφορετικά. Και τις περισσότερες φορές για να μη πω όλες, η απασχόληση αποτελεί έναν τρόπο μόνο για να εξασφαλίσουν τα αναγκαία, τα προς το ζην.

3. Οι πολιτισμικές διαφορές των Ρομά παρεμποδίζουν ή διευκολύνουν τις σχέσεις τους με τους μη Ρομά; Και γιατί;

Και οι μεν και οι δε κρατούν αποστάσεις. Υπάρχουν βέβαια και οι εξαιρέσεις...Καλές σχέσεις και συνεργασίας, αλλά δεν είναι ο κανόνας αλλά η εξαίρεση. Θα έλεγα ότι οι Ρομά δεν απελευθερώνονται εύκολα. Δεν προσεγγίζουν εύκολα τους μη Ρομά. Προτιμούν να διατηρούν τις σχέσεις τους κλειστές στο κοινωνικό τους περίγυρο. Από τη δική μας τη μεριά δεν έχουμε θέματα. Εδώ και 20 χρόνια τώρα που ξέρω είναι πολλά παιδιά, τα οποία φοιτούσαν μαζί στο σχολείο. Προσπαθούσαν να κάνουν σχέσεις και εκτός της γειτονιάς, αλλά για λίγο διάστημα. Πάλι θα έβλεπες ότι και εκεί, κατά κάποιο τρόπο ψιλογκετοποιούνται, ενισχύουν ακόμη περισσότερο τις κλίκες τους. Κρατούν πάρα πολλές επιφυλάξεις οι μη Ρομά, γιατί φοβούνται ότι στο τέλος δεν θα φερθούν έντιμα και σωστά οι Ρομά.

4. Γνωρίζετε την ιστορία των Ρομά στην Ελλάδα; Τι γνωρίζετε για τους Ρομά στην Ελλάδα;

Λοιπό, αρχικά να επισημάνω πως αν δε κάνω λάθος, διόρθωσέ με, ο όρος Ρομά έχει αρχίσει να χρησιμοποιείται ευρέως τα τελευταία χρόνια, δεν έχει πολλά. Παλιότερα τους ξέραμε ως γύφτους. Και να πω ότι σαν γύφτοι, γιατί τους συνδυάζαμε με το μαυριδερό το δέρμα ξέρω εγώ ότι ήρθαν από την Αίγυπτο και για αυτό και παρέμεινε η ονομασία αυτή, Αίγυπτος.. γύφτος, κάπως έτσι δηλαδή εξηγείται, δεν είναι κακό. Περισσότερο τους ξέραν ως τσιγγάνους ή αθίγγανους που υφίσταται ακόμη αυτή η έννοια βέβαια. Κάποιοι έρχονται από την Αίγυπτο, κάποιοι από την Ινδία. Γνωρίζω κάποια γενικά πραγματάκια, στοιχειώδη, μη

φαντάζεσαι...Εμφανίζονται στον ελλαδικό χώρο από τα Βυζαντινά ακόμα χρόνια σε διάφορες περιοχές. Αλλά αν θέλουμε να μιλήσουμε για μόνιμη εγκατάσταση, συναντάται γύρω στα 1800 και κάτι. Βασικά όχι, λάθος κάνω. Το 1800 αναφέρονται εδώ στην περιοχή Λάρισα που είμαι εγώ, εκεί στη Νέα Σμύρνη. Μμμ...για περίμενε λίγο να σκεφτώ....Οι καταγραφές που έχουμε, οι πρώτες αναφορές για τσιγγάνους στην περιοχή είναι γύρω στο 1703-1704. Στην Ελλάδα τώρα, από το 14^ο και μετά αιώνα έχουμε πάρα πολλές αναφορές. Τώρα στην περιοχή που ζω, που είμαι δάσκαλος μάλλον να το πω έτσι και είναι κοντά στη Νέα Σμύρνη, ο αριθμός των Ρομά ανέρχεται γύρω στους 5.000.Βέβαια, ο αριθμός τους μεταβάλλεται συνεχώς και έτσι μπορεί να κατέβει και στους 3.500 ανάλογα που πηγαίνουν να εγκατασταθούν για λίγο διάστημα και μπορεί να περάσει και τις 5.000 και να φτάσει και τις 7.000 κάποιες περιόδους. Να διευκρινίσω όμως πως από τους 5.000, στο περίπου μιλάμε τώρα, οι 10 οικογένειες από ότι ξέρω εγώ είναι τσιγγάνοι, ενώ οι υπόλοιποι χαρακτηρίζονται ως ρουμανόβλαχοι. Κατέβηκαν δηλαδή από πάνω...Έχουν σλαβικές ρίζες. Και όλα αυτά τα ξέρω, γιατί είχε τύχει να είμαι μέσα σε ένα σχολείο που λειτούργησε ως εκλογικό κέντρο μια φορά, και ο πρόεδρος μου είχε πει από τις καταμετρήσεις αναφορικά με τον πληθυσμό τους, αλλιώς ιδέα δεν θα είχα. Σάμπως μας τα λέει και κανείς...αλλά ψάχνοντας πας στην πόλη.

2^{ος} Αξονας: Εκπαιδευτική διαδικασία & Διδακτική πράξη

5. Κατά την εκκίνηση της νέας σχολικής χρονιάς, θέτετε στόχους, κάθε φύσεως, για τον μαθητικό πληθυσμό των Ρομά; Διαφέρουν αυτοί οι στόχοι από τους υπόλοιπους μαθητές; Γιατί;

Τώρα εξαρτάται....Ανάλογα τι τμήμα έχω την εκάστοτε φορά. Αν το τμήμα είναι μεικτό που συνήθως αυτό κοιτάμε να συμβεί, είναι δηλαδή το επιδιωκόμενο, οι στόχοι που θέτω είναι κατά βάση μαθησιακοί και είναι όλοι το ίδιο για όλους τους μαθητές ανεξαιρέτως. Δεν υπάρχει κάποια διάκριση, δεν πρέπει να υπάρχει διάκριση. Επίσης, θεωρώ σημαντικό να γνωρίζουν οι μαθητές το τι και πως βλέπω εγώ την καινούρια χρονιά, δεν εξαρτάται από εμένα, αλλά από εμάς, όλοι μαζί θα το επιτύχουμε ή τουλάχιστον θα το προσπαθήσουμε. Προφανώς και σε ένα αμιγές τμήμα Ρομά, οι μαθησιακοί, γνωστικοί στόχοι θα είναι σαφέστατα πιο περιορισμένοι, χωρίς αυτό να σημαίνει ότι θεωρώ ότι είναι κατώτεροι. Απλώς σίγουρα θα έχουν διαφορετικό σημείο εκκίνησης, όπως όλοι οι μαθητές άλλωστε. Μακάρι να πετύχουν το άριστο αλλά ας μη γελιόμαστε, δεν πρόκειται να γίνει.

6. Αξιοποιείτε κάποιες ιδιαίτερες διδακτικές μεθόδους για τους Ρομά μαθητές;

Ακόμη και αν πάρουμε ένα τμήμα, το οποίο είναι αμιγώς Ρομά ακόμα και σε αυτό το οποίο θα ξεκινήσει από την πρώτη μέχρι και την έκτη τάξη δεν θα βρεις μαθητές, οι οποίοι θα είναι στο ίδιο επίπεδο. Άρα, οι διδακτικές, τις οποίες μπορούμε να εφαρμόσουμε και να υιοθετήσουμε είναι ουσιαστικά μόνο σε εξατομικευμένη βάση. Δηλαδή εντοπίζεις το τι θέματα και τι προβλήματα έχει κάποιος και τι περιμένεις από κάποιο παιδί, τι μπορεί να απορροφήσει ή να αποδώσει, τι προσπάθεια προτίθεται να κάνει και δουλεύεις με γνώμονα αυτό. Κινείσαι δηλαδή με βάση το υλικό που παραλαμβάνεις, πάνω στη Ζ.Ε.Α. του κάθε παιδιού ξεχωριστά. Η διδασκαλία δεν είναι πανάκεια, πρέπει να το αντιληφθούμε!

7. Γιατί θεωρείτε ότι πρέπει να χρησιμοποιούμε άλλες διδακτικές μεθόδους για τους Ρομά μαθητές;

Βασικά δεν γίνεται διαφορετικά. Αν θέλουμε να έχουμε κάποια αποτελέσματα, τότε είναι μονόδρομος. Οι Ρομά μαθητές δεν έχουν, ούτε τα ίδια ενδιαφέροντα με τους άλλους μαθητές άλλα ούτε και την ίδια θέληση να μάθουν. Πράγματα τα οποία δεν τους απασχολούν, δηλαδή για παράδειγμα, είτε πω εγώ Ιστορία, είτε δείξω, είτε στιδήποτε δεν τους νοιάζει, ούτε θα ασχοληθούν καθόλου, ούτε θα ανοίξουν βιβλίο. Δηλαδή και που έρχονται στον σχολικό χώρο το θεωρούν σαν επίτευγμα, σαν να μας κάνουν και τη χάρη. Είναι άλλα τα ενδιαφέροντα τους και βάσει αυτών προσπαθούμε και εμείς να κινηθούμε μπας και τους πιάσουμε έστω στο φιλότιμο και ενεργοποιηθεί κάποιο εσωτερικό κίνητρο σιγά σιγά. Σκοπός μας είναι ή πρέπει τουλάχιστον κάπως έτσι να κινηθούμε, είναι να μάθουν αυτά, τα οποία ζητάνε στην ουσία να μάθουν. Αυτό όμως χρήζει δικής μας προσωπικής δουλειάς και προσέγγισης με τα ίδια τα παιδιά. Βέβαια να πούμε πως δεν τους ενδιαφέρει, ούτε τους γονείς να μάθουν πολλά περισσότερα τα παιδιά τους. Και από εκεί δηλαδή πολλές φορές λαμβάνουμε διπλή άρνηση. Παρόλο που έρχονται και λένε «δάσκαλε πως πάει το παιδί, προσπάθησε, πίεσε το, κάνε ότι μπορείς σου δίνω το ελεύθερο, κ.τ.λ.», στην ουσία το μόνο που τους ενδιαφέρει στο τέλος είναι αν τυχόν έμαθε να διαβάζει, αν έμαθε να λογαριάζει, να κάνει πρόσθεση, αφαίρεση, πολλαπλασιασμό, διαίρεση. Για αυτός αυτό το επίπεδο συνιστά έναν άριστο μαθητή. Άντε τώρα εσύ να τους εξηγήσεις τι και πως...

8. Χρησιμοποιείτε ένα διαφορετικό εκπαιδευτικό υλικό για τους Ρομά μαθητές για ποιους λόγους;

Λοιπόν κοίταξε να δεις τώρα...Τα κλασσικά βιβλία, τα οποία έχουμε για τις τάξεις μας δεν θα έλεγα ότι μπορούν να τα δουλέψουν εύκολα οι Ρομά μαθητές. Δεν θα τους είναι αποτελεσματικά. Πολλοί από αυτούς καταρχήν είναι δίγλωσσοι. Με την έννοια ότι μιλάνε και τη ρομανί διάλεκτο και ιδίως στις πρώτες τάξεις, κυρίως σε αυτές, θα δείτε ότι δεν καταλαβαίνουν τους όρους τους οποίους χρησιμοποιούμε. Και κακά τα ψέματα, είναι απολύτως λογικό. Δυσκολεύονται με όρους, με λέξεις και με φράσεις της ελληνικής. Τα βιβλία τώρα που χρησιμοποιούμε είναι κάποια βιβλία, τα οποία έχουμε στις τάξεις υποδοχής που αρκετοί από τους μαθητές, οι οποίοι δυσκολεύονται, τους στέλνουμε και στις τάξεις υποδοχής. Έχουμε δηλαδή τέτοια τμήματα στο σχολείο μας. Ευτυχώς...γιατί όταν συνεργάζεται και ο εκπαιδευτικός, τότε γίνεται δουλειά και βλέπουμε πρόοδο. Και έτσι κινούμαστε...Ότι γίνει μέσα στο σχολικό ωράριο, καθώς προφανώς και δεν περιμένω, ούτε απαιτώ, ούτε πρόκειται δηλαδή, κάποιος από τους Ρομά μαθητές να καθίσει να διαβάσει, είτε την Ιστορία, είτε τα Θρησκευτικά. Θα τα αναφέρεις μέσα στην τάξη, θα ειπωθούν και άλλα πραγματάκια μέσα στην τάξη υποδοχής και τέλος..

9. Σε κάποια σχολεία διαχωρίζουν τους Ρομά μαθητές από τους μη Ρομά μαθητές. Συμφωνείτε με αυτό και γιατί;

Να είναι σε άλλα τμήματα και τα λοιπά δηλαδή; Όχι, βέβαια, εννοείται πως δεν συμφωνώ. Δεν πρέπει να γίνεται κανένας τέτοιους είδους διαχωρισμός, χωρίς ωστόσο να στο λέω απόλυτα, γιατί πολλές φορές οι συνθήκες μας αναγκάζουν και αποφασίζουν πριν από εμάς, για εμάς. Ίσως όμως μπορεί να συμβαίνει αυτό εξ ανάγκης. Δηλαδή αν μια τάξη, έχει παράδειγμα αρκετά μεγάλο αριθμό μαθητών Ρομά, αναγκαστικά εκεί θα δημιουργηθούν τμήματα, τα οποία θα είναι και μικτά, αλλά θα είναι και αμιγώς Ρομά τμήματα. Έτσι, θα σου πω ένα απλό παράδειγμα: έχω την τετάρτη τάξη. Έχω δέκα παιδάκια, δυστυχώς βέβαια για το σχολείο μας, τα οποία είναι μη Ρομά και τα υπόλοιπα 50 παιδιά είναι Ρομά. Πώς δεν θα γινεί διαχωρισμός; Ούτε μπορώ να βάλω τρία - τρία τα μη Ρομά παιδάκια σε άλλα τμήματα για να είναι μοιρασμένα. Αναγκαστικά θα μούνε οι 10 μαθητές οι μη Ρομά σε ένα τμήμα μαζί με άλλους 10, τα υπόλοιπα 2 τμήματα αναγκαστικά θα γίνουν αμιγώς Ρομά. Δεν υπάρχει κανένας διαχωρισμός πιστεύω δεν είναι σωστό, αλλά σου εξήγησα. Κοιτάς και τι είναι πιο λειτουργικό, κακά τα ψέματα. Στη θεωρία όλοι καλά τα λένε...άντε να μουν στην τάξη να δω τι θα κάνουν. Έξω από τον χορό, πολλά τραγούδια λένε όλοι....

10. Ανταποκρίνονται οι Ρομά μαθητές στις σχολικές απαιτήσεις και σε τι βαθμό;

Δεν μπορούν να ανταποκριθούν δυστυχώς στις σχολικές απαιτήσεις. Δεν μπορούν εύκολα να μπουν σε ομάδες, ούτε να κινηθούν ομαδικά έτσι. Τα ζητούμενα που θέτουμε ή που θέτει ο δάσκαλος δεν μπορούν να τα υλοποιήσουν, ούτε στην τάξη τις περισσότερες φορές αλλά και ότι χρειάζεται να γίνει εκτός του σχολείου ως εργασία για το σπίτι, πάλι και αυτό δεν μπορούν να το υλοποιήσουν. Δεν θα έλεγα ότι είναι ... πολύ δύσκολο, να πω έτσι... δεν ανταποκρίνονται. Βασικά δε θέλουν.

11. Ποια νομίζετε ότι είναι τα πιο σημαντικά εμπόδια που αντιμετωπίζουν οι Ρομά μαθητές στο σχολείο; Ποια είναι η εξήγησή σας για τα εμπόδια αυτά;

Καταρχήν θα πρέπει να πω ότι ... βασικά πριν πω, εσύ έχεις καθόλου εμπειρία από σχολείο με Ρομά μαθητές; Λοιπόν εκεί θα έχεις παρατηρήσει ας πούμε ότι και οι ίδιοι οι Ρομά μαθητές απαξιώνουν το σχολείο. Και αυτό συμβαίνει, γιατί το απαξιώνουν και οι οικογένειές τους. Δεν πιέζει κανένας τα παιδιά του να τα στείλει στο σχολείο. Έτσι και πει δεν μπορώ ή κοιμάμαι, κάθεσαι σπίτι χωρίς πολλά πολλά. Λοιπόν για αυτό και υπάρχει η μεγάλη διαρροή. Επίσης, ότι πολλά είναι δίγλωσσα και δυσκολεύονται αρκετά και αυτός είναι ένας λόγος που τα επηρεάζει, έτσι ώστε να μην θέλουν, γιατί ζορίζονται οπότε θεωρούν καλύτερα να μην πηγαίνουν. Δεν καταλαβαίνω, δεν μαθαίνω κάτι γρήγορα και άμεσα, άρα δεν πάω για να χάσω τον χρόνο μου. Επίσης, ένα άλλο που έχω παρατηρήσει είναι το ωράριο του σχολείου. Δεν έχουν μάθει να ακολουθούν το ωράριο εργασίας. Δηλαδή αν καθίσεις 5 λεπτά, 10 λεπτά μέσα στην τάξη θα σου πει τι ώρα χτυπάει το κουδούνι να βγει έξω. Τι ώρα χτυπάει το κουδούνι κύριε; Ή επίσης, αναφορικά με το πρωινό το ωράριο, δεν έχουν μάθει να έρχονται στην ώρα τους 8:15 που χτυπάει το κουδούνι. Θα δεις ούτε το 1/10 των παιδιών Ρομά που φτάνουν σιγά σιγά... με το πάσο τους, σίγουρα μετά τις έχει έρθει 8:20. Σε αυτό βέβαια φταίνει οι γονείς τους τις περισσότερες φορές... έχω φτάσει στο σημείο, επειδή βέβαια είναι και πιο κλειστή η κοινωνία εδώ, να τους παίρνω τηλέφωνο για να τους ξυπνάω ή να πηγαίνω, εγώ προσωπικά μέσα στη γειτονιά να τους φωνάζω για να έρθουν σχολείο. Λοιπόν, το άλλο που δυσκολεύει πάρα πολύ είναι τα σχολικά εγχειρίδια, όπως σας είπα και νωρίτερα... και όσο μεγαλώνουν οι τάξεις, τόσο δυσκολεύει αυτό. Οπότε στο τέλος εγκαταλείπουν την όποια προσπάθεια.

12. Κάποιοι εκπαιδευτικοί ισχυρίζονται ότι πρέπει να έχουν χαμηλές προσδοκίες από τους Ρομά μαθητές. Εσείς συμφωνείτε με αυτό;

Να έχουν χαμηλές προσδοκίες; Το έχω ακούσει και εγώ αλλά δεν πρέπει να έχουμε χαμηλές προσδοκίες προς τους Ρομά μαθητές. Δυστυχώς όμως αποδεικνύεται ότι δεν βλέπουμε αυτό που θέλουμε από την πρόοδο των Ρομά μαθητών. Στην ουσία δεν καλύπτουν τις προσδοκίες που έχουν οι δάσκαλοι απέναντι σε αυτούς τους ίδιους παρά τις φιλότιμες προσπάθειες. Και αν θέλαμε να δούμε αριθμητικά, έτσι μια κλίμακα, να πούμε άριστα το 10, μακάρι να φτάναμε σε κάποια τμήματα και τα λοιπά στο έξι με επτά βαριά και σε εξαιρετικές περιπτώσεις να ξεχώριζε κανένα παιδάκι που να άξιζε να πάρει το οχτώ. Δυστυχώς δεν ανταποκρίνονται, δεν τραβάνε...οπότε ναι μεν δε ξεκινάω με χαμηλές προσδοκίες, αλλά στην πορεία, ναι, έχω πολύ χαμηλές προσδοκίες, θα σου πω την αλήθεια. Για εμένα στην αρχή, όλοι οι μαθητές είναι στο άλφα, από εκεί και πέρα με βάση τη συμπεριφορά και την προσπάθειά τους αλλάζει η βαθμίδα. Άρα θέλω να καταλήξω πως την ευθύνη των προσδοκιών, δεν την επωμίζομαι μόνο εγώ, αλλά και ο ίδιος ο μαθητής.

3^{ος} Άξονας: Σχέση οικογένειας- σχολείου & Σχολική διαρροή-αποτυχία

13. Πώς είναι η επικοινωνία με τους Ρομά γονείς; Είναι σε θέση οι Ρομά γονείς να βοηθήσουν τα παιδιά τους;

Είχα αναφερθεί και πριν στο τι γίνεται σε γενικές γραμμές. Τα τελευταία χρόνια θα έλεγα ότι έχει γίνει αρκετά καλή η επικοινωνία με τους γονείς. Δηλαδή όταν τους χρειαστούμε για το οτιδήποτε είναι εδώ, πρόθυμοι να βοηθήσουν, αρκεί όμως να επικοινωνήσουμε εμείς οι ίδιοι μαζί τους. Από μόνοι τους προφανώς και δεν κάνουν κίνηση, να ενδιαφερθούν. Δεν ενδιαφέρονται οι ίδιοι, δεν πρόκειται να έρθουν να μάθουν για την πρόοδο των παιδιών τους, στα μαθήματα αλλά και συμπεριφορικά. Θα τους πάρουμε μόνο και θα έρθουν... οπωσδήποτε θα έρθουν στο σχολείο, όταν θα τους πούμε ότι μάλωσαν τα παιδιά τους, έγινε αυτό, έγινε εκείνο... εκεί έρχονται. Οι γκρίνιες, τα μαλώματα και οι αντιδράσεις συγκριτικά με το παρελθόν έχουν κατευνάσει, είναι πιο ήπια τα πράγματα, γιατί αντιλαμβάνονται και οι ίδιοι ότι δεν μπορεί να φταίνε όλοι οι άλλοι εκτός από τα δικά τους τα παιδιά. Και επίσης να πω το εξής: οι Ρομά γονείς δυστυχώς δεν μπορούν να βοηθήσουν τα παιδιά τους στο σχολείο, δεν μπορούν, αδυνατούν. Αυτοί που προσπαθούν είναι λίγοι και πάλι πολύ λίγα πράγματα και φταίνε φυσικά, γιατί και οι ίδιοι δεν έχουν μορφωθεί όσο θα έπρεπε και τις περισσότερες φορές, για να μη πω πάντα ήταν επιλογή τους.

14. Πού οφείλεται κατά τη γνώμη σας η σχολική διαρροή των Ρομά μαθητών;

Στη διαρροή εκτός από αυτά που είπα νωρίτερα; Βασικά η απαξίωση του σχολείου. Όχι μόνο από τα παιδιά αλλά και από τους Ρομά γονείς. Δεν τους ενδιαφέρουν να πάνε κάπου παραπάνω, να σπουδάσουν ή οτιδήποτε. Δεν ονειρεύονται το κάτι διαφορετικό από αυτό που τους έχουν μάθει. Θεωρώ ότι πολλές φορές είναι εγκλωβισμένοι, είτε εκούσια, είτε ακούσια. Δεν τους νοιάζει να έρθουν σχολείο, αλλά ούτε και τους γονείς να τα στείλουν. Και να πω και το εξής: το μόνο που βλέπουμε είναι ότι πιέζονται για να έρθουν τα παιδιά σχολείο, μόνο όταν πλησιάζει ο καιρός για να πάρουν τις βεβαιώσεις φοίτησης, το χαρτί δηλαδή. Και αυτό γιατί το χρειάζονται, έτσι ώστε να πάνε να πάρουν το Α21, δεν ξέρω ποιο το επίδομα παιδιών και ότι άλλα προνοιακά επιδόματα παίρνουν. Δηλαδή στην ουσία, κοροϊδευόμαστε. Και το κράτος δηλαδή τι κάνει, δίνει το επίδομα σαν εξωτερική αμοιβή και τι; Έλυσε το πρόβλημα; Ας θέσει όρους και προϋποθέσεις για τη λήψη του. αλλά φυσικά, το μπαλάκι πάντα το πετάει σε εμάς τους εκπαιδευτικούς, και φταίμε εμείς μετά για τη σχολική διαρροή, γιατί δεν κάνουμε καλά τη δουλειά μας. πάντα το ίδιο συμβαίνει, δεν θα αλλάξουμε ποτέ! Άρα, οι Ρομά αδιαφορούν και απαξιώνουν την προσφορά του σχολείου, δεν είναι ότι δεν μπορούν να προσαρμοστούν, ούτε ότι δεν μπορούμε να συνυπάρξουμε, απλά δεν υπάρχει θέληση.

15. Γιατί οι Ρομά μαθητές δεν σημειώνουν υψηλές σχολικές επιδόσεις; Πού οφείλεται αυτό;

Πού οφείλεται, γιατί δεν σημειώνουν υψηλές σχολικές επιδόσεις; Καταρχήν, οι απαιτήσεις που έχουμε σαν εκπαιδευτικό σύστημα, τα βιβλία που δύσκολα τα κατανοούν, το ότι δεν παρακολουθούν συχνά τα μαθήματα, δεν μπορεί να έρχεται μια μέρα 5 παιδάκια, την άλλη μέρα τα άλλα 5 και την επόμενη τα 3 και πάει λέγοντας... δεν γίνεται και σωστό μάθημα. Χάνουν πάρα πολλά μαθήματα, σημειώνουν πάρα πολλές απουσίες χωρίς ιδιαίτερο λόγο. Και εδώ πάλι έχουμε σύνδεση με αυτό που προανέφερα πριν. Κάτι πρέπει να γίνει με τις απουσίες, να μην του καλύπτουμε. Ας μείνουν στην ίδια τάξη, να μη πάρουν το επίδομα και θα σου πω εγώ τι καλά θα έρχονται συστηματικά την επόμενη χρονιά. βέβαια κι αυτό δεν είναι ωραίο, αλλά ίσως πρέπει να γίνει. Δεν είναι στην κουλτούρα τους, η θέληση και η εκτίμηση για την μόρφωση. Μόνο τα πολύ βασικά θέλουν να μάθουν και όταν επιτυγχάνουν, θεωρούν κίολας ότι είναι ένα τεράστιο επίτευγμα.

16. Κάποιοι μιλούν για σχολικό αποκλεισμό των Ρομά μαθητών. Πώς αποκλείει το σχολείο τους μαθητές αυτούς κατά τη γνώμη σας;

Δεν πιστεύω σε κάτι τέτοιο. Κάθε άλλο... όλες οι προσπάθειες γίνονται για να μην υπάρχει κανένα είδος αποκλεισμού, τουλάχιστον αυτό βιώνω εγώ στο δικό μου το σχολείο, όλα αυτά τα χρόνια. Όλες οι προσπάθειες που γίνονται είναι για να έρθουν όλα τα παιδιά σχολείο, να μην λείπει κανένα. Ίσα - ίσα σου λέω καθημερινά παίρνουμε, δεν ξέρω και εγώ πόσα τηλέφωνα για να έρθουν τα παιδιά σχολείο ή ακόμα κατεβαίνουμε και εμείς στη γειτονιά, εγώ προσωπικά το κάνω, το είπα και πριν. Υπάρχει ενδιαφέρον, πολύ μεγάλο από την πλευρά των εκπαιδευτικών. Το θέμα είναι ότι πρέπει το ενδιαφέρον να είναι αμοιβαίο, γιατί μέχρι τώρα οι προσπάθειές μας πέφτουν στο κενό. Εγώ προσωπικά για να σου είμαι και ειλικρινής, έχω κουραστεί, αλλά δεν τα παρατάω, συνεχίζω...γιατί σκέφτομαι ότι δεν φταίνε τα παιδιά, έτσι μεγαλώνουν...και λέω ότι ακόμη και ένα να κινητοποιήσω είναι επιτυχία. Όταν γίνεται αυτό, αισθάνομαι πλήρης, νιώθω ότι υπάρχει ελπίδα και πρέπει, οφείλω, αφού επέλεξα το επάγγελμα, το λειτούργημα του εκπαιδευτικού να συνεχίσω!

17. Τι πρέπει να αλλάξει στο σχολείο, έτσι ώστε να ενθαρρυνθούν οι Ρομά μαθητές και να φοιτούν κανονικά;

Λοιπόν... εδώ τώρα επειδή αναφέρθηκα νωρίτερα στο ωράριο λειτουργίας του σχολείου θα έλεγα ότι εάν τυχόν ήταν λίγο πιο διαφορετικό το ωράριο λειτουργίας, δηλαδή αν για τέτοια σχολεία, τα οποία βέβαια είναι και τα άλλα τα παιδάκια.. Θα μου πεις και θα σου πω τι φταίνε τα άλλα που έρχονται κανονικά...θα πρότεινα να σημειωνόταν μια μικρή αλλαγή ωραρίου, δηλαδή αντί για τις 8:00 να ξεκινούσαμε ξέρω εγώ στις 9:00. Αργούν απελπιστικά να έρθουν... και ας σχολούσαν αργότερα, έτσι κι αλλιώς δεν τους νοιάζει το αργότερα. Να σημειωθεί ότι έχω παρατηρήσει ότι κουράζονται εύκολα. Έπειτα θα έλεγα ότι χρειάζονται μια αλλαγή βιβλίων για να είναι πιο ελκυστικά και κατανοητά τουλάχιστον από τους Ρομά. Και διαφορετικοί τρόποι προσέγγισης. Αυτό είναι αναγκαίο! Δεν γίνεται με τον ίδιο ακριβώς τρόπο να διδάσκω στους μη Ρομά με τους Ρομά. Είναι αδύνατον. Οι Ρομά έχουν άλλα εντελώς ερεθίσματα λόγω της κουλτούρας τους και πολύ σημαντικό...είναι δίγλωσσοι. Έτσι, εάν εγώ διδάσκω με τον ίδιο τρόπο όλους τους μαθητές μου, ακολουθώντας την ίδια μέθοδο και προσέγγιση είναι σίγουρη η αποτυχία. Οι Ρομά δεν μπορούν να το κατανοήσουν, ούτε θα το ακολουθήσουν, ούτε θα μπορέσουν να συνεχίσουν...και τότε θα ευθύνεται ο εκπαιδευτικός και μόνο.

18. Ποιο ρόλο παίζουν οι εκπαιδευτικοί στην σχολική αποτυχία των Ρομά μαθητών;

Μερίδιο ευθύνης οι εκπαιδευτικοί δεν πιστεύω ότι έχουν για τη σχολική αποτυχία. Δεν υπάρχει κάποιος, ο οποίος δεν κάνει τη δουλειά του, έτσι ώστε να βοηθήσει τους Ρομά μαθητές. Σας λέω πως ίσα - ίσα που τις περισσότερες φορές είμαστε πάνω από τον κάθε ένα μαθητή ξέχωρα για να μπορέσουμε να τον βοηθήσουμε. Δίνουμε πιστεύω τον καλύτερο εαυτό μας. Άντε να μου πεις ότι υπάρχει και κάποιος που ξεχωρίζει, αλλά είναι μετρημένοι στα δάχτυλα του ενός χεριού. Καταβάλλουμε πιστεύω τεράστια προσπάθεια. Είναι κρίμα λόγω αυτών που συνιστούν την κακή εξαίρεση, να απαξιώσουμε την προσπάθεια της πλειοψηφίας, καταθέτουμε ψυχή και σώμα καθημερινά.

19. Εν τέλει, οι εκπαιδευτικοί δύνανται να διαδραματίσουν ρόλο μείζονος σημασίας για τη μαθητική κοινότητα των Ρομά ή τελικά, η συμβολή τους κρίνεται αμελητέα;

Λοιπόν... οι εκπαιδευτικοί διαδραματίζουν ρόλο μεγάλης σημασίας στην μαθητική κοινότητα των Ρομά. Ιδίως αν υπηρετούν σε ένα σχολείο χρόνια, τότε αποκτούν και συναισθηματικό δέσιμο. Αν αποκτήσουν δεσμούς, έστω και φιλικούς, με τους μαθητές αλλά κυρίως με τους γονείς, πιστεύω ότι πράγματα είναι καλύτερα. Να σου δώσω ένα παράδειγμα για να καταλάβεις: για εμένα συγκεκριμένα, έχω τώρα πάνω από 20 χρόνια σε αυτό το σχολείο, έτσι από το 2000 έχω σε αυτό το σχολείο. Οι μαθητές που έχω τώρα είναι παιδιά πρώην μαθητών μου, οπότε καταλαβαίνεις ότι είναι διαφορετική η προσέγγιση και η δική μου πάνω στους συγκεκριμένους μαθητές. Μπορώ να τους πω οτιδήποτε, μπορώ να καλέσω τον γονέα πιο άνετα, γιατί τον είχα μαθητή. Είναι πιο στενό έτσι το δέσιμο μεταξύ του δασκάλου - του μαθητή και των γονέων. Οπότε πιστεύω ότι είναι καλύτερα τα πράγματα. Έχω παιδιά που είχα μαθητές, δηλαδή το 2000 μέχρι το 2010. Καταρχήν, έχουμε πει ότι παντρεύονται πάρα πολλοί μικροί. Δηλαδή αν στα 14-15 παντρεύτηκε και στα 10 του είχα μαθητή εγώ, καταλαβαίνεις τώρα ότι μετά από 5 - 10 χρόνια έρχεται το παιδί του στο σχολείο. Έχω τέτοια παιδιά. Παρόλο που τώρα έχω τετάρτη τάξη... για να καταλάβεις έχω παιδί που είναι 10 χρονών, οι γονείς των παιδιών των μαθητών που έχω τώρα ήταν μαθητές μου. Με φωνάζουν κύριε Κώστα, επειδή με ήξεραν με την ιδιότητα του δικού τους δασκάλου, όχι του δασκάλου του παιδιού τους. Και αυτό είναι σημαντικό πιστεύω, νιώθουν περισσότερη ασφάλεια και εμπιστοσύνη. Τους καταλαβαίνω...έτσι θα ένιωθα κι εγώ!

Συνέντευξη 7

Εκπαιδευτικός: Αναπληρωτής Μόνιμος/η

Διδακτική εμπειρία: 8

Διδακτική εμπειρία σε μαθητές Ρομά: 3

Ερωτήσεις Ημι-δομημένης συνέντευξης:

1^{ος} Άξονας: Τοπική Κοινότητα

1. Ποιες είναι οι εντυπώσεις από τους Ρομά κατοίκους της περιοχής σας;

Κοίταξε να δεις... εγώ έχω εργαστεί τρεις σχολικές χρονιές με μαθητές Ρομά. Οι μαθητές Ρομά που δούλεψα ήταν στην περιοχή του Ορχομενού. Και έχουμε να κάνουμε τόσο με Ρομά μαθητές, οι οποίοι ζούνε σε οικισμό, όσο και με μαθητές Ρομά, οι οποίοι είναι πλήρως ενταγμένοι και ζούνε μέσα στην κοινότητα του Ορχομενού. Οπότε μιλάμε για 2 διαφορετικές καταστάσεις, δυο διαφορετικά πράγματα, δυο διαφορετικές προσεγγίσεις. Ποιες είναι οι εντυπώσεις μου; Καλά μωρέ... από ένα σημείο και πέρα, καλώς ή κακώς όλα συνηθίζονται και τίποτα δεν σου κάνει εντύπωση.

2. Ποια είναι τα διαφορετικά στοιχεία της κουλτούρας τους κατά τη δική σας γνώμη;

Αναφορικά με αυτό θα ήθελα να πω ότι δεν έχω δει ότι έχουμε κάποιες διαφορές, τρομερές διαφορές δηλαδή. Εννοώντας ότι μεταξύ μας όλοι είμαστε διαφορετικοί, αλλά δεν υπάρχει κάτι τόσο χτυπητό. Ειδικά με τους Ρομά κατοίκους και μαθητές, οι οποίοι ζούνε και είναι ενταγμένοι εντός της κοινότητας του Ορχομενού, δηλαδή μέσα στην πόλη, στο χωριό του Ορχομενού στην κωμόπολη, δεν είχαμε γενικά μεγάλες διαφορές, γιατί ζούνε σε σπίτια. Με τους Ρομά, οι οποίοι ζούνε στον οικισμό, αυτό που διαπίστωσα εγώ ως διαφορά είναι ότι γενικότερα δεν είναι τόσο ενταγμένοι, όσο είμαστε εμείς γενικά στα της κωμόπολης αλλά και στα του σχολείου. Δηλαδή είχαμε πολύ έντονη σχολική διαρροή από αυτούς τους μαθητές Ρομά που ζούσαν στον οικισμό. Και γενικά δεν ενδιαφερόντανε ας πούμε τόσο πολύ για τα του σχολείου, ούτε οι γονείς αυτών των παιδιών. Βασικά από εκεί ξεκινάνε και τελειώνουν όλα.

3. Οι πολιτισμικές διαφορές των Ρομά παρεμποδίζουν ή διευκολύνουν τις σχέσεις τους με τους μη Ρομά; Και γιατί;

Δεν θεωρώ ότι δυσκολεύουν, θεωρώ ότι είναι και στοιχεία για εμάς τους εκπαιδευτικούς που εργαζόμαστε στο σχολείο να μελετάμε περισσότερο την κουλτούρα τους και να συζητάμε περισσότερο για ήθη και έθιμα. Είναι μια ευκαιρία για να υιοθετήσουμε και να δουλέψουμε τη φιλοσοφία, όχι της ένταξης ή της ενσωμάτωσης, αλλά αυτή της συμπερίληψης. Δε σου λέω ότι θα πετύχει, ούτε το πιστεύω, αλλά ας το προσπαθήσουμε τουλάχιστον και να σκεφτόμαστε και να δρούμε σύμφωνα με αυτήν. Η ύπαρξη των Ρομά μαθητών, θεωρώ ότι είναι ένα στοιχείο, το οποίο εμείς αξιοποιούμε στο σχολείο για να γνωρίσουμε περισσότερο την κοινότητα τη δική τους. Δεν θεωρώ ότι αποτελεί εμπόδιο. Καλό δηλαδή μας κάνει, αν με καταλαβαίνεις....

4. Γνωρίζετε την ιστορία των Ρομά στην Ελλάδα; Τι γνωρίζετε για τους Ρομά στην Ελλάδα;

Δεν γνωρίζω πάρα πολλές πληροφορίες. Αυτό που γνωρίζω είναι ότι έχουν καταγωγή από τη Βόρεια Ινδία. Και στην Ελλάδα θεωρώ ότι ήρθαν, επειδή ας πούμε σε πολλά εισαγωγικά αποτέλεσαν ένα προσφυγικό κίνημα για να έρθουν στην Ευρώπη, γιατί ενδέχεται να τους είχαν διώξει από άλλες περιοχές και κάπως έτσι βρέθηκαν στην Ελλάδα. Δεν επιδίωξαν δηλαδή στοχευμένα την παρουσία και τη διαμονή τους σε εμάς, απλά ήταν η μόνη τους διέξοδος.

2^{ος} Άξονας: Εκπαιδευτική διαδικασία & Διδακτική πράξη

5. Κατά την εκκίνηση της νέας σχολικής χρονιάς, θέτετε στόχους, κάθε φύσεως, για τον μαθητικό πληθυσμό των Ρομά; Διαφέρουν αυτοί οι στόχοι από τους υπόλοιπους μαθητές; Γιατί;

Σίγουρα διαφέρουν....Αν μιλάμε για τις πρώτες τάξεις του δημοτικού όχι. Ας πούμε πρώτη δημοτικού. Αλλά αυτό βέβαια δεν είναι απόλυτα. Δεν διαφέρουν από την πρώτη τάξη. Θα σας πω. Γιατί όταν έχουμε Ρομά μαθητές οι οποίοι έρχονται έτοιμοι έχουν παρακολουθήσει τα προ-νήπια, νήπια συνήθως τα παιδιά στην πρώτη δημοτικού είναι έτοιμα και μπορούν να ακολουθήσουν τους διδακτικούς στόχους τους οποίους βάζουμε στην τάξη. Από εκεί και πέρα όταν έχουμε ελλιπή φοίτηση δεν έχουν κατακτήσει κάποια πολύ βασικά ας πούμε δεξιότητες είτε αφορά γνωστικές δεξιότητες είτε ευρύτερα κοινωνικές οπότε

σίγουρα αφιερώνουμε περισσότερο χρόνο στην τάξη για τους μαθητές Ρομά ή και ζητάμε σε μεγαλύτερες τάξεις να φοιτήσουνε σε τμήματα ένταξης ή στο Ζ.Ε.Π.. Οπότε καταλαβαίνετε ότι δεν μπορούν όλοι οι μαθητές Ρομά να ακολουθήσουνε αυτά που γίνονται εντός της σχολικής τάξης όσον αφορά τους διδακτικούς στόχους.

6. Αξιοποιείτε κάποιες ιδιαίτερες διδακτικές μεθόδους για τους Ρομά μαθητές;

Ναι σίγουρα αξιοποιώ το βίντεο εντός της σχολικής τάξης, όχι μόνο για τους Ρομά μαθητές αλλά και γενικά για όλους τους μαθητές μέσα στην τάξη. Γιατί το βίντεο δίνει ερεθίσματα, ας πούμε βοηθάνε τα παιδιά να εμπλακούνε περισσότερο στην εκπαιδευτική διαδικασία και είναι και ένα υλικό από το οποίο τα παιδιά βλέπουνε, ακούνε και τα λοιπά. Ενεργοποιούνται όλοι οι μυς... Και σίγουρα τι άλλο μμμ... τον πίνακα, χρησιμοποιώ δύο πίνακες. Για παράδειγμα, έχω βρεθεί σε τάξη, που αξιοποιώ δυο πίνακες, τον διαδραστικό πίνακα και τον κανονικό, τον ασπροπίνακα με τον μαρκαδόρο. Από την μια μεριά ας πούμε είχα τους μαθητές, οι οποίοι ήταν πάρα πολλοί έτοιμοι και ήταν πιο μπροστά στην ύλη, οπότε αξιοποιούσα τον συγκεκριμένο πίνακα, τον διαδραστικό, ενώ με τους Ρομά μαθητές, οι οποίοι ήταν λίγο πιο πίσω αξιοποιούσα τον δεύτερο πίνακα. Και ουσιαστικά ήταν σαν να έκανα συνδιδασκαλία, ώστε και εκείνοι οι Ρομά μαθητές να προλάβουνε και να μην μένουνε πίσω. Αλλά και από την άλλη, θεωρώ πως προχωράει και το επίπεδο των άλλων μαθητών, οι οποίοι ήταν ας πούμε σε πολύ πιο ανώτερο επίπεδο. Βέβαια, δεν ήταν πολύ λειτουργικό, ζορίστηκα αρκετά, αλλά εκείνη τη χρονιά τα παιδιά απέδωσαν. Έχει τύχει να ακολουθήσω την ίδια μέθοδο και στις 2 πρώτες εβδομάδες να την παρατήσω, γιατί δεν προχωρούσε. Πρέπει να είμαστε ευέλικτοι όπως ξέρεις.

7. Γιατί θεωρείτε ότι πρέπει να χρησιμοποιούμε άλλες διδακτικές μεθόδους για τους Ρομά μαθητές;

Γιατί ενδέχεται και οι ίδιοι να μην έχουν κατακτήσει πολύ βασικές δεξιότητες, όπως για παράδειγμα δεξιότητες που αφορούν περισσότερο την τεχνολογία, οπότε είναι κάτι σαν μεταβατικό στάδιο ο ασπροπίνακας μας βοηθάει για να φτάσουμε στον επόμενο κατά κάποιον τρόπο. είναι το προπαρασκευαστικό στάδιο. Ας μη ξεχνάμε ότι οι Ρομά είναι δίγλωσσοι και δεν πρέπει να το αψηφούμε. Με βάση αυτή την πληροφορία πρέπει να οργανώσουμε τη διδασκαλία.

8. Χρησιμοποιείτε ένα διαφορετικό εκπαιδευτικό υλικό για τους Ρομά μαθητές για ποιους λόγους;

Όχι δεν χρησιμοποιώ διαφορετικό εκπαιδευτικό υλικό, ότι σου ανέφερα πριν. Προσπαθώ με αυτά που έχω, να οργανώνω τη διδασκαλία και οι προσαρμογές να γίνονται πάνω σε όλα τα παιδιά. Με ότι έχουμε πορευόμαστε και βλέπουμε την ανταπόκριση των παιδιών. Εξάλλου τα βιβλία ας μη ξεχνάμε ότι είναι συγκεκριμένα και δοσμένα. Αν και δεν είναι λίγες οι φορές που αν διδάσκω εξ ολοκλήρου σε Ρομά είναι σαν να τα καταργώ. Χρησιμοποιώ δικό μου υλικό με φωτοτυπίες, κ.τ.λ.

9. Σε κάποια σχολεία διαχωρίζουν τους Ρομά μαθητές από τους μη Ρομά μαθητές. Συμφωνείτε με αυτό και γιατί;

Δεν συμφωνώ καθόλου. Θεωρώ ότι γενικότερα το να διαχωρίζουμε τους μαθητές, είτε από την καταγωγή τους, είτε από τα όποια χαρακτηριστικά φέρουνε θρησκείας, φυλετικά και τα λοιπά ενισχύει ας πούμε νόρμες και γενικότερα θα έλεγα στερεότυπα και προκαταλήψεις που έχουμε ή που μπορεί να έχουμε και δεν τα έχουμε εντοπίσει ούτε εμείς ακόμη ή τουλάχιστον αρνούμαστε να το παραδεχτούμε. Οπότε η εκπαίδευση θεωρώ ότι θα πρέπει να είναι αρωγός ας πούμε ένταξης και συμπερίληψης και κοντά σε όλους μαθαίνουμε όρια. Οπότε δεν είμαι υπέρ του διαχωρισμού και γενικότερα διαπιστώνω ότι κάποιες φορές συνάδελφοι εκπαιδευτικοί διαχωρίζουν τους μαθητές σε μαθητές και Έλληνες ας πούμε και μαθητές Ρομά. Οπότε θεωρώ ότι αυτό γενικότερα δεν βοηθάει τα παιδιά να ενταχθούνε στην εκπαιδευτική διαδικασία αλλά και γενικότερα στη σχολική ζωή. Το βλέπω που γίνεται δηλαδή και επειδή δε μου αρέσει ως παρατηρητής, προσπαθώ να μη το κάνω, όχι ότι πάντα το καταφέρνω βέβαια.

10. Ανταποκρίνονται οι Ρομά μαθητές στις σχολικές απαιτήσεις και σε τι βαθμό;

Λοιπόν... εγώ θεωρώ ότι ανταποκρίνονται και σε ένα υψηλό βαθμό μάλιστα, ιδίως όταν ο εκπαιδευτικός αφιερώνει χρόνο και ασκεί διαφοροποιημένη διδασκαλία για τους μαθητές Ρομά. Είχα μαθητές Ρομά, οι οποίοι είχαν υποδείξει υψηλά «ακαδημαϊκά» ας πούμε προσόντα και επιδόσεις και δεν διέφεραν στην ουσία από μη Ρομά μαθητές. Και στην ουσία ήταν και ένας λόγος, τον οποίο ας πούμε στο σχολείο συνέχεια εξέθεταν ας πούμε αυτά τα τεκμήρια - επιχειρήματα ότι έχουμε και μαθητές Ρομά, οι οποίοι για να κατευνάσουν ας πούμε τα στερεότυπα, ότι σημειώνουν πολύ υψηλές ακαδημαϊκές επιδόσεις, οπότε δεν θα πρέπει εμείς να μπαίνουμε προκατειλημμένοι στην εκπαιδευτική διαδικασία, αλλά να

συμπεριφερόμαστε με ισοτιμία προς όλα τα παιδιά. Οπότε δεν θεωρώ ότι διαφέρουνε. Ενδέχεται να διαφέρουνε κάποιοι Ρομά μαθητές από άλλους μαθητές αλλά αυτό αφορά όλους τους μαθητές θεωρώ, οι οποίοι στο σπίτι μπορεί το μορφωτικό επίπεδο των γονέων να μην είναι ας πούμε ιδανικό και για αυτό τον λόγο να μην μπορούνε να υποστηρίξουν τα παιδιά τους σε αυτά που κάνουμε εμείς στο σχολείο. Γιατί σίγουρα αυτά που κάνουμε εμείς στο σχολείο χρειάζεται και μια ας πούμε υποστήριξη και στο σπίτι, κακά τα ψέματα! Αν το παιδί δεν έχει καμία βοήθεια, δεν προχωράει. Για παράδειγμα, το πιο απλό, δεν καταλαβαίνει την εκφώνηση, δε γνωρίζει μια λέξη για να προχωρήσει στην λύση της άσκησης, θέλει κάποιον να του λέει την ορθογραφία. Οπότε όταν το περιβάλλον υστερεί μαθησιακά ή ευρύτερα γνωστικά θεωρώ ότι δεν είναι γνώρισμα μόνο των Ρομά και για αυτό τα παιδιά δεν έχουν ας πούμε υψηλές επιδόσεις στο σχολείο. Γενικότερα όμως είθισται ας πούμε να συμβαίνει σε περιβάλλοντα, στα οποία οι Ρομά ζουν σε οικισμούς να μην έχουν την ανάλογη υποστήριξη από τους γονείς τους ή από κάποιον σημαντικό άλλον για να ενισχύσουν αυτές τις επιδόσεις που εμείς προσπαθούμε να έχουμε στο σχολείο για αυτά τα παιδιά. Γενικότερα, η υποστήριξη του οικογενειακού περιβάλλοντος διαδραματίζει θεωρώ πολύ σημαντικό ρόλο για την σχολική επίδοση του παιδιού, πόσο μάλλον όταν οι γονείς δεν δίνουν κίνητρο για τη φοίτηση του παιδιού και πολλές φορές το αποτρέπουν κιόλας. Τα παιδιά μιμούνται ότι βλέπουν και ακούν, αυτό νομίζω τα λέει όλα! Είτε είναι Ρομά, είτε όχι!

11. Ποια νομίζετε ότι είναι τα πιο σημαντικά εμπόδια που αντιμετωπίζουν οι Ρομά μαθητές στο σχολείο; Ποια είναι η εξήγησή σας για τα εμπόδια αυτά;

Θεωρώ ότι το πιο βασικό εμπόδιο που έχουν οι Ρομά μαθητές στο σχολείο είναι ο ρατσισμός. Και γενικότερα τα στερεότυπα που περιβάλλουν την εκπαιδευτική κοινότητα αναφορικά με τους Ρομά μαθητές και τις σχολικές τους επιδόσεις. Και ίσως θα έλεγα και η βία που δέχονται από άλλους μαθητές στο σχολείο. Και ο αποκλεισμός γενικότερα ας πούμε... αποκλείονται γενικά και από τους εκπαιδευτικούς και από τους μαθητές σε αυτά που αφορούν ας πούμε όχι μόνο κατά την εκπαιδευτική διαδικασία αλλά και στο διάλειμμα, ακόμη και σε δευτερεύοντα μαθήματα, αν μπορώ να τα πω έτσι, δηλαδή στη γυμναστική, στη μουσική, στα εικαστικά, ακόμη και σε αυτά, που εκεί θα έπρεπε να μην υπήρχε καμία διάκριση. Δεν δικαιολογείται δηλαδή.. Ίσως ο εκπαιδευτικός κλάδος διακατέχεται από στερεότυπα, τα οποία δεν τους επιτρέπουν ας πούμε να εντάξουν περισσότερο τους μαθητές σε όλες τις διαδικασίες αυτές. Πεποιθήσεις και στερεοτυπικές αντιλήψεις που είναι βαθιά ριζωμένες μέσα μας και επηρεάζουν τον τρόπο που σκεφτόμαστε και ενεργούμε,

τουλάχιστον σε πρώτη φάση ενδόμυχα. Πάντα θα υπάρχει νομίζω σαν πρώτη σκέψη, παρόλο που στην πορεία ίσως να καταφέρνουμε να το εντοπίζουμε και να το διώχνουμε. Το λέω, γιατί πολλές φορές το αναγνωρίζω στον εαυτό μου. Μόλις το εντοπίσω, λέω οπα...πάρτο αλλιώς, γιατί είσαι η ντροπή του επαγγέλματος διαφορετικά.

12. Κάποιοι εκπαιδευτικοί ισχυρίζονται ότι πρέπει να έχουν χαμηλές προσδοκίες από τους Ρομά μαθητές. Εσείς συμφωνείτε με αυτό;

Όχι, διαφωνώ κάθετα. Διαφωνώ σχεδόν απόλυτα, γιατί είναι αυτό που σας είπα και πριν. Μια τέτοια προσέγγιση ας πούμε στην εκπαίδευση δεν βοηθά τους μαθητές να αναδείξουν τα δυνατά τους σημεία και τα ταλέντα τους, οπότε κάτι τέτοιο ας πούμε προάγει στερεότυπα και προκαταλήψεις και τον ρατσισμό για αυτή την ομάδα. Άρα, δεν θεωρώ ότι αυτό γενικότερα βοηθάει τα παιδιά να εμπλακούνε στα της εκπαίδευσης. Δεν συμφωνώ καθόλου. Αβίαστα ναι, μπορεί να συμβαίνει, αλλά πρέπει να το καταπολεμήσουμε και να προλάβουμε πριν το μεταδώσουμε στα παιδιά, γιατί αλλιώς θα τα καταστρέψουμε. Η κάθε μας σκέψη, ενέργεια και τρόπος προσέγγισης έχει αντίκτυπο στα παιδιά, σε κάθε παιδί ξεχωριστά!

3^{ος} Άξονας: Σχέση οικογένειας- σχολείου & Σχολική διαρροή-αποτυχία

13. Πώς είναι η επικοινωνία με τους Ρομά γονείς; Είναι σε θέση οι Ρομά γονείς να βοηθήσουν τα παιδιά τους;

Από την εμπειρία μου θα σας έλεγα ότι κάποιοι, οι οποίοι είναι ενημερωμένοι και έχουν ολοκληρώσει την υποχρεωτική εκπαίδευση είναι σε θέση να βοηθήσουν τα παιδιά τους αλλά και τους διέπει ένα ενδιαφέρον ως προς τα αυτά που γίνονται στο σχολείο, κάτι το οποίο είναι πολύ βοηθητικό και για εμάς τους εκπαιδευτικούς. Υπάρχει μια ώθηση. Άλλοι Ρομά γονείς, οι οποίοι δεν έχουν ολοκληρώσει τη φοίτηση τους στο σχολείο αδυνατούν να βοηθήσουν τα παιδιά τους και γενικότερα όταν δεν υπάρχει και κάποιος βοηθός, αν μπορούμε να το πούμε έτσι, τότε πράγματα δυσκολεύουν. Είναι δύσκολη η επικοινωνία με τους γονείς, πολλές φορές ανύπαρκτη, γιατί κάποιοι δουλεύουν πάρα πολλές ώρες και απουσιάζουν. Για παράδειγμα, δουλεύουν στις λαϊκές και δεν έχουν επαφή με το σχολείο, φεύγουν πρωί και γυρνάν βράδυ, καλά καλά δε βλέπουν ούτε τα παιδιά τους. Οπότε θεωρώ ότι η επικοινωνία δεν είναι κάτι δεδομένο και σταθερό... κάποιες φορές είναι καλή και κάποιες φορές είναι πάρα πολύ δύσκολη. Για αυτό πιστεύω ότι είναι πολύ σημαντικό να υπάρχει μια άλλη ειδικότητα, όπως για παράδειγμα , ένας ψυχολόγος, μια κοινωνική λειτουργός, η οποία θα φέρνει τους γονείς σε επικοινωνία με το σχολείο και στη συνέχεια με

μας τους εκπαιδευτικούς. Να είναι ο διαμεσολαβητής, τουλάχιστον στην αρχή, γιατί κι εμείς είναι πολύ δύσκολο να τους κυνηγάμε, τι να πρώτο-προλάβουμε, που να εστιάσουμε, έχουμε την ευθύνη τόσων παιδιών.

14. Πού οφείλεται κατά τη γνώμη σας η σχολική διαρροή των Ρομά μαθητών;

Ε νομίζω μετά από όλα αυτά που είπαμε είναι αυτονόητο. Η αδιαφορία και η μη υποστήριξη του οικογενειακού περιβάλλοντος, οι στερεοτυπικές αντιλήψεις που διέπουν την εκπαιδευτική κοινότητα, οι χαμηλές προσδοκίες των δασκάλων, ο ρατσισμός και η βία που δέχονται από τους μαθητές, η μη εφαρμογή της διαφοροποιημένης διδασκαλίας...νομίζω αρκούν, ώστε ένα παιδί Ρομά να διαφύγει από το σχολείο. Για να σου πω την αλήθεια, με όλα αυτά, ούτε εγώ θα πήγαινα σχολείο.

15. Γιατί οι Ρομά μαθητές δεν σημειώνουν υψηλές σχολικές επιδόσεις; Που οφείλεται αυτό;

Θεωρώ ότι οφείλεται στον παράγοντα ότι δεν ακολουθείται η υποστήριξη και στο σπίτι ή δεν υπάρχει ας πούμε το background για φροντιστήρια και τα λοιπά. Και επίσης θεωρώ ότι και εμείς οι εκπαιδευτικοί ενδέχεται κάποιες φορές να μην αφιερώνουμε τον απαραίτητο χρόνο για να τους βοηθήσουμε να επιτύχουν ας πούμε υψηλές ακαδημαϊκές επιδόσεις. Ακόμη δηλαδή και να κάτσω και να φάω το διάλλειμα μου για να του το εξηγήσω, πάλι δεν προλαβαίνω, και ξέρεις...για εμάς τους εκπαιδευτικούς το διάλλειμα είναι ιερό, όταν έχουμε δηλαδή. Γιατί τις περισσότερες φορές κάνουμε εφημερία, πόσο μάλλον τώρα με τον covid, τρέχουμε πίσω από τα παιδιά, τρέχουμε να πάμε τουαλέτα και να βγάλουμε φωτοτυπίες. Και σίγουρα θα πρέπει να ιδρυθούνε περισσότερα τμήματα Ζ.Ε.Π. ώστε όταν τα παιδιά υπολείπονται κάποιων δεξιοτήτων, κατά βάση γλωσσικών, να φοιτούν πολύ περισσότερο στα τμήματα Ζ.Ε.Π..

16. Κάποιοι μιλούν για σχολικό αποκλεισμό των Ρομά μαθητών. Πώς αποκλείει το σχολείο τους μαθητές αυτούς κατά τη γνώμη σας;

Όταν για παράδειγμα έχουμε σχολική διαρροή και το σχολείο δεν μπαίνει στη διαδικασία να ψάξει αυτούς τους μαθητές ή να εφαρμόσει τον νόμο, ο οποίος νόμος τι λέει ότι όταν έχουμε σχολική διαρροή πάνω από δέκα μέρες; Ο διευθυντής σε συνεργασία με τον εκπαιδευτικό ή και τον κοινωνικό λειτουργό, όταν υπάρχει στο σχολείο, σχεδόν ποτέ δηλαδή, οφείλει να κάνει κάποιο έγγραφο, αφού πρώτα έχει εμπλέξει την κοινωνική υπηρεσία του σχολείου για

να ψάξει να βρει τους Ρομά, να κάνει συμβουλευτική με τους γονείς και να φέρει τα παιδιά στο σχολείο. Ενδέχεται να εμπλέκει ας πούμε και κοινωνική υπηρεσία του Δήμου. Όταν το σχολείο δεν μπαίνει σε αυτή τη διαδικασία και απλά θεωρεί ότι οκ είναι ένας Ρομά μαθητής, ο οποίος δεν έρχεται, γιατί και οι γονείς του δεν ενδιαφέρονται και τον αφήνει στην τύχη του, θεωρώ ότι αυτές οι διαδικασίες ενισχύουν τον κοινωνικό αποκλεισμό και στην ουσία δεν μπορούμε και εμείς να υποτάξουμε τον κοινωνικό αποκλεισμό και οτιδήποτε επιφέρει και αυτός μαζί του. Οπότε θεωρώ ότι ενισχύεται από το σχολείο ο κοινωνικός αποκλεισμός, γιατί δεν ενεργοποιούνται οι διαδικασίες για να επιστρέψουν τα παιδιά στο σχολείο. Πλέον η απουσία των Ρομά μας φαίνεται κάτι το φυσιολογικό και η παρουσία τους κάτι το παράξενο. Από εκεί και μόνο αν το σκεφτείς...καταλαβαίνεις πολλά.

17. Τι πρέπει να αλλάξει στο σχολείο, έτσι ώστε να ενθαρρυνθούν οι Ρομά μαθητές και να φοιτούν κανονικά;

Να διέπεται από τη φιλοσοφία της συμπερίληψης, ώστε να αποδεχόμαστε ότι φέρει ο καθένας στο σχολείο. Να μην θεωρούμε ότι η δική μας η κουλτούρα είναι ας πούμε ιδανική, αλλά να σεβόμαστε την κουλτούρα, τη θρησκεία και γενικότερα ότι φέρει ο κάθε μαθητής στο σχολείο. Σίγουρα χρειάζεται περισσότερο επιμόρφωση των εκπαιδευτικών σε ζητήματα ετεροτήτων και σε ζητήματα ένταξης ετεροτήτων, δηλαδή τι καθιστά ας πούμε την ετερότητα και τι είναι ας πούμε ευάλωτη ομάδα. Να εντρυφήσουν περισσότερο σε τέτοια ζητήματα και ακόμη πιο κοινωνικά οι εκπαιδευτικοί. Χωρίς αυτό να σημαίνει ότι δια μαγείας θα αλλάξουν όλα, γιατί στη θεωρία όλοι πάνω κάτω ξέρουμε κάποια βασικά πράγματα, το θέμα είναι να αλλάξει η φιλοσοφία και η οπτική μας. Και σίγουρα χρειαζόμαστε και περισσότερους συμπεριληπτικούς διευθυντές, οι οποίοι θα αντιμετωπίσουν την ετερότητα με απόλυτο σεβασμό και αποδοχή, προκειμένου να δείχνουν ουσιαστικό ενδιαφέρον για τους Ρομά μαθητές και τις μαθήτριες Ρομά. Για να λάβει χώρα αυτή η αλλαγή, πρέπει όλα τα μέλη που εμπλέκονται με την εκπαίδευση να τη θεωρούν ως κάτι ιερό, να είναι σημαντική δηλαδή για τους ίδιους. Μόνο τότε θα μπορέσουμε να μιλήσουμε για κανονική ένταξη και συμπερίληψη στο σχολείο.

18. Ποιο ρόλο παίζουν οι εκπαιδευτικοί στην σχολική αποτυχία των Ρομά μαθητών;

Θεωρώ ότι οι εκπαιδευτικοί παίζουν πάρα πολύ σημαντικό ρόλο, όχι μόνο στη σχολική αποτυχία αλλά και στη σχολική επιτυχία καθότι αποτελούν πρότυπα για τους μαθητές τους. Γιατί οι εκπαιδευτικοί ως γνωστόν περνούνε πάρα πολύ χρόνο με τα παιδιά στο σχολείο,

οπότε μετά την οικογένεια, επειδή το σχολείο θεωρείται δευτερογενής παράγοντας κοινωνικοποίησης συνιστούν τον δεύτερο σημαντικότερο θεσμό. Πολλές φορές τα παιδιά περνούν περισσότερο χρόνο με εμάς, παρά με τους γονείς τους και για αυτό εγώ προσωπικά προσπαθώ να είμαι πιο οικείος και προσεγγίσιμος ως εκπαιδευτικός, ώστε τα παιδιά α μη νιώθουν φόβο και να μου εκμυστηρεύονται πράγματα προκειμένου να προλαβαίνουμε καταστάσεις και γεγονότα. Θεωρώ αυτό είναι το πιο σημαντικό. Να είμαι, όχι φίλος τους, γιατί αυτό θεωρώ δεν γίνεται, όπως και στην περίπτωση του γονέα, αλλά τουλάχιστον να με θεωρούν ως ένα άτομο, το οποίο μπορούν να εμπιστευτούν και όταν έχουν ένα πρόβλημα να έρθουν σε εμένα για να το μοιραστούν, να το βγάλουν από μέσα τους. Και όταν ένας εκπαιδευτικός δεν αφιερώνει περισσότερο χρόνο για τους Ρομά μαθητές ή δεν αξιοποιεί τη διαφοροποιημένη διδασκαλία ή εργαλεία όπως αναφέραμε και πριν, όπως το βίντεο και όλα αυτά θεωρώ ότι είναι και λίγο αυτοεκπληρούμενη προφητεία. Δηλαδή μην περιμένουμε μετά οι Ρομά μαθητές να ενταχθούν και να επιτύχουν σε αυτά που απολαμβάνουν και οι υπόλοιποι μαθητές. Είναι φυσικό και επόμενο από μια στιγμή και μετά. Δράση- αντίδραση!

19. Εν τέλει, οι εκπαιδευτικοί δύνανται να διαδραματίσουν ρόλο μείζονος σημασίας για τη μαθητική κοινότητα των Ρομά ή τελικά, η συμβολή τους κρίνεται αμελητέα;

Θα συμφωνήσω με το πρώτο ότι κρίνονται μείζονος σημασίας. Όπως σας είπα αφιερώνουμε και είμαστε πολλές ώρες με τα παιδιά στο σχολείο και είμαστε εμείς αυτοί που θα δώσουν το παράδειγμα. Δε το λέω εγώ, ούτε το έβγαλα από το μυαλό μου, το λέει άλλωστε και η θεωρία της κοινωνικής μάθησης του Bandura. Τα παιδιά μαθαίνουν δίπλα στα άλλα παιδιά και μαθαίνουν και από τους σημαντικούς άλλους, τους ενήλικες, τους εκπαιδευτικούς και τους συνομηλίκους τους. Οπότε θεωρώ ότι είμαστε φορέας, ο οποίος φέρνει τις αλλαγές στο σχολείο και είμαστε εμείς, οι οποίοι δύνανται να δώσουμε, να προσφέρουμε μια άλλη προσέγγιση στα πράγματα για τους Ρομά μαθητές και κατά επέκταση στις οικογένειές τους.

Συνέντευξη 8

Εκπαιδευτικός: Αναπληρωτής X Μόνιμος/η

Διδακτική εμπειρία: 4

Διδακτική εμπειρία σε μαθητές Ρομά: 1

Ερωτήσεις Ημι-δομημένης συνέντευξης:

1^{ος} Άξονας: Τοπική Κοινότητα

1. Ποιες είναι οι εντυπώσεις από τους Ρομά κατοίκους της περιοχής σας;

Στην δικιά μου περιοχή, όπως και γενικότερα σε όλη την Ελλάδα υπάρχουν Ρομά κάτοικοι, οι οποίοι ζούνε μαζί με τον υπόλοιπο πληθυσμό. Όπως και με τις υπόλοιπες μειονοτικές ομάδες, έτσι και με τους Ρομά μπορούμε να πούμε ότι αντιμετωπίζουν, μάλλον οι ίδιοι, κάποιες δυσκολίες στην προσαρμογή τους με το υπόλοιπο κοινωνικό σύνολο και με την ενσωμάτωσή τους. Σίγουρα υπάρχουν περιπτώσεις Ρομά, οι οποίοι είναι ωραία ομαλά ενταγμένοι στην κοινωνία. Αλλά βέβαια υπάρχουν και περιπτώσεις ανθρώπων που είναι Ρομά που έχουν δυσκολία στην προσαρμογή τους και οδηγούνται σε παρεμβατική συμπεριφορά ενδεχομένως. Έτσι και στην περιοχή μου λοιπόν υπάρχουν πολλές περιπτώσεις παρεμβατικής συμπεριφοράς από κατοίκους Ρομά.

2. Ποια είναι τα διαφορετικά στοιχεία της κουλτούρας τους κατά τη δική σας γνώμη;

Φυσικά η κουλτούρα των Ρομά είναι αρκετά διαφορετική σε σχέση με το υπόλοιπο κοινωνικό σύνολο. Η κοινωνικό-πολιτισμική τους ταυτότητα διαφέρει αρκετά. Για αυτό άλλωστε και ζουν σε δικούς τους καταυλισμούς και δεν επιδιώκουν και οι ίδιοι την ενσωμάτωσή τους με τις υπόλοιπες κοινωνικές ομάδες. Αυτό που διαφέρει αφορά συνήθως στοιχεία της παράδοσης, της κοινωνικότητας, τους παράγοντες, στους οποίους δίνουν ιδιαίτερη έμφαση στη ζωή τους, την ενασχόληση τους με τα παιδιά τους. Αυτά. Η όλη τους νοοτροπία. Έχουν εντελώς διαφορετική φιλοσοφία ζωής. Δεν υπάρχει κάτι κοινό, γιατί μεγαλώνουν με διαφορετικό τρόπο. Όπως εμείς δε μπορούμε να καταλάβουμε αυτούς, έτσι κι αυτοί δε μπορούν να καταλάβουν εμάς.

3. Οι πολιτισμικές διαφορές των Ρομά παρεμποδίζουν ή διευκολύνουν τις σχέσεις τους με τους μη Ρομά; Και γιατί;

Οι κοινωνικές και πολιτισμικές διαφορές σίγουρα λειτουργούν ανασταλτικά στην ενσωμάτωσή τους και στην ομαλή συμβίωση με τους υπόλοιπους κατοίκους μη Ρομά. Έτσι, λοιπόν, θεωρώ ότι υπάρχουν αντιθέσεις και οι σχέσεις δεν είναι εύκολες μεταξύ των Ρομά και των μη Ρομά. Πρόκειται για δυο διαφορετικούς κόσμους, δυο διαφορετικές κουλτούρες που πρέπει να συνυπάρξουν, αν όχι να αποδεχτεί η μια την άλλη.

4. Γνωρίζετε την ιστορία των Ρομά στην Ελλάδα; Τι γνωρίζετε για τους Ρομά στην Ελλάδα;

Την ιστορία των Ρομά την γνωρίζω κυρίως μέσα από αναφορές σε βιβλία και σε διάφορες ταινίες. Ορμώμενος από αυτά τα ερεθίσματα γνωρίζω ότι γενικά οι Ρομά παρουσιάζονταν μάλλον ως φιλικοί, καλόκαρδοι, ελεύθεροι άνθρωποι, οι οποίοι ασχολούνταν πάρα πολύ με χειρωνακτικές εργασίες και περιφέρονταν από τόπο σε τόπο αναζητώντας καλύτερες συνθήκες διαβίωσης. Ζούσαν και ζουν στις δικές τους απομονωμένες κοινωνικές ομάδες σε καταυλισμούς συνήθως. Αυτά γνωρίζω πάνω κάτω. Όχι κάτι το ιδιαίτερο ή κάτι πιο ψαγμένο. Ακόμη, αυτό που γνωρίζω για τους Ρομά είναι ότι το βασικό τους χαρακτηριστικό είναι ότι δεν μένουν σε ένα τόπο πολύ καιρό και περιφέρονται. Στην ουσία διέπονται από μια πιο ελεύθερη φιλοσοφία ζωής. Ίσως να έχουν πιάσει και το νόημα της ζωής....

2^{ος} Άξονας: Εκπαιδευτική διαδικασία & Διδακτική πράξη

5. Κατά την εκκίνηση της νέας σχολικής χρονιάς, θέτετε στόχους, κάθε φύσεως, για τον μαθητικό πληθυσμό των Ρομά; Διαφέρουν αυτοί οι στόχοι από τους υπόλοιπους μαθητές; Γιατί;

Εννοείται ότι η στοχοθεσία με την έναρξη της σχολικής χρονιάς διαφέρει ούτως ή άλλως ανεξαρτήτως αν μιλάμε για μαθητές Ρομά ή όχι. Οι στόχοι που τίθενται με κάθε νέα χρονιά αφορά στις ιδιαίτερες ανάγκες και στις ικανότητες του κάθε μαθητή ξεχωριστά. Το ίδιο λοιπόν συμβαίνει και με τους μαθητές Ρομά, πόσο μάλλον για αυτούς που αποτελούν μια πιο ιδιαίτερη και ξεχωριστή κοινωνική ομάδα, όπως και να το κάνουμε. Φυσικά τίθενται ξεχωριστοί και προσαρμοσμένοι στόχοι. Οπότε, ναι, διαφέρουν.. Υπάρχει μια εξατομίκευση αναφορικά με τους στόχους των Ρομά. Αυτό συμβαίνει, γιατί είναι μια κοινωνική ομάδα που

διαφέρει σε σχέση με τις υπόλοιπες και έχουν κάποιες ιδιαίτερες ανάγκες και κάποια ιδιαίτερα χαρακτηριστικά οι μαθητές αυτοί.

6. Αξιολογείτε κάποιες ιδιαίτερες διδακτικές μεθόδους για τους Ρομά μαθητές;

Καταρχάς γίνεται μια προσαρμογή, όπως είπαμε και πριν και στους στόχους αλλά και στις απαιτήσεις των δραστηριοτήτων και της διδασκαλίας γενικότερα, καθώς συνήθως οι μαθητές Ρομά έχουν ένα χαμηλότερο γνωστικό επίπεδο. Συνεπώς προσαρμόζουμε ανάλογα τις διδακτικές μεθόδους, ώστε να ανταποκρίνονται στις ικανότητές τους.

7. Γιατί θεωρείτε ότι πρέπει να χρησιμοποιούμε άλλες διδακτικές μεθόδους για τους Ρομά μαθητές;

Γιατί όπως προ-είπαμε οι μαθητές Ρομά συνήθως και από το οικογενειακό τους περιβάλλον αντιμετωπίζουν προβλήματα μη παρούσιστα στα ελληνικά σχολεία για πολλούς και διάφορους λόγους και αυτό έχει σαν αποτέλεσμα να υστερούν στο μαθησιακό - γνωστικό επίπεδο. Επίσης, συνήθως αδυνατούν να παρουσιάσουν κοινωνικά χαρακτηριστικά αλλά και κάποιες δεξιότητες που εκδηλώνουν οι υπόλοιποι μαθητές και αυτό γιατί διαφέρει ο τρόπος ζωής τους.

8. Χρησιμοποιείτε ένα διαφορετικό εκπαιδευτικό υλικό για τους Ρομά μαθητές για ποιους λόγους;

Σίγουρα χρησιμοποιούμε διαφορετικό εκπαιδευτικό και εποπτικό υλικό. Πολλά παιδιά Ρομά δυσκολεύονται στη γλώσσα και οι ίδιοι έχουν και μια δική τους διάλεκτο, οπότε αυτό δυσκολεύει ακόμα περαιτέρω τη μαθησιακή διαδικασία. Αυτά!

9. Σε κάποια σχολεία διαχωρίζουν τους Ρομά μαθητές από τους μη Ρομά μαθητές. Συμφωνείτε με αυτό και γιατί;

Δεν συμφωνώ με αυτό. Θεωρώ ότι πρέπει οι μαθητές Ρομά να εμπλέκονται στη μαθησιακή διαδικασία και να αντιμετωπίζονται ως ισότιμα μέλη με στόχο την ομαλή ενσωμάτωση και ένταξή τους στο υπόλοιπο κοινωνικό σύνολο. Ή μάλλον όχι, επιδίωξή μας πρέπει να είναι η συμπερίληψη και η κοινωνική δικαιοσύνη, αν θέλουμε να μιλάμε ορθά. Έχει μεγάλη διαφορά ο ένας όρος από τον άλλον. Κράτα τους τελευταίους. Έκανα χρόνια να καταλάβω, να αντιληφθώ εις βάθος τη διαφορά τους.

10. Ανταποκρίνονται οι Ρομά μαθητές στις σχολικές απαιτήσεις και σε τι βαθμό;

Σίγουρα υπάρχουν περιπτώσεις παιδιών που ανταποκρίνονται σε αρκετά ικανοποιητικό βαθμό στις απαιτήσεις της σχολικής μονάδας. Ωστόσο, η πλειοψηφία των μαθητών Ρομά αντιμετωπίζουν αρκετές δυσκολίες και δεν μπορούν να ανταποκριθούν στις ανάγκες και στις απαιτήσεις του σχολείου. Και είναι λογικό...ιδίως όταν δεν χρησιμοποιούμε διαφορετικό εκπαιδευτικό υλικό, διαφοροποιημένη διδασκαλία και γενικά δεν λαμβάνουμε υπόψη μας τη διαφορετικότητα που τους διέπει. Είναι σαν να σε βάζω εσένα σε ένα καταυλισμό και να απαιτώ να καταλάβεις τη ρομανί γλώσσα και να συμπεριφέρεσαι απολύτως φυσιολογικά σαν να μη συμβαίνει τίποτα. Για φαντάσου λίγο... Κάτι τέτοιο τους ζητάμε κι εμείς, όταν ο σχολικός χώρος και ο τρόπος διδασκαλίας δεν δέχεται αναπροσαρμογή. Είναι παράλογο!

11. Ποια νομίζετε ότι είναι τα πιο σημαντικά εμπόδια που αντιμετωπίζουν οι Ρομά μαθητές στο σχολείο; Ποια είναι η εξήγηση σας για τα εμπόδια αυτά;

Το κοινωνικοπολιτικό και το κοινωνικό-πολιτισμικό επίπεδο και η κουλτούρα των Ρομά γονιών διαφέρει αρκετά σε σχέση με των γονιών μη Ρομά μαθητών. Όπως για παράδειγμα, η ώθηση των παιδιών τους προς την εργασία, απαξιώνουν κάποιες φορές το σχολείο και δεν δίνουν ιδιαίτερη βαρύτητα σε αυτό. Με αυτόν τον τρόπο οδηγούν τα παιδιά τους στο να μην φοιτούνε στη σχολική μονάδα και να υπάρχει μια έντονη διαρροή. Ακόμα και όταν φοιτούν στο σχολείο, αυτό γίνεται περιστασιακά και δεν γίνεται συστηματικά. Επίσης, η γλώσσα είναι ένας παράγοντας, ένας διαφορετικός τρόπος ομιλίας και μια διαφορετική διάλεκτος. Αυτά όλα θα λέγαμε ότι είναι παράγοντες που λειτουργούν ανασταλτικά στην φοίτηση των παιδιών αυτών. Ακόμη, βασικό στοιχείο της κουλτούρας τους είναι η δημιουργία οικογένειας από πολύ πολύ νωρίς, οπότε ειδικότερα τα κορίτσια από πολύ μικρή ηλικία εγκαταλείπουν το σχολείο για να αφοσιωθούν σε οικογενειακά καθήκοντα, γάμο, ανατροφή παιδιών, κ.ά.

12. Κάποιοι εκπαιδευτικοί ισχυρίζονται ότι πρέπει να έχουν χαμηλές προσδοκίες από τους Ρομά μαθητές. Εσείς συμφωνείτε με αυτό;

Σίγουρα πρέπει να γίνεται αναπροσαρμογή των στόχων και οι απαιτήσεις να ανταποκρίνονται στο επίπεδό τους. Ωστόσο, όταν μιλάμε για προσδοκίες, όχι δεν θεωρώ ότι θα πρέπει να έχουμε χαμηλές προσδοκίες, γιατί οι χαμηλές προσδοκίες, συνήθως οδηγούν σε μειωμένα επιθυμητά αποτελέσματα. Έτσι, αυξάνοντας τις προσδοκίες, γινόμαστε και εμείς πιο υπεύθυνοι στο ρόλο μας, οπότε υπάρχουν αυξημένες πιθανότητες για επιτυχία των μαθητών αυτών στη φοίτηση στο σχολείο. Αυτή είναι η γνώμη μου!

13. Πώς είναι η επικοινωνία με τους Ρομά γονείς; Είναι σε θέση οι Ρομά γονείς να βοηθήσουν τα παιδιά τους;

Οι γονείς Ρομά πολλές φορές, όπως είπαμε και πριν δεν ενδιαφέρονται τόσο πολύ για την φοίτηση των παιδιών τους. Με βάση την κουλτούρα τους υπάρχουν άλλα πράγματα που θεωρούνται από τους ίδιους πιο σημαντικά. Οπότε πολλές φορές αδυνατούν να βοηθήσουν τα παιδιά τους και να τους ενθαρρύνουν να συνεχίσουν. Να τους δημιουργήσουν κίνητρο ή τουλάχιστον να τους δώσουν. Όλη αυτή η κατάσταση δυσκολεύει και την επικοινωνία με τους γονείς από την πλευρά του σχολείου. Αν με ρωτάς, ναι υπήρχε επικοινωνία με τους γονείς, αλλά σε πολύ βασικά ζητήματα, αλλά όταν επρόκειτο για τη βελτίωση και τη σχολική τους πρόοδο, εκεί υπήρχαν δυσκολίες, μεγάλες δυσκολίες, γιατί οι ίδιοι δεν μπορούσαν να βοηθήσουν τα παιδιά τους, να τους παρέχουν υποστήριξη. Δεν είχαν και στην πλειοψηφία τους δε διαθέτουν το απαραίτητο μορφωτικό επίπεδο να μπορέσουν να βοηθήσουν οι ίδιοι τα παιδιά τους. Και τι θα ήταν άκρως βοηθητικό; Να υπήρχε ενισχυτική διδασκαλία μετά το πέρας του σχολείου, το μεσημέρι – απόγευμα, ώστε τα παιδιά που θέλουν να προοδεύσουν , αλλά δυσκολεύονται λόγω μη υποστήριξης από το σπίτι, να τους δοθεί μια ευκαιρία. Και δεν αναφέρομαι όπως καταλαβαίνεις μόνο στους Ρομά, αλλά για όλα τα παιδάκια ανεξαιρέτως. Το έχω προτείνει και στον δήμο, αλλά που... Που και που, κατά διαστήματα υπήρχαν εθελοντές που είχαν οργανώσει ένα τμήμα, αλλά ήταν για λίγο, και το βρίσκω λογικό, γιατί οι μέρες που βιώνουμε όλοι μας από οικονομική άποψη είναι πολύ βάρβαρες.

14. Πού οφείλεται κατά τη γνώμη σας η σχολική διαρροή των Ρομά μαθητών;

Η σχολική διαρροή των Ρομά οφείλεται στο πολυπολιτισμικό τους επίπεδο και στα χαρακτηριστικά της ταυτότητας των ίδιων των Ρομά, καθώς όπως είπαμε μεταφέρονται συχνά από περιοχή σε περιοχή. Παράλληλα, από πολλοί μικροί κάνουν οικογένεια, αυτός είναι ο σκοπός της ζωής τους. Απαξιώνουν τον θεσμό του σχολείου, καθώς δεν βρίσκουν λόγο να το παρακολουθήσουν. Δεν τους εξυπηρετεί σε κάτι η φοίτησή τους σε αυτό, μόνο εμπόδιο συνιστά στην περάτωση των στόχων τους. Έτσι το αντιλαμβάνονται όπως το έχω καταλάβει. Επομένως, αυτοί είναι όλοι οι παράγοντες που συντελούν στη διαρροή των Ρομά.

15. Γιατί οι Ρομά μαθητές δεν σημειώνουν υψηλές σχολικές επιδόσεις; Πού οφείλεται αυτό;

Πολλοί συχνά οι μαθητές Ρομά δεν σημειώνουν υψηλές σχολικές επιδόσεις. Αυτό οφείλεται κατά κύριο λόγο στη σπασμωδική τους φοίτηση. Δεν παρακολουθούν τακτικά το σχολείο και είναι μειωμένα τα κίνητρα τους, γιατί είναι και τέτοια η γραμμή και η κατεύθυνση από το οικογενειακό τους περιβάλλον, όπως είπαμε και πριν. Αναγκάζονται πολύ συχνά να δουλεύουν από πολύ μικρή ηλικία και να εγκαταλείπουν τη φοίτηση για λόγους οικογενειακούς. Όπως είναι ας πούμε η μεταφορά και η μετακίνηση τους από τόπο σε τόπο. Το βρίσκω λογικό! Αυτό βλέπουν, αυτό κάνουν! Τα παιδιά μιμούνται και έχουν ως πρότυπο τους γονείς τους. Πολύ λίγα παιδάκια είναι αυτά που έχουν τους γονείς τους ως πρότυπο προς αποφυγή, γιατί δεν τους αρέσει η ζωή τους και προσπαθούν μέσα από το σχολείο, κατά κάποιο τρόπο να ξεφύγουν από τον έτοιμο δρόμο που τους έχουν πλάσει, την πεπατημένη για αυτούς.

16. Κάποιοι μιλούν για σχολικό αποκλεισμό των Ρομά μαθητών. Πώς αποκλείει το σχολείο τους μαθητές αυτούς κατά τη γνώμη σας;

Πρώτα από όλα πρέπει να πω πως η ύπαρξη τάξης υποδοχής σε όλα τα σχολεία δεν είναι δεδομένη. Μάλλον η εξαίρεση, δυστυχώς. Οι μαθητές χρειάζονται όμως την ύπαρξή της, ώστε να ενταχθούν ομαλά και να τους δοθεί μια καθοδήγηση. Στην αντίθετη περίπτωση, παρακολουθούν και φοιτούν αποκλειστικά στη γενική τάξη, όπου εκεί το χάσμα που σημειώνεται με το υπόλοιπο πλήθος είναι τεράστιο. Έτσι, είναι και αναμενόμενο να σημειωθεί η άμβλυνση και η όξυνση των αντιθέσεων με τους υπόλοιπους.

17. Τι πρέπει να αλλάξει στο σχολείο, έτσι ώστε να ενθαρρυνθούν οι Ρομά μαθητές και να φοιτούν κανονικά;

Να τους δίνουν χρήματα, αυτό νομίζω είναι κάτι που θα τους κινητοποιήσει, τουλάχιστον για να γνωρίσουν τον θεσμό της εκπαίδευσης, το σχολείο. Εκτός από αυτό, πρέπει πρώτα από όλα να υπάρχουνε τάξεις υποδοχής, τάξεις Ζ.Ε.Π., Ζώνης Εκπαιδευτικής Προτεραιότητας, κάπως έτσι λέγεται νομίζω, προκειμένου να βοηθούνται οι μαθητές αυτοί και να μπορέσουν να βελτιώσουν το μαθησιακό τους επίπεδο. Επίσης, θα πρέπει η εκπαιδευτική διαδικασία να προσαρμόζεται σε ένα βαθμό στις ανάγκες, στις απαιτήσεις και στα ενδιαφέροντά τους, κάτι το οποίο ισχύει για όλα τα παιδιά. Εξατομίκευση και διαφοροποίηση λοιπόν! Αναφορικά με τους εκπαιδευτικούς τώρα...πρέπει να ενδιαφέρονται και να δείχνουν ενδιαφέρον για τη

φοίτηση των παιδιών αυτών και να προσπαθούν με διάφορους τρόπους να προσελκύσουν το ενδιαφέρον τους και να ενθαρρύνουν οι ίδιοι τη συμμετοχή των παιδιών στη μαθησιακή και εκπαιδευτική διαδικασία. Θα πρέπει να ενδιαφερθούν ουσιαστικά, όχι μόνο επιφανειακά. Να μπουν στη διαδικασία να γνωρίσουν την κουλτούρα τους, τις συνήθειές τους, τη ζωή τους, τον τρόπο που σκέφτονται. Να γίνουν πολλές φορές ένας από αυτούς... ίσως κατά αυτόν τον τρόπο να τους γνωρίσουν, έστω και λίγο και ίσως να τους καταλάβουν. Θα πρέπει επίσης οι εκπαιδευτικοί να επιμορφώνονται τακτικά σε διαπολιτισμικά προγράμματα, ώστε να είναι κατάλληλα καταρτισμένοι για να ανταποκριθούν σε αυτόν το δύσκολο ρόλο. Και πάλι, και σε αυτήν την περίπτωση, η επιμόρφωση δεν πρέπει να περιορίζεται απλώς σε ένα χαρτί, να είναι πιο βαθιά και ουσιαστική. Από πτυχία και χαρτιά έχουμε μπουχτίσει...φτάνει!

18. Ποιο ρόλο παίζουν οι εκπαιδευτικοί στην σχολική αποτυχία των Ρομά μαθητών;

Είναι σημαντικό ότι η πλειοψηφία των εκπαιδευτικών δεν είναι καταρτισμένοι. Δεν γίνονται από τη μεριά του κράτους πολλές επιμορφώσεις και ενημερώσεις των εκπαιδευτικών σχετικά με το πρόβλημα της διαρροής των Ρομά και με τους τρόπους με τους οποίους μπορούν οι ίδιοι εκπαιδευτικοί να βοηθήσουν. Επιμορφώσεις αναφορικά με τη διαπολιτισμική εκπαίδευση, τη διγλωσσία, την ελληνική ως 2^η γλώσσα. Αν με ρωτάς για εμένα θα έπρεπε να ήταν υποχρεωτικό από τη στιγμή που πλέον τα σχολεία μας είναι διαπολιτισμικά. Ευτυχώς υπάρχουν εκπαιδευτικοί που έχουν την ικανότητα αυτή και επιμορφώνονται πολλές φορές μόνοι τους, είτε τυπικά, είτε άτυπα. Άρα, πρέπει η πολιτεία να μεριμνήσει, ώστε οι εκπαιδευτικοί να είναι ενημερωμένοι και καταρτισμένοι για την σχολική φοίτηση των μαθητών Ρομά, δεν γίνεται όλα να τα περιμένουν από τον εκπαιδευτικό. Το κράτος ας κάνει κάτι, ας μεριμνήσει, ας ευαισθητοποιηθεί, ας παρουσιαστεί για να έχει και λόγο ύπαρξης!

19. Εν τέλει, οι εκπαιδευτικοί δύνανται να διαδραματίσουν ρόλο μείζονος σημασίας για τη μαθητική κοινότητα των Ρομά ή τελικά, η συμβολή τους κρίνεται αμελητέα;

Φυσικά ο ρόλος τους εκπαιδευτικού είναι πολύ σημαντικός. Σίγουρα οι εκπαιδευτικοί είναι αυτοί που μπορούν να διαδραματίσουν έναν πολύ σημαντικό ρόλο στη φοίτηση των Ρομά. Και είναι αυτοί που μπορούν να πείσουν και τα ίδια τα παιδιά αλλά και τους γονείς τους για την σπουδαιότητα της φοίτησής τους και της ομαλής παρακολούθησης της σχολικής διαδικασίας. Το μόνο που ζητούν, το μόνο που ζητώ, ας μιλήσω τουλάχιστον σε προσωπικό επίπεδο είναι η υποστήριξη της πολιτείας, ώστε και εγώ ως επαγγελματίας, ως εκπαιδευτικός να έχω τις δομές για να κάνω την δουλειά μου όσο γίνεται πιο σωστά, πιο ανώδυνα. Δεν

γίνεται να μιλάμε για σχολική διαρροή και Ρομά και στην πραγματικότητα να ψάχνουμε τμήματα υποδοχής, σχολικά εγχειρίδια που είναι για δίγλωσσους μαθητές, κ.τ.λ. Τι με ρωτάς... Αν ο ρόλος του δασκάλου είναι σημαντικός ή αν η συμβολή του είναι ασήμαντη; Λοιπόν εγώ θεωρώ πως κάθε εκπαιδευτικός που εκτελεί το έργο του, το λειτούργημά του με ευσυνειδησία είναι ήρωας, ένας μικρός ήρωας που κρατά το εκπαιδευτικό σύστημα σε λειτουργία και κατά επέκταση την ίδια την κοινωνία, γιατί χτίζει για το μέλλον της. Νομίζω σου απάντησα!

Συνέντευξη 9

Εκπαιδευτικός: Αναπληρώτρια Μόνιμος/η

Διδακτική εμπειρία: 6

Διδακτική εμπειρία σε μαθητές Ρομά: 1

Ερωτήσεις Ημι-δομημένης συνέντευξης:

1^{ος} Άξονας: Τοπική Κοινότητα

1. Ποιες είναι οι εντυπώσεις από τους Ρομά κατοίκους της περιοχής σας;

Μέχρι τώρα δεν είχα εγώ ιδιαίτερη επαφή με τους κάτοικους της περιοχής. Είναι αποκλεισμένοι σε ένα κομμάτι της πόλης χωρίς ιδιαίτερη επικοινωνία με το κέντρο πέρα αυτών που δουλεύουν σε μαγαζιά. Οπότε η πρώτη-πρώτη επικοινωνία ήταν η φετινή. Γενικά, η κατάσταση στο τσιγγάνικο κομμάτι των Ρομά είναι πάρα πολύ δύσκολη. Από εκεί και πέρα υπάρχουν και οι Ρομά που έχουν μαγαζιά, οι οποίοι έχουν μια καλή οικονομική ευχέρεια και είναι ενταγμένοι στην κοινωνία. Ουσιαστικά υπάρχει χάσμα, αν μπορώ να το πω έτσι, ακόμη και μεταξύ τους, διαφορετικά κοινωνικοοικονομικά στρώματα.

2. Ποια είναι τα διαφορετικά στοιχεία της κουλτούρας τους κατά τη δική σας γνώμη;

Αν κρίνουμε από αυτό που υπάρχει και μέσα στο σχολείο, παίζει πάρα πολύ ρόλο ως διαφορετικό στοιχείο, η μουσική, η ενασχόληση με τις τέχνες. Έχουν αρκετοί από αυτούς ένα βαθύτερο κομμάτι εικαστικό μέσα τους. Και από εκεί και πέρα είναι και το γλωσσικό εννοείται. Ακόμη, υπάρχει και το θρησκευτικό... Κάποιοι από αυτούς είναι χριστιανοί, κάποιοι από αυτούς είναι μουσουλμάνοι. Και φυσικά η ζωή στο κοινωνικό της κομμάτι και η άποψη της οικογένειας, καμία σχέση με το τι σημαίνει για εμάς οικογένεια, καθώς για αυτούς είναι πολύ πιο ευρύτερο το κομμάτι του ποιός είναι σόι μας, το ποιός ανήκει στην οικογένεια, το ποιός είναι φίλος και ποιός είναι εχθρός. Γενικά είναι κλειστές κοινωνίες, αλλά αν σε αποδεχτούν, τότε γίνεσαι εύκολα κομμάτι της οικογένειάς τους, δεν σε ξεχωρίζουν, εν αντιθέσει με εμάς. Γενικά, ο θεσμός της οικογένειας για αυτούς νομίζω είναι πολύ πιο ισχυρός και ευρύτερος σε κλίμακα.

3. Οι πολιτισμικές διαφορές των Ρομά παρεμποδίζουν ή διευκολύνουν τις σχέσεις τους με τους μη Ρομά; Και γιατί;

Οι πολιτισμικές διαφορές που παρεμποδίζουν είναι το γλωσσικό κομμάτι, κυρίως το κομμάτι το να συζητήσεις με ένα παιδί. Πολλοί από αυτούς και κυρίως οι τσιγγάνοι δεν έχουν την παλέτα των λέξεων που χρησιμοποιεί ένας μη Ρομά. Πολλές φορές δεν χρησιμοποιείς το ίδιο λεξιλόγιο για να κάνεις μάθημα, το οποίο είναι πάρα πολύ... σε βάζει σε μια σκέψη το πώς να οργανώσεις το μάθημά σου για να μην πεις δύσκολες λέξεις, σκέφτεσαι δηλαδή το κάθε τι, τι θα πεις, πώς θα το πεις, πώς θα το προσεγγίσεις, πώς θα το δείξεις. Είναι όλα πολύ πιο πολύπλοκα, καθώς αυτά που για εμάς είναι δεδομένα και αυτονόητα, για αυτούς δεν είναι. Από εκεί και πέρα, επειδή είναι αρκετά κλειστή σαν φυλή, είναι λίγο δύσκολο καμιά φορά να τους προσεγγίσεις για να λύσεις μαζί τους προβλήματα που ίσως έχεις. Είναι λίγο... πώς να το θέσω.. δεν εμπιστεύονται τόσο εύκολα, είναι λίγο κλειστοί, είναι λίγο τραβηγμένοι προς τα πίσω. Επομένως, χρήζουν ιδιαίτερης μεταχείρισης.

4. Γνωρίζετε την ιστορία των Ρομά στην Ελλάδα; Τι γνωρίζετε για τους Ρομά στην Ελλάδα;

Για να είμαι ειλικρινής, για την ιστορία των Ρομά στην Ελλάδα δεν γνωρίζω πολλά. Δεν έχω κάτι συγκεκριμένο, δηλαδή που να το πλαισιώσω. Για τους Ρομά στην Ελλάδα ξέρουμε ως σίγουρο κομμάτι ότι έχουν την ενασχόληση κυρίως με το παζάρι, έχουν σεζόν πάρα πολλοί από αυτούς, εργάζονται δηλαδή εποχιακά. Τους διέπει η συνεχής, μόνιμη μετακίνησή τους. Αυτά μόνο γνωρίζω και δεν έχω μπει στη διαδικασία να το ψάξω παραπέρα.

2^{ος} Άξονας: Εκπαιδευτική διαδικασία & Διδακτική πράξη

5. Κατά την εκκίνηση της νέας σχολικής χρονιάς, θέτετε στόχους, κάθε φύσεως, για τον μαθητικό πληθυσμό των Ρομά; Διαφέρουν αυτοί οι στόχοι από τους υπόλοιπους μαθητές; Γιατί;

Στόχους δε θέτω εγώ γενικότερα στο μάθημά μου, άσχετα σε ποιο σχολείο δουλεύω, κυρίως γιατί ως αναπληρώτρια δεν ξέρω που θα καταλήξω, οπότε δεν έχω και δεν δουλεύω ποτέ με το βιβλίο, ναι το έχω τυπικά, αλλά δε συνιστά αυτό τον μπούσουλά μου, καθώς όλα εξαρτώνται από το επίπεδο των Ρομά παιδιών που θα συναντήσω. Σε καμία περίπτωση δε λέω ότι αυτό είναι το σωστό, απλώς έτσι δουλεύω εγώ, είναι καθαρά προσωπική επιλογή. Η

διαφορά που έχω, που κάνω ανάμεσα στο τυπικό και στο μη τυπικό κομμάτι, δηλαδή στους τυπικούς μαθητές και στους μη τυπικούς μαθητές που είναι Ρομά είναι ότι με τους Ρομά προσπαθούμε να δουλεύουμε περισσότερο τα βασικά κομμάτια και δεξιότητες, πράγματα δηλαδή που θα συναντήσουν στην καθημερινότητά τους και όντως τους ενδιαφέρει. Άρα, πολύ εύκολα μπορούμε από τη θεωρία που είναι η τάξη, να προχωρήσουμε στην πράξη, που είναι η ζωή. Τώρα αναφέρομαι στις περιπτώσεις που αποτελούν την πλειοψηφία των Ρομά παιδιών. Βήμα – βήμα και ότι μάθουν... Αρκεί να το μάθουν. Το πώς απαιτούν να χρησιμοποιούμε το κοινό σχολικό εγχειρίδιο, δεν μπορώ να το καταλάβω... Δεν γίνεται... Ορισμένα παιδιά δε γνωρίζουν ούτε το βασικό λεξιλόγιο, δεν μπορούν να κάνουν τη σύνδεση λέξης – αντικειμένου και είναι λογικό, γιατί η μητρική τους γλώσσα είναι η ρομανί, όχι τα ελληνικά.

6. Αξιοποιείτε κάποιες ιδιαίτερες διδακτικές μεθόδους για τους Ρομά μαθητές;

Αυτό που ανέφερα και προηγουμένως! Προσπαθούμε να δουλεύουν πάνω στη Ζ.Ε.Α. του παιδιού, του κάθε παιδιού ξεχωριστά, έξω από το by the book, δηλαδή να μην πηγαίνω με το βιβλίο. Θα είναι το βίντεο, θα είναι μια χειροτεχνία, μια συζήτηση... Και όταν βρισκόμαστε στη τάξη, αν μας παρέχετε η δυνατότητα, αξιοποιώ οπτικοακουστικό υλικό, βίντεο, τραγούδια, εικόνες, διαδραστικά παιχνίδια, οτιδήποτε που να είναι πιο οικείο στα παιδιά Ρομά. Και εννοείται πως το επίπεδο των παιδιών ποικίλει, οπότε εκεί εφαρμόζω, όσο γίνεται, γιατί εύκολο δε το λες, τη διαφοροποιημένη διδασκαλία. Δουλεύω πολύ επίσης σε ομαδούλες και αξιοποιώ τη γνωστική μαθητεία.

7. Γιατί θεωρείτε ότι πρέπει να χρησιμοποιούμε άλλες διδακτικές μεθόδους για τους Ρομά μαθητές;

Κυρίως για αυτόν τον λόγο ότι δηλαδή τα παιδιά αυτά δεν έχουν κατακτήσει άλλα βασικά πράγματα, οπότε πρέπει να τα προσεγγίσουμε και πολύ διαφορετικά, πιο ομαλά, πιο διασκεδαστικά, πιο ελκυστικά, πιο απλά και οικεία. Εμείς οι δάσκαλοι πολλές φορές ξεχνιόμαστε, χρησιμοποιούμε δύσκολο λεξιλόγιο ακόμη και για τους τυπικούς μαθητές, πόσο μάλλον στην περίπτωση των μη τυπικών. Οι Ρομά έχουν μάθει και ζουν πιο ελεύθεροι στη ζωή τους, έχουν η δική τους φιλοσοφία και πρέπει και εμείς να τα προσεγγίσουμε αλλιώς, λίγο με πιο χειροπιαστό τρόπο. Με αυτόν τον τρόπο που μαθαίνουν καλύτερα. Πρέπει να προσαρμοστούμε κι εμείς. Η τάξη δεν είναι μόνο θεωρία, για αυτό σε αυτές τις περιπτώσεις θα ήταν καλό να υπάρχουν τύπου μικρά εργαστήρια, όπου στόχος θα ήταν η ανάπτυξη

δεξιοτήτων, όχι μόνο το γνωστικό – μαθησιακό κομμάτι που εστιάζει στη στείρα γνώση των μαθημάτων. Αλλά εμείς δυστυχώς, τα υπόλοιπα μαθήματα, τύπου γυμναστική, μουσική, εικαστικά, πληροφορική τα θεωρούμε δευτερεύοντα, ανούσια.

8. Χρησιμοποιείτε ένα διαφορετικό εκπαιδευτικό υλικό για τους Ρομά μαθητές για ποιους λόγους;

Όχι, εκπαιδευτικό υλικό δεν χρησιμοποιώ, γιατί δεν χρησιμοποιώ γενικά το βιβλίο, το σχολικό εγχειρίδιο που μου δίνει το υπουργείο θεωρώντας πως όλες οι περιπτώσεις των παιδιών είναι ίδιες, λες και τα παιδιά είναι φασόν και το σχολείο εργοστάσιο. Πάντα χρησιμοποιώ στις περιπτώσεις των Ρομά δικό μου διδακτικό υλικό, το οποίο το σχεδιάζω ανάλογα με τις ανάγκες των παιδιών. Ναι, είναι χρονοβόρο, αλλά δε γίνεται αλλιώς.

9. Σε κάποια σχολεία διαχωρίζουν τους Ρομά μαθητές από τους μη Ρομά μαθητές. Συμφωνείτε με αυτό και γιατί;

Εμείς δεν διαχωρίζουμε τους Ρομά με τους μη Ρομά μαθητές. Διαφωνώ με αυτό, γιατί πρέπει να σπάσουμε λίγο και τις αντιλήψεις που και εγώ είχα μέχρι τη στιγμή που έφτασα σε αυτό το σχολείο. Τις αντιλήψεις που έχει ένας μη Ρομά για τους Ρομά. Και από την άλλη ο Ρομά πρέπει να μάθει ότι πρέπει να συνεργάζεται με τον τυπικό πληθυσμό των μη Ρομά, των προσφύγων, των διαφορετικών, όποιων βρίσκονται στην ίδια τάξη με αυτόν, γιατί όλοι είμαστε διαφορετικοί. Εμείς είμαστε ένα διαπολιτισμικό σχολείο με 5 χώρες προσφύγων συν τους Ρομά που χωρίζονται σε δύο κοινωνίες, των τσιγγάνων και των γύφτων. Οπότε έχουμε και μια παραπάνω γλωσσική ποικιλία, γιατί μεταξύ τους οι Ρομά χρησιμοποιούν διαφορετικές γλώσσες. Για να καταλάβεις, ούτε αυτοί συνεννοούνται μεταξύ τους, οι τσιγγάνοι με τους γύφτους δηλαδή. Και εκτός των άλλων έχουμε και τους παιδο-πρόσφυγες που επίσης έχουν μια παλέτα γλωσσική. Οπότε θεωρώ ότι θα έπρεπε να είναι η τάξη πολυπολιτισμική, όπως είναι και όλη η κοινότητα μέσα στο σχολείο. Εφόσον οι μαθητές είναι σε μια κοινή αυλή, θα έπρεπε να είναι και σε μια κοινή τάξη. Έτσι, έρχεται και μια εναλλαγή πολυπολιτισμών, μαθαίνει ο καθένας για την κουλτούρα του άλλου και σπάει από πολύ νωρίς το κομμάτι της αντίληψης και κάποιων έτσι στερεοτύπων που υπάρχουν μέσα στο κεφάλι μας. Αυτό είναι κάτι που καλλιεργείται από πολύ νωρίς και δια βίου, δεν είναι εύκολο, αλλά είναι στην προσωπική δουλειά που θα καταβάλλει ο καθένας μας. Τώρα θα μου πεις πως δεν συμφωνώ με τον διαχωρισμό από τη στιγμή που διαχωρίζω τους Ρομά από τους μη Ρομά. Ο διαχωρισμός μου έχει να κάνει με τον τρόπο προσέγγισης, τον διδακτικό

τρόπο, καθώς όπως και στα υπόλοιπα παιδιά, πρέπει να αφουγκραζόμαστε τις ανάγκες τους, τις επιθυμίες τους, να κατανοούμε το πολιτιστικό τους κεφάλαιο, ή τουλάχιστον να το προσπαθούμε και να δουλεύουμε πάνω σε αυτά. Εμείς δηλαδή να προσαρμοζόμαστε στις ανάγκες των παιδιών, του κάθε παιδιού, και όχι αυτά σε εμάς και στις ανάγκες που ορίζει το σχολείο.

10. Ανταποκρίνονται οι Ρομά μαθητές στις σχολικές απαιτήσεις και σε τι βαθμό;

Πρέπει καταρχάς να βασιστούμε στην έλλειψη της κοινής γλώσσας και από εκεί και πέρα να βάλουμε τη βάση για το αν ανταποκρίνονται και οι Ρομά μαθητές. Αφήνω το γνωστικό αντικείμενο της Γλώσσας και των πιο θεωρητικών μαθημάτων, γιατί είναι λογικό να υστερούν, αλλά αν το πάμε σιγά - σιγά και με πολλή υπομονή, τότε μια χαρά αντεπεξέρχονται. Όλα είναι θέμα προσπάθειας και επιμονής. Έχω παρατηρήσει, πως γενικά έχουν πολύ ανεπτυγμένη τη μουσική τους νοημοσύνη. Και είναι λογικό, γιατί από όσο γνωρίζω η μουσική είναι η ζωή τους. Διαθέτουν απίστευτο ρυθμό, είναι αξιέπαινο, και όταν τους το λες... Σε κοροϊδεύουν, το υποτιμούν δηλαδή και οι ίδιοι, το θεωρούν κάτι ασήμαντο.

11. Ποια νομίζετε ότι είναι τα πιο σημαντικά εμπόδια που αντιμετωπίζουν οι Ρομά μαθητές στο σχολείο; Ποια είναι η εξήγησή σας για τα εμπόδια αυτά;

Τα πιο βασικά εμπόδια είναι η πείνα. Το λέω χωρίς υπερβολή, κυρίως για τη μεριά των τσιγγάνων Ρομά. Όχι η πείνα μόνο η σωματική, γενικότερα η ένδεια. Τουλάχιστον μιλώντας για το κομμάτι των Σερρών είναι πολύ μεγάλη η δυσκολία στη μετακίνηση. Υπάρχουν λεωφορεία για να πηγαиноφέρουν τα παιδιά. Αλλά από εκεί και πέρα δεν έχουν όλα πρόσβαση σε όλα τα πράγματα που έχει ένας τυπικός μαθητής, όπως είναι οι εξωτερικές δραστηριότητες. Από εκεί και πέρα ένας μαθητής ίσως να μην έρχεται σχολείο για πάρα πολλούς λόγους. Γιατί δεν υπάρχει ο γονιός στο σπίτι να τον φέρει, γιατί δεν υπάρχει φαγητό για να έρθει, γιατί δεν υπάρχουν τα λεφτά για να έρθει, δεν υπάρχει τσάντα, καταλαβαίνετε τι εννοώ; Σημειώνεται δηλαδή η έλλειψη βασικών συνθηκών, κυριαρχεί η ένδεια σε όλες της τις μορφές.

12. Κάποιοι εκπαιδευτικοί ισχυρίζονται ότι πρέπει να έχουν χαμηλές προσδοκίες από τους Ρομά μαθητές. Εσείς συμφωνείτε με αυτό;

Όχι, διαφωνώ κάθετα με αυτό. Έχουμε παραδείγματα παιδιών που τελείωσαν το σχολείο και δε διαφέρουν σε τίποτα από τους τυπικούς μαθητές. Μάλιστα, είναι παιδιά με ήθος και πηγαίνουν για μεροκάματο, χωρίς να επιλέγουν, ξέρουν να εκτιμούν και να σέβονται. Γνωρίζω παιδιά που έχουν τελειώσει το σχολείο, πιο αργά φυσικά, το νυχτερινό δηλαδή, και εργάζονται μια χαρά, έχουν προχωρήσει τη ζωή τους, ξεφεύγοντας από την λούπα τους... των κακών κειμένων που μπορεί να έχει ένας μαχαλάς. Οπότε δεν πρέπει να έχουμε χαμηλές προσδοκίες, δεν είναι ανάγκη να γίνουν όλοι γιατροί και δικηγόροι, μπορούν να γίνουν πολλοί ωραίοι ζωγράφοι, πολλοί ωραίοι μουσικοί, πολλοί ωραίοι ποδοσφαιριστές. Βασικά ας γίνουν ευτυχισμένα και χαρούμενα και όλα τα άλλα είναι ψιλά γράμματα. Αυτό που χρειάζεται είναι ένα πολύ δυνατό σπρώξιμο από το εκπαιδευτικό προσωπικό για να ξεφύγουν οι μαθητές από αυτό που συμβαίνει μέσα στις κοινότητες των Ρομά που καμιά φορά μπορεί να καταλήξει το παιδί στις όποιες ουσίες και στα όσα κακώς κείμενα έχει αυτή η κοινότητα έτσι και αλλιώς μέσα στην κουλτούρα της. Είναι καιρός να λήξει αυτή η κουλτούρα και να προχωρήσουμε και να ενσωματωθούμε ακόμα καλύτερα, να συμπεριληφθούμε.

3^{ος} Άξονας: Σχέση οικογένειας- σχολείου & Σχολική διαρροή-αποτυχία

13. Πώς είναι η επικοινωνία με τους Ρομά γονείς; Είναι σε θέση οι Ρομά γονείς να βοηθήσουν τα παιδιά τους;

Θα σου μιλήσω ειλικρινά... Δεν θα πούμε ψέματα. Κάποιοι από τους Ρομά γονείς δεν είναι παρόντες, υπάρχουν Ρομά γονείς που δεν είναι εν ζωή, υπάρχουν Ρομά γονείς που μπορεί να είναι στη φυλακή. Από εκεί και πέρα, όσοι γονείς είναι έξω προσπαθούν για το καλύτερο των παιδιών τους, όσο μπορούν βέβαια να βοηθήσουν. Πολλοί είναι αυτοί που έχουν συνειδητοποιήσει τι τους συμβαίνει και προσπαθούν να το αλλάξουν, τουλάχιστον να το αλλάξουν για τα παιδιά τους. Προσπαθούν να στέλνουν τα παιδιά στο σχολείο να είναι τυπικοί με την παρουσία των παιδιών, να είναι τα παιδιά διαβασμένα, όσο γίνεται, καθώς δεν μπορούν να τους προσφέρουν και πολλή υποστήριξη, αλλά σε γενικές γραμμές θεωρώ ότι κάνουν μια πολύ καλή προσπάθεια και ίσως κάτι αρχίσει να αλλάζει.

14. Πού οφείλεται κατά τη γνώμη σας η σχολική διαρροή των Ρομά μαθητών;

Η σχολική διαρροή οφείλεται και στις συνθήκες διαβίωσης. Το ότι κάποιοι μαθητές ας πούμε από τη δικιά μας την κοινότητα δεν μπορούν να έρθουν τις μέρες που πλημμυρίζει το Ποτάμι, γιατί στο Ποτάμι ζούνε... οπότε όταν φουσκώσει το νερό του ποταμού δεν μπορούν να πάνε και να έρθουν στο σχολείο. Είναι η περιοχή τέτοια, έχει ένα ποτάμι σαν ρέμα, όπου εκεί κοντά ζουν οι Ρομά. Παίζουν πολύ μεγάλο ρόλο οι συνθήκες διαβίωσης, από το να εξασφαλίσει το παιδί τη μετακίνησή του προς το σχολείο έως το να έχει ρούχα και φαγητό για να έρθει, γιατί όταν δεν τα έχει, δεν πρόκειται να έρθει. Και από εκεί και πέρα, μεγάλο κομμάτι που παίζει σημαντικό ρόλο είναι οι γονείς, οι περισσότεροι είναι απόντες για τους λόγους που είπα πριν και για αυτούς που είναι εν ζωή μπορεί να χρειάζεται να λείπουν για σεζόν. Οπότε αυτούς τους μήνες πάνω κάτω, δηλαδή από τον Απρίλιο και μετά, και τους πρώτους μήνες της σχολικής χρονιάς Σεπτέμβριο - Οκτώβριο πολλοί μαθητές απουσιάζουν, γιατί λείπουν οι γονείς και είναι σε σεζόν. Κάποιοι παίρνουν τα παιδιά μαζί τους, όσοι δηλαδή δεν έχουν να τα αφήσουν κάπου αλλού να τα προσέχουν, ενώ κάποιοι γονείς θα πάρουν και τα παιδιά μαζί τους και θα τα γράψουν σε σχολείο εκεί. Αυτή είναι καλή περίπτωση, δηλαδή θα πάρουν μια μεταγραφή για το παιδί τους για δύο μήνες. Κάποιοι δεν θα κάνουν ούτε αυτό, οπότε θα τα πάρουν και θα τα έχουν απλά μαζί τους χωρίς το παιδί να συνεχίσει το σχολείο. Οπότε παίζουν αυτές οι περιπτώσεις... Είναι τι θα τύχει κάθε φορά.

15. Γιατί οι Ρομά μαθητές δεν σημειώνουν υψηλές σχολικές επιδόσεις; Πού οφείλεται αυτό;

Αυτή η ερώτηση την θεωρώ λίγο λάθος, την θεωρώ ρατσιστική να το πω έτσι. Δεν θεωρώ ότι δεν σημειώνουν υψηλές σχολικές επιδόσεις. Νομίζω πως αν τους δώσεις τα κατάλληλα ερεθίσματα μπορούν να σημειώσουν υψηλές σχολικές επιδόσεις, κυρίως γιατί πρέπει να δούμε το σχολείο αλλιώς. Το σχολείο δεν είναι μια παπαγαλία, με τη μανιέρα της παπαγαλίας έχουμε μείνει. Τόσα χρόνια έχουν περάσει και εμείς επιμένουμε πάλι σε αυτήν, στη στεία γνώση. Πότε επιτέλους θα φύγουμε από αυτή; Για μένα υψηλή σχολική επίδοση δεν είναι το παιδί να γράψει 10 στα Μαθηματικά. Το ότι καθίσαμε και φτιάξαμε αυτό που φτιάξαμε, ότι τα παιδιά εκφράζονται, χαμογελούν, μου παραθέτουν τους προβληματισμούς τους, πολλές φορές και πράγματα που δεν τολμούν καν στους γονείς τους, για εμένα αυτό είναι σχολική επίδοση, σχολική επιτυχία. Το να κάνεις το παιδί που σου έρχεται ένα πράο, ευγενικό και επικοινωνιακό άτομο συγκριτικά με το αγρίμι που παρέλαβες στην αρχή της σχολικής χρονιάς, για εμένα είναι επιτυχία. Οπότε αν με ρωτάς δεν πρέπει να υπάρχουν μέτρα και

σταθμά στη σχολική επιτυχία, δεν πρέπει να επιμένουμε το αν είναι κάλος στη Γλώσσα και αν ξέρει να γράφει. Εννοείται πως ναι, θα του δείξουμε... υπάρχουν περιπτώσεις Ρομά παιδιών που φτάνουν τετάρτη δημοτικού και δεν ξέρουν να γράφουν το όνομά τους, ούτε κι να διαβάζουν, αλλά δε μένω εκεί το ξαναλέω. Τα παιδιά αυτά ενδεχομένως να έχουν αναπτύξει άλλες δεξιότητες και η πρόοδός τους να είναι αξιοσημείωτη, απλώς δε μπορεί να μετρηθεί με ένα διαγώνισμα. Αλλά και το σχολείο από μόνο του, αυτό καθαυτό δεν μπορεί να κάνει πολλά, χρειάζεται υποστήριξη και από άλλες δομές. Δομές ναι, υπάρχουν, υπάρχουν όμως μόνο για τον τυπικό πληθυσμό. Ας υπήρχαν ΚΔΑΠ, φροντιστήρια που θα δούλευαν αφιλοκερδώς για την ενίσχυση του γλωσσικού ή μαθηματικού κομματιού των Ρομά μαθητών. Είναι μια πολύ εύκολη και βολική ατάκα να λες ότι το παιδί δεν σημειώνει υψηλές σχολικές επιδόσεις αλλά από εκεί και πέρα τι κάνουμε εμείς για αυτό; Τι κάνει η πολιτεία; Για αυτό σου λέω πως δεν μου άρεσε η ερώτηση όπως είναι διατυπωμένη. Για να κλείσω, οι Ρομά έχουν περιθώριο να αναπτυχθούν σε πάρα πολλούς τομείς, έχουν τις δυνατότητες, αρκεί να τους δημιουργήσουμε και τις κατάλληλες συνθήκες.

16. Κάποιοι μιλούν για σχολικό αποκλεισμό των Ρομά μαθητών. Πώς αποκλείει το σχολείο τους μαθητές αυτούς κατά τη γνώμη σας;

Παίζει πάρα πολύ αυτό. Αυτό που έλεγα και πριν, ότι δηλαδή όταν το τυπικό σχολείο στο οποίο φοιτά ο Ρομά μαθητής επιθυμεί υψηλές σχολικές επιδόσεις από αυτόν και ο μαθητής δεν τις παρουσιάσει, τότε συνήθως το σχολείο, στο οποίο ανήκουν εκπαιδευτικοί και οι υπόλοιποι μαθητές δεν θα βοηθήσει να τις αναπτύξει, με αποτέλεσμα ο Ρομά μαθητής να απογοητευτεί, να χάσει το ενδιαφέρον του και σταδιακά να απουσιάζει από το σχολείο, ώστε να ξεφύγει από αυτήν την κατάσταση. Κάπως έτσι, εκδηλώνεται η σχολική διαρροή. Ακόμη, ένα άλλο κομμάτι μπορεί να είναι η ένδυση. Δεν θα είναι τα παιδιά που θα έρθουν με τις καινούριες κασετίνες, δεν θα είναι κάθε μέρα πλυμένα, δεν θα είναι κάθε μέρα καθαρά. Υπάρχει αυτό το κομμάτι... το ξέρουμε και το ζούμε όσοι είμαστε μέσα σε αυτά τα σχολεία. Πρέπει να το δούμε διαφορετικά. Το σχολείο τους αποκλείει για αυτούς τους λόγους, γιατί δεν έχουμε μάθει όλοι μαζί. Δε θα πω ψέματα! Κι εγώ στην αρχή το έκανα, είναι η αντίδραση στο διαφορετικό. Πρέπει να δει ότι δεν είναι μόνο, ούτε οι επιδόσεις, ούτε η ένδυση, ούτε η υπόδηση. Κάποιοι βολεύονται, αναφέρομαι κατά βάση στο διοικητικό προσωπικό. Έρχονται τα παιδιά στο σχολείο, δίνουν τα χαρτιά χωρίς να χρειάζεται τα παιδιά να παρακολουθούν, βάζουν τις απαραίτητες υπογραφές για να φαίνονται ότι τα παιδιά έχουν φοίτηση και δεν ασχολούνται παραπάνω. Θέλουν και ενισχύουν την ησυχία τους ας το πω

έτσι. Στο δικό μας το σχολείο δεν συμβαίνει αυτό. Ευτυχώς δηλαδή, γιατί άντε ως αναπληρωτής να τους αλλάξεις την νοοτροπία, θα φας και ξύλο. Σε εμάς, υπάρχει φοίτηση των μαθητών, τα παιδιά έρχονται και γίνεται θεωρώ μια πολύ καλή δουλειά προς τους μαθητές. Οπότε εμείς με τον δικό μας τρόπο και προσπαθώντας κάθε μέρα, έχουμε καταφέρει να το αλλάξουμε λίγο, να περιορίσουμε κάπως ως ένα βαθμό τον σχολικό αποκλεισμό. Αλλά πρέπει να γίνει μια σοβαρή δουλειά ανάστροφη από αυτή που γίνεται σε όλα τα σχολεία. Πρέπει σχολεία σαν τα δικά μου να αποτελούν τον κανόνα και όχι την εξαίρεση!

17. Τι πρέπει να αλλάξει στο σχολείο έτσι ώστε να ενθαρρυνθούν οι Ρομά μαθητές και να φοιτούν κανονικά;

Το σχολείο πρέπει να αλλάξει πατόκορφα, να αλλάξει ριζικά. Να καταλάβουμε ότι δεν είμαστε μόνο εμείς, δεν είμαστε μόνο ο τυπικός πληθυσμός, δεν είμαστε μόνο οι μετανάστες, οι οποίοι έχουν έρθει από «καλές» χώρες και όχι από χώρες, ας πούμε της Μέσης Ανατολής που είναι πιο μελαμψοί και πάει λέγοντας. Αν οι μαθητές καταλάβουν σε ένα σχολείο ότι μπορούν να εκφραστούν ελεύθερα, αρκεί να σέβονται τον άλλον, όπως το κατάλαβαν τα δικά μας παιδιά... θα έρχονται. Αν τα παιδιά καταλάβουν ότι θα έρθουν και ο δάσκαλος δεν θα τους κοιτάει με μισό μάτι, δεν θα κρύβει το πορτοφόλι του, δεν θα κρύβει το κινητό του για να μην του το κλέψουν, δε θα συμβαίνουν όλα αυτά που συμβαίνουν όταν είμαστε στο δρόμο και μας πλησιάζει ένας Ρομά. Τότε τα παιδιά θα έρχονται στο σχολείο, θα νιώσουν ασφάλεια, θα νιώσουν ότι τους ανήκει ο χώρος. Εγώ από το δικό μου το μετερίζι, είδα ότι τα παιδιά τις μέρες που είμαι εγώ στο σχολείο ήταν και εκείνα. Τις μέρες που δεν ήμουν εγώ στο σχολείο, δεν ήταν ούτε αυτά, απουσίαζαν. Ερχόντουσαν δηλαδή και όταν μάθαιναν ότι δεν ήμουν, τότε έφευγαν και ρωτούσαν αν αύριο θα βρίσκομαι στο σχολείο προκειμένου να έρθουν. Τα παιδιά θέλουν να νιώσουν ασφάλεια, αγάπη, καταλαβαίνουν πολλά περισσότερα από αυτά που νομίζουμε. Πρέπει ως εκπαιδευτικοί πρώτα από όλα να είμαστε λειτουργοί, να αντιληφθούμε τι καλό και τι κακό μπορούμε να τους κάνουμε... Γιατί ξανά λέω δεν θα είναι πάντα καθαροί, δεν θα είναι πάντα περιποιημένοι, δεν θα φοράνε καινούρια ρούχα και άλλα πολλά. Όταν σπάσουμε αυτές τις αντιλήψεις, όταν τις διώξουμε από μέσα μας, όταν αγαπήσουμε εξίσου το κάτι διαφορετικό, τότε ίσως οι Ρομά να έρθουν στο σχολείο.

18. Ποιο ρόλο παίζουν οι εκπαιδευτικοί στην σχολική αποτυχία των Ρομά μαθητών;

Ούτε αυτή η ερώτηση με εντυπωσιάζει. Δεν ξέρω γιατί είναι διατυπωμένη έτσι...γιατί κατά αυτή τη διατύπωση νομίζω πως αδικείς τους εκπαιδευτικούς και κατά κάποιο τρόπο προδικάζεται μια κατάσταση, σαν αυτοεκπληρούμενη προφητεία ένα πράγμα. Δεν ξέρω, δεν θέλω να βάλω στον τοίχο το εκπαιδευτικό προσωπικό για το αν προσπαθεί ή δεν προσπαθεί. Αλλά δεν θέλω να πω τη λέξη αποτυχία. Θέλω να δώσω έμφαση περισσότερο στο κομμάτι το ότι ο εκπαιδευτικός ίσως δεν έχει βρει ή δεν θέλει να βρει ή δεν μπορεί να βρει τα κατάλληλα ερεθίσματα για να δώσει σε ένα Ρομά μαθητή, δεν έχει επιλέξει τις κατάλληλες μεθόδους και προσεγγίσεις, ώστε ο τρόπος του να είναι όσο γίνεται στο μέγιστο βαθμό αποτελεσματικός. Σε αυτή την περίπτωση, τυγχάνει ο εκάστοτε εκπαιδευτικός να έχει έρθει από ένα άλλο τυπικό σχολείο, όπως ήμουν και εγώ σε πολύ τυπικά σχολεία. Πολύ τυπικά εννοώντας ότι είχα να κάνω με την αφρόκρεμα της πόλης με παιδιά δικηγорών, παιδιά δημάρχων... τέλος πάντων... από ένα υψηλό οικονομικό στάτους. Και ξαφνικά βρέθηκα σε ένα σχολείο που τα μισά παιδιά τους λείπει ο ένας γονέας τουλάχιστον, με παιδιά που οι γονείς τους είναι στη φυλακή και πάει λέγοντας. Από εκεί και πέρα είναι ο δάσκαλος πως θα το δει και αν θέλει να δουλέψει με τον εαυτό του, γιατί πρέπει ο ίδιος να σπάσει πρώτα τις αντιλήψεις του, αφού βεβαίως τις αναγνωρίσει και τις αποδεχτεί και στη συνέχεια να δώσει τα κατάλληλα ερεθίσματα. Ξέρεις δεν είναι καθόλου εύκολο, θεωρείται ίσως και αυτονόητο, αλλά για σκέψου ακόμη κι εσύ, πόσες στερεοτυπικές πεποιθήσεις κουβαλάς από μικρή, είναι κομμάτι σου και ίσως δεν τις έχεις καν αναγνωρίσει; Δεν θέλω να χρησιμοποιήσω τη λέξη αποτυχία και πόσο μάλλον να την επιρρίψω στον εκπαιδευτικό. Οπότε κάπως θα την αφήσω την ερώτηση αυτή στην άκρη... Αν και νομίζω πως την απάντησα.

19. Εν τέλει, οι εκπαιδευτικοί δύνανται να διαδραματίσουν ρόλο μείζονος σημασίας για τη μαθητική κοινότητα των Ρομά ή τελικά, η συμβολή τους κρίνεται αμελητέα;

Οι εκπαιδευτικοί έχουν πολύ μεγάλο ρόλο στο να ασχοληθούν με τους Ρομά και κυρίως στο να συμβάλουν στο γεγονός πως οι μαθητές Ρομά θα ήταν καλό να απαλλαχτούν από τη φιλοσοφία του γκέτο. Στο σχολείο μας, την πρώτη εβδομάδα που πήγα μετά από δυο χρονιές lockdown...ήταν ένα πραγματικό γκέτο, ένα πραγματικό θηριοδαμαστήριο, δηλαδή έπρεπε να λειτουργείς με φιλοσοφία ενός αναμορφωτηρίου. Και πίστεψε με δεν υπερβάλλω! Το ξύλο στην αυλή ήταν συνεχόμενο. Καμία φορά μας έπαιρνε και εμάς η μπάλα, φαντάσου... Δηλαδή κινδύνευε η σωματική μας ακεραιότητα, γιατί όταν σου λέω ότι δεν παίρνουν από

λόγια το εννοώ. Αλλά τι να κάνεις...να τα αφήσεις να πλακωθούν και να βρεις και τον μπελά σου; Μπουκάρεις και ότι βρέξει ας κατεβάσει! Αναφέρομαι στις μεγάλες τάξεις κατά βάση που είναι και μεγαλόσωμα! Δηλαδή εγώ έχω φάει δυο φορές ξύλο από μαθητές, γιατί την ώρα που χτυπιόντουσαν τα παιδιά, πήγα να τα χωρίσω και έφαγα και εγώ κάποιες αδέσποτες. Αλλά από εκεί και πέρα, όταν παίρνεις το παιδί κοντά σου, νιώθει ασφάλεια και αγάπη, τότε σου φέρονται πολύ τίμια! Δηλαδή άφησα επίτηδες ένα εργαλείο σε δημοσιά θεά και ήθελα να τεστάρω, γιατί τέτοιος άνθρωπος είμαι, ήθελα να τεστάρω αν θα το κλέψουν ή όχι...Οπότε εγώ έκρυψα ένα εργαλείο και περίμενα να δω αν θα κλαπεί ή αν θα μου επιστραφεί για την ακρίβεια. Την επόμενη ημέρα ήταν στο γραφείο του διευθυντή και με περίμενε. Οπότε θεωρώ πως όταν δουλέψεις με τον μαθητή, αφού τον κερδίσεις, τότε θα υπάρξει αμοιβαία εμπιστοσύνη και αμοιβαία αποδοχή και θα καταλάβει ο μαθητής ότι δεν τον αντιμετωπίζεις σαν τον κλεφτή που η κοινωνία μας έχει μάθει να λέει, έκλεψε ο γύφτος και άλλα τέτοια. Όταν βγούμε από αυτό το τρυπάκι και οι μαθητές ίσως έχουν μια ευκαιρία να αφήσουν το γκέτο, να αφήσουν την κοινωνία αυτή που καλώς ή κακώς τους βάζει να κάνουν δουλειές «βρώμικες», όπως είναι η διακίνηση ναρκωτικών, όπως είναι κλοπές και να μπουν στο τρυπάκι να βρουν μια κανονική δουλειά, να ενταχθούν εν πάση περίπτωση μέσα στην κοινωνία ως ισότιμα μέλη. Μάλιστα φέτος, επειδή είδα ότι τα παιδάκια μου έχουν αρκετά ανεπτυγμένη την καλλιτεχνική τους διάθεση, είναι ζωγράφοι πραγματικά, αποφάσισα να το εκμεταλλευτώ και να αλλάξουμε το σχολείο, να το ζωγραφίσουμε. Να το κάνουμε πιο ποθητό προς αυτούς. Αφήνουμε για πολλές ώρες την τάξη και χανόμαστε στους διαδρόμους, ζωγραφίζουμε, γράφουμε όμορφα λογάκια. Κατά αυτόν τον τρόπο διδασκόμαστε και λίγο Γλώσσα. Ζωγραφίζοντας επί τόπου σε έναν τοίχο με απλές εντολές χωρίς να μπαίνουμε στη θεωρία που κάνει ένας τυπικός δάσκαλος, όταν μπαίνει στην τάξη. Τα παιδιά αυτές τις ώρες είναι χαρούμενα, ευτυχισμένα, δημιουργικά, νιώθουν ότι προσφέρουν, ότι τους υπολογίζεις και όντως τα υπολογίζω, γιατί το δικό μου χέρι δε πιάνει, άσχετο άτομο με τη ζωγραφική και τα εικαστικά.

Συνέντευξη 10

Εκπαιδευτικός: Αναπληρωτής/τρια

Μόνιμος

Διδακτική εμπειρία: 35 χρόνια

Διδακτική εμπειρία σε μαθητές Ρομά: 7 χρόνια

Ερωτήσεις Ημι-δομημένης συνέντευξης:

1^{ος} Άξονας: Τοπική Κοινότητα

1. Ποιες είναι οι εντυπώσεις από τους Ρομά κατοίκους της περιοχής σας;

Ανάμεικτες θα έλεγα... Ανάλογα με την οικογένεια, ανάλογα με το περιβάλλον που ζούνε, ανάλογα με τον χαρακτήρα του καθενός. Είναι πολλά αυτά που παίζουν ρόλο. Κάποιοι είναι φιλικοί, κάποιοι είναι συνεργάσιμοι, κάποιοι αδιαφορούν. Ανάλογα... δεν μπορούμε να πούμε ότι υπάρχει ένας κανόνας που μπορούμε να τον ακολουθήσουμε.

2. Ποια είναι τα διαφορετικά στοιχεία της κουλτούρας τους κατά τη δική σας γνώμη;

Τα διαφορετικά στοιχεία κυρίως έχουν να κάνουν με τον ρόλο των δύο φύλων. Για τα κορίτσια, κύριο χαρακτηριστικό τους συνιστά ο γάμος σε πρόωμη ηλικία, ενώ για τα αγόρια, η εργασία. Επίσης, βασικό τους χαρακτηριστικό είναι η νομαδική ζωή που έχουν. Μετακινούνται πάρα πολύ, οπότε δεν μπορούν να σταθεροποιήσουν φιλικές σχέσεις με το περιβάλλον, με την τοπική κοινωνία και όλα αυτά.

3. Οι πολιτισμικές διαφορές των Ρομά παρεμποδίζουν ή διευκολύνουν τις σχέσεις τους με τους μη Ρομα; Και γιατί;

Τις περισσότερες φορές παρεμποδίζουν, γιατί υπάρχουν τα στερεότυπα που διέπουν και τις δύο πλευρές, δηλαδή και τους Ρομά και τους μη Ρομά, οπότε πάρα πολλές φορές δημιουργούνται συνθήκες δύσκολες και περίεργες που δεν μπορεί να καταλάβει ο ένας τον άλλον, με αποτέλεσμα να έχουμε αποκλεισμούς, να έχουμε συγκρούσεις, να έχουμε καταστάσεις που γενικά είναι πάρα πολύ δύσκολες ακόμη και στη διαχείρισή τους.

4. Γνωρίζετε την ιστορία των Ρομά στην Ελλάδα; Τι γνωρίζετε για τους Ρομά στην Ελλάδα;

Δεν μπορώ να πω ότι την γνωρίζω, ελάχιστα πράγματα έχω κατά νου για να σου είμαι ειλικρινής. Για την κατάσταση στην Ελλάδα, το μόνο που γνωρίζω είναι ότι είναι πάρα πολύ δύσκολη, ότι έχουν γίνει πάρα πολλές προσπάθειες μέχρι σήμερα για να μπορέσουν να ενταχθούν προκειμένου να πάνε τα παιδιά στο σχολείο, για να αλλάξουν κάποιες νοοτροπίες δικές τους, ουσιαστικά φιλοσοφία ζωής. Αλλού πέτυχαν, αλλού απέτυχαν. Υπάρχει μια πολύ μεγάλη προσπάθεια και από τους Ρομά, καθώς υπάρχουν παιδιά Ρομά που σπούδασαν και έφυγαν. Βγήκαν παρα έξω και προσπαθούν να αλλάξουν νοοτροπία, κάτι το οποίο δεν είναι καθόλου εύκολο, καθώς ουσιαστικά πρέπει να απαρνηθούν κομμάτι του εαυτού τους. Είναι κάτι που χρήζει συνεχούς προσπάθειας και δουλειάς για να καταφέρουν και να καταφέρουμε κι εμείς μαζί να έχουμε ένα επιθυμητό αποτέλεσμα με μακροπρόθεσμη ισχύ. Το σχολείο που ήμουν ήταν στους Σοφάδες και ήταν μέσα στον καταυλισμό, ήταν αμιγώς τσιγγάνικο.

2^{ος} Άξονας: Εκπαιδευτική διαδικασία & Διδακτική πράξη

5. Κατά την εκκίνηση της νέας σχολικής χρονιάς, θέτετε στόχους, κάθε φύσεως, για τον μαθητικό πληθυσμό των Ρομά; Διαφέρουν αυτοί οι στόχοι από τους υπόλοιπους μαθητές; Γιατί;

Καταρχάς στην αρχή της κάθε χρονιάς ο πρώτος και ο βασικός στόχος που θέτω εγώ είναι οι Ρομά να έρθουν στο σχολείο, γιατί δεν έρχονται, πλέον είναι γεγονός. Αφού καταφέρω, κερδίσω και χτίσω την επικοινωνία με τους γονείς, με την οικογένεια... τέλος πάντων.. με τους διαμεσολαβητές που υπάρχουν, αφού η παρουσία των παιδιών είναι σχετικά συχνή και συνεχή, τότε και μόνο θέτω περαιτέρω στόχους, στόχους που έχουν να κάνουν με κατάκτηση βασικών δεξιοτήτων των Ρομά. Κυρίως ανάγνωση και γραφή, καθώς με το γνωστικό αντικείμενο των μαθηματικών δεν εμφανίζουν κανένα απολύτως πρόβλημα. Επίσης, ούτε στο θέμα των κοινωνικών δεξιοτήτων υστερούν, κάθε άλλο....

6. Αξιοποιείτε κάποιες ιδιαίτερες διδακτικές μεθόδους για τους Ρομά μαθητές;

Όχι, ότι σχεδιάζω και εφαρμόζω για τα άλλα παιδιά κάνω και για αυτούς, χωρίς καμία απολύτως διάκριση.

7. Γιατί θεωρείτε ότι πρέπει να χρησιμοποιούμε άλλες διδακτικές μεθόδους για τους Ρομά μαθητές;

Δε θεωρώ ότι χρήζει η εφαρμογή άλλων διδακτικών μεθόδων, παρά μόνο όταν απευθυνόμαστε σε μαθητές με μαθησιακές δυσκολίες ή κάποια ιδιαίτερη διαταραχή. Θεωρώ ότι και τα Ρομά παιδιά είναι εξίσου έξυπνα, οπότε μια χαρά μπορούν να μάθουν με τις μεθόδους που εφαρμόζονται και στο υπόλοιπο σύνολο της τάξης. Το θέμα είναι να πετύχουμε και να εξασφαλίσουμε την είσοδο και την παρουσία τους στο σχολείο. Αυτό είναι το μεγάλο στοίχημα.

8. Χρησιμοποιείτε ένα διαφορετικό εκπαιδευτικό υλικό για τους Ρομά μαθητές για ποιους λόγους;

Όχι πάντα, κάποιες φορές ναι, χωρίς αυτό να αποτελεί κανόνα. Χρησιμοποιώ υλικό που είναι πιο οικείο σε αυτούς, δηλαδή πράγματα που είναι πιο γνωστά, πιο οικεία στην κουλτούρα τους, στον τρόπο ζωής τους. Ξεκινάω από εκεί και μετά χρησιμοποιώ κανονικά το υπόλοιπο υλικό που έχω και για τα άλλα παιδιά. Οικεία πράγματα που να τους είναι γνωστά, δηλαδή στις μικρές τάξεις για παράδειγμα, θα χρησιμοποιήσω φωτογραφίες που σχετίζονται με δραστηριότητες των Ρομά για να ξεκινήσω ξέρω εγώ τη Μελέτη Περιβάλλοντος με εποπτικό υλικό. Στις μεγάλες τάξεις τίποτα το ιδιαίτερο...., ότι εφαρμόζω για τους υπόλοιπους μαθητές, εφαρμόζω και για αυτούς, εξάλλου είναι πανέξυπνα.

9. Σε κάποια σχολεία διαχωρίζουν τους Ρομά μαθητές από τους μη Ρομά μαθητές. Συμφωνείτε με αυτό και γιατί;

Διαφωνώ κάθετα, γιατί πρώτον είναι ρατσιστικές συμπεριφορές που δεν έχουν καμία θέση μέσα στον σχολικό χώρο και ο δεύτερος λόγος είναι ότι αυτό επιφέρει συνέπειες, όχι μόνο στους Ρομά μαθητές, αλλά στο σύνολο της τάξης, καθώς δεν τους επιτρέπει να αναπτύξουν κοινωνικές δεξιότητες, δεξιότητες αποδοχής, αλληλεγγύης και όλα τα συναφή.

10. Ανταποκρίνονται οι Ρομά μαθητές στις σχολικές απαιτήσεις και σε τι βαθμό;

Ανταποκρίνονται μόνο όταν παρακολουθούν ουσιαστικά, όταν δεν το κάνουν προφανώς και δεν ανταποκρίνονται, όπως συμβαίνει και με όλους μας άλλωστε. Δηλαδή μου έχει τύχει να έχω μαθητές να έρθουν ένα μήνα, ξεκινάμε Σεπτέμβρη ξέρω εγώ στις 15, έρχονται έναν μήνα, στις 10 Οκτώβρη φεύγουν, γιατί πάνε να μαζέψουν πατάτες, έρχονται μετά από δύο

μήνες... ότι κάναμε, ότι ξεκινήσαμε, πάει χαμένο και έτσι ξεκινάμε πάλι από την αρχή. Δηλαδή η επίδοση τους είναι ευθέως ανάλογη με το αν παρακολουθούν ή όχι, αν έρχονται στο σχολείο συστηματικά και το βρίσκω απολύτως λογικό, αυτά πάνε αλυσίδα.

11. Ποια νομίζετε ότι είναι τα πιο σημαντικά εμπόδια που αντιμετωπίζουν οι Ρομά μαθητές στο σχολείο; Ποια είναι η εξήγησή σας για τα εμπόδια αυτά;

Δύο νομίζω ότι είναι τα πιο σημαντικά. Πρώτα είναι η αντίληψη της οικογένειάς τους για τη φοίτηση στο σχολείο και δεύτερον είναι η αντιμετώπισή τους από τα υπόλοιπα παιδιά και από τους εκπαιδευτικούς. Και ναι, δεν πρέπει να βγάζουμε έξω και τους εκπαιδευτικούς, γιατί υπάρχουν πολλοί, οι οποίοι έχουν τους Ρομά μαθητές μέσα στην τάξη σε ένα θρανίο και δεν ασχολούνται καθόλου με αυτούς. Δηλαδή, νομίζω ότι τα πιο σημαντικά προβλήματα είναι οι συμπεριφορές που δέχονται αυτά τα παιδιά και από την οικογένειά τους αλλά και από τη μαθητική κοινότητα στην οποία εντάσσω και τους εκπαιδευτικούς. Δυστυχώς τις περισσότερες φορές κυριαρχεί ο ρατσισμός, ο οποίος είναι έντονος σε πολύ μεγάλο βαθμό. Υπάρχει περιθωριοποίηση, υπάρχει αδιαφορία. Τα παιδιά αυτά πάρα πολλές φορές γίνονται αόρατα, δεν υπάρχουν μέσα στην τάξη, ούτε καν για τον δάσκαλο, ο οποίος πολλές φορές τα θεωρεί και πρόβλημα για το διδακτικό του έργο. Απαράδεκτο και αδικαιολόγητο για εμένα! Κλέψιμο... δεν νομίζω ότι έχει να κάνει με τη φυλή. Δεν νομίζω ότι είναι χαρακτηριστικό των Ρομά. Κλέψιμο υπάρχει σε ένα ποσοστό που παρατηρείται και στα υπόλοιπα παιδιά. Εγώ τουλάχιστον από την εμπειρία μου δεν έχω παρατηρήσει έξαρση κλοπών, ξέρω εγώ μέσα στις τάξεις που υπάρχουν Ρομά μαθητές. Η αντιμετώπισή μου προς αυτούς τους μαθητές... δεν είχα ρατσισμό, προσπαθούσα να τους εντάξω όσο γίνεται περισσότερο μέσα στις τάξεις. Ίσα - ίσα μπορώ να πω ότι πιο μεγάλα προβλήματα είχα από τις οικογένειές τους, τόσο των Ρομά, όσων και των υπόλοιπων μαθητών παρά από τα ίδια.

12. Κάποιοι εκπαιδευτικοί ισχυρίζονται ότι πρέπει να έχουν χαμηλές προσδοκίες από τους Ρομά μαθητές. Εσείς συμφωνείτε με αυτό;

Θεωρώ πως αν έχουν οι εκπαιδευτικοί χαμηλές προσδοκίες, τότε κατεβάζουν πάρα πολύ τον πήχη για την εκπαίδευση αυτών των παιδιών. Δηλαδή πρέπει να βάζουμε υψηλά τον πήχη πάντα για εμάς! Και ας μην τον φτάσουμε. Αρκεί να περιμένουμε πολλά από το παιδί, να καταλάβει ότι αξίζει, ότι μπορεί, ότι το πιστεύουμε, ότι περιμένουμε πράγματα από αυτό και έχουμε απαιτήσεις. Από εκεί και πέρα προσπαθούμε κάθε φορά να φτάνουμε και ψηλότερα για τα παιδιά αυτά, βήμα – βήμα τη φορά, ακολουθώντας τον ρυθμό του κάθε παιδιού

ξεχωριστά. Θέλει επιμονή και υπομονή, αλλά μπορεί να επιτευχθεί θεωρώ, αν υπάρχει θέληση και όραμα.

3^{ος} Άξονας: Σχέση οικογένειας- σχολείου & Σχολική διαρροή-αποτυχία

13. Πώς είναι η επικοινωνία με τους Ρομά γονείς; Είναι σε θέση οι Ρομά γονείς να βοηθήσουν τα παιδιά τους;

Πάρα πολύ δύσκολη... και όχι δεν είναι σε θέση να υποστηρίξουν, να καθοδηγήσουν το παιδί τους, αδυνατούν. Προσπαθούσα να τους βρω να κουβεντιάσουμε. Βασικά προσπαθούσα ότι έκανα να τελειώνει στο σχολείο, να μην χρειάζεται να κάνουν κάτι στο σπίτι, τα έκανα όλα στο σχολείο, ότι μπορούσα δηλαδή. Οι γονείς δεν ασχολούνται. Υπήρχαν, βέβαια, περιπτώσεις, οι οποίες είχαν φύγει από τη λογική του μαχαλά και του καταυλισμού και είχαν δασκάλους στο σπίτι που βοηθούσαν τα παιδιά τους, γιατί είχαν μεγάλη οικονομική άνεση, γιατί ήταν έμποροι. Επομένως, η οικονομική τους κατάσταση για αυτούς ήταν ένα εισιτήριο εκτίμησης της εκπαίδευσης. Σε αυτό βέβαια σημαντικό είναι ότι οι γονείς είχαν τη θέληση και εκτιμούσαν τον θεσμό του σχολείου. Αυτό βέβαια αποτελεί 1 στα 20 παραδείγματα.

14. Πού οφείλεται κατά τη γνώμη σας η σχολική διαρροή των Ρομά μαθητών;

Στη ζωή τους βασικά. Στο ότι μετακινούνται από μέρος σε μέρος, από τόπο σε τόπο για να δουλεύουν αλλού για την πατάτα, αλλού για την ελιά, αλλού για τα μήλα, αλλού για τα σπαράγγια, από την Πελοπόννησο στη Μακεδονία και λοιπά. Αλλάζουν συχνά σπίτια. Χάνονται εννοώ, δεν έχουν καμία επαφή με το σχολείο και ψάχνουμε να τους βρούμε σχεδόν όλη τη σχολική χρονιά, όπως ανέφερα και παραπάνω.

15. Γιατί οι Ρομά μαθητές δεν σημειώνουν υψηλές σχολικές επιδόσεις; Πού οφείλεται αυτό;

Θεωρούν ότι δεν είναι απαραίτητο. Το έχουν σε δεύτερη μοίρα, το θεωρούν πάρεργο, μια απασχόληση, η οποία τους τρώει χρόνο και δεν τους προσφέρει τίποτα. Επίσης, έναν ακόμη λόγος είναι ο γάμος σε πρώιμη ηλικία. Να φανταστείς, μου έχει τύχει μαθήτρια έκτης δημοτικού που ήταν λεχώνα.

16. Κάποιοι μιλούν για σχολικό αποκλεισμό των Ρομά μαθητών. Πώς αποκλείει το σχολείο τους μαθητές αυτούς κατά τη γνώμη σας;

Αδιαφορώντας για αυτά τα παιδιά, είναι απλό! Όταν έρχεται η ώρα για τις εγγραφές μένουν εντελώς στο γράμμα του νόμου και δεν προχωρούν στη διαδικασία της εγγραφής, γιατί υπάρχει απουσία δικαιολογητικών. Δεν έχουν δικαιολογητικά, δεν έχουν νόμιμα έντυπα, δεν έχουν ταυτότητες, δεν έχουν προβεί στην ενέργεια απαραίτητων εμβολίων, δεν έχουν τίποτα, οπότε δεν τα εγγράφουν. Αυτό βέβαια έχει λυθεί με μια σειρά από εγκυκλίους, οπότε είναι υποχρεωμένο το σχολείο να τα εγγράφει, αλλά ο βασικός τρόπος αποκλεισμού είναι η αδιαφορία. Το επίδομα που παίρνουν νομίζω ότι είναι χρήσιμο αλλά πάντα κατά τη γνώμη πρέπει να δίνεται στο τέλος της σχολικής χρονιάς και όχι στην αρχή, αφού έχουν φοιτήσει συνεχόμενα δηλαδή τα παιδιά. Και αυτό γιατί σύμφωνα με την εμπειρία μου, παίρνουν το επιδοματάκι τους κατά την εγγραφή και μετά μην τους είδατε. Για αυτό θα ήταν καλό να υπάρχουν όροι και προϋποθέσεις προκειμένου κάποιος να λάβει το επίδομα, είτε ολόκληρο, είτε ένα ποσοστό ανάλογα των παρουσιών τους και της επίδοσής τους. Ίσως να λειτουργούσε ως κίνητρο, ίσως και όχι! Χειρότερα από ότι πάνε τώρα τα πράγματα δεν θα μπορούσε να ήταν, οπότε....

17. Τι πρέπει να αλλάξει στο σχολείο έτσι ώστε να ενθαρρυνθούν οι Ρομά μαθητές και να φοιτούν κανονικά;

Πρέπει να αλλάξουν πολλά πράγματα όχι μόνο στο σχολείο πρέπει να αλλάξουν πολλά πράγματα και στην κοινωνία, ακόμη και στην κοινότητα των Ρομά πρέπει να αλλάξουν πολλά πράγματα. Στο σχολείο βασικά πρέπει να αλλάξουν νοοτροπίες και συμπεριφορές και πρώτα πρέπει να αλλάξουμε νοοτροπίες και συμπεριφορές στους εκπαιδευτικούς και μετά σε όλους τους υπόλοιπους. Γιατί κατά την γνώμη μου, το μεγάλο πρόβλημα ξεκινάει από αυτούς, με τον τρόπο που αντιμετωπίζουν, αντιμετωπίζουμε τους Ρομά. Ακόμη, ίσως να βοηθούσαν ποικίλες επιμορφώσεις, αλλά όταν γίνονται, δεν έχουν συμμετοχή, καθώς δεν ενδιαφέρονται οι εκπαιδευτικοί. Θα ήταν καλό, απαραίτητο βασικά, να λάμβανε χώρα η υλοποίηση διαπολιτισμικών προγραμμάτων, προγραμμάτων ένταξης και βοήθειας. Να δημιουργούνται και τμήματα ένταξης, τάξεις υποδοχής, τα λεγόμενα Ζ.Ε.Π. Ωστόσο, όλα αυτά δεν θα λύσουν το πρόβλημα από τη ρίζα του, αλλά μόνο επιφανειακά. Το θέμα είναι να καταρριφτούν όλες οι στερεοτυπικές αντιλήψεις μας, όλες οι ρατσιστικές μας πεποιθήσεις, να αλλάξουμε φιλοσοφία ζωής και να γίνουμε πιο συμπεριληπτικοί. Αυτό βέβαια δεν γίνεται από τη μια μέρα στην άλλη.

18. Ποιο ρόλο παίζουν οι εκπαιδευτικοί στην σχολική αποτυχία των Ρομά μαθητών;

Νομίζω ότι είναι η βασική αιτία, από εκεί ξεκινάνε όλα. Αν ο δάσκαλος δεν σταθεί δίπλα στο παιδί, να βοηθήσει, να καλύψει τα κενά της οικογένειας, να λύσει προβλήματα... το παιδί δεν υπάρχει περίπτωση να ανταποκριθεί. Όλα ξεκινάνε από τον δάσκαλο, ο οποίος πρέπει να συνδράμει υποστηρικτικά. Πολλές φορές αν οι γονείς είναι απών, ίσως να πρέπει να πάρει και τη γονική θέση, από την άποψη της συναισθηματικής κάλυψης και υποστήριξης. Ο ρόλος του εκπαιδευτικού είναι καθοριστικός, είναι αυτό που λέω εγώ, ευχή και κατάρα. Είτε που θα ανοίξεις τους ορίζοντες του παιδιού και θα το βοηθήσεις να πετάξει, είτε που θα το χαντακώσεις.

19. Εν τέλει, οι εκπαιδευτικοί δύνανται να διαδραματίσουν ρόλο μείζονος σημασίας για τη μαθητική κοινότητα των Ρομά ή τελικά, η συμβολή τους κρίνεται αμελητέα;

Μόλις τώρα σου απάντησα. Ίσα - ίσα, η συμβολή των εκπαιδευτικών νομίζω ότι είναι ο πιο σημαντικός παράγοντας για να προχωρήσουν τα παιδιά. Και ένας εκπαιδευτικός, ο οποίος προσπαθεί, παλεύει, κυνηγάει..ναι, μπορεί να είναι παράδειγμα για την κοινότητα των Ρομά, έτσι ώστε να αλλάξουν τρόπους, συμπεριφορές, αντιλήψεις και γιατί όχι, ακόμη και όραμα για τη ζωή!

